

GRAU EN ECONOMIA

GUIA ACADÈMICA DE L'ASSIGNATURA
HISTÒRIA ECONÒMICA I

CURS ACADÈMIC 2013-14

MATÈRIA: *Formació Bàsica*
CURS: *Primer*

1. DADES INICIALS D'IDENTIFICACIÓ

Assignatura	Història Econòmica I
Matèria	Història
Caràcter de la matèria	<i>Formació bàsica</i>
Mòdul	<i>Història Econòmica</i>
Titulació	Grau en Economia
Curs / semestre	Primer curs, segon semestre
Departament	<i>Anàlisi Econòmica</i> < http://www.uv.es/anaeco >
Professorat	<i>Coordinador assignatura:</i> <i>Nom: Mª Àngeles Pons Brias</i> <i>Despatx:3C10</i> <i>Correu electrònic: angeles.pons@uv.es.</i>
	<i>Professor 1: Daniel Tirado Fabregat</i> <i>Despatx:</i> <i>Correu electrònic: daniel.tirado@uv.es.</i>
	<i>Professor 2:Julio Martínez Galarraga</i> <i>Despatx: 5A03</i> <i>Correu electrònic: julio.martinez-galarraga@uv.es.</i>
Horari de classes	< http://www.uv.es/economia/guia/ >
Horari de tutories	< http://centros.uv.es/web/departamentos/...../ >
Data examen	< http://www.uv.es/economia/guia/ >

2. INTRODUCCIÓ

L'assignatura *Història Econòmica I* és una assignatura de formació bàsica que s'imparteix en el segon semestre del primer curs del Grau d'Economia. L'assignatura està enfocada cap a dos objectius bàsics:

- ✓ Dotar l'alumne d'una base històrica i social per al millor enteniment dels problemes econòmics actuals i del passat.
- ✓ Ensenyar a interpretar els fets històrics dins del seu context social i històric.

Amb la consecució d'aquests dos objectius, que seran complementats per l'estudi en segon curs d'una altra matèria de formació bàsica, Història Econòmica II, el futur llicenciat en Economia estarà en disposició d'analitzar els problemes econòmics actuals i d'integrar-los en l'evolució a llarg termini dels sistemes econòmics. L'anàlisi de llarg termini és un excel·lent camp d'anàlisi de les respostes de les economies davant de distintes mesures de política econòmica, davant de diferents innovacions tecnològiques o enfront de processos de crisi o auge. En aquesta assignatura, l'estudiant analitzarà com han respost les economies quan s'ha produït un important descobriment tecnològic que ha canviat la manera de produir (el ferrocarril, l'automòbil, els ordinadors), quines mesures s'han adoptat quan les economies estan en crisi (rescats bancaris, polítiques d'ajust fiscal, polítiques monetàries) o quines són les fonts del creixement econòmic modern (per què hi ha països rics i pobres, per què es produeixen les crisis econòmiques), entre uns altres temes del mateix interès. Tot açò s'aconseguirà amb una metodologia que combina les classes magistrals amb el treball pràctic i que buscarà fomentar l'anàlisi, la reflexió i l'esperit crític. Per a aconseguir-ho, el programa s'estructura entorn dels continguts següents:

- Orígens de la industrialització.
- Models històrics de desenvolupament econòmic.
- El sorgiment d'una economia mundial.
- Canvi tecnològic i productivitat en el llarg termini.
- Crisis econòmiques i canvis en els models de creixement.
- Estat de Benestar i progrés social en els països desenvolupats.
- El món en desenvolupament: trajectòries divergents i “trampes de la pobresa”.
- La fase recent de la globalització: protagonistes i implicacions.

3. VOLUM DE TREBALL

L'assignatura Història Econòmica I és una assignatura de 6 crèdits que s'imparteix durant el segon semestre del primer curs. La càrrega de treball corresponent als crèdits assignats és de 150 hores, distribuïdes de la manera següent:

- Assistència a classes teòriques presencials, en què es presenten els aspectes teòrics essencials de l'assignatura:
 - 15 setmanes x 2 hores = 30 hores
- Assistència a classes pràctiques per a la resolució de problemes, estudis de cas, etc., amb aplicació de tècniques, presentacions orals, debats, etc., individualment i/o en equip:
 - 15 setmanes x 2 hores = 30 hores
- Treball per a la realització dels exercicis, problemes i treballs que seran presentats durant les classes pràctiques:
 - 14 exercicis x 3 hores = 42 hores
- Estudi per a la preparació dels exàmens i per a la preparació de les classes teòriques i pràctiques:
 - 15 setmanes x 2 hores setmanals = 30 hores
 - Preparació per a l'examen final = 13 hores
- Realització d'exàmens:
 - 2 hores
- Assistència a tutories:
 - 3 hores

En síntesi,

<i>ACTIVITATS PRESENCIALS</i>	<i>65 h</i>
<i>Assistència a classes teòriques</i>	<i>30 h</i>
<i>Assistència a classes pràctiques</i>	<i>30 h</i>
<i>Assistència a tutories de seguiment</i>	<i>2 h</i>
<i>Assistència a la realització d'exàmens</i>	<i>3 h</i>
<i>ACTIVITATS NO PRESENCIALS</i>	
<i>Elaboració d'exercicis</i>	<i>42 h</i>
<i>Estudi per a la preparació de classes i exàmens</i>	<i>43 h</i>

4. OBJECTIUS GENERALS

L'assignatura, tant en el seu vessant teòric com en la pràctica, pretén reflexionar sobre alguns temes centrals de la història econòmica contemporània. Té caràcter semestral i el seu objectiu és explicar els aspectes més importants de l'evolució econòmica mundial dels dos últims segles després de la Revolució Industrial.

L'objectiu és doble. En primer lloc, augmentar els coneixements de l'alumnat sobre els trets fonamentals de la trajectòria seguida per l'economia internacional. En segon lloc, introduir alguns conceptes essencials de l'economia, amb les seues derivacions pràctiques.

L'estudi a llarg termini de l'evolució econòmica permetrà adquirir una perspectiva històrica dels factors determinants de les diferències que persisteixen avui dia en les rendes per habitant entre països, reflexionar a un nivell elemental sobre les causes del creixement i, a més, habitar-se a l'ús d'eines senzilles i molt útils per a la compressió del funcionament de l'economia.

L'objectiu fonamental de la classes pràctiques és, a més d'assentar en l'alumnat els conceptes adquirits en les classes teòriques, ajudar-los a desenvolupar la capacitat d'aplicar els seus coneixements i a afrontar de manera crítica l'anàlisi dels processos de creixement, avanç i canvi de les economies.

5. COMPETÈNCIES QUE CAL ADQUIRIR

Amb l'assignatura Història Econòmica I es pretén que l'alumnat desenvolupe diverses competències tant específiques de l'assignatura com genèriques del Grau en Economia en què s'adscriu aquesta assignatura. Aquestes competències són:

Competències específiques de l'assignatura

- CE19 Comprendre el funcionament de l'economia a nivell agregat i l'efecte que tenen sobre aquesta les distintes polítiques econòmiques.
- CE20 Conèixer i comprendre els determinants del creixement econòmic d'una economia.
- CE21 Comprendre les possibles causes dels cicles econòmics i els efectes de les polítiques d'estabilització.
- CE23 Conèixer i comprendre la naturalesa del comerç internacional i del marc financer en què aquest es desenvolupa.
- CE24 Conèixer l'entorn econòmic espanyol, europeu i internacional, els sectors productius i el funcionament de les institucions.
- CE28 Conèixer quin ha sigut l'origen dels grans problemes econòmics, quins han sigut els mecanismes de creixement a llarg termini, com han interaccionat els factors econòmics i no econòmics al llarg de la història i quina ha sigut l'evolució dels diferents enfocaments del pensament econòmic modern.
- CE31 Conèixer les mesures econòmiques per a la disminució de la desigualtat en la distribució de la renda i per a la reducció de la pobresa.

Competències genèriques de grau

- CG1 Capacitat de pensament crític.
- CG3 Capacitat per a la recerca i l'anàlisi d'informació.

-
- CG4 Capacitat de comunicació oral i escrita en llengua nativa.
- CG6 Capacitat de treball en equip (inclòs treball interdisciplinar).
- CG7 Capacitat d'aprenentatge autònom.
- CG8 Capacitat de manejar les tecnologies de la informació.
- CG9 Ser capaç d'utilitzar l'anglès en l'àmbit professional.
- CG10 Aplicar els principis de l'anàlisi econòmica (decisió racional) al diagnòstic i la resolució de problemes.
- CG11 Comprendre i aplicar el mètode científic, consistent a formular hipòtesis, deduir resultats comprovables i contrastar-los amb l'evidència empírica i experimental.

6. RESULTATS DE L'APRENTATGE

Els resultats esperats de l'aprenentatge de l'assignatura Història Econòmica I són els següents:

- Capacitat crítica per a entendre el funcionament econòmic en el passat: factors que han afavorit i limitat el creixement econòmic en el llarg termini (paper de les institucions, canvi tecnològic, variables demogràfiques, etc.).
- Capacitat crítica per a analitzar quin ha sigut l'origen dels principals problemes econòmics actuals: identificar els problemes i les seues causes.
- Capacitat crítica per a posicionar-se en els principals debats sobre l'origen dels principals problemes econòmics nacionals i internacionals.
- Capacitat per a entendre els factors que afavoreixen els processos de convergència i els determinants del desenvolupament/subdesenvolupament, així com de l'evolució de la desigualtat i la pobresa.
- Utilització i comprensió dels conceptes econòmics a través de la seua aplicació a la realitat històrica.
- Coneixement del paper de la internacionalització de l'economia en el creixement econòmic: relació entre el procés de globalització i les millores del benestar a

llarg termini. Causes de l'acceleració/desacceleració en la integració de mercats i conseqüències d'aquest procés. Sorgiment de les principals institucions econòmiques internacionals (FMI, UE, etc.).

- Comprensió de com han interaccionat els factors econòmics i no econòmics al llarg de la història.
- Analitzar i interpretar la informació estadística històrica.

7. CONTINGUTS

Estructura del programa i continguts

BLOC I. Creixement econòmic i industrialització

Tema 1. L'inici del creixement econòmic modern

- 1.1. La formació del mercat de terra i les transformacions agràries
- 1.2. Gremis, protoindústria i preindústria
- 1.3. L'expansió comercial europea

Pràctica 1. Demografia preindustrial

Tema 2. Revolució industrial i industrialització

- 2.1. La revolució industrial
- 2.2. Transició demogràfica i mercat interior
- 2.3. La divisió del treball i la màquina de vapor
- 2.4. Mercat i intervenció
- 2.5. La difusió de la industrialització

Pràctica 2. 1. Creixement econòmic i productivitat: conceptes bàsics

Pràctica 2.2. Anàlisi de dades: utilització d'indicadors bàsics

BLOC II. La primera globalització

Tema 3. La internacionalització de l'economia

- 3.1. Els fluxos internacionals de mercaderies i la integració del mercat mundial
- 3.2. El sistema del patró or i els fluxos internacionals de capital
- 3.3. Els fluxos migratoris
- 3.4. L'imperialisme colonial

Pràctica 3. La primera globalització: integració de mercats

Tema 4. La Segona Revolució Industrial

- 4.1. Innovació i acumulació de capital en la Segona Revolució Industrial
- 4.2. El declivi britànic i l'arrancada nord-americana

Pràctica 4. L'empresa en la Segona Revolució Industrial: Ford

Tema 5. L'economia d'entreguerres

- 5.1. Creixement i inestabilitat econòmica en els anys vint. El crac del 1929
- 5.2. La Gran Depressió dels anys trenta i les polítiques econòmiques keynesianes

Pràctica 5. La Gran Depressió dels anys trenta

BLOC III. L'economia mundial en la segona meitat del segle XX

Tema 6. L'edat daurada del capitalisme (1945-1973)

- 6.1. Les noves institucions internacionals
- 6.2. La difusió del canvi tècnic
- 6.3. Consum de masses i nou paper de l'Estat
- 6.4. La industrialització fora d'Occident

Pràctica 6. L'Estat de Benestar

Tema 7. Crisi i desacceleració de les economies occidentals

- 7.1. Els límits del creixement
- 7.2. La crisi dels setanta i la persistència de l'atur
- 7.3. Les tecnologies de la Tercera Revolució Industrial

Pràctica 7. El canvi en les polítiques econòmiques durant els anys vuitanta i noranta

Tema 8. La fase recent de la globalització: protagonistes i implicacions

- 8.1. Característiques de la globalització actual
- 8.2. La deslocalització en les economies avançades
- 8.3. L'oportunitat per als països en desenvolupament: els tigres asiàtics, Xina i Índia
- 8.4. El món en desenvolupament: trajectòries divergents i "trampes de la pobresa"

Pràctica 8. Deslocalització: el cas de l'Índia

8. CRONOGRAMA

<i>Setmana</i>	<i>Classe teòrica</i>	<i>Classe pràctica</i>	<i>Unes altres activitats</i>
<i>1</i>	<i>Presentació Tema 1</i>	<i>Pràctica 1</i>	
<i>2</i>	<i>Tema 1</i>	<i>Pràctica 1</i>	
<i>3</i>	<i>Tema 2</i>	<i>Pràctica 2</i>	
<i>4</i>	<i>Tema 2</i>	<i>Pràctica 2</i>	
<i>5</i>	<i>Tema 3</i>	<i>Pràctica 3</i>	
<i>6</i>	<i>Tema 3</i>	<i>Pràctica 3</i>	<i>Lliurament 1r qüestionari</i>
<i>7</i>	<i>Tema 4</i>	<i>Pràctica 4</i>	
<i>8</i>	<i>Tema 4.</i>	<i>Pràctica 4</i>	
<i>9</i>	<i>Tema 5</i>	<i>Pràctica 5</i>	
<i>10</i>	<i>Tema 5</i>	<i>Pràctica 5</i>	<i>Lliurament 2n qüestionari</i>
<i>11</i>	<i>Tema 6</i>	<i>Pràctica 6</i>	
<i>12</i>	<i>Tema 6</i>	<i>Pràctica 6</i>	
<i>13</i>	<i>Tema 7</i>	<i>Pràctica 7</i>	
<i>14</i>	<i>Tema 8</i>	<i>Pràctica 8</i>	<i>LLiurament 3r qüestionari</i>
<i>15</i>	<i>Repàs</i>	<i>Repàs</i>	

9. BIBLIOGRAFIA DE REFERÈNCIA

Bibliografia bàsica:

Feliu, G. i Sudrià, C. (2007): *Introducció a la història econòmica mundial*. València: PUV.

Palafox, J. (Coord.) (1998): *Curso de Historia Económica*. València: Tirant lo Blanch.

Bibliografia complementària:

Cameron, R. (1994): *Historia económica mundial*. Madrid: Alianza Universidad.

Comín, F.; Hernández, M. i Llopis, E. (2005): *Historia económica mundial. Siglos X-XX*. Barcelona: Crítica.

Comín, F (2011): *Historia Económica Mundial*. Madrid: Alianza Editorial.

De la Dehesa, G. (2007): *Comprender la globalización*. Madrid: Alianza Editorial.

Feliu, G. i Sudrià, C. (2007): *Introducció a la història econòmica mundial*. València: PUV.

Kemp, T. (1987): *La Revolución Industrial en la Europa del siglo XIX*. Madrid: Martínez Roca.

O'Rourke, K. i Williamson, J. G. (2006): *Globalización e historia: la evolución de la economía atlántica del siglo XIX*. Zaragoza: Prensas Universitarias de Zaragoza.

Mori, G. (1983): *La Revolución Industrial*. Barcelona: Crítica.

Wallerstein, I. (1979): *El moderno sistema mundial*. Madrid: Siglo XXI.

10. CONEIXEMENTS PREVIS

No són necessaris coneixements previs. S'assumeixen els coneixements previs que corresponen a primer i segon de batxillerat.

11. METODOLOGIA

La metodologia d'aprenentatge combina l'ensenyament de classes magistrals amb la participació activa de l'estudiant mitjançant la realització d'exercicis, la presentació de treballs i la participació en les classes.

Per cobrir els objectius plantejats en les classes teòriques, cal que l'alumnat haja preparat el tema utilitzant la bibliografia bàsica indicada en la bibliografia. L'explicació del professor a l'aula es dirigirà als punts concrets de major dificultat i no a la repetició de la informació que es troba en els textos de base. Per al seguiment del procés d'aprenentatge dels continguts desenvolupats a la classe magistral participativa, l'alumnat realitzarà una activitat dirigida no presencial que consistirà en el lliurament, a través de l'aula virtual, d'un qüestionari al final de cada bloc del temari. Encara que en el cronograma s'han establert unes setmanes concretes per al lliurament dels qüestionaris, aquests es realitzaran sense avís previ.

En la part pràctica es treballaran a classe els materials recollits en el Dossier de Pràctiques. Durant la docència en les classes pràctiques es fomentarà el treball individual i en equip amb l'objectiu que l'alumnat pugui adquirir la capacitat d'identificar les fonts d'informació econòmica rellevant i el seu contingut, així com entendre les institucions, es fomentarà la capacitat d'anàlisi i síntesi, i la utilització de les TIC en l'àmbit d'estudi. Aquestes classes pràctiques permetran assolir l'habilitat per analitzar i cercar informació provinent de fonts diverses, millorar la capacitat per a la

resolució de problemes i per aplicar els principis econòmics per al diagnòstic i la resolució de problemes relacionats amb el comportament i l'evolució de l'economia, les respostes dels agents a les diferents conjuntures econòmiques i / o les polítiques econòmiques adoptades en cada moment.

12. AVALUACIÓ DE L'APRENTATGE

La matèria s'avaluarà tant a través de proves (d'assaig, objectives i orals) com a través de tècniques d'observació. En concret:

- **Prova** escrita realitzada al final del curs que constarà de preguntes teòriques i pràctiques (60%).
- **Avaluació continuada**, repartida en:
 - Avaluació de les activitats pràctiques desenvolupades per l'alumnat durant el curs, a partir de l'elaboració de treballs, exposicions orals i resolució de problemes (35%).
 - Participació i implicació en el procés d'ensenyament-aprenentatge (5%).

<i>Avaluació continuada:</i>	40%
Test d'avaluació	15%
Preguntes i treballs pràctiques	20%
Participació en classe	5%
<i>Examen final</i>	60%

Les tècniques d'observació permetran avaluar la capacitat de l'alumnat per treballar en equip, argumentar i defensar idees, així com les actituds d'acord amb criteris d'equitat, igualtat i respecte dels drets humans.

Copiar en un examen o plagiar un treball (copiar d'un altre) són conductes greus no acceptables en aquesta assignatura. Suposen un zero en l'avaluació.

Els estudiants que ja hagen realitzat l'assignatura el curs anterior, i per tant ja hagen realitzat les pràctiques, tenen dues alternatives per seguir les classes pràctiques:

1. Seguir el curs de manera normal, amb l'assistència a classe, la realització de pràctiques i la participació a classe. En aquest cas, la nota de l'avaluació continuada serà l'expressada en apartats anteriors.
2. Sense assistir a classes pràctiques, realitzar les tasques i els tests en el moment en què siguen fixats per a la resta de la classe. La nota de l'avaluació continuada serà la suma dels assaigs (20%) i els tests (20%).

Durant la primera setmana de classe, cada estudiant que es trobe en aquesta situació ha de comunicar al professor quina de les dues alternatives escull. Una vegada transcorreguda la primera setmana, s'entendrà que ha optat per la primera opció.

Per aprovar l'assignatura cal:

1. Haver superat l'examen, que serà únic per a tots els grups i;
2. Obtenir una qualificació mínima en el còmput global de 5 punts.

Si l'examen no estiguera aprovat però la nota mitjana de l'assignatura, conseqüència de la suma ponderada de la nota de l'examen teòric i l'avaluació continuada, fóra superior a 5, la nota final en l'acta serà de 4.

La data de celebració de l'examen serà determinada per la CAT i aprovada per la Junta de Centre i serà anunciada per la Facultat.

Per aprovar l'assignatura és necessari:

1. Haver superat l'examen, que serà únic per a tots els grups i;
2. Obtenir una qualificació mínima en el còmput global de 5 punts.

Si l'examen no estiguera aprovat però la nota mitjana de l'assignatura, conseqüència de la suma ponderada de la nota de l'examen teòric i l'avaluació contínua, resultara superior a 5, la nota final en l'acta serà de 4.

La data de celebració de l'examen serà determinada per la CAT i aprovada per la Junta de Centre i serà anunciada per la Facultat.

Història Econòmica I

(Grau ECO, 2013-2014)

Grup GK

Julio Martínez Galarraga

Correu electrònic: julio.martinez-galarraga@uv.es

Despatx 5A03

Tutories: Dimarts 12.30 – 14.00 h.

Dimarts 15.30 – 17.00 h.

Tutories electròniques: via correu electrònic

Presentació del curs:

(teniu tota la informació en la guia acadèmica - aula virtual)

- Objectius de l'assignatura

1. Dotar l'alumne d'una base històrica i social per entendre millor els problemes econòmics actuals i del passat.
2. Aprendre a interpretar els fets econòmics dins del seu context social i històric.
3. Analitzar l'evolució de la situació econòmica principalment des de la Revolució Industrial =>

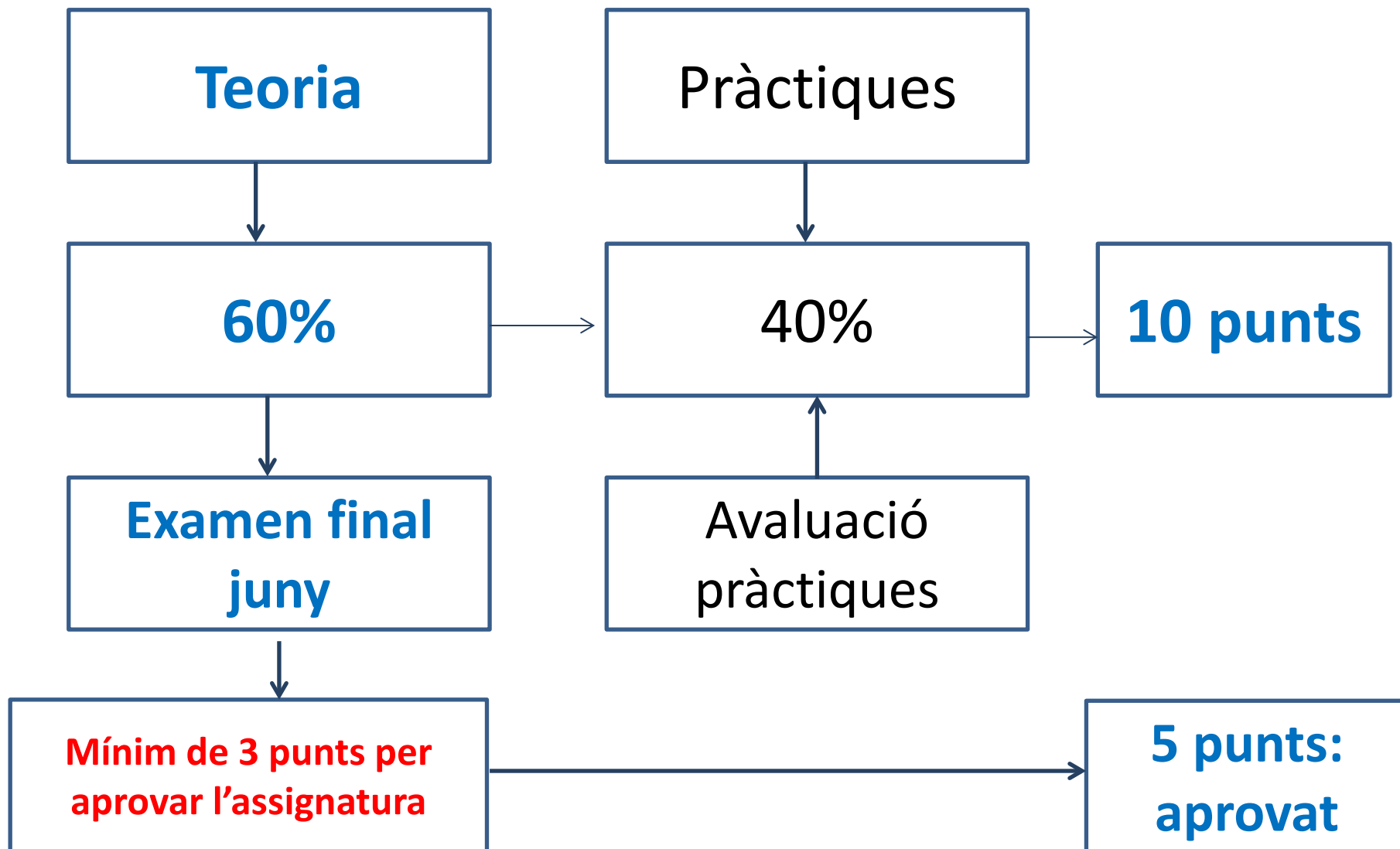
Com hem arribat fins ací?

- Dos objectius/dues competències fonamentals de l'assignatura (relacionat amb l'avaluació)
1. Treballar la capacitat d'anàlisi de textos econòmics, taules i gràfics.
 2. Millorar la capacitat d'escriure un text en forma d'assaig: ben estructurat i motivat, i desenvolupar idees de manera crítica basant-se en els continguts treballats.

Organització del curs: avaluació continuada

- Dividit en classes teòriques i pràctiques (90 mins. aprox.)
 - Teoria: presentar els continguts de l'assignatura.
 - Pràctiques: aprofundir en determinats aspectes del temari i fomentar l'anàlisi crítica.
 - TUTORIES

- **Avaluació de l'aprenentatge:**

Com avaluarem la teoria?

- Examen final:
 - 4 preguntes (1.5 punts cada una)
 - Preguntes en forma d'assaig
 - Anàlisi de gràfics, taules o textos
 - Inclou continguts de teoria i pràctica

 - Exàmens de mostra d'uns altres anys en l'aula virtual
 - Preguntes de continguts bàsics en l'Aula Virtual

Format de les pràctiques

- **9 pràctiques** per 8 temes durant el curs (*guia acadèmica*)
- **Complement** necessari a les classes de teoria i aprofundiment en aspectes especialment rellevants del temari.
- Materials penjats amb antelació en l'Aula Virtual.
- Diferents formats en cada pràctica:
 - Treball individual a casa (previ o posterior)
 - Treball en grup
 - Discussió a classe
 - Anàlisi econòmica acurada de gràfics i taules
 - Vídeos, lectures...

Com avaluarem les pràctiques?

<i>Avaluació continuada:</i>	40%
Tests d'avaluació	15%
Preguntes i treballs pràctiques	20%
Participació a classe	5%

- Avaluació continuada:
- Exercicis tipus test al llarg del curs (15%)
 - Continguts teòrics i pràctics
- Preguntes assaig, exercicis entregats en les pràctiques, assistència i participació a les pràctiques (25%)
 - 2 preguntes tipus assaig (entrenament per ex. final)
 - 1a: entrega el **10 març**. Tema: **Primer bloc**
 - 2a: entrega el **14 d'abril**. Tema: **Segon bloc**
 - **Materials i preguntes per als assajos => Aula Virtual. ENTREGA PRESENCIAL**
 - Treball en les classes pràctiques (entrega d'exercicis)
 - Assistència i participació en les pràctiques

Les tutories: una eina fonamental

- Per dubtes i aclariments
 - Per revisar exercicis de pràctiques
 - Per comprovar que l'avaluació continuada va correctament
-
- **Presencials:** dimarts 12.30-14 h; 15.30-17 h
(Despatx 5A03)
 - **No presencials:** via correu electrònic
a través de l'Aula Virtual
o directament en el correu UV

Algunes normes bàsiques

- Puntualitat.

- No és permès l'ús de mòbils a l'aula.

- Copiar o plagiar són conductes molt greus, NO tolerades a la Universitat => **la UV disposa de software per detectar plagi.**

- Podeu fer servir ordinadors a classe (sempre i quan el seu ús siga l'adequat).

CONTINGUTS: QUÈ VOLEM EXPLICAR AMB EL CURS D'HISTÒRIA ECONÒMICA I

- Per què hi ha tanta desigualtat al món?

A) En l'accés a l'educació

B) En l'esperança i les condicions de vida

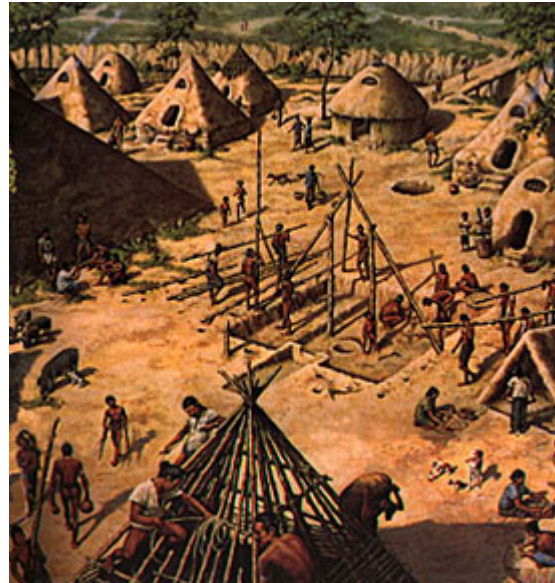
C) En els drets polítics

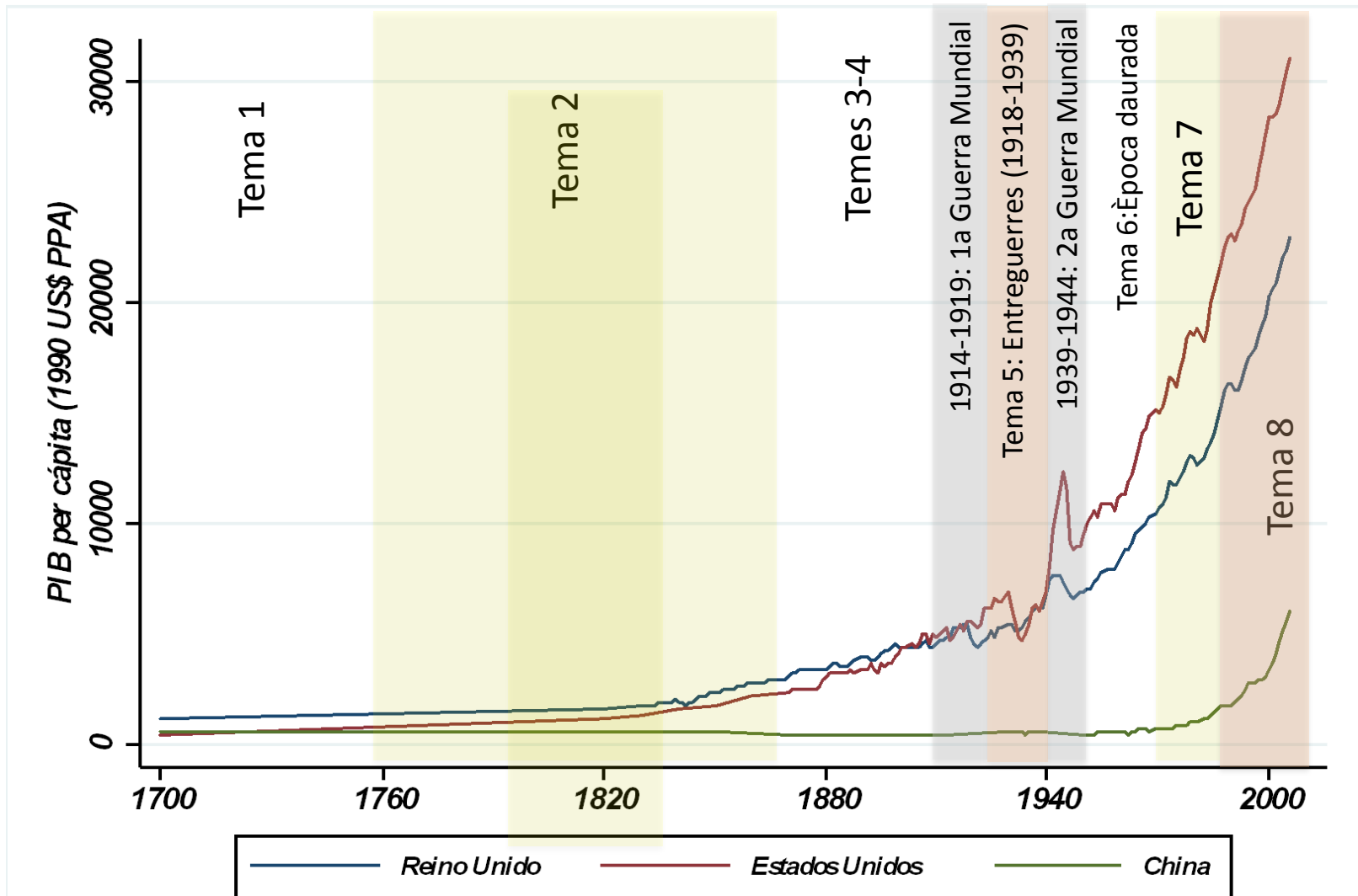
↗
Chaplin!!!

- Quan es comença a produir la desigualtat?
- Com evoluciona en el temps?

Cronograma / temari del curs d'Història Econòmica

Font: Maddison (2009)

- Unes altres preguntes a les quals intentarem donar resposta al llarg del curs
 - La desigualtat comença amb la Revolució Industrial?
 - Quina ha sigut la seua evolució al llarg del temps?
 - Per què la RI es va donar a la GB?
 - En quin moment es va començar a globalitzar l'economia mundial? Quins van ser els seus efectes? Com va canviar el món?

- Des d'un punt de vista econòmic, què va passar al món perquè en 20 anys es visqueren dues guerres mundials?
- Què sabem d'anteriors crisis financeres i econòmiques? Es pot aprendre alguna lliçó de la Gran Depressió dels anys trenta davant la crisi actual?
- Per què els països rics van tenir tanta prosperitat després de la Segona Guerra Mundial?
- Com es va configurar l'ordre mundial actual (UN, FMI, UE...)?

- Hi ha relació entre recursos naturals i crisis econòmiques?
Un exemple del passat: la crisi del petroli del 1973.
- Quines característiques té la globalització actual? Qui en són els guanyadors i els perdedors?
- Està augmentant la desigualtat en les últimes dècades?
- Quins reptes de futur plantegen el pes que estan adquirint les economies emergents? I especialment en un context en què els països occidentals rics estan patint una forta crisi econòmica, financera i institucional.

- **Materials bàsics per preparar l'assignatura:**

- *Materials classe teòrica:* diapositives en l'Aula Virtual.

- *Apunts de classe.*

- *Materials que treballarem en les classes pràctiques.*

- *Manual.*

- Feliu, G. i Sudrià, C. (2007): *Introducció a la Història Econòmica Mundial*. València: Publicacions de la Universitat de València.

TEMA 1:

L'INICI DEL CREIXEMENT ECONÒMIC MODERN

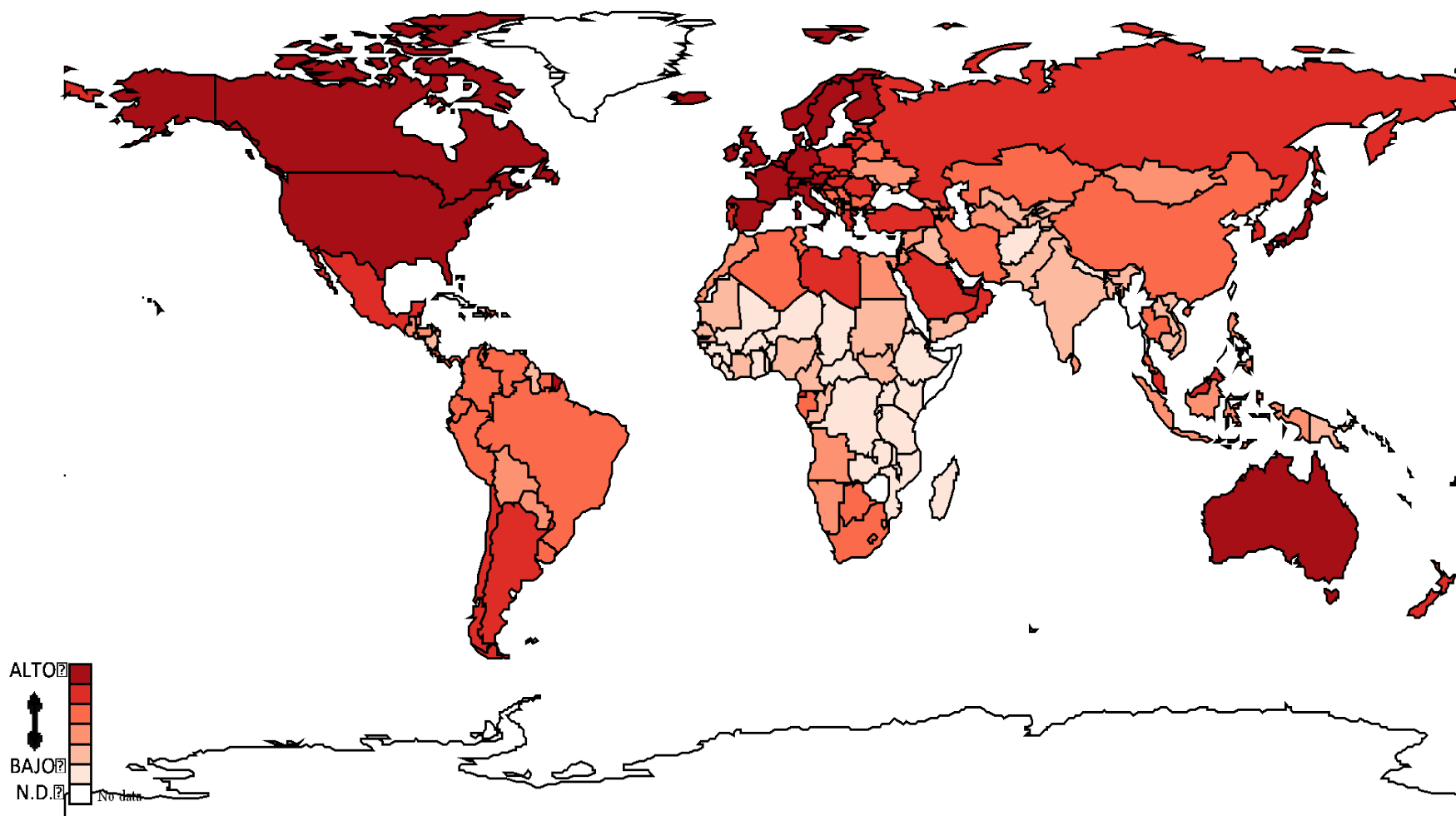
1.1. CREIXEMENT ECONÒMIC I DESIGUALTAT EN LA HISTÒRIA

1.2. L'EVOLUCIÓ DEMOGRÀFICA

1.3. LES TRANSFORMACIONS EN L'ESTRUCTURA PRODUCTIVA: ELS PROCESSOS D'INDUSTRIALITZACIÓ

Un món desigual

Ingrés Nacional Brut per capita 2010 (US \$internacionals)

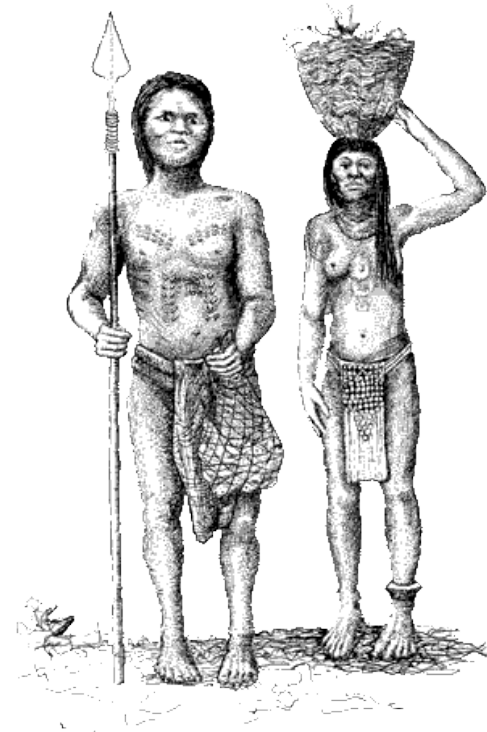
Font: Banc Mundial

La desigualtat en el llarg termini

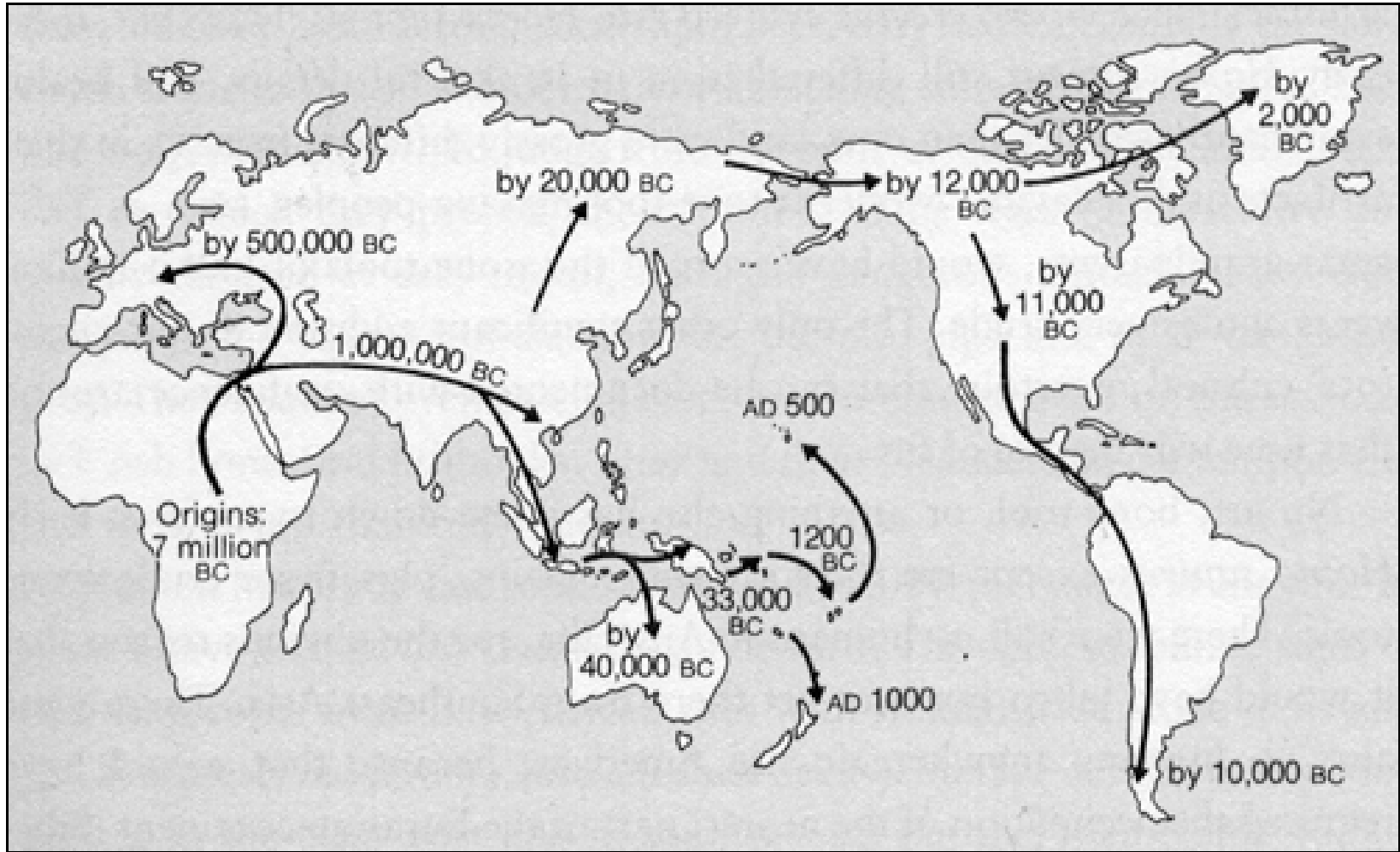
- Com hem arribat fins ací? Com s'ha format un món tan desigual? Quin paper ha tingut el creixement econòmic?
- Quan comença la desigualtat?
- Quina és la seua evolució a llarg del temps? La gran divergència => una cursa entre continents...
- Durant gran part de la història de la humanitat:
 - Creixement econòmic molt lent (=> reduïda desigualtat entre països)
 - Creixement de la població molt modest (com veurem més endavant)
- Anem al principi detot...

ELS ORÍGENS: TOTS SOM AFRICANS

- Primer homínid: *Homo sapiens sapiens* fa 195.000 anys (Etiòpia).
- Durant milers d'anys, la nostra espècie va viure a l'Àfrica =>canvis climàtics =>la gran travessia.
- Els humans som caçadors-recol·lectors.
 - Agrupats en tribus (baixa densitat de població)
 - Principal preocupació diària: alimentar-se
 - Nòmades
 - Societats amb organització poc complexa...
 - ...però molt igualitàries
 - Es mantenen a nivell de subsistència

Els diferents ritmes de colonització del planeta

Diamond (1999), 37

La Revolució Neolítica (10.000 a. de C.)

- Domesticació de plantes i animals
 - Agricultura => Problema de l'alimentació resolt
 - Ramaderia => carn, llet, abric... + contacte amb animals...
 - Sedentarisme => assentaments=> Δ densitat població
 - No tota la població es dedica a obtenir aliments
 - Defensa, organització de l'assentament (política)
 - Estructura social més complexa
 - Escriptura i tecnologia
- On apareix l'agricultura/ramaderia? El creixent fèrtil
- Aspectes geogràfics fan que s'escampe per Euràsia
- Canvis importants en la desigualtat al món => El nivell de vida augmenta a Euràsia respecte als altres continents

El creixent fèrtil: al mig d'Euràsia

- Per què el creixent fèrtil?
- Una explicació: la geografia
 - disponibilitat de conreus (blat...)
 - animals domesticables (ovella, cabra, vaca...)
 - Substitució de la mà d'obra humana per força animal
- Del creixent fèrtil a Euràsia...
- Canvis climàtics, esgotament recursos
 - Migració => Egipte i el riu Nil, cap a Euràsia (est i oest)
 - Mateixes condicions climàtiques

- **DIVERGÈNCIA =>**La Revolució Neolítica comença a marcar diferències en el nivell de vida per continents

Euràsia (Europa mediterrània, Orient pròxim i mitjà, Índia i Xina) esdevé la zona de major benestar i creixement de la població.

Àfrica, Oceania i el Sud-est asiàtic queden endarrerides respecte d'Euràsia. Amèrica també (amb excepcions).

- De fet, a gran part de Nord-Amèrica o Austràlia no es coneixia l'agricultura fins a l'arribada dels europeus en els segles XV-XVII.

- Millores de benestar per al conjunt de la humanitat molt lentes (a nivells propers a la subsistència).
- Hi ha, però, excepcions, transitòries.

- L'auge i caiguda dels imperis:

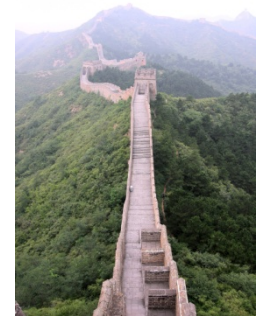

- Mesopotàmia, Babilònia, Sumèria, Pèrsia
- Egipte
- Grècia
- **Imperi Romà**

- Al voltant de l'any 1000, unes altres experiències destacades:

- Imperi Xinès
- Islam
- Cultures precolombines (asteques, maies, inques...)

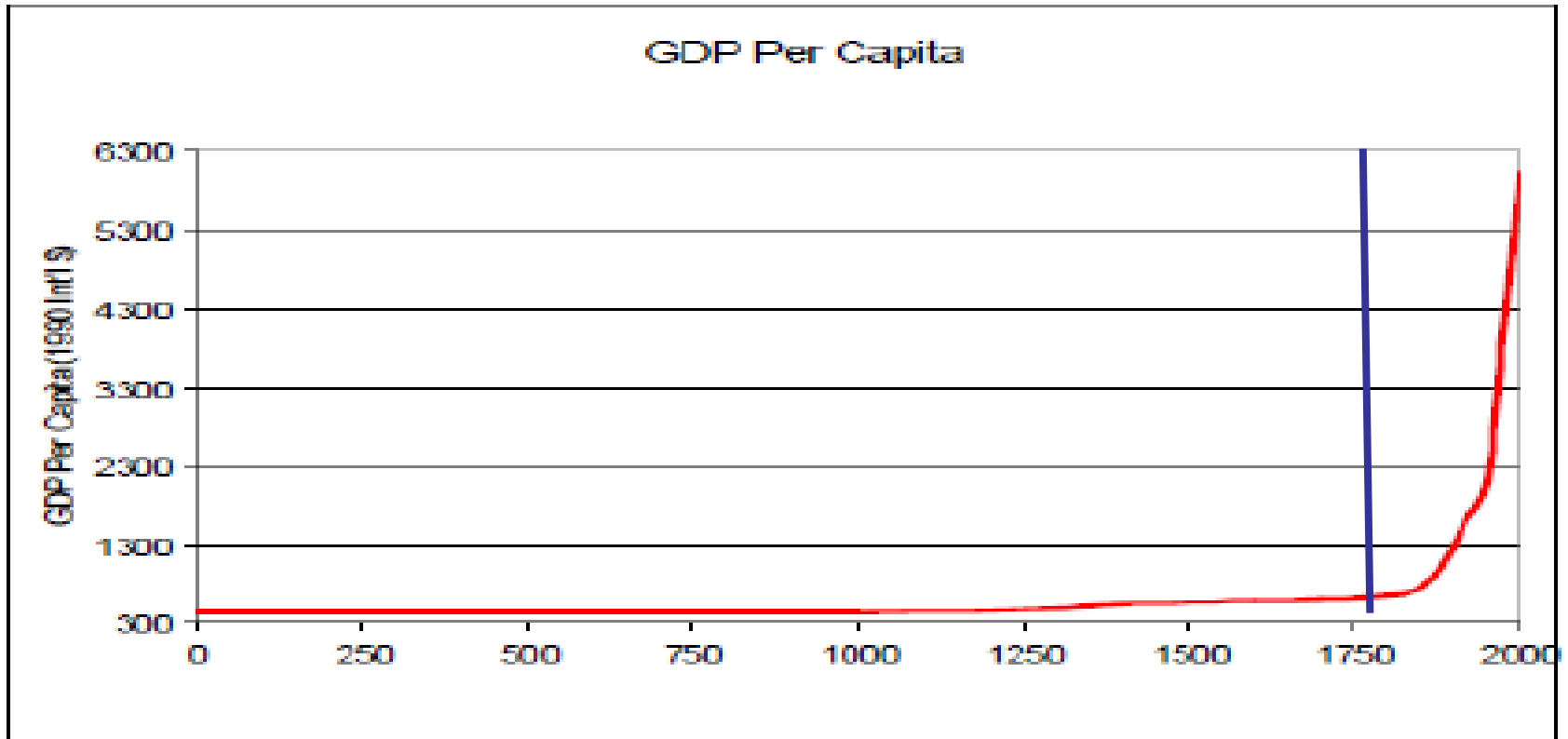

El comerç fa el món menut

- Diferents cultures no es coneixien, no havien entrat en contacte en tota la història de la humanitat
- Europa i Àsia, comerç => Marco Polo, comerç d'espècies, vinculat a ciutats italianes (Venècia, Florència...)
- Tot canvia a partir del s. XV => expansió europea i arribada a Amèrica
 - Ex: Pizarro i Atahualpa. La batalla de Cajamarca=> 162 soldats espanyols derroten l'exèrcit inca (80.000 homes). Per què?
 - Acer, armes i cavalls => tecnologia
 - Gèrmens => domesticació animals (escassos a Amèrica)
 - **Lectura recomanada: Jared Diamond (1999): *Guns, germs and steel*. Nova York: W. W. Norton & Company.**
 - <http://www.youtube.com/watch?v=d3mdVKfwchw>

- En els tres segles següents (1500-1800), es produeix una divergència en el nivell de vida a Euràsia => el debat de la gran divergència *(ho treballarem en el tema 2)*.
- El 1800, Europa es destacà per davant d'Àsia i es posaren les bases per al segon esdeveniment clau.
- **La Revolució Industrial:** va començar a la Gran Bretanya al final del segle XVIII (1760-1830). A partir d'aleshores, el món no tornà a ser mai el mateix.
- La industrialització donà pas al 'creixement econòmic modern':
“procés caracteritzat per unes elevades taxes de creixement econòmic, autosostingudes en el temps i acompanyades de canvi estructural (industrialització)”.

Breu història econòmica de la humanitat

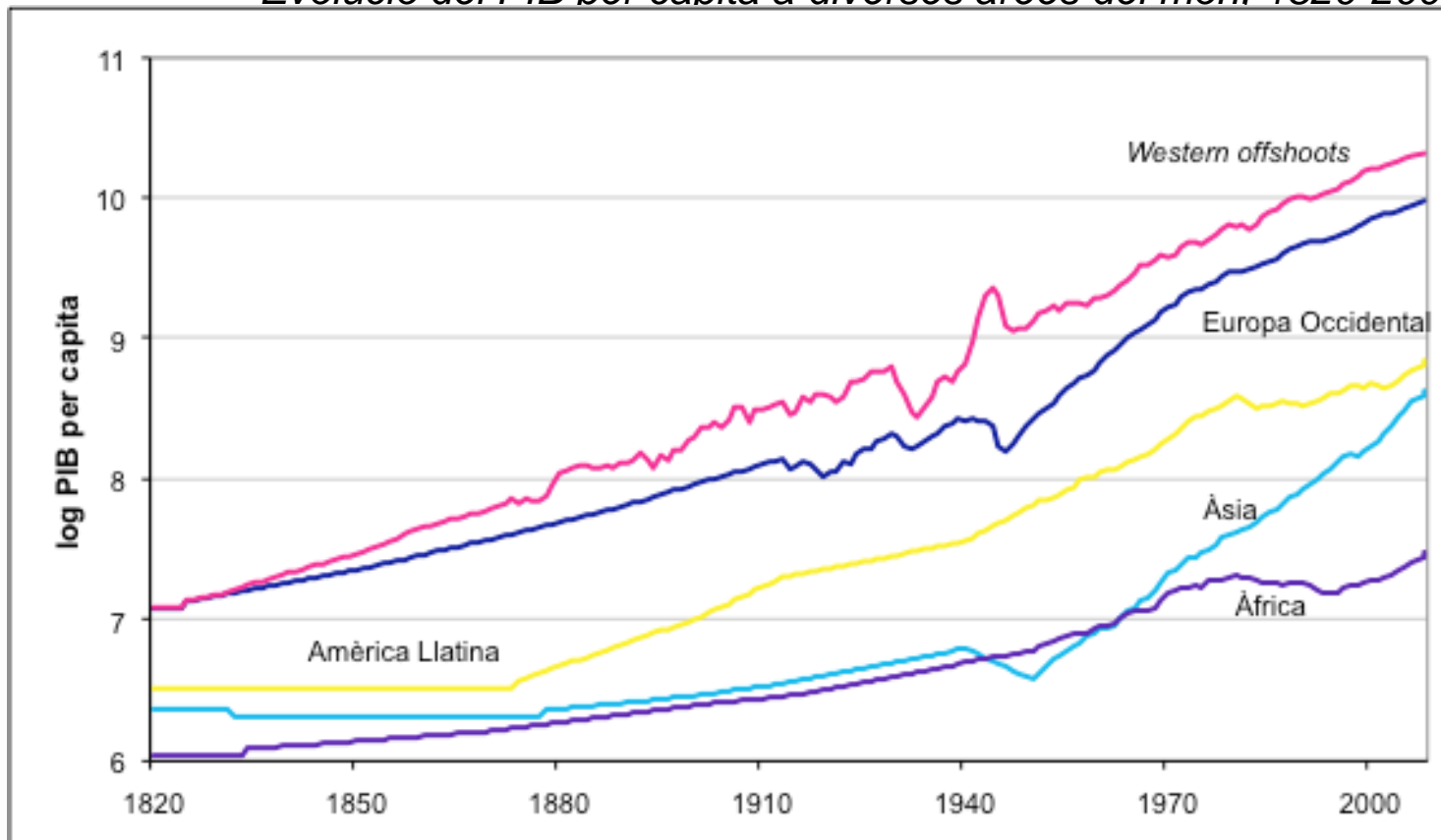

Year	0	1000	1500	1600	1700	1820	1870	1913	1950	1973	2001
GDP	445	436	566	595	615	667	875	1525	2111	4091	6049

El revers del creixement econòmic modern: l'augment de la desigualtat

- Hem vinculat industrialització amb creixement econòmic => no totes les àrees del món s'industrialitzen => GRANS DIFERÈNCIES

Evolució del PIB per capita a diverses àrees del món. 1820-2008

*Western Offshoots:
Estats Units,
Canadà,
Austràlia,
Nova Zelanda*

Font: Maddison

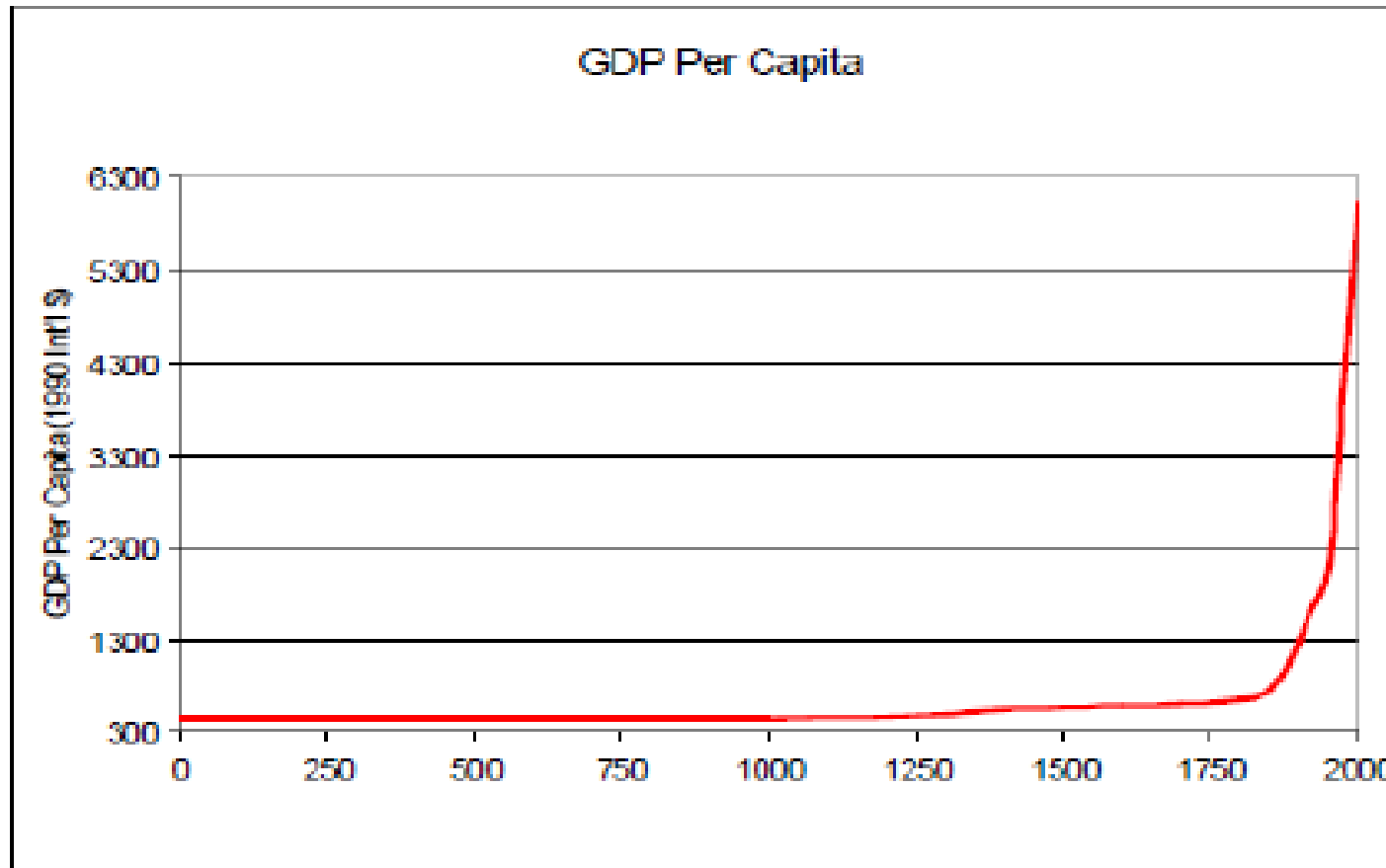
Un altra visió de la divergència entre continents

Evolució del PIB per capita en diverses àrees del món, 0-2001
(dòlars internacionals)

Year	Western Offshoots	Western Europe	Latin America	Asia	Africa	Ratio: Rich/Poor
0	400	450	400	450	425	1.1 : 1
1000	400	400	400	450	416	1.1 : 1
1820	1202	1,204	692	581	418	3 : 1
2001	26,943	19,265	6,150	3861	1,489	18 : 1

Per què el PIB per capita va créixer tan lentament abans del 1800?

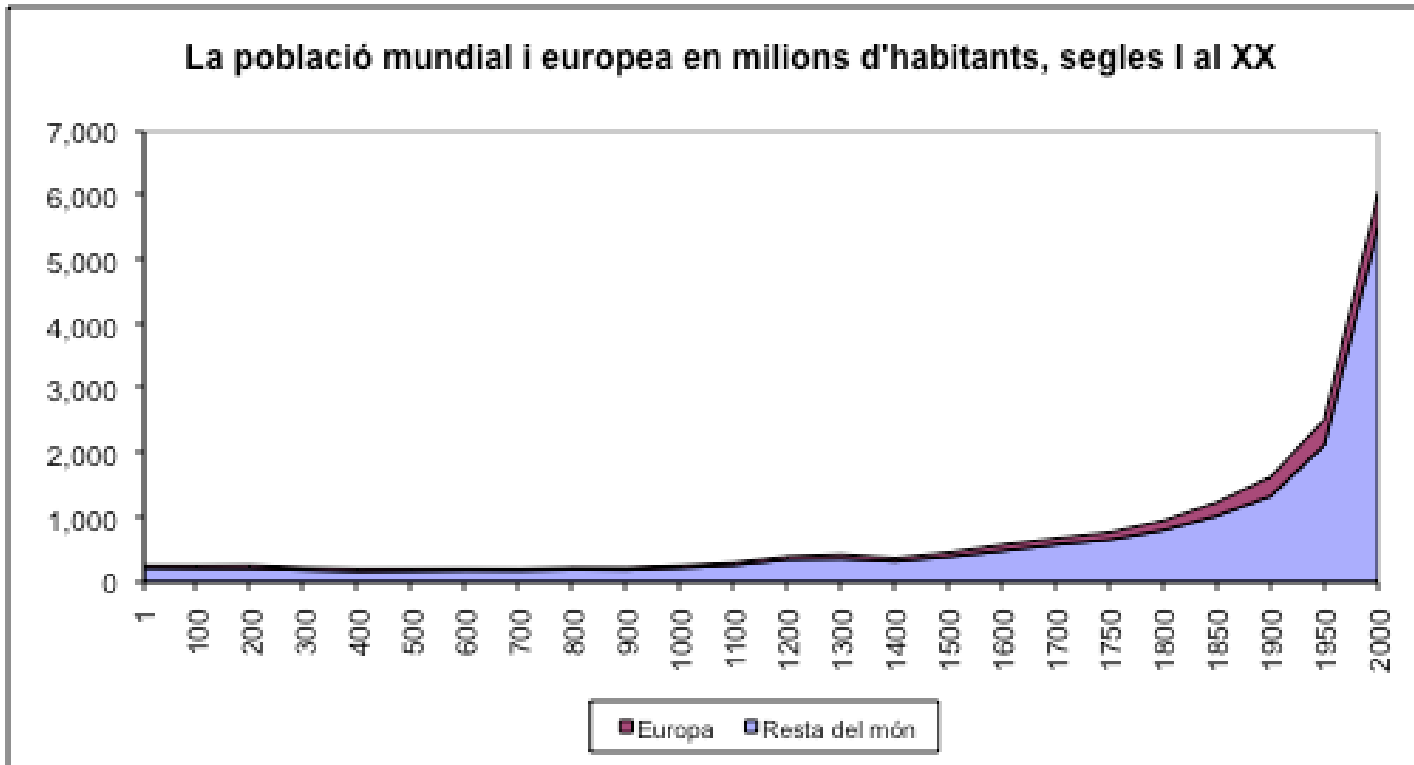

Font: Maddison

Per contestar la pregunta, hem de tenir també en compte els factors demogràfics: Què va passar amb la **població**?

1.2. L'evolució demogràfica: població

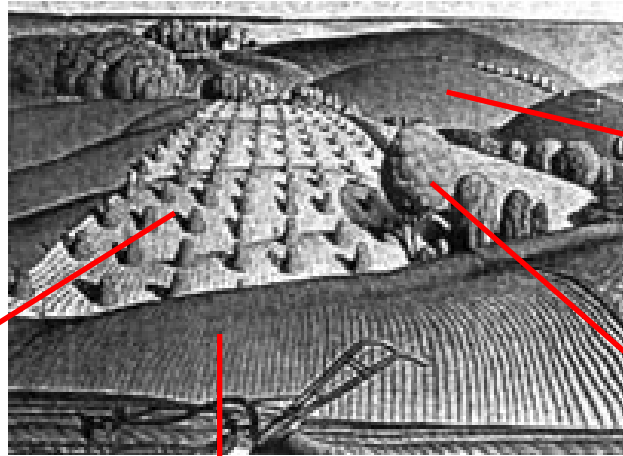
- De la mateixa manera que el PIB per capita, la població es caracteritza per un creixement molt lent al llarg de la història...
- ...i un fort augment en els darrers segles

Font: Maddison

El context: Les economies agràries o preindustrials

- Una *'economia agrària o orgànica'* és aquella en la qual la producció dels béns es basa en matèries primeres, fonts d'energia i sistemes de transport d'origen orgànic (és a dir, obtinguts directament o indirecta de la conversió de radiació solar en biomassa mitjançant la fotosíntesi).
- L'obtenció d'un producte competia amb els altres per la terra fèrtil.

Cultius:
alimentació

Pastures i ramaderia:
carn, llana, llet,
cuir i força de tir

Bosc: fusta, combustible,
construcció, eines

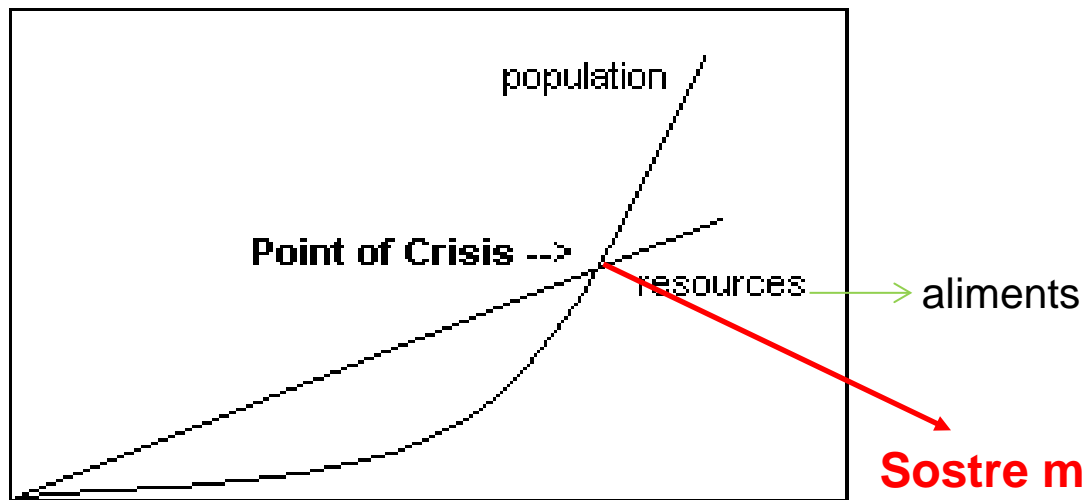
Guaret

- L'explicació **malthusiana**: població, aliments i creixement.
- En el context de les societats agràries preindustrials...
- La disponibilitat d'aliments limita el creixement de la població:
 - Els aliments augmenten en progressió aritmètica (existència de rendiments decreixents en l'agricultura).
 - La població creix en progressió geomètrica.
- Arribarà un moment en què no hi haurà suficients aliments per al conjunt de la població: *el 'sostre malthusià'*.

“Crec poder sostenir els dos postulats següents. Primer: l'aliment és necessari per a l'existència de l'home. Segon: la passió entre els sexes és necessària i es mantindrà pràcticament en el seu estat actual.”

“Considerant acceptats els meus postulats, afirmo que la capacitat de creixement de la població és infinitament major que la capacitat de la terra per a produir aliments per a l'home.”

Thomas Malthus (1766-1834): *Primer assaig sobre la població*, 1798.

Sostre malthusià

Malthus' Basic Theory

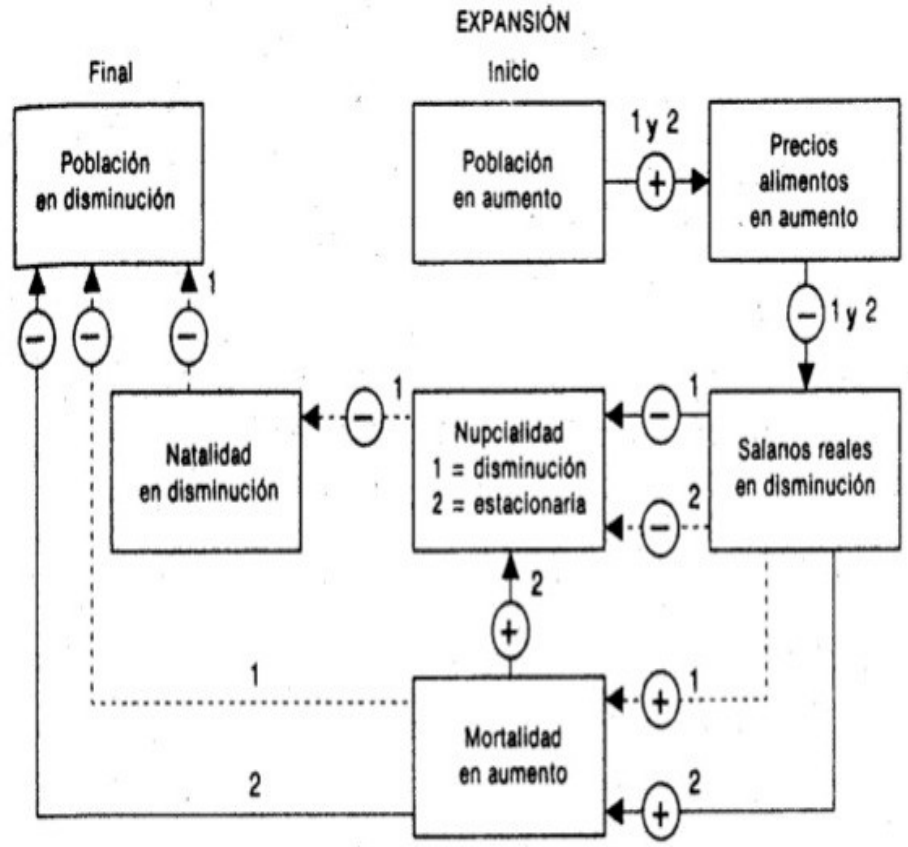
- Quan una societat s'acosta al sostre i, per tant, l'oferta d'aliments comença a ser insuficient...

a) Reduir voluntàriament la natalitat per controlar l'augment de la població: *frens preventius*.

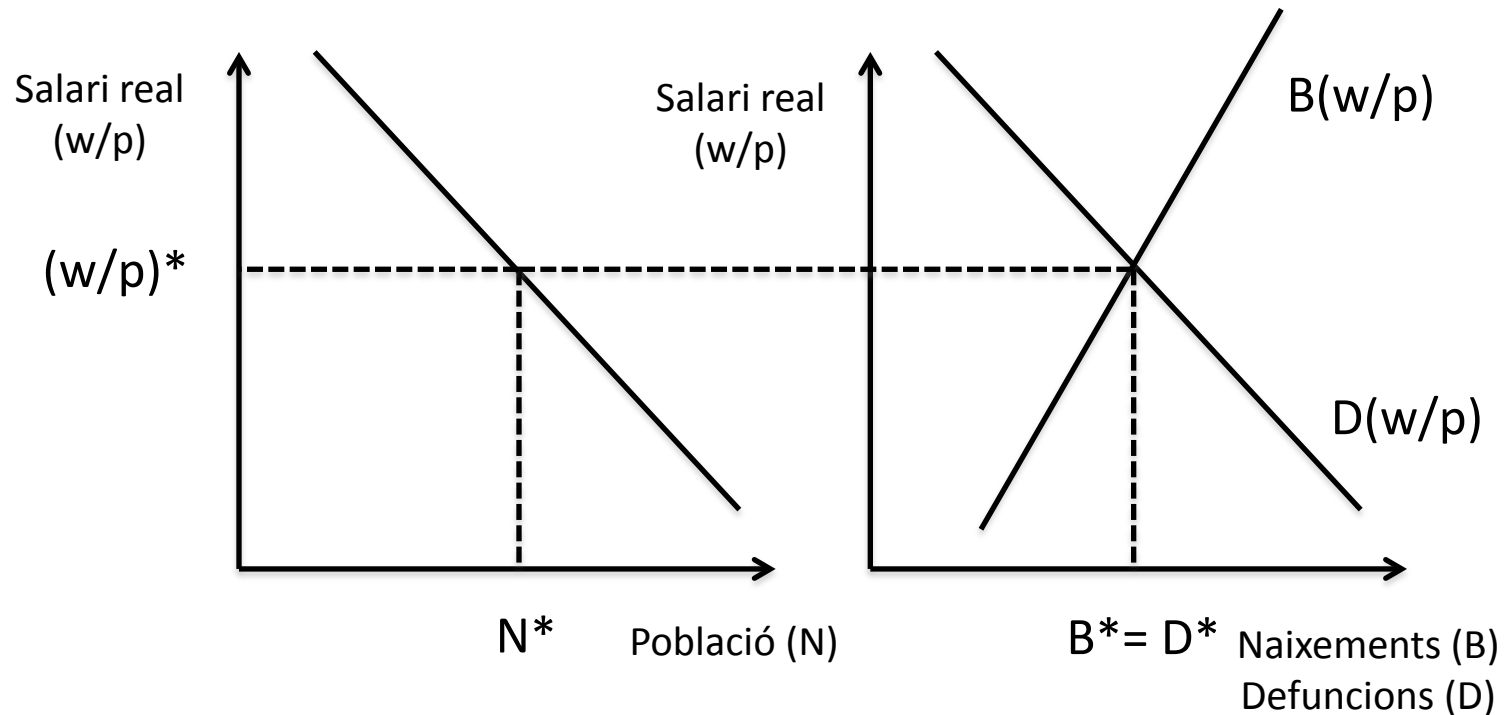
*“Els pobres viuran (...) molt pitjor, i molts d'ells es veuran abocats a la més angoixant misèria. Per ser el nombre de treballadors superior a les possibilitats d'absorció del mercat laboral, el preu del treball tendirà a disminuir, mentre que els preus dels productes alimentaris tendiran a pujar. L'obrer es veurà, per tant, obligat a treballar més per a guanyar el mateix. **Durant aquest període d'escassetat són tantes les dificultats que cal vèncer per a mantenir una família que els matrimonis es fan menys freqüents i la població deixa d'augmentar.**”*

- Si no actuen els frens preventius...
- La manca d'aliments, la deficient nutrició, la debilitat i les malalties fan augmentar la mortalitat: *frens repressius*.
- *“La fam sembla ser l’últim i el més terrible recurs de la naturalesa. La força de creixement de la població és tan superior a la capacitat de la terra de produir l’aliment que necessita l’home per a subsistir, que la mort prematura en una o una altra forma necessàriament ha de visitar la raça humana. (...) Les malalties, les epidèmies i la pestilència avancen en terrorífica formació segant milers i encara desenes de milers de vides humanes. Si l’èxit no és encara complet, queda encara en la rereguarda com a reserva la fam: aquest gegant ineludible que d’un sol colp anivella la població amb la capacitat alimentària del món.”*

El model de Malthus

Una altra visió del model de Malthus

El retorn al punt d'equilibri ens mostra perquè les societats no experimentaven un creixement de la població.

Una visió pessimista

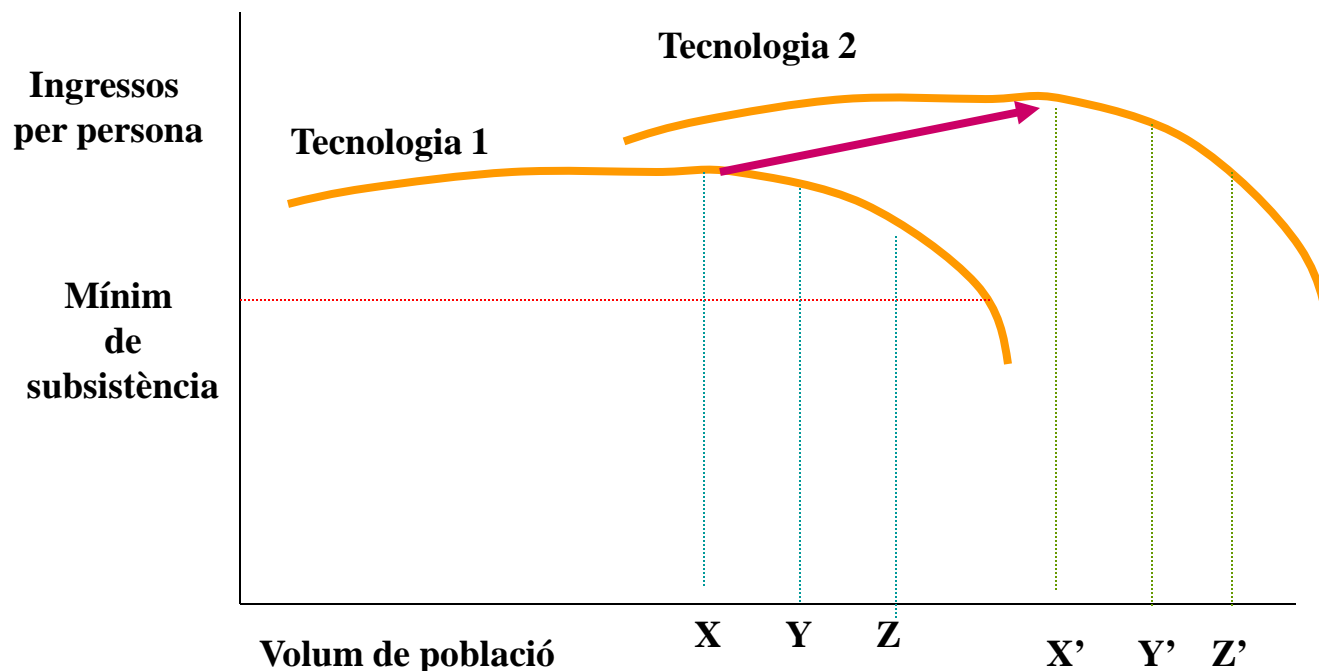
1910-1999

La retroalimentació positiva d'Ester Boserup

- Malthus no para atenció a un factor clau: la tecnologia.
- Boserup creu que hi ha una relació entre creixement econòmic i canvi tècnic.
- Hi ha una connexió entre densitat de població i millora tecnològica.
- *Población y cambio tecnológico*. Barcelona: Crítica (1984).

- Quan baixaven els salaris reals i mancaven aliments perquè la població havia augmentat molt, les societats podien reaccionar buscant noves tecnologies per augmentar el rendiment de la terra.
- Per tant, l'augment de població pot generar rendiments decreixents... (Malthus)
- ... o també pot generar un incentiu per la millora tècnica (Boserup),
- ... o buscar noves terres => expansió europea (Estats Units, Argentina, Austràlia...), conquestes militars, sistemes d'esclavitud.

- Ara bé, Malthus permet explicar el comportament de la població de les societats agràries o preindustrials, és a dir, **abans del 1800**.

- La RI i el canvi tecnològic ho feren canviar tot => desplaçar el sostre “malthusià” => millora la capacitat de produir aliments, es trenca amb els rendiments decreixents de la terra i es pot alimentar una població creixent.

Malthus aplicat a l'època preindustrial

RELACIÓ ENTRE PRODUCCIÓ D'ALIMENTS, POBLACIÓ I CREIXEMENT ECONÒMIC EN SOCIETATS AGRÀRIES

- Model del cicle productiu de **Bois i Kriedte**. 4 etapes:
 - Creixement
 - Maduresa
 - Crisi
 - Recuperació
- La dinàmica del creixement en economies agràries
- Per què les economies agràries NO podien generar creixement econòmic autosostingut en el temps?
- Abans...

- **Marc institucional de les economies agràries: feudalisme**

- Institucions precapitalistes, monarquia absoluta
- Desigualtat legal: senyors amb drets, súbdits amb deures
- Propietari - senyor:
 - té la propietat de la terra
 - cobra unes rendes per les seues terres
 - grup allunyat de la producció
 - s'apodera de l'excedent de l'agricultor per augmentar la renda
- Camperol - agricultor:
 - treballa les terres
 - pren les decisions de producció a canvi d'un arrendament
 - paga la renda feudal (impostos, delme, censos, peatges...)
 - no disposa d'un excedent per invertir en l'explotació

Etapes del cicle productiu

1. Creixement:

- Baixa densitat de població (pestan, 1348) => relació Terra (T) / treball (L) abundant
- Δ població => efecte positiu =>
 Δ producció (Y) > Δ població (L) =>
 Δ productivitat (Y/L) => | \downarrow preus aliments
| Δ salaris reals

2. Maduresa:

- Empitjora relació T/L => es cultiven terres de pitjor qualitat (rendiments decreixents)
- Δ població (L) Δ població $>$ Δ producció
 Δ producció (Y) (efecte negatiu)
- => \downarrow productivitat (Y/L) Δ preus
 \downarrow salaris reals
- + càrregues feudals => escassetat

3. Crisi:

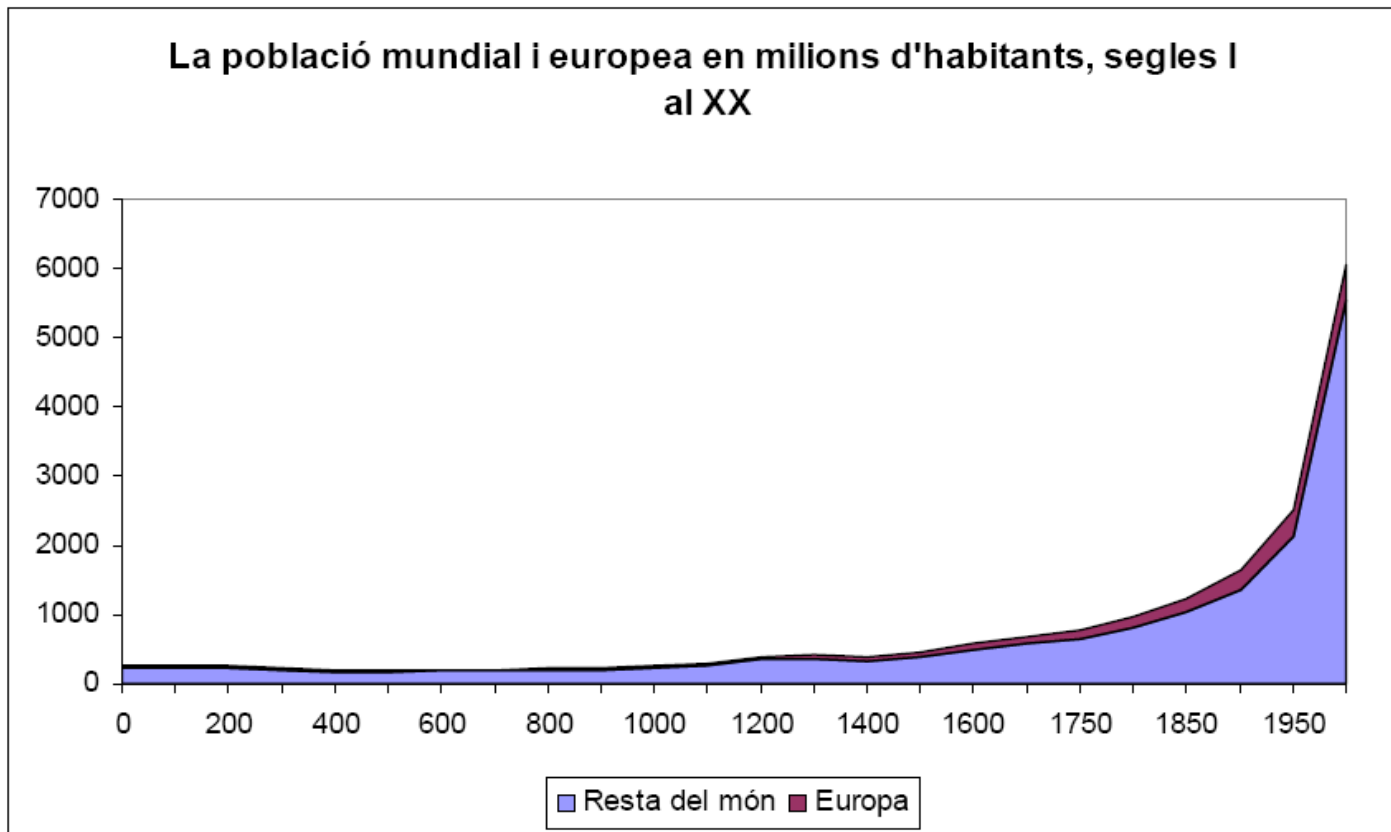
- Δ preus
 \downarrow salaris reals
 Δ càrregues feudals
- ↓ població =>
- \downarrow demanda
 - Δ endeutament
 - Δ violència senyorial

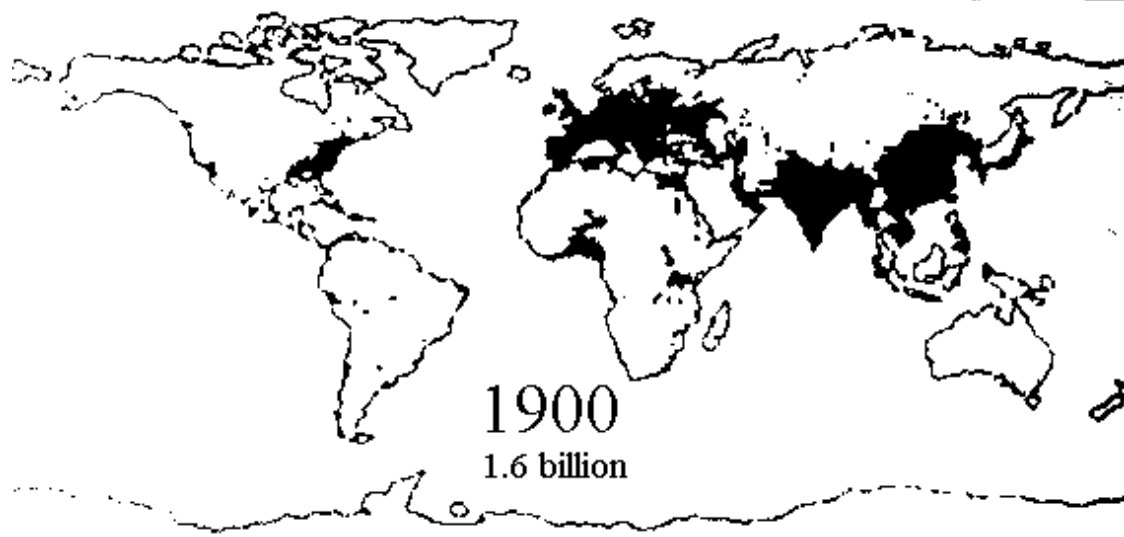
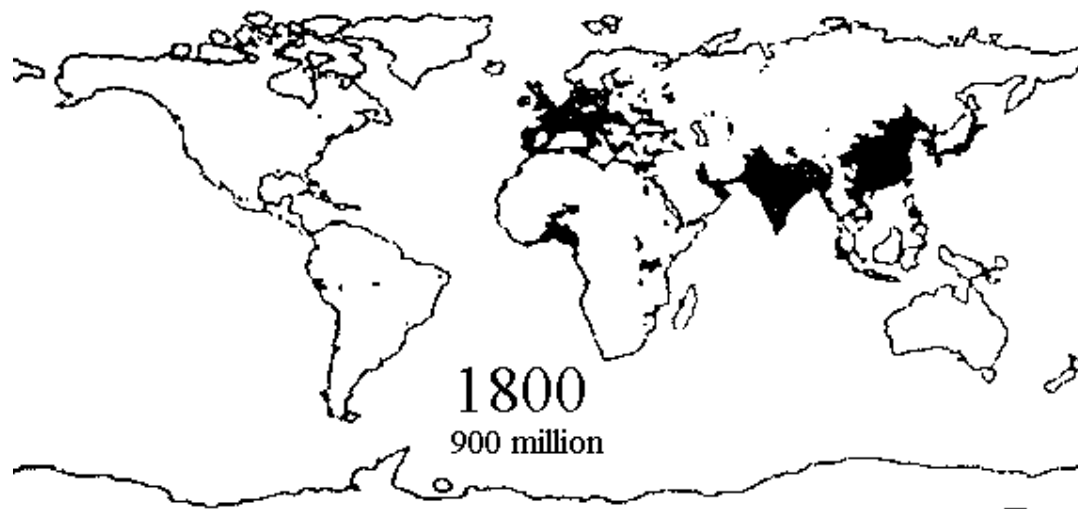
4. Recuperació:

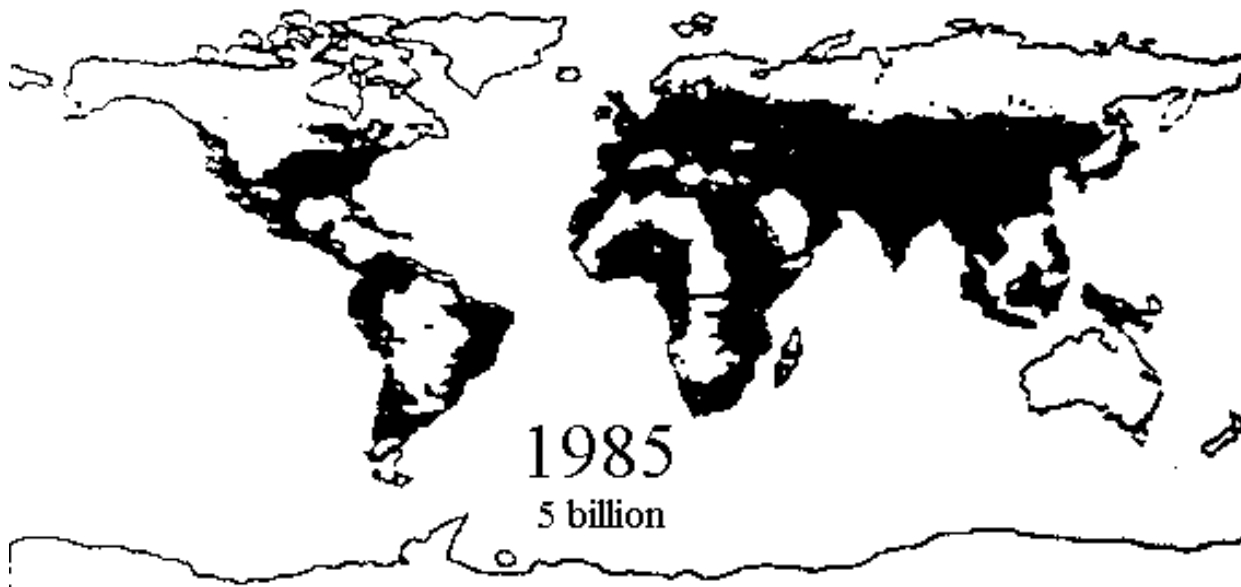
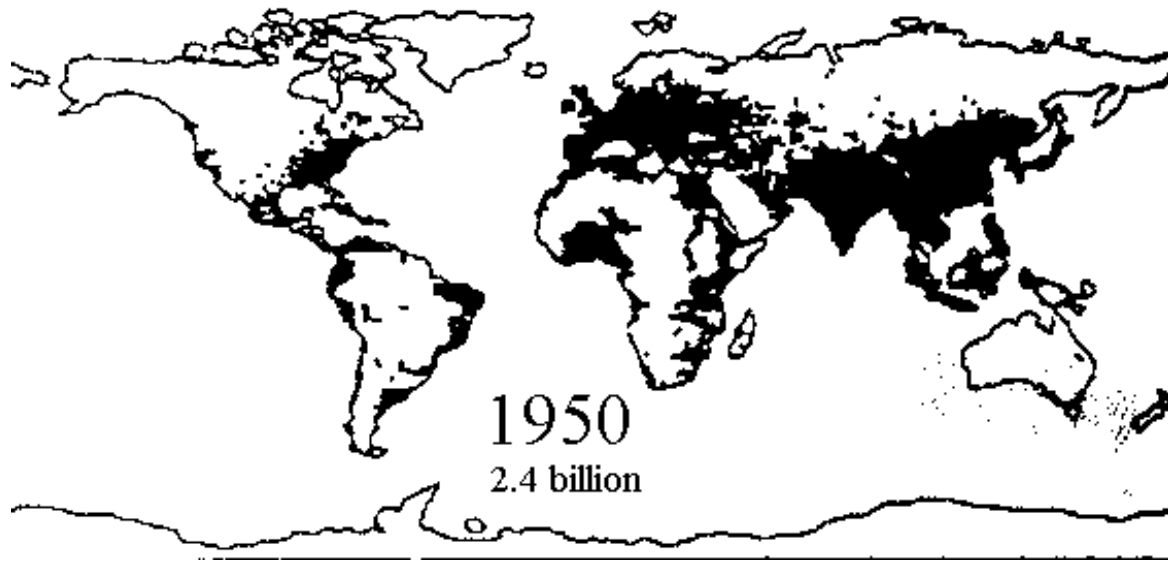
- Població (L) => retorn a relació T/L favorable => millors terres es cultiven =>
 Δ producció (Y) => Δ productivitat (Y/L).
- Nova etapa d'expansió => retorn al cicle de creixement.
- Cada fase d'expansió portava a una forta crisi => no hi havia creixement autosostingut.

La transició demogràfica

- Una vegada som capaços d'entendre per què el creixement econòmic i de la població fou tan baix abans del 1800, cal explicar què ha passat amb la població en els últims dos segles.

- Per entendre el gran canvi dels últims segles, cal tenir present que la **transició demogràfica** és:
 - un procés que porta a abandonar un “**règim demogràfic antic**” i passar amb el temps a un “**règim demogràfic modern**”.
 - Diferents ritmes per països (Anglaterra comença en el XVIII –*Tema 2*–, avui en dia en alguns països africans encara estan en procés).
- A continuació mostrem les característiques principals d'un règim i de l'altre:

El règim demogràfic antic

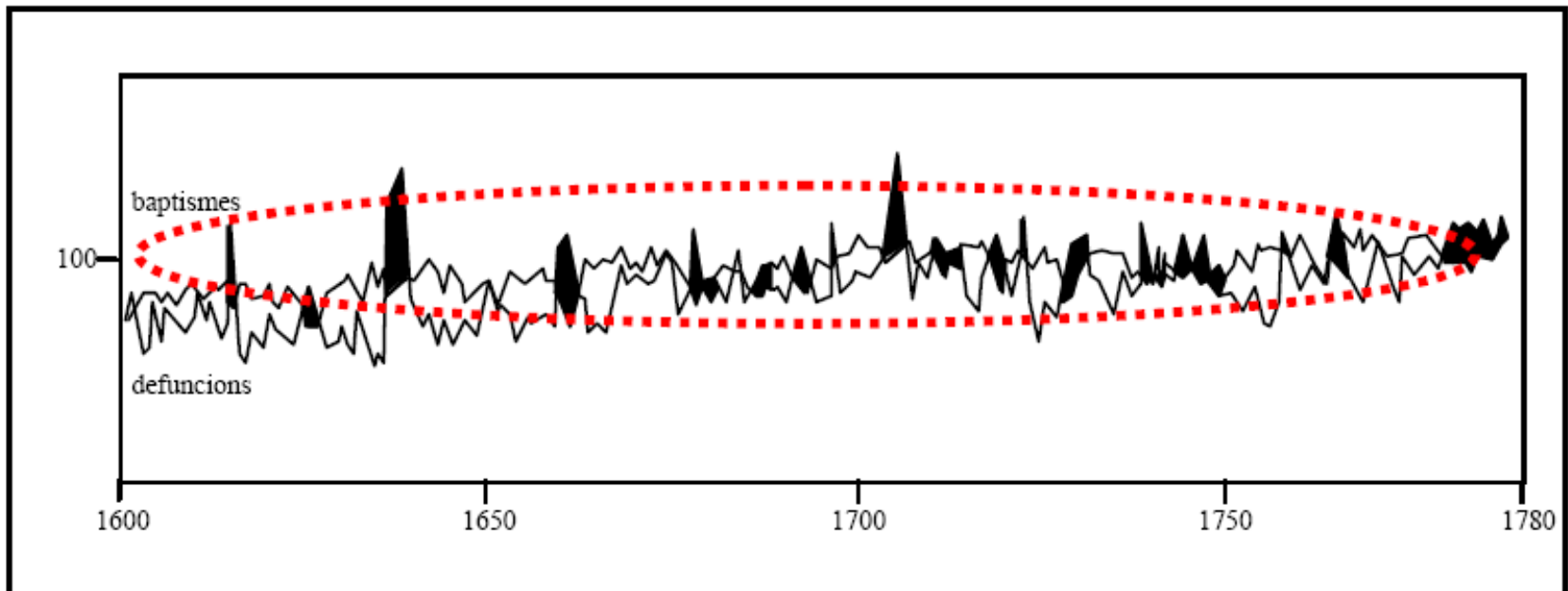
1. Una **natalitat molt elevada** (35-40 per mil)
 - La fecunditat era molt alta: una dona casada als 20 anys tenia de mitjana 6 fills.
2. Una **mortalitat molt elevada** (30-35 per mil):
 - 2.A) Alta mortalitat infantil i juvenil. De cada 1.000 nascuts:
 - 250 morien abans de complir un any
 - 250 més no arribaven als 20 anys de vida
 - 250 més morien abans dels 45
 - només $\frac{1}{4}$ superaven els 45
 - la meitat havia mort abans de complir els 20 anys

<i>EDAD</i>	<i>RÉGIMEN DEMOGRÁFICO ANTIGUO</i>	<i>ESPAÑA, AÑO 2000</i>
0	1000	1000
1	770	996
20	500	991
50	300	951
80	35	537
<i>Esperanza de vida al nacer</i>	25	80

- 2.B) Mortalitat molt irregular vinculada a:
 - Malalties infeccioses=> 80% de les morts: *endèmiques* (tifus, paludisme, tuberculosi) v*sepidèmiques* (pesta, febre groga i grip) <= males condicions higièniques, la mala nutrició i les contínues guerres.

Les dents de serra

Natalitat, mortalitat i creixement vegetatiu *baptismes i defuncions a Le Loroux-Béconnais (Anjou)*

Font: C. WILSON, G. PARKER, *An Introduction to the Sources of European Economic History, 1500-1800*

3. **Baixa esperança de vida:** 25 anys al començament del segle XVIII.
4. I com a resultat, **creixement natural de la població molt dèbil.**

La transició demogràfica és el procés de canvi del règim demogràfic antic al **MODERN**

Régimen demográfico antiguo	Régimen demográfico moderno
Tasa de natalidad: altas (35 por mil)	Tasa de natalidad: bajas (15 por mil)
Tasa de mortalidad: altas (30 por mil)	Tasa de mortalidad: bajas (10 por mil)
Variabilidad de la mortalidad: alta	Variabilidad de la mortalidad: baja
Esperanza de vida: baja (35 años)	Esperanza de vida: alta (>70 años)

Les causes de la transició demogràfica

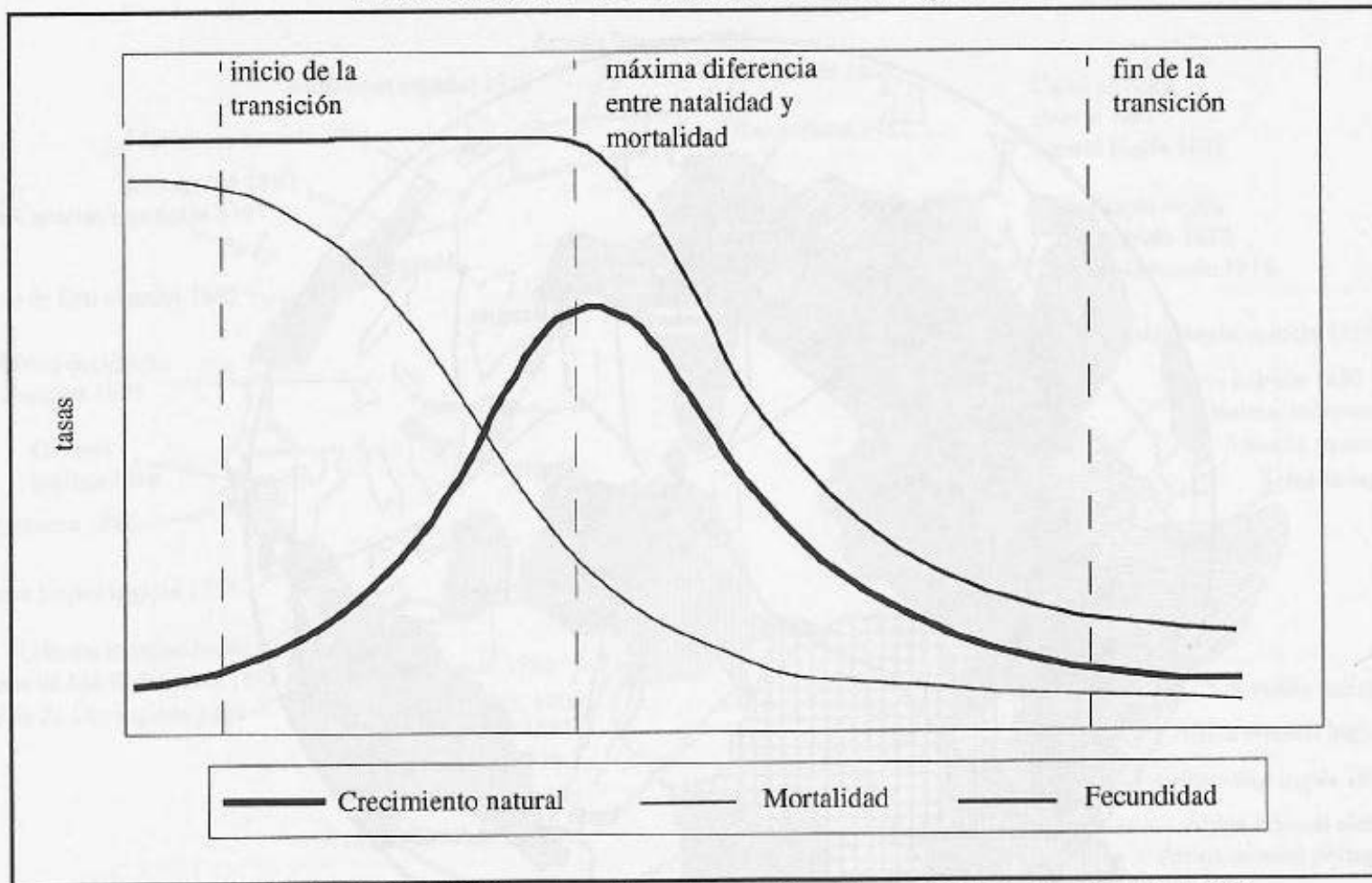
El descens en les taxes de mortalitat va ser causat per:

- La millora en els coneixements mèdics: per exemple, transmissió de malalties, control de les epidèmies, vacunes,...
- Mesures de salut pública: recollida de fem, infraestructures d'aigua potable, el clavegueram.
- Els avanços en el transport milloraren la distribució d'aliments.

El descens en les taxes de natalitat va ser causat per:

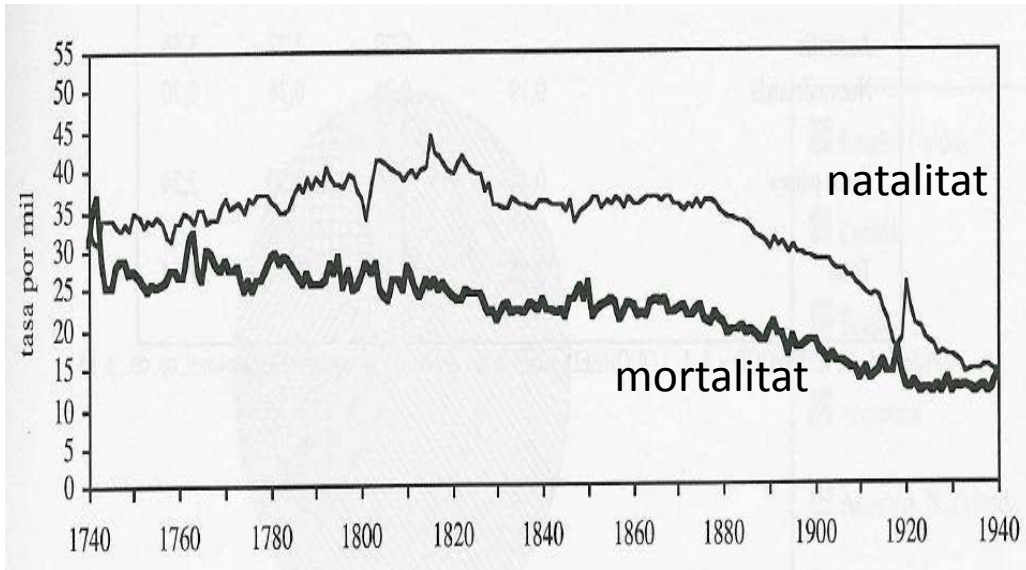
- Generalització de mecanismes de control de la població.
- Retard en l'edat de casament.
- Canvis en les preferències de les famílies, voluntat de donar una millor educació als fills (de quantitat a qualitat).

Las fases de la transición demográfica

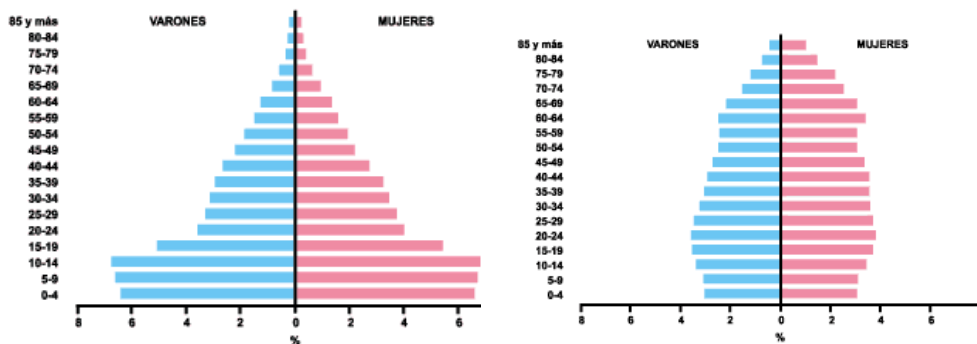

Fuente: M. LIVI-BACCI, *Historia mínima de la población mundial*, op. cit., pp. 111 y 129

- La transició demogràfica a Anglaterra, 1740-1940

Any	Població (milers)	Taxa creixem.
1750	6.250	
1760	6.665	0,64
1770	7.124	0,66
1780	7.581	0,62
1790	8.216	0,81
1800	9.168	1,10
1810	10.164	1,03
1820	12.000	1,67
1830	13.897	1,48
1840	15.914	1,36
1850	17.928	1,20

Als països rics, el creixement demogràfic durant la TD és general

País	Taxa de creixement (persones per mil per any)		
	1750- 1800	1800- 1850	1850- 1900
Anglaterra	7,9	13,2	12,1
Noruega	6,4	9,4	9,3
Rússia	8,9	8,6	12,1
Suècia	5,6	7,9	7,8
EUROPA	5,8	7,8	7,6
Holanda	2,0	7,8	10,0
Alemanya	7,3	7,4	9,3
Espanya	4,2	6,7	4,6
Itàlia	2,9	6,0	6,3
Irlanda	10,1	4,4	-7,7
França	3,5	4,3	2,2

-El creixement de la població s'accelera a Europa en la primera meitat del s. XIX. La Transició Demogràfica: del règim demogràfic antic al modern.

- La Transició Demogràfica ha presentat ritmes diferents en funció de les societats.

- Avui encara hi ha parts del món que tenen un règim demogràfic antic o que es troben en distintes fases de la TD (Tercer Món).

- **Bibliografia (1.1 i 1.2):**

Feliu i Sudrià (2006): *Introducció a la Història Econòmica Mundial*.
València: Publicacions de la Universitat de València.

- Capítol 1 (p. 21-42 i 48-58):

- 1. Població i alimentació

- 2.1. Treball i producció

- 2.2. La dinàmica de les societats agràries

- 3. La recuperació del comerç i de la vida urbana

- Capítol 4 (p. 119-133)

- Creixement econòmic i marc institucional

- Capítol 5 (p. 136-141)

- 1. El cicle demogràfic modern

TEMA 1: L'EVOLUCIÓ DE L'ECONOMIA MUNDIAL EN EL LLARG TERMINI

1.1. L'EVOLUCIÓ DE LA DESIGUALTAT EN EL LLARG TERMINI

1.2. L'EVOLUCIÓ DEMOGRÀFICA

1.3. LES TRANSFORMACIONS EN EL COMERÇ I L'ESTRUCTURA PRODUCTIVA

Mirant d'entendre la 'Gran Divergència'

Preguntes clau:

Per què Europa i no Àsia?

Per què Anglaterra?

Mirem als potencials candidats...
i la seua evolució

De la geografia al comerç i les institucions

- Fins ara l'explicació de la desigualtat s'ha basat en factors geogràfics... expansió de l'agricultura des de la R. Neolítica.
- En el 1500 ja hi ha guanyadors (Euràsia) i perdedors (Àfrica subsahariana, Amèrica, Austràlia). Què va passar aleshores?
- Ara afegirem el paper del comerç (1500-1800).
- Al voltant de l'any 1000 havíem detectat unes altres experiències destacades:

- Imperi Xinés
- Islam
- Cultures precolombines (asteques, maies, inques...)

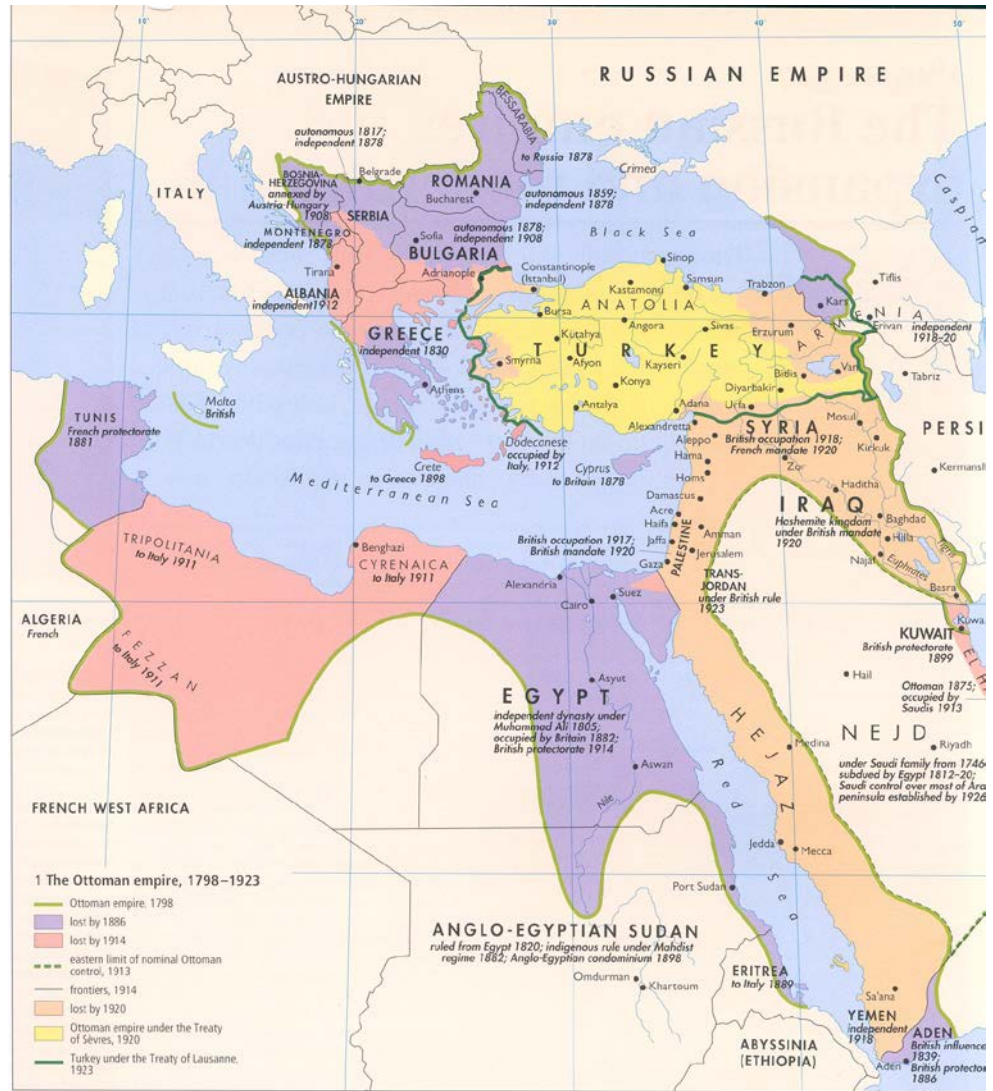
L'expansió de l'Islam (632 d. de C.-1492 d. de C.)

Contribucions al comerç mundial de l'islam

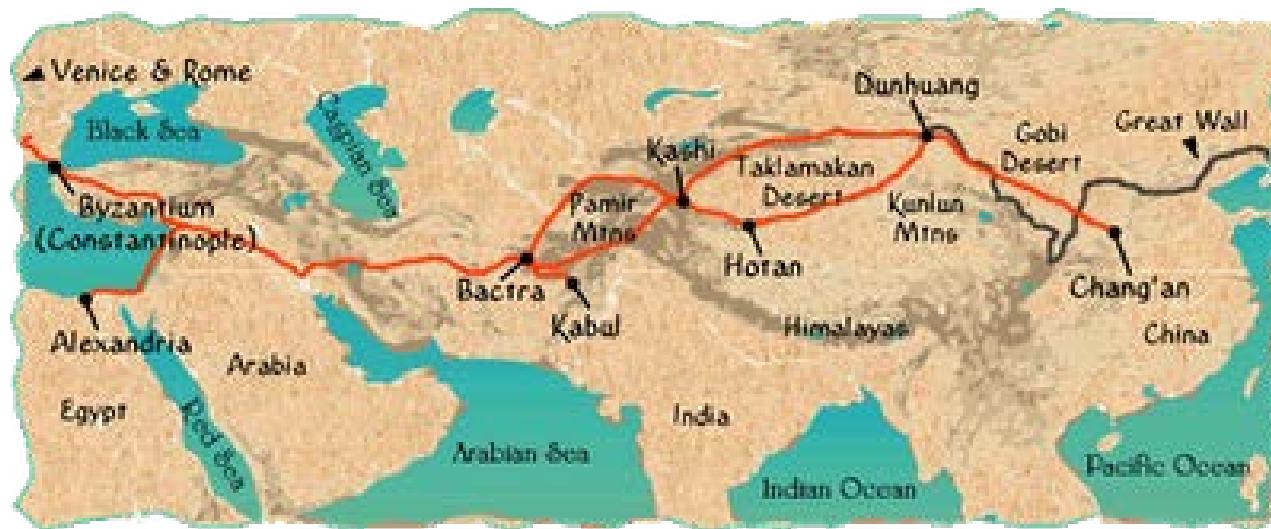
- De la mort de Mahoma (632d. de C.) a la pèrdua de Granada (1492d. de C.)
- Establiment de noves rutes de comerç (idioma comú) => connexió entre Europa i Àsia.
- Sistema numèric i difusió de coneixement (sistemes d'irrigació, paper...).
- Nous productes a Europa: sorgo, arròs, taronges, plàtans, carxofes...
- Uns altres productes comercials (1000 d. de C.): pebre i espècies, roba, seda, cavalls, espases, or...
- Conflictes interns i inestabilitat en la gestió de l'imperi.

- Des del 1453 (caiguda de Constantinoble)=>nou participant: l'Imperi Otomà
- Hereu de l'Islam
- Al mig d'Europa i Àsia
- Fins a la 1GM

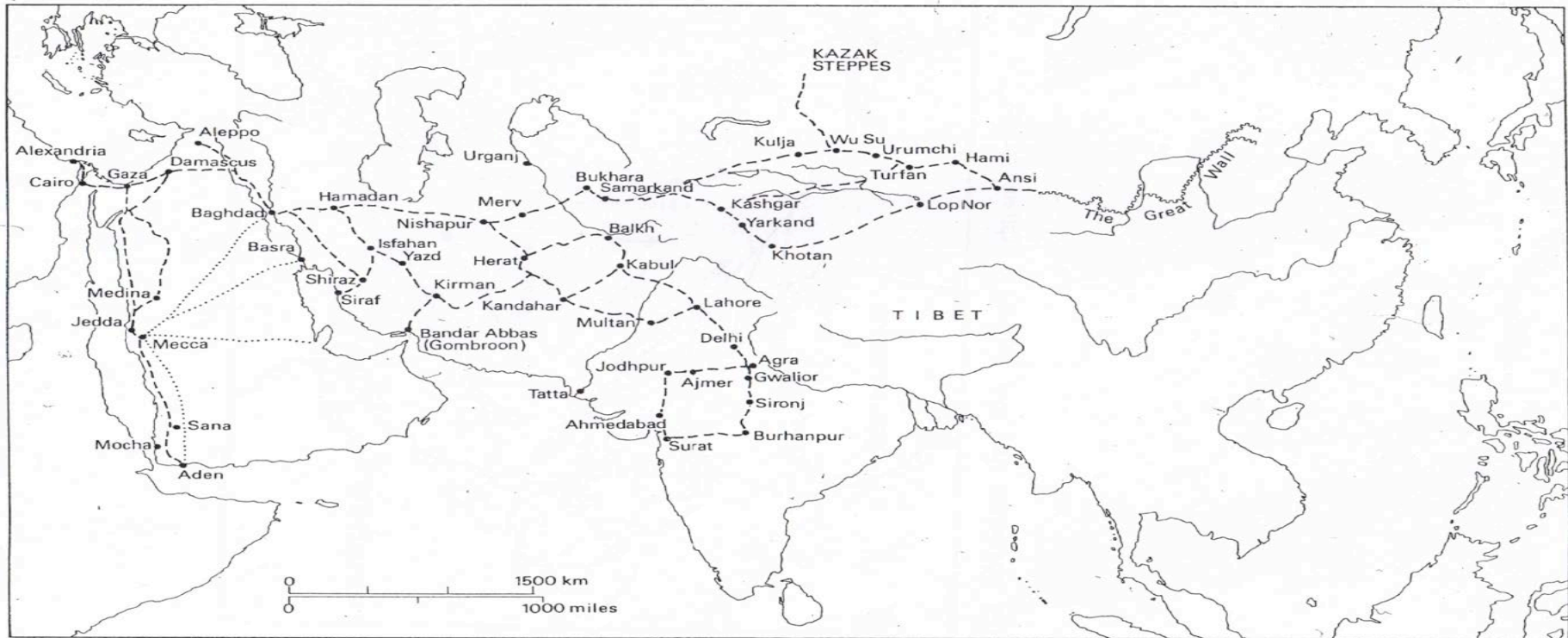
El renaixement del comerç a Europa

- Després de la caiguda de l'Imperi Romà, desapareix el comerç al *mare nostrum*.
- La unificació política d'Àsia Central durant el s. XIII va millorar la seguretat i va afavorir el comerç al voltant de la 'ruta de la seda'.
- La República de Venècia (i Gènova) i els viatges de Marco Polo.
- Béns intercanviats: seda, lli, fusta...

- Connexió entre Europa i Àsia:
 - Intercanvi de béns
 - Intercanvi de gèrmens i malalties (pesta negra, 1348)

Principals rutes terrestres a Àsia, 618 – 1500 d. de C.

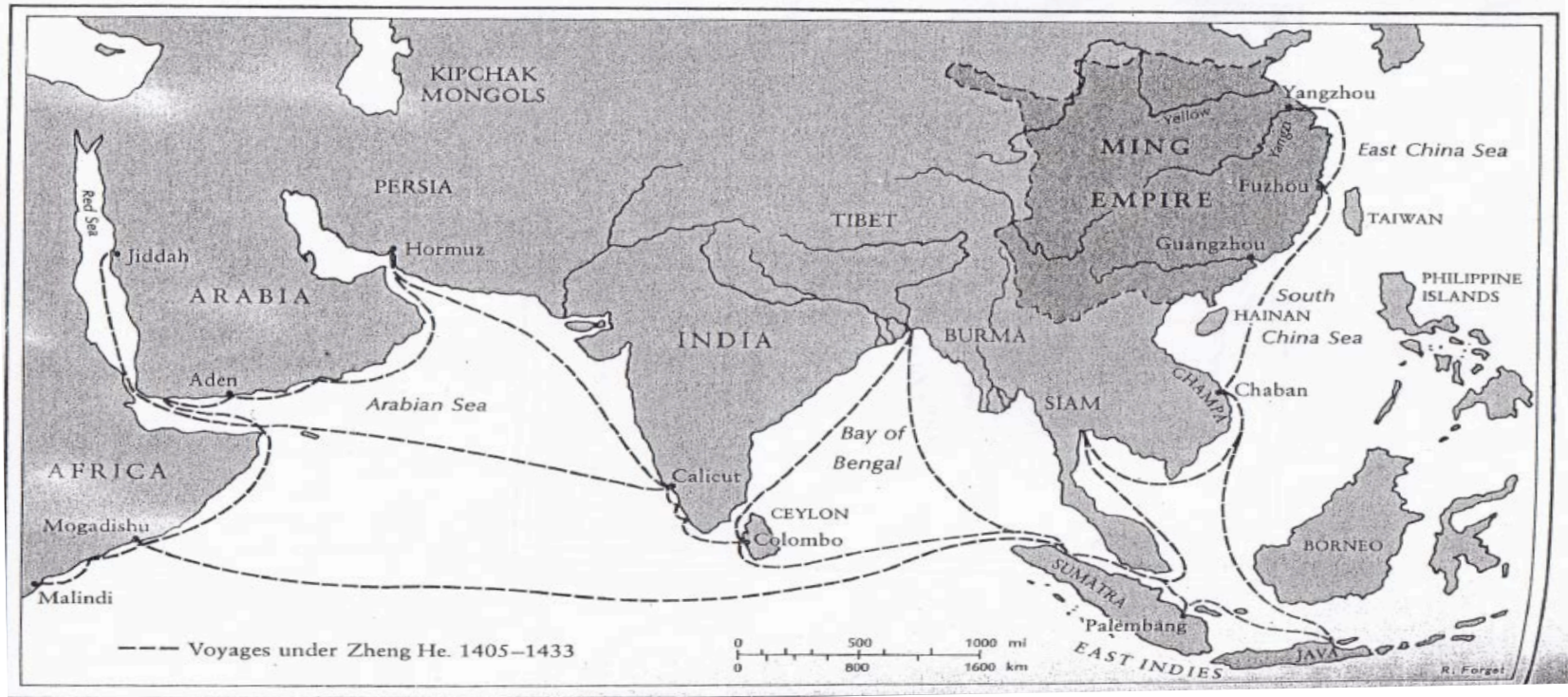

Font: Chaudhuri (1985)

Xina, el gegant es replega

- La Xina tenia un desenvolupament institucional i econòmic molt destacat inclús superior al d'Europa (paper, pólvora, producció d'arròs i població creixent).
- Després de la desintegració de l'Imperi Mongol, arribà la dinastia Ming (1368-1644).
- A la mort de l'almirall **Zheng He** (d. de C. 1405-33), la Xina se centrà en l'interior del seu imperi i abandonà el comerç a l'Índic... **els europeus** se n'aprofitaren.
- Occident s'avançà respecte de l'Orient...

- El comerç a l'Índic (els viatges de Zheng He)

L'expansió comercial europea: Les corones de Castella i Portugal

- S. XV i XVI: els grans descobriments
- Rivalitat entre les corones de Castella i Portugal per aconseguir comerç directe amb les Índies:
 - Colom: ruta occidental => Amèrica, 1492.
 - Vasco da Gama => ruta Atlàntica, 1498.

Viatge de Vasco da Gama

Viatge de Colom

- Diferents formes d'exploració:
 - PORTUGAL: empreses comercials per portar a Europa productes orientals (espècies, seda o joies). Van conquerir algunes ciutats com Goa a l'Índia on comerciaven amb els mercaders locals.
 - CASTELLA: l'exploració d'Amèrica es va basar en la conquesta de territoris i extracció de metalls com l'or i la plata a través de l'exploració de la mà d'obra indígena (asteques, inques...):
 - Cortés i Moctezuma (1519); Pizarro i Atahualpa (1532)
 - Similitud: el negoci colonial era concebut com un monopoli de la monarquia a través de la Casa da Índia de Lisboa i la Casa de Contratación de Sevilla.
 - Final del domini ibèric: la revolució dels preus (inflació) i la pèrdua del monopoli transoceànic a mans d'Holanda i Anglaterra.

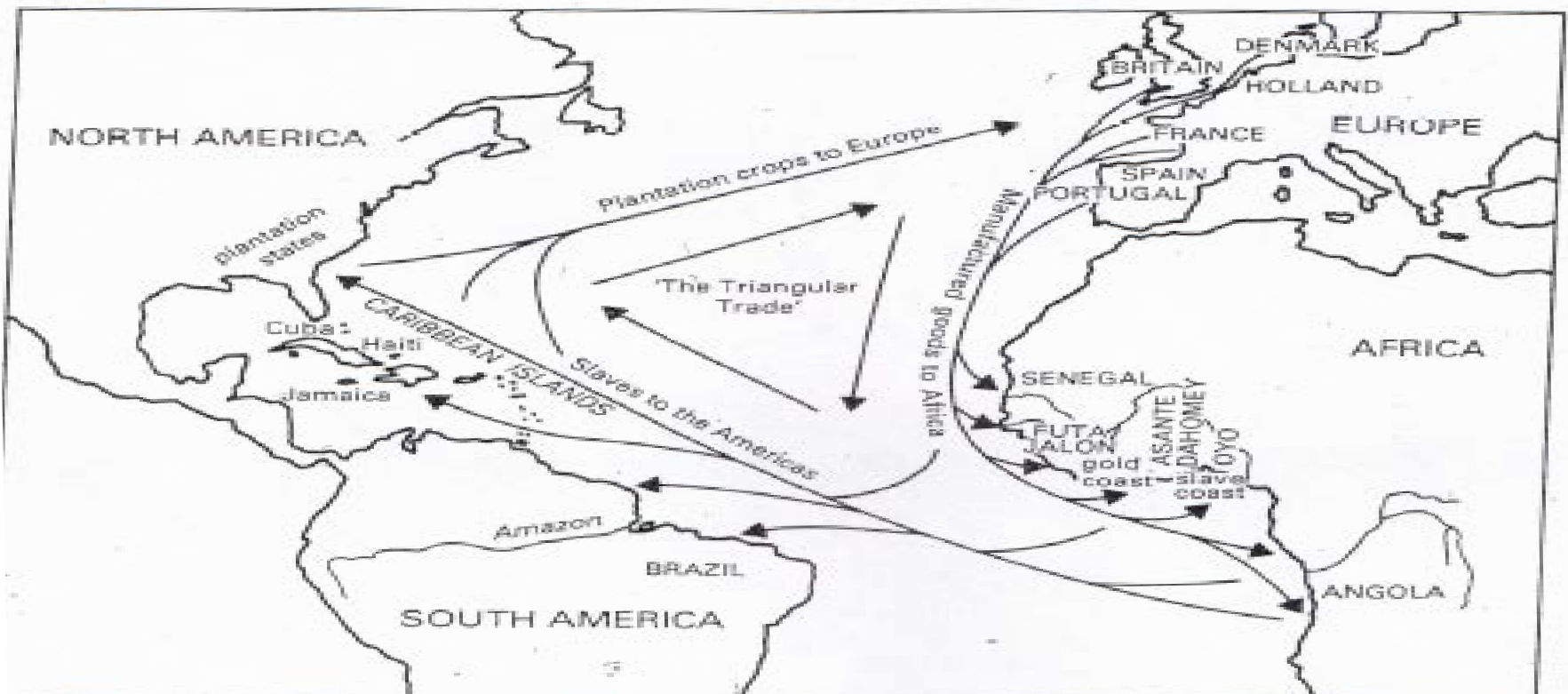
Holanda (s. XVII) i Anglaterra (s. XVIII)

- Canvi domini del comerç mundial: del sud d'Europa a l'Europa Atlàntica.
- Explotació: companyies comercials amb privilegi de monopoli.
La Companyia anglesa de les Índies Orientals i l'holandesa, eren societats anònimes que comercialitzaven béns colonials:
 - Sucre, cotó, té, cafè, tabac, cacau, pebre...
 - produïts amb un sistema de plantació (monocultiu gran extensió)
 - treballades per mà d'obra esclava.
- La primacia va passar a Anglaterra com a resultat de:
 - Política colonial molt activa.
 - Polítiques mercantilistes (les *Navigation Acts* van impedir transportar a les naus holandeses els productes britànics).
 - 3 guerres comercials que van imposar la superioritat militar anglesa i el domini dels mercats ultramarins.

- El Nou Món va aportar nous productes (dacsà, creïlles, tomata), metalls preciosos (plata i or) i va rebre immigració europea i esclaus subsaharians.
- Una nova pauta de comerç mundial: *el comerç triangular*.

La 'Gran Divergència'

Una visió global dels nivells de vida: els salaris reals

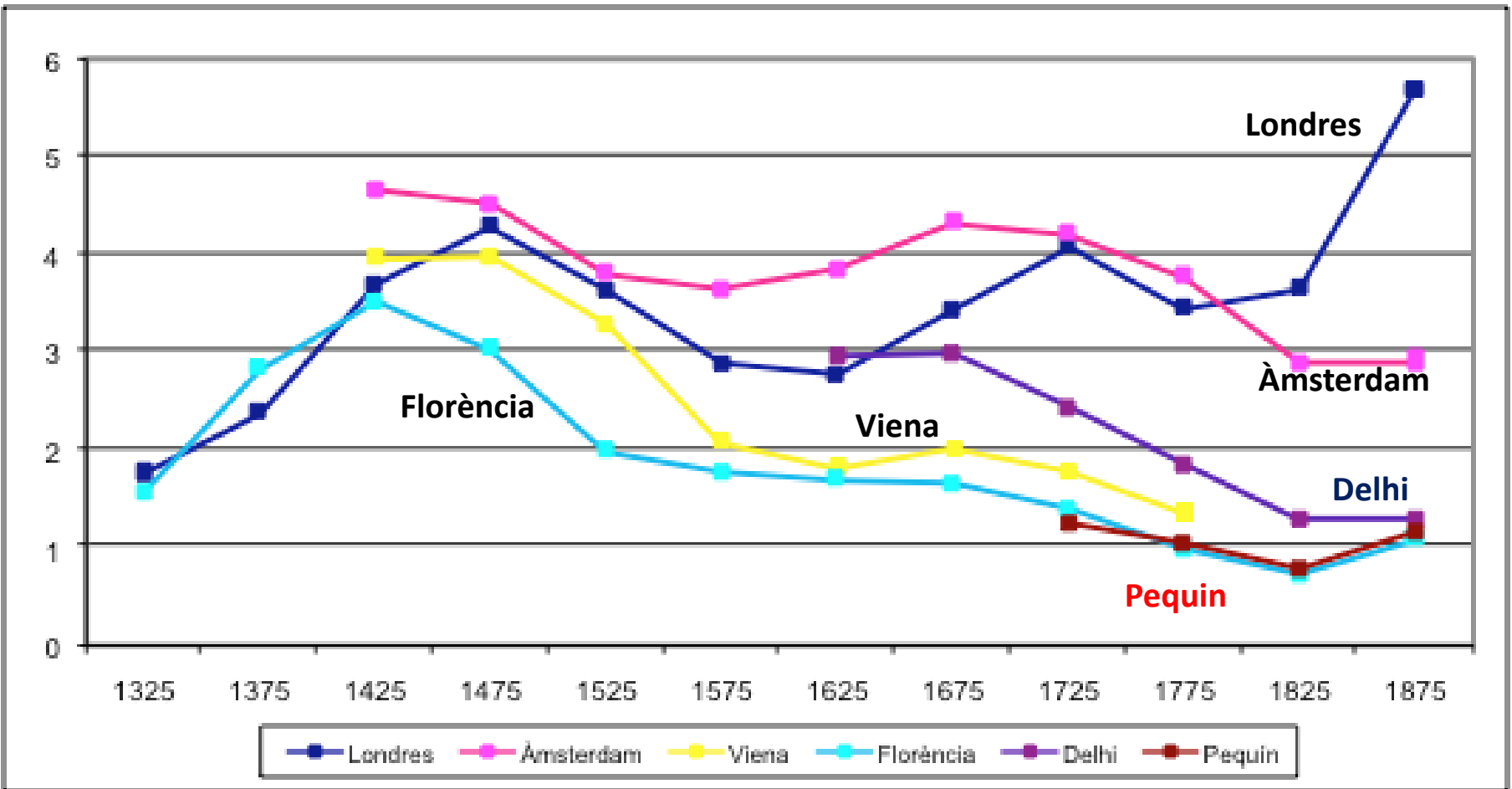
- Basada en els salaris nominals (en grs. de plata => moneda)...
- ...treballadors de la mateixa ocupació (construcció)
- ...per ciutats d'Europa i Àsia
- ...entre el 1300 i el 1900.
- Per convertir-los en salaris reals, s'empra una cistella de béns de consum (cistella de subsistència).
- Fet això, es pot comparar l'evolució en els nivells de vida entre ciutats al llarg del temps.

Cistella de béns de subsistència (Europa i Àsia)

Béns	Quantitat / persona / any	Calories/ dia
Cereals		
Mill	205 kg	1698
Arròs	162 kg	1607
Civada	155 kg	1657
Sorgo	179 kg	1667
Llegums	20 kg	187
Carn	5 kg	34
Mantega/ oli	3 kg	60
Sabó	1.3 kg	
Roba (cotó / lli)	3 m	
Ciris	1.3 kg	
Oli de làmpara	1.3 l	
Combustible	2.0 M BTU	
Total		1940 aprox.

- Interpretació econòmica de la ràtio de subsistència: un valor de 4,5 (Amsterdam, 1400), viure per damunt del límit de subsistència (=1).
- **1300-1500:** augment dels salaris reals
Una explicació malthusiana: recuperació dels nivells de vida després de la pesta negra (1348).
- **1500-1700:** des del segle XVI, caiguda general dels salaris reals, empitjorament de les condicions de vida.
Explicació: la *trampa malthusiana* (en augmentar la població...).

Salaris reals a Europa i Àsia, treballadors de la construcció = *(w nominal en grs. plata / cost de la cistella de subsistència)*

Font: Allen (2009)

- Dues ciutats escapen a la tendència decreixent: Londres i Amsterdam... Gaudeixen d'uns salaris superiors als de la resta del món (segles XVII i XVIII), que es mantenen a nivell de subsistència.
- **1700-1800:** *Anglaterra i Holanda*: població creixent i un manteniment de w reals: superació de la *trampa malthusiana*.
- Al final del segle XVIII, ja s'ha produït la **Gran Divergència** (abans de l'arribada de la RI): l'**Europa Atlàntica** té un nivell de vida superior al de **la resta d'Europa i Àsia**.
- **I el comerç ha tingut un paper fonamental.**

Quina relació hi ha entre comerç i institucions?

- Un mercader no entrarà en una transacció comercial a no ser que estiga segur que l'altra part té el compromís de complir amb allò que s'ha signat en el contracte.
- L'Estat ha de garantir el compliment dels contractes i vetllar pels drets de propietat =>confiança.
 - S'han de crear xarxes de comerç.
 - Institucions per assegurar les transaccions (companyies asseguradores).
 - Nous mitjans de pagament (lletra de canvi).
 - Noves entitats financeres: banca i crèdit al comerç.
 - Aparició de les primeres borses (per exemple, Amsterdam 1602, VOC).
 - ... Noves institucions 'més capitalistes'.

Unes altres transformacions importants

L'objectiu és entendre alguns canvis importants que es van produir abans de la RI i que afavoreixen la seua arribada

a) Seguim amb el canvi institucional: la fi de l'absolutisme

Marc institucional de les economies agràries: feudalisme

- Institucions precapitalistes: monarquia absoluta
- Desigualtat legal: senyors amb drets, súbdits amb deures
- Propietari - senyor:
 - té la propietat de la terra
 - cobra unes rendes per les seues terres
 - grup allunyat de la producció
 - s'apodera de l'excedent de l'agricultor per augmentar la renda

- Camperol - agricultor:
 - treballa les terres
 - pren les decisions de producció a canvi d'un arrendament
 - paga la renda feudal (impostos, delme, censos, peatges...)
 - no disposa d'un excedent per invertir en l'explotació

- Institucions precapitalistes =>feudalisme i absolutisme.
- El marc institucional comença a experimentar canvis: la Revolució Liberal
- La Revolució Gloriosa a Anglaterra (1688)la declaració d'independència dels Estats Units (1776) i laRevolució Francesa (1789) acabaren amb l'absolutisme.
- La fi de l'absolutisme i l'expansió del parlamentarisme es consolidà al llarg del segle XIX (i XX=> Rússia).
- Es posaren les bases per av un canvi en les estructures productives.

b) La Revolució Agrària: el cas britànic

- El marc institucional limitava les transformacions agràries.
- El tancament de terres (*enclosures*) a la Gran Bretanya va generar:
 - independència del cultivador,
 - explotacions de dimensió més gran i més “capitalistes” (economies d’escala i beneficis),
 - introducció de noves tècniques de producció => **augment de la productivitat i de la producció.**

Occupations and the structure of an economy

Landowners	Agriculture
Peasants	
Artisans/Craftsmen	Industry
Artists	Service
Bankers	
Civil servants	
Clergy	
Merchants	
Medical	
Shopkeepers	

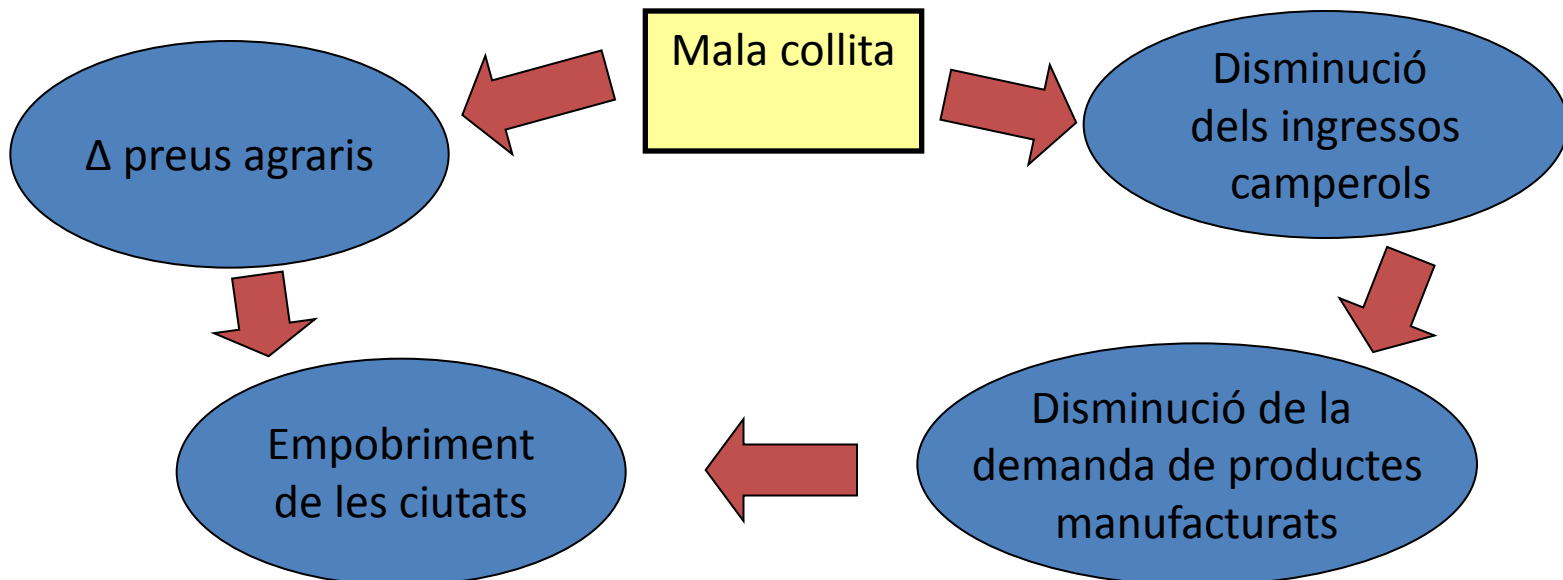
“Producers
d'aliments”

“No producers
d'aliments”

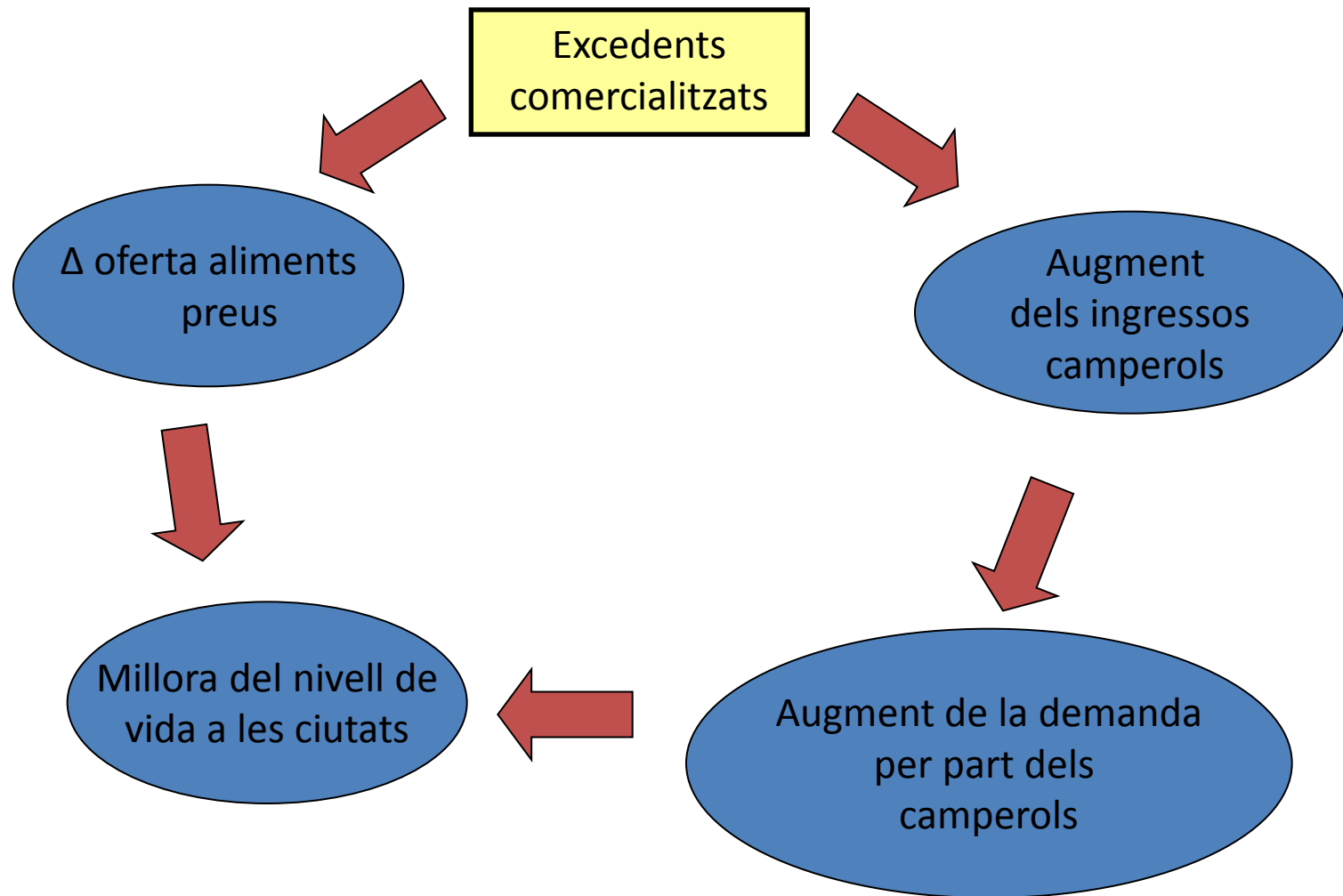
Agricultura i manufactures

- Camp => producció d'aliments; manufactures => activitat urbana que depèn dels excedents generats per l'agricultura.
- Excedent => subsistència garantida, es poden vendre els aliments en els mercats, obtenir diners i consumir uns altres productes, augmenta la demanda de manufactures => l'excedent limita el creixement urbà.

Interrelació camp-ciutat:

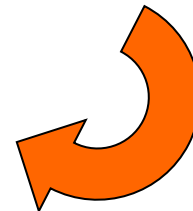
Interrelació positiva camp-ciutat:

c) Protoindustrialització i putting-outsystem

- En les manufactures, la producció (urbana) es caracteritzava pel control que exercien els gremis.
- Una oferta rígida i limitada per una demanda creixent => Els gremis es convertiren en un obstacle per al creixement i el capitalisme => apareixen noves formes d'organització per evitar la rigidesa del sistema gremial.

putting-outsystem

- ***Del 'taller' del gremi al camp -> POS*** => fa referència a la producció domèstica de manufactures per part de la població rural.
- Els comerciants veuen la possibilitat de negoci (coneixen la demanda i els gustos dels mercats).
- Per evitar als gremis, que operaven a les ciutats, porten la producció al camp i creen una xarxa d'unitats productives domèstiques.
- Deslocalització de la producció de manufactures: de la ciutat al camp => noves relacions de producció.
- Agricultors: tasques senzilles procés de producció (per exemple, filar llana).
- Parlarem més endavant de ***gremis i de putting-outsystem...***

Prior to the Industrial Revolution, and even during its early years, entrepreneurs provided poor families with raw materials for spinning, weaving, and garment making in their own homes. Early 19th-century print of English family sewing uniforms for the British army under the domestic, or putting-out, system that preceded the factory system.

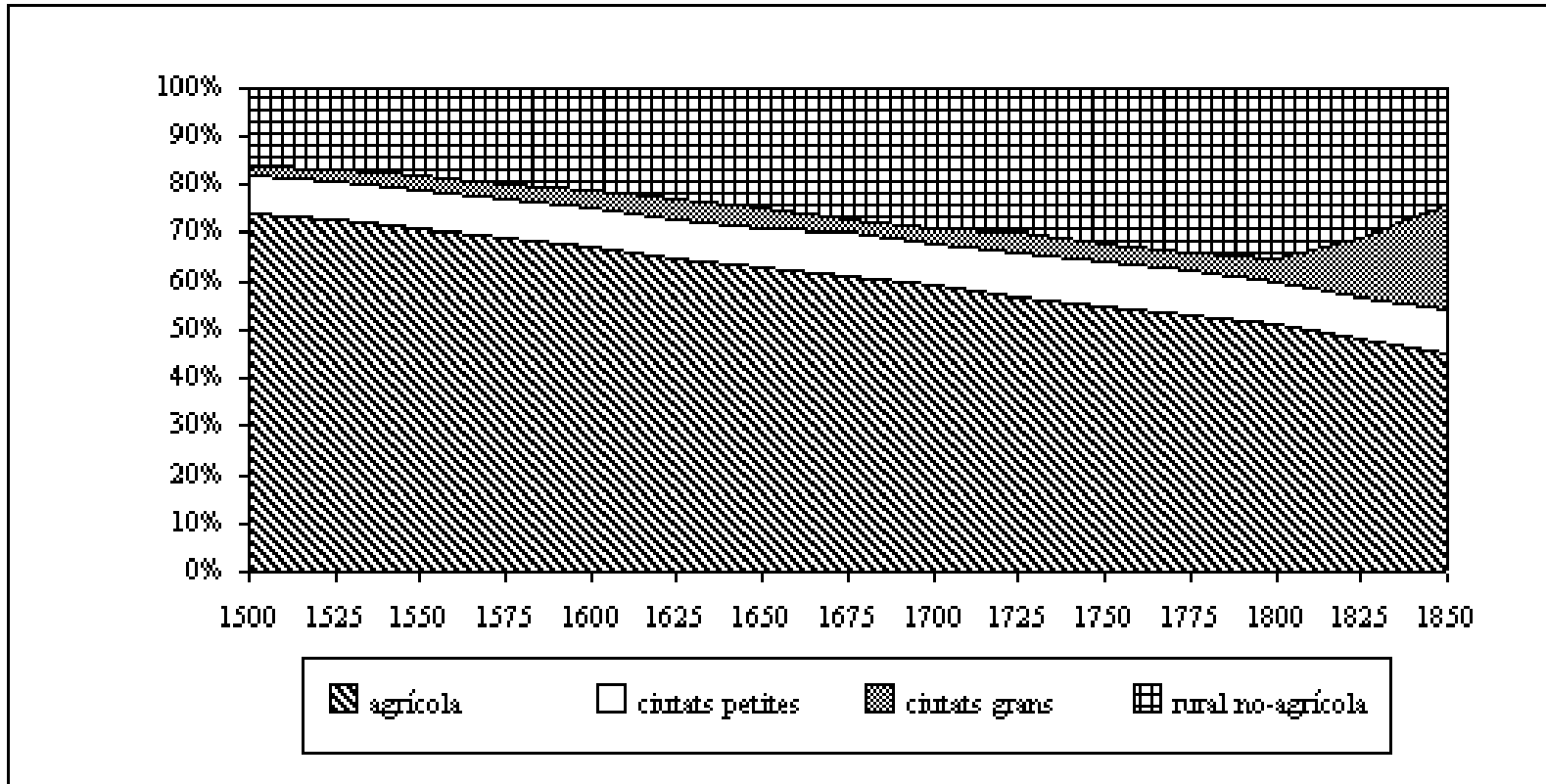
Un complement als ingressos agrícoles

El treball domèstic

El *putting-out*systema Europa

La distribuci3 de la poblaci3 europea, 1500-1850

Font: De Vries (2009)

Creixement i urbanització preindustrial

Distribució percentual de la població en diversos països europeus, 1500-1800

	1500			1800		
	Urbana	Rural no agrícola	Agrícola	Urbana	Rural no agrícola	Agrícola
Anglaterra	7	18	74	29	36	35
Holanda	30	14	56	34	25	41
Bèlgica	28	14	58	22	29	49
Alemanya	8	18	73	9	29	62
França	9	18	73	13	28	59
Àustria/Hongria	5	19	76	8	35	57
Polònia	6	19	75	5	39	56
Itàlia	22	16	62	22	20	58
Espanya	19	16	65	20	16	64

Font: Allen (2009a)

Ciutats amb major població, 1500 i 1800 (milers d'habitants)

Largest urban areas in Europe in 1500 and 1800			
City	1500	City	1800
Paris (*)	225	London	948
Naples (*)	125	Paris (*)	550
Milan	100	Naples (*)	430
Venice	100	Moscow	300
Granada	70	Vienna	247
Prague	70	Amsterdam	217
Lisbon (*)	65	Dublin	200
Tours	60	Lisbon (*)	195
Genoa	58	Berlin	172
Florence	55	Rome	153
Ghent	55	Palermo	139
Palermo	55	Venice	138
Rome	55	Milan	135
Valencia	42	Valencia	80

En negre, centres urbans atlàntics; en roig, els mediterranis.

Font: Bairoch (1988)

CONCLUSIONS

- Durant la major part de la història de la humanitat, el creixement econòmic i el de la població han sigut **LENTS**.
- Des del 1800 aprox., això ha canviat. L'esdeveniment clau: la **Revolució Industrial**, acompanyada de la **Transició Demogràfica**.
- El creixement econòmic ha sigut desigual per zones i en el temps => augment de la **DESIGUALTAT**.
- La industrialització ens ocuparà en els temes següents.
- Respecte a la població:
 - Malthus ens ha permès entendre el lent creixement abans de la RI.
 - La millora tecnològica i la transició demogràfica, expliquen l'augment demogràfic dels últims dos segles.

- Abans del 1500, la **geografia** permet explicar la desigualtat (via expansió de l'agricultura):
 - Guanyadors: Euràsia.
 - Perdedors: Àfrica (especialment la subsahariana), Oceania i Amèrica.
- Des d'aleshores (1500-1800), ens fixem en el paper del **comerç** i les **institucions** com a factors que expliquen la millora en el nivell de benestar:
 - En la cursa dins d'Euràsia, Europa guanyà.
- El 1800 es va produir la '**Gran Divergència**' i començà a estar clar quins eren els candidats per acollir la RI.

- Abans del 1800, es produïren canvis que afavoriren l'arribada de la Revolució Industrial a l'Europa Atlàntica:
 - **L'expansió comercial europea:** Els descobriments van generar grans oportunitats per als països participants.
 - **Canvis institucionals:** la fi de l'absolutisme i el feudalisme. Durant el segle XVIII, noves formes de producció feren aparèixer una economia capitalista (Anglaterra, Països Baixos).
 - **La Revolució Agrícola:** les transformacions van generar un grup de propietaris capitalistes que buscaven la màxima producció i el màxim benefici, mitjançant una explotació eficient de les seues explotacions agràries (*enclosures*) => més aliments (trencar amb el límit maltusià).
 - **La protoindustrialització o *putting-outsystem*:** en la manufactura, els empresaris-comerciants van trobar la manera d'evitar els obstacles que suposaven els gremis amb el desenvolupament d'un sistema de producció domèstica de manufactures => formació pel que vindrà.

- **Bibliografia:**

Feliu i Sudrià (2006): Introducció a la Història Econòmica Mundial. València: Publicacions de la Universitat de València.

- Materials pràctica 1
- Capítol 1 (p. 48-58):
 3. La recuperació del comerç i de la vida urbana
- Capítol 2 (p. 62-91):
 2. L'expansió europea
 3. Transformacions del sector secundari
 4. Modernització de l'agricultura
 5. La transició del feudalisme al capitalisme

TEMA 2:

REVOLUCIÓ INDUSTRIAL I INDUSTRIALITZACIÓ

2.1. INDUSTRIALITZACIÓ I CREIXEMENT ECONÒMIC MODERN

2.2. LES CAUSES DE LA REVOLUCIÓ INDUSTRIAL A LA GRAN BRETANYA

2.3. PRINCIPALS TRANSFORMACIONS DURANT LA REVOLUCIÓ INDUSTRIAL

2.4. LA DIFUSIÓ DE LA INDUSTRIALITZACIÓ

2.1. LA RI i EL CREIXEMENT ECONÒMIC MODERN (CEM)

- **Una breu introducció a la RI:**
- Procés de transformació econòmica que va començar a Anglaterra entre el 1760 i el 1830.
- Industrialització II/t => pas d'una economia rural dependent de l'agricultura a una economia urbana dedicada al treball industrial.
- D'una economia tradicional (productivitat baixa i creixement lent) a una economia moderna (creixement econòmic més elevat, autosostingut en el temps i major nivell de vida).
- Característiques principals:
 - 1. Adopció de noves tecnologies
 - 2. Nova organització en els mètodes de producció

El paper de les innovacions tècniques

- La importància del canvi tècnic sobre l'economia:
 - Substitució de mà d'obra per màquines.
 - Més producció, mateixos treballadors, Δ productivitat (Y/L).
 - Més producció i mateixos costos, caiguda en els preus.
 - Preus més baixos, augmenta la demanda.
- Les innovacions es van produir en diferents camps:
 - Innovacions en la producció (màquines).
 - Innovacions en l'energia emprada (vapor).
 - Innovacions en les matèries primeres (carbó, cotó, ferro).
- 4 protagonistes RI: *cotó, ferro, màquina de vapor i ferrocarril.*

EL CREIXEMENT ECONÒMIC MODERN (CEM)

- Kuznets (1971): el CEM fa referència a “... *l’increment a llarg termini de la capacitat d’un país d’oferir a la seua població un volum de béns cada vegada major i més divers, en què la major capacitat de producció és el resultat dels avanços en tecnologia, institucions i idees*”.
- Característiques del CEM:
 - 1) Una alta taxa de creixement del PIB per capita i de la població (superació de la trampa maltusiana). Va amb la TD.
 - 2) Increment sostingut de la productivitat: adopció i difusió de noves tecnologies i organització més eficient de la producció.
 - 3) Canvi estructural: de l’agricultura a indústria i serveis. Variació en la producció: producció en massa i grans empreses.

- 4) Urbanització i secularització: ciutats i separació entre govern i Església.
 - 5) Comerç: noves tecnologies aplicades al transport, augment producció, integració economia mundial (globalització).
 - 6) CEM vinculat amb la capacitat que té una economia d'adoptar noves tecnologies. Tecnologia => productivitat => creixement econòmic => desigualtat.
- Uns altres aspectes positius: canvi institucional => democràcia i sufragi universal.
 - Uns altres aspectes negatius: ràpids canvis socials, condicions de treball, medi ambient-sostenibilitat...

EFFECTES DE LA RI SOBRE EL 'CEM'

- **EL CANVI ESTRUCTURAL.** L'estructura de la producció es va modificar: assignació de recursos des de l'agricultura cap a la indústria.

Evolució de l'ocupació a la Gran Bretanya per sectors (%)

	1700	1760	1801	1821	1841	1861	1881	1901
Agricultura	61,2	52,8	35,9	28,4	22,2	18,7	12,6	8,7
Indústria	18,5	23,8	29,7	38,4	40,5	43,6	43,5	46,3
Serveis	20,3	23,4	34,4	33,2	37,3	37,7	43,9	45,0
Total	100	100	100	100	100	100	100	100

Crafts (1985), Berg (1987).

- **I dins de la indústria:** els sectors que es van modernitzar obtingueren unes taxes de creixement més elevat.

Valor afegit de la indústria britànica, 1770-1831

	1770	1770	1801	1801	1831	1831
	milions £	%	milions £	%	milions £	%
sector tradicional	19,8	86,8	38,2	70,6	72,2	63,9
Llana	7,0	30,7	10,1	18,7	15,9	14,1
Cuir	5,1	22,4	8,4	15,5	9,8	8,7
Construcció	2,4	10,5	9,3	17,2	26,5	23,5
sector industrial	3,0	13,2	15,9	29,4	40,8	36,1
Ferro	1,5	6,6	4,0	7,4	7,6	6,7
Carbó	0,9	3,9	2,7	5,0	7,9	7,0
Cotó	0,6	2,6	9,2	17,0	25,3	22,4
TOTAL	22,8	100,0	54,1	100,0	113,0	100,0
1770=100	100		237,3		495,6	

Un creixement econòmic inicialment lent

(Pràctica 2.1)

- Les transformacions afecten una part reduïda de l'economia:
 - Agricultura – indústria; sectors dinàmics – sectors tradicionals.
- El nivell de vida (PIB per capita) creix moderadament.
 - El PIB creix lentament i hi ha un fort augment de la població (TD).

	Taxa creixement del PIB
1760-1780	0,6
1780-1831	1,7
1831-1873	2,4

Crafts (1995)

	PIB per capita
1760	1.803
1780	1.787
1800	1.936
1820	2.099
1830	2.209
1850	2.846

Crafts (1997)

- Tot i que a llarg termini, hi ha una relació directa entre industrialització i creixement econòmic, en els anys de la RI les taxes de creixement a l'economia anglesa foren baixes: (revolució, però no tant...).
- Una vegada analitzat això, les següents preguntes que hem de contestar són igualment importants:

Per què la RI es va produir a la Gran Bretanya?

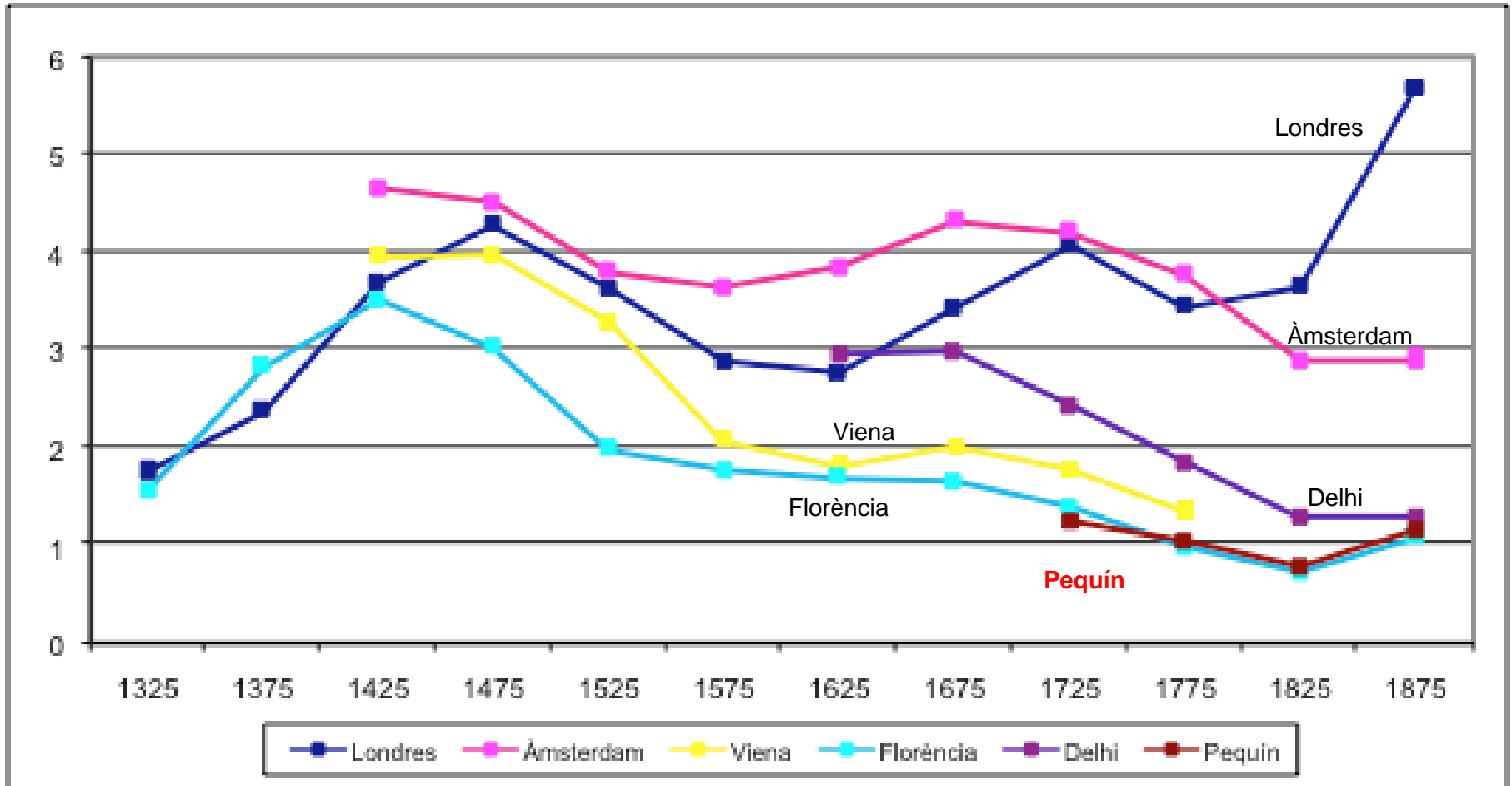
Per què al final del s. XVIII?

Per què es van substituir treballadors per màquines?...

2.2. LES CAUSES DE LA REVOLUCIÓ INDUSTRIAL

- De moment han aparegut alguns factors que aplanaren el camí.
- La GB ja s'havia convertit en una economia de **salaris elevats**.
- Els nivells de vida havien augmentat...
- ... i la població, també (*superació trampa maltusiana* i començament de la TD).
- Tenia el domini del *comerç mundial*.
- L'agricultura havia patit canvis (institucionals => '*enclosures*').

Salaris reals a Europa i Àsia, treballadors de la construcció = *(w nominal en grs. plata / cost de la cistella de subsistència)*

Font: Allen (2009)

El centre econòmic passà del Mediterrani a l'Atlàntic

Com s'explica que Anglaterra i Holanda es convertiren en economies de salaris elevats? Algunes raons:

- a) **L'expansió comercial:** nous mercats per als seus productes i matèries primeres abundants (l'Imperi britànic).
- b) La grandària de les ciutats (**taxa d'urbanització**): activitats vinculades al comerç, productivitat i salaris més elevats que en l'agricultura.
- c) Adopció majoritària de frens preventius:
l'European Marriage Pattern => retardament en l'edat de matrimoni, comencen abans la **Transició Demogràfica**.

La Gran Divergència, com veurem, és una causa de la RI.

...¿Per què la RI es va produir a la Gran Bretanya? Per què al final del s. XVIII? Per què es van substituir treballadors per màquines?

a) La **demanda de tecnologia**: preus relatius dels factors de producció

b) **L'oferta de tecnologia**: la Revolució Científica i les *Royal Societies*

c) **Uns altres factors**:

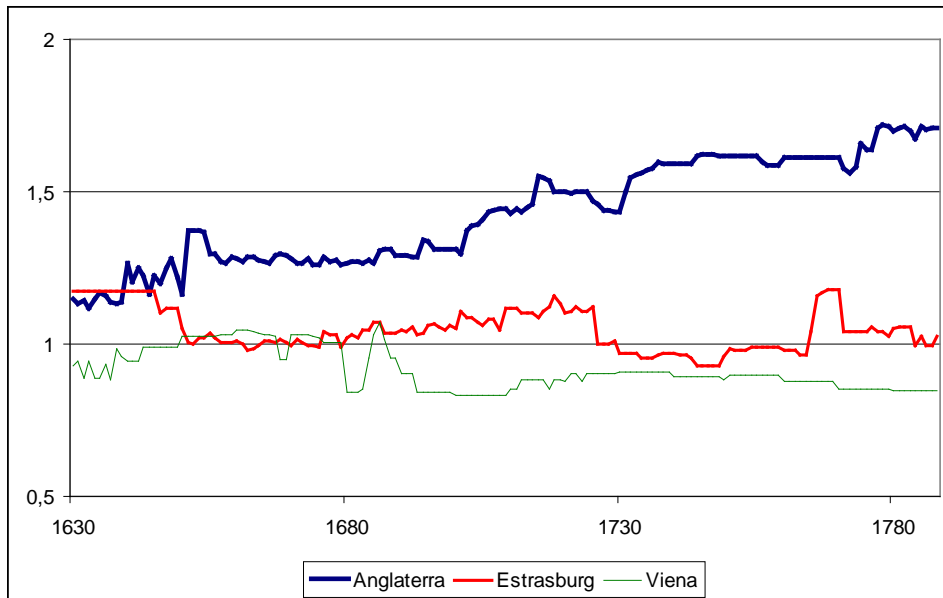
- Institucionals
- Geogràfics
- Protoindustrialització i Revolució Agrícola
- Revolució Industriosa i en el consum (expansió comercial)
- Creixement de la demanda (població + salaris)
- ...

a) La demanda de tecnologia

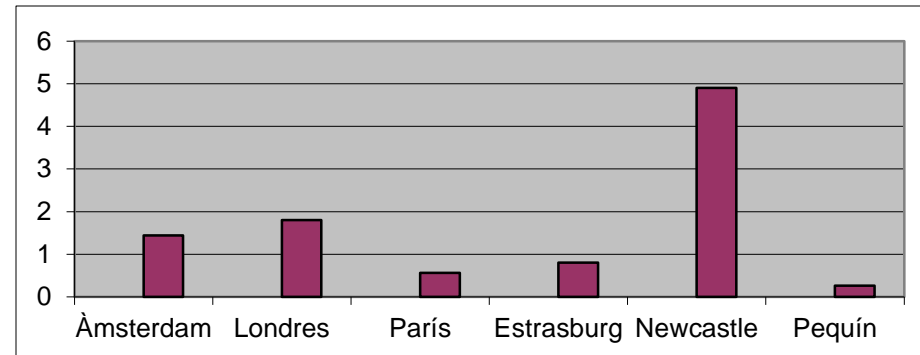
- Preus relatius dels *inputs* de producció. Combinació de:
 - **Salaris elevats** + **energia barata** (carbó mineral).
 - Incentiu per substituir el factor de producció car (treball) per aquells que eren més barats (capital, energia).
 - Inversió en innovacions tecnològiques.

Allen (2009)

Preu relatiu entre el treball i el capital

Preu relatiu entre el treball i l'energia

- El progrés tecnològic consta de diferents fases:
 - Invenció: nou descobriment.
 - Innovació: aplicació comercial d'una invenció.
 - Difusió: la generalització en l'ús d'una innovació.
- Des d'un punt de vista empresarial, el desenvolupament i l'aplicació de les innovacions solament es porta a terme quan hi ha un benefici.
- Si hi ha èxit => la patent assegura els ingressos que compensen pels costos en què s'ha incorregut per desenvolupar la innovació.
- *Al final del XVIII solament a la Gran Bretanya es donaven les condicions per dur a terme les innovacions (estalviar mà d'obra cara, emprant màquines i carbó mineral).*

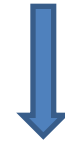
- Com es va convertir la Gran Bretanya en una economia de salaris elevats? *(la Gran Divergència)*.
 - L'**expansió comercial**: activitats vinculades al comerç => transport, finances, assegurances...
 - Activitats urbanes => creixement de les ciutats: **elevat grau d'urbanització.**

Habitants d'algunes de les principals ciutats europees, final del s. XVIII.

	Milers d'habitantes
Londres	1.117
París	547
Nàpols	350
Moscú	250
Viena	247
St. Petersburg	220
Àmsterdam	201
....	
Barcelona	115

- Per què el carbó mineral britànic era barat?

- Abundància en la **dotació de carbó**.

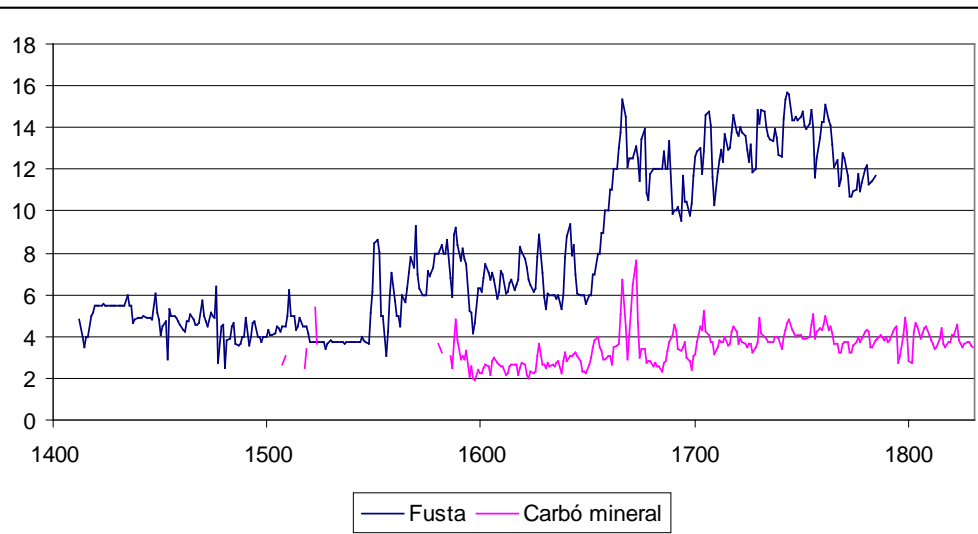

- Per què es va substituir la fusta (carbó vegetal) pel carbó mineral?

- **Desforestació**

Preus reals de la fusta i el carbó a Londres

Output de carbó mineral

	000 tones	% Europa
Àustria	3.189	2,7
Bèlgica	9.611	8,0
França	8.304	6,9
Alemanya	16.731	13,9
Gran Bretanya	81.327	67,6
Hongria	475	0,4
Itàlia	34	0,0
Rússia	300	0,2
Espanya	340	0,3
Suècia	26	0,0

b) L'oferta de tecnologia

- Tot i la demanda de tecnologia a l'economia britànica resultat de l'estructura de preus relatius, sense inventors...
- **Revolució Científica** (s. XVII): coneixement de les lleis naturals i la física, de la biologia i la química a l'astronomia (Newton, Galileu...).
- Abandonament de la superstició, cap a la voluntat de conèixer les lleis de la natura a través de l'experimentació (no solament a Anglaterra, sinó en tot el continent europeu), però...
- Anglaterra: creació d'institucions com les societats científiques (*Royal societies*) que afavorien el contacte més estret i un intercanvi d'informació entre inventors i industrials.

c) Uns altres factors per explicar la RI a la Gran Bretanya

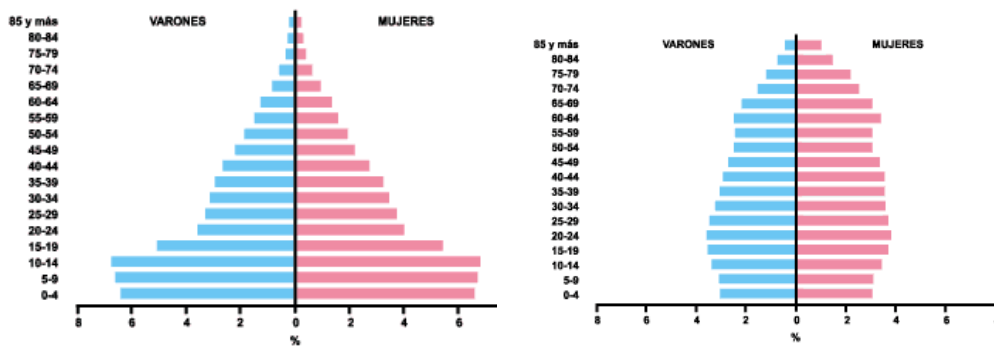
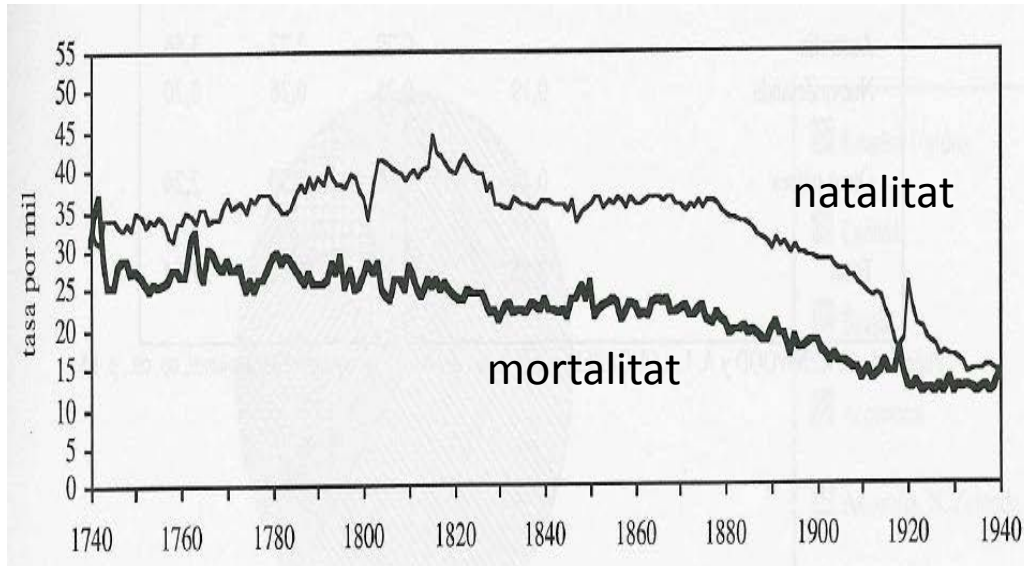
- Factors polítics - econòmics: precoç transició des d'institucions feudals cap a **institucions** capitalistes
 - L'**ajuda de l'Estat** i la **Revolució Gloriosa** del 1688.
 - El Parlament limità el poder reial (davant l'absolutisme).
 - Reducció de les distorsions i l'arbitrarietat que havia generat el poder polític en el funcionament dels mercats.
 - Garantia dels drets de propietat.
 - Va augmentar la llibertat d'empresa => reducció en el risc que afavoreix l'augment de la inversió (Llei de patents).
 - Configuració d'institucions més eficients des d'un punt de vista econòmic a la Gran Bretanya.
 - Es van ordenar les finances del govern britànic:
 - Ingressos: sistema fiscal (impostos no confiscadors).
 - Despesa: construcció d'infraestructures –carreteres, ponts... establiment de serveis de seguretat –policia, justícia...

Factor
capital
barat

- **Dotació de recursos naturals:** Abundància de carbó i ferro.
- Factors **geogràfics:** insularitat i rius navegables (+ infraestr.) => xarxa de comunicacions => baixos **costos de transport** => reducció preu de venda, béns assequibles per més població.
- **Expansió comercial i Imperi:** obtenció de matèries primeres i augment de la demanda externa, mà d'obra esclava...
- **Protoindustrialització** i tradició amb el treball de manufactures (*putting-out system*). Condició necessària però no suficient...

- **Transició demogràfica + salaris elevats:** augment del mercat intern => augment de la demanda interna

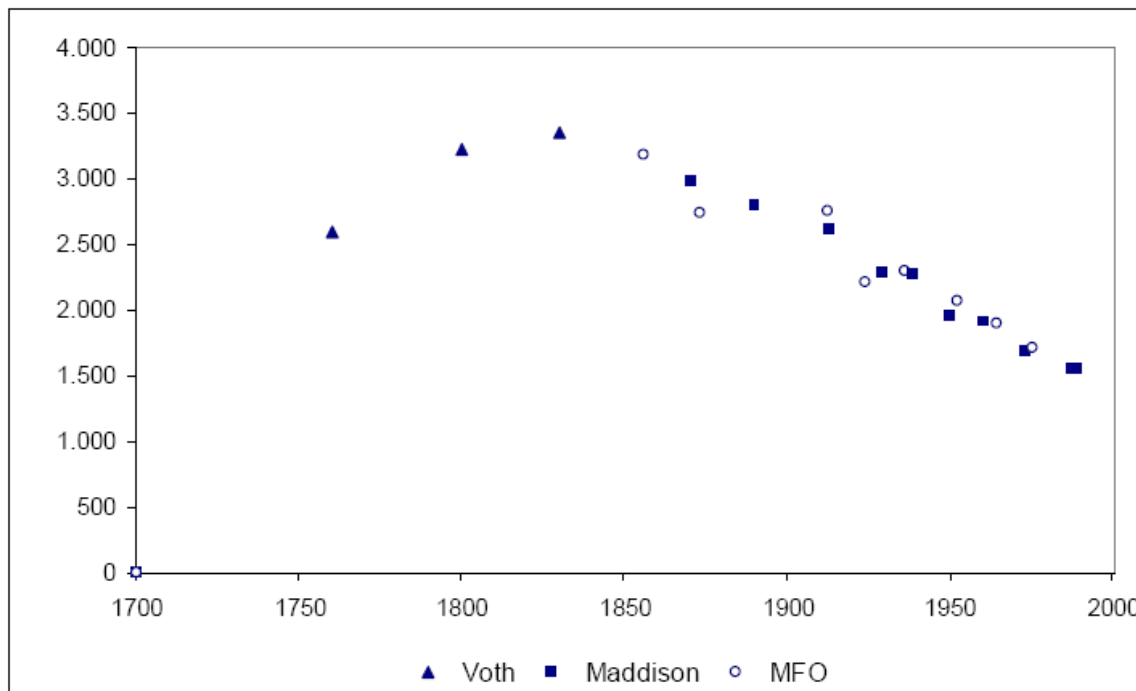
La transició demogràfica a Anglaterra, 1740-1940

Any	Població (milers)	Taxa creixem.
1750	6.250	
1760	6.665	0,64
1770	7.124	0,66
1780	7.581	0,62
1790	8.216	0,81
1800	9.168	1,10
1810	10.164	1,03
1820	12.000	1,67
1830	13.897	1,48
1840	15.914	1,36
1850	17.928	1,20

- La **Revolució Industrial**: davant les noves oportunitats de consum vinculades al comerç (té, cacau, espècies, cafè...), els treballadors anglesos van augmentar el seu esforç laboral:
 - Augmentar els ingressos per adquirir els nous productes implicava
 - més hores de treball i incorporació del treball femení i infantil al mercat de treball (per exemple: al camp, *putting-out system*).

Hores per any treballades a la Gran Bretanya

Voth (2004)

- **Transformació agrària:**

- Canvis en les explotacions agràries (*enclosures*).
- Nous sistemes de cultiu (sistema Norfolk) => augment de la productivitat.

- Quin és el paper de l'agricultura en el procés d'industrialització?

Kuznets: les tres funcions que ha de complir l'agricultura per ser un factor positiu per al creixement econòmic són:

- Alimentar una població que cada vegada produeix menys aliments
=> augmentar la productivitat: produir més amb iguals recursos.
- Alliberar mà d'obra i capital per a la indústria.
- Oferir un mercat als productes industrials => augment de la demanda.

2.3. PRINCIPALS TRANSFORMACIONS DURANT LA RI

- 1. Adopció de noves tecnologies
 - protagonistes RI:
 - *Cotó*
 - *Ferro*
 - *Màquina de vapor*
 - *Ferrocarril*

- 2. Nova organització en els mètodes de producció
 - Els gremis
 - Del *putting-out system* al *factory system*

1) LES NOVES TECNOLOGIES

a) El **tèxtil**: mecanització del filat i el teixit.

Abans de la RI, la indústria tèxtil estava dominada per la producció de llana i lli. El cotó, el 1770, només representava el 6% de la indústria tèxtil.

Les innovacions tècniques es van aplicar en primer lloc en la indústria cotonera.

La matèria primera (cotó en floca) s'ha d'importar.

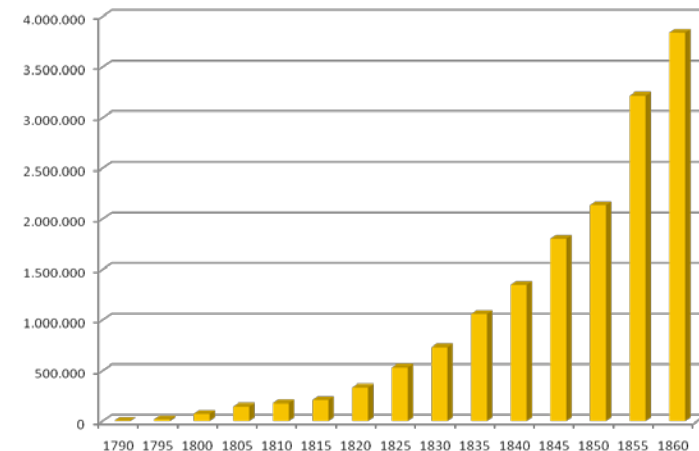
Spinning-jenny, jenny ([Hargreaves](#), 1764-68)

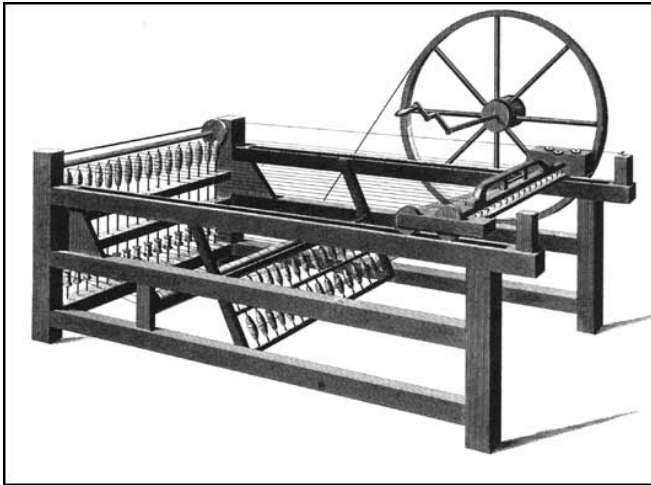
Water-frame ([Arkwright](#), 1769-70)

Mule-jenny ([Crompton](#), 1779-85)

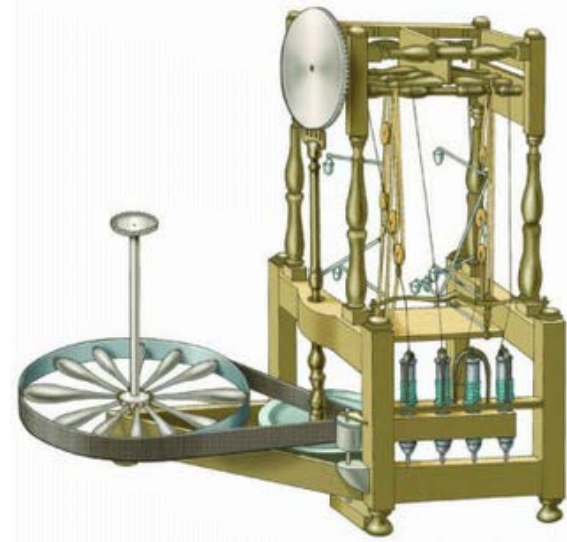
Teler mecànic ([Cartwright](#), 1825)

Producción de algodón en rama en EEUU

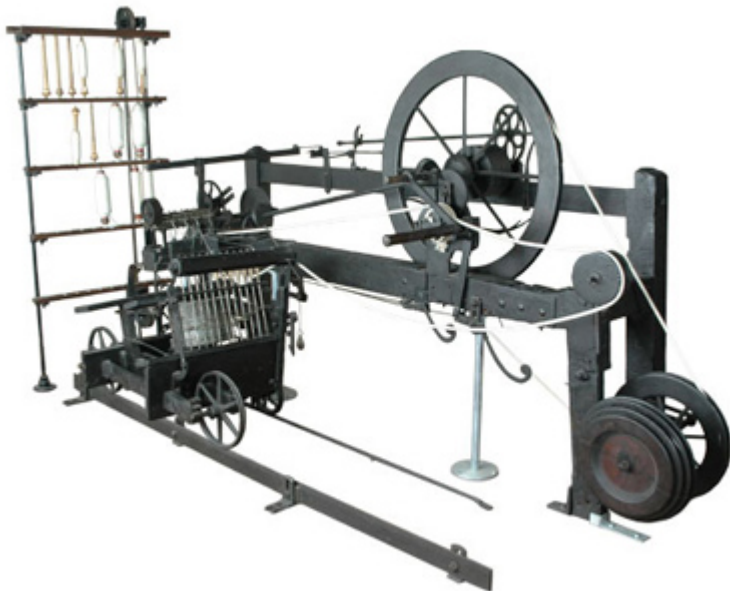

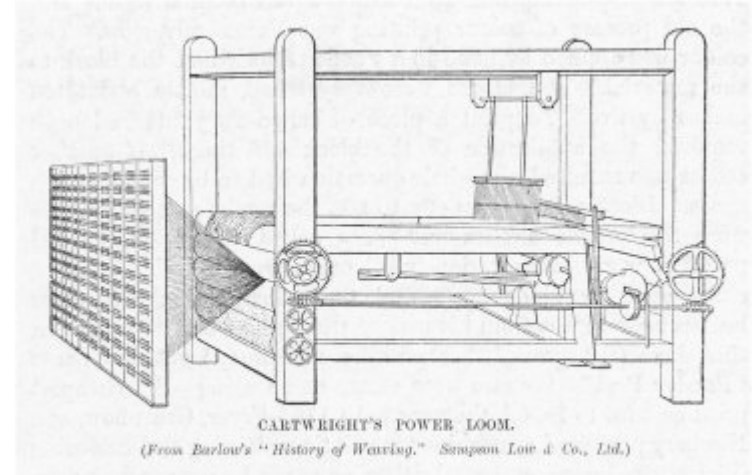
Spinning-jenny

Water-frame

Mule-jenny

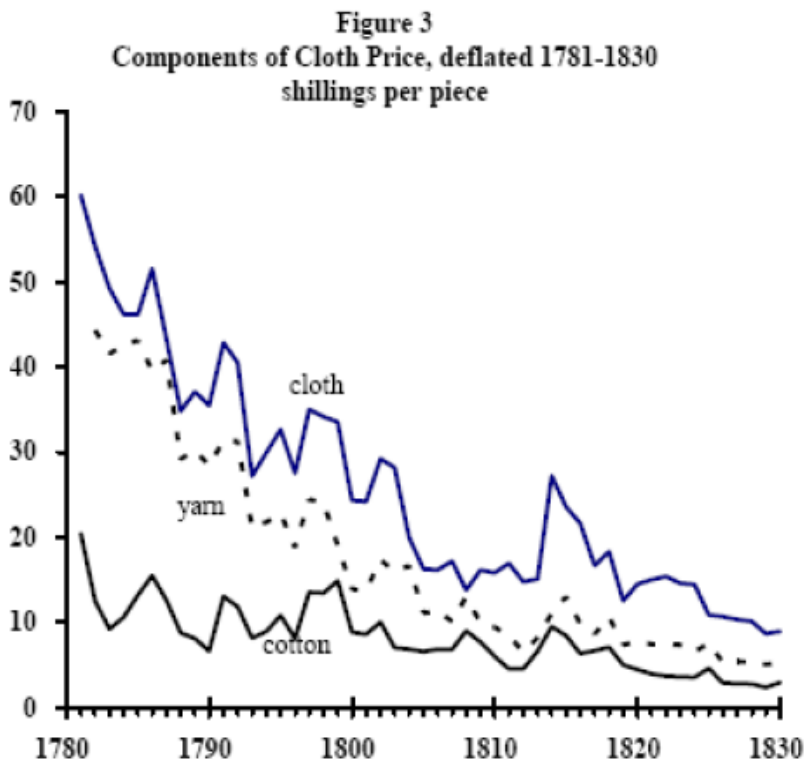

Teler mecànic

La mecanització va comportar

Una caiguda en els preus del cotó

Un augment en la producció

Harley (2010)

Anys	Mitjana del període
1741-1750	945
1791-1800	13.545
1801-1810	30.100
1811-1820	44.400
1831-1840	161.800
1841-1848	241.200

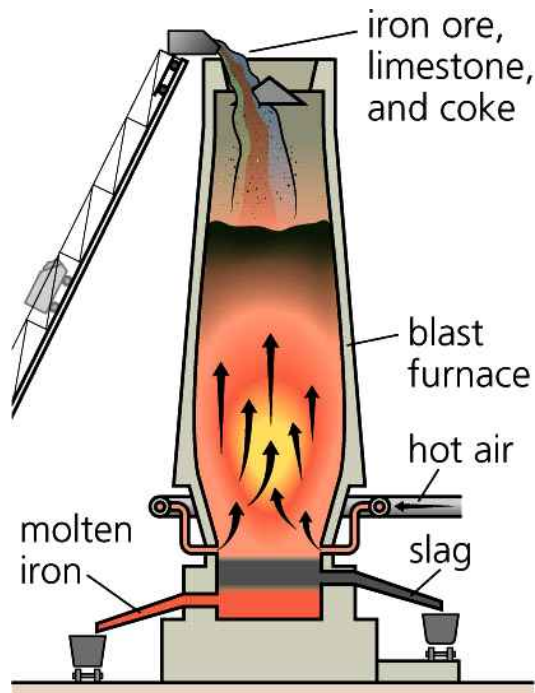
b) La **siderúrgia**. Nous procediments. 3 finalitats:

- 1) Incrementar el volum de ferro obtingut.
- 2) Abaratir el procés d'obtenció amb la substitució de carbó vegetal per carbó mineral.
- 3) Disminuir el temps de producció i el carbó necessari.

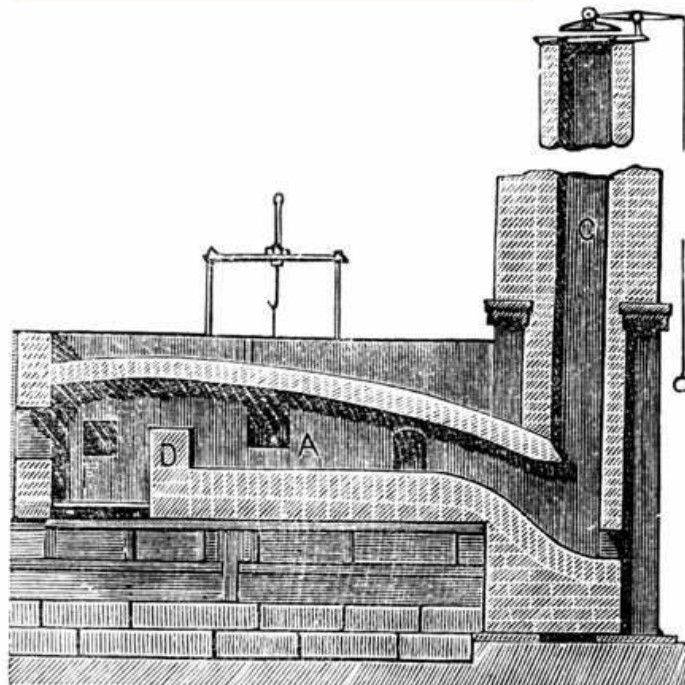
- *Les innovacions van permetre atendre la forta demanda de ferro que va generar la RI (maquinària, construcció, ponts...).*

- *De la farga tradicional, manual, amb llenya...*

Alt forn (Darby, 1709)

Forn de
pudelatge
(Cort, 1784)

... Als alts forns

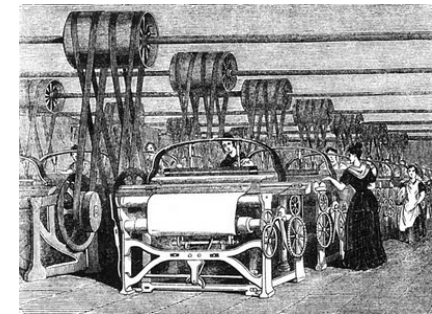
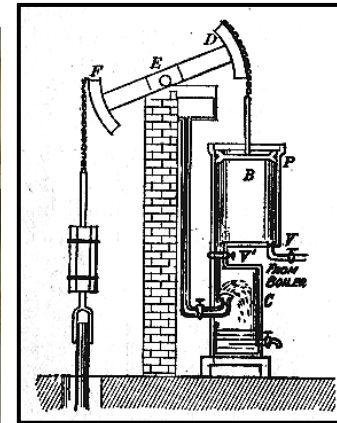
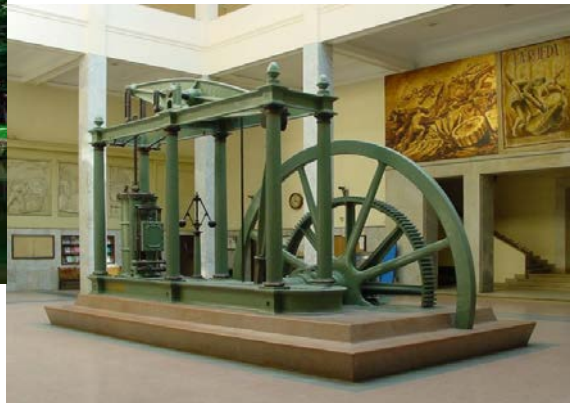
Producció de ferro colat (tones anuals)

Anys	Mitjana del període
1720	22.000
1760	25.000
1788	69.000
1791-1800	127.000
1801-1820	289.000
1821-1830	543.000
1831-1840	921.000
1841-1850	1.624.000

c) La **màquina de vapor** de Watt.

- Substitució de la llenya per carbó mineral; i de l'energia hidràulica pel vapor.
- Generació d'energia a partir del carbó i la força d'expansió de l'aigua transformada en vapor. Oferia una energia més potent i continuada per moure les màquines.
- Va implicar canvis en la localització de la indústria: dels rius a les mines o els ports.

d) El **ferrocarril**. L'aplicació de la màquina de vapor al transport.

- Millora de les comunicacions i reducció dels costos de transport.
- Primer trajecte entre Manchester i Liverpool el 1830.
- Efectes arrossegament: va fer augmentar la demanda de ferro (màquines, vagons, rails, ponts,...).
- Navegació de vapor

Una aplicació important de la màquina de vapor: el **ferrocarril** (**George Stephenson, 1825**)

2) CANVIS EN L'ORGANITZACIÓ DE LA PRODUCCIÓ: EL SISTEMA FABRIL

- Amb la RI, es va imposar la fàbrica com a forma d'organització de la producció adaptada al maquinisme.
- Exemple amb el tèxtil: abans de la RI, el treball es realitzava a casa, filant i teixint a mà – el *putting-outsystem*.

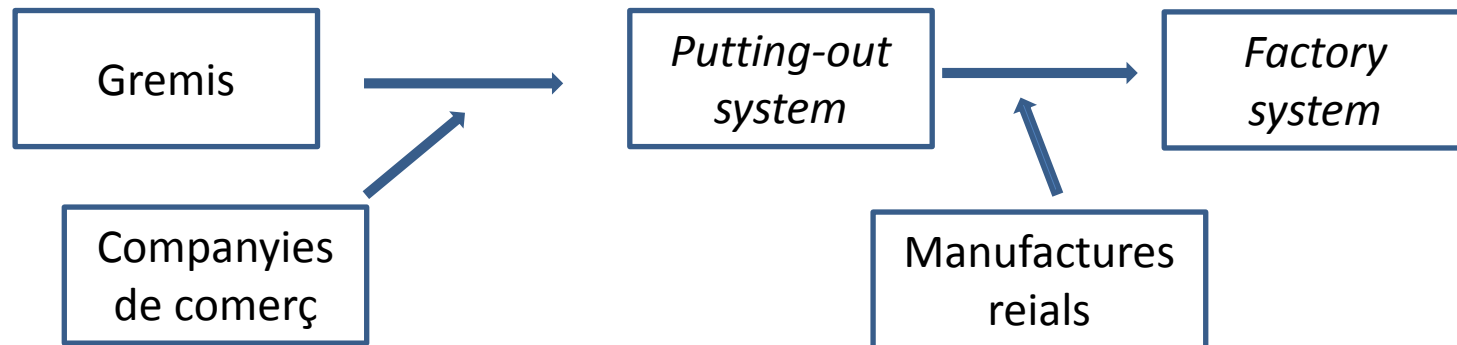

- Les empreses durant el període de formació del capitalisme:
 - Rigidesa en l'oferta de factors de producció i béns.
 - Ús molt limitat de tecnologia.
 - Mercats locals (fragmentació i costos de transport).

- Organització de la producció:
 - Gremis urbans.
 - Companyies comercials vinculades a l'expansió ultramarina.
 - *Putting-outsystem*.
 - Empreses manufactureres (manufactures reials).
 - Convivència de formes d'organització.

Els canvis en la organització de la producció: diferents models d'empresa

- Transició des dels gremis a la fàbrica. Un procés en etapes, però en què l'aparició d'un nou sistema de producció no implica la desaparició de l'altre.

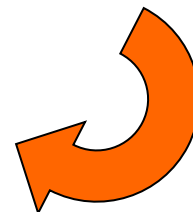

- Un món on **conviu** gremis, companyies comercials, manufactures reials, protoindústria i fàbriques.

Els gremis:

- En les manufactures, la producció (urbana) es caracteritzava pel control que exercien els gremis:
 - Corporacions de mestres artesans del mateix ofici: mestres, oficials i peons.
 - Organització tancada (decidien qui podia pertànyer al gremi).
 - Monopolitzava el negoci (ningú que no fóra del gremi podia produir).
 - Establia els reglaments i controlava la qualitat de la producció (béns de luxe, p ↑).
 - Oferia ajuda mútua i representació de l'ofici en els òrgans municipals.
- Una oferta rígida i limitada per una demanda creixent => Els gremis es convertiren en un obstacle per al creixement i el capitalisme => apareixen noves formes d'organització per evitar la rigidesa del sistema gremial.

putting-out system

- **Les companyies de comerç:**

- Companyies comercials amb privilegi de monopoli.
- Exclusivitat del comerç amb les Índies (és l'única).
- La Companyia Anglesa de les Índies Orientals i l'holandesa eren societats anònimes que comercialitzaven béns colonials:
 - Sucre, cotó, té, cafè, tabac, cacau, pebre...
 - produïts amb un sistema de plantació
 - monocultius de gran extensió
 - treballades per mà d'obra esclava.

British East
India Company

Les manufactures reials:

- Instal·lacions de gran dimensió i aparença de fàbrica.
- Artesans sota el mateix sostre: manufactures, no indústria.
- No hi ha divisió del treball.
- Iniciativa de l'Estat (monarquies absolutes).
- Alguns exemples propers:
 - Real Fábrica de Paños de Alcoi (Casa de la Bolla): teixidors (paraires) de llana que funcionen amb les normes del gremi.
 - Les fàbriques de tabac.
 - Real compañía de Hilados de Algodón (Barcelona).
 - Real fábrica de armas de Orbaizeta (Navarra).

La fàbrica de tabacs de València

La protoindústria o *putting-out*system:

- La producció rural:
 - Exemple amb el tèxtil: el treball es realitzava a casa, filant i teixint a mà (llana).
 - Dirigida pels comerciants: aporten el capital circulant (matèries primeres) i indiquen les característiques del producte i la data d'entrega.
 - La fan els agricultors per encàrrec.
 - Estacionalitat del treball agrícola => completar ingressos elaborant manufactures a casa.
 - Els agricultors aporten les eines i el taller (capital fix).
 - Es paga a tant la peça, que és comercialitzada pels comerciants.

Per què s'adopta el *putting-out* system?

Avantatges:

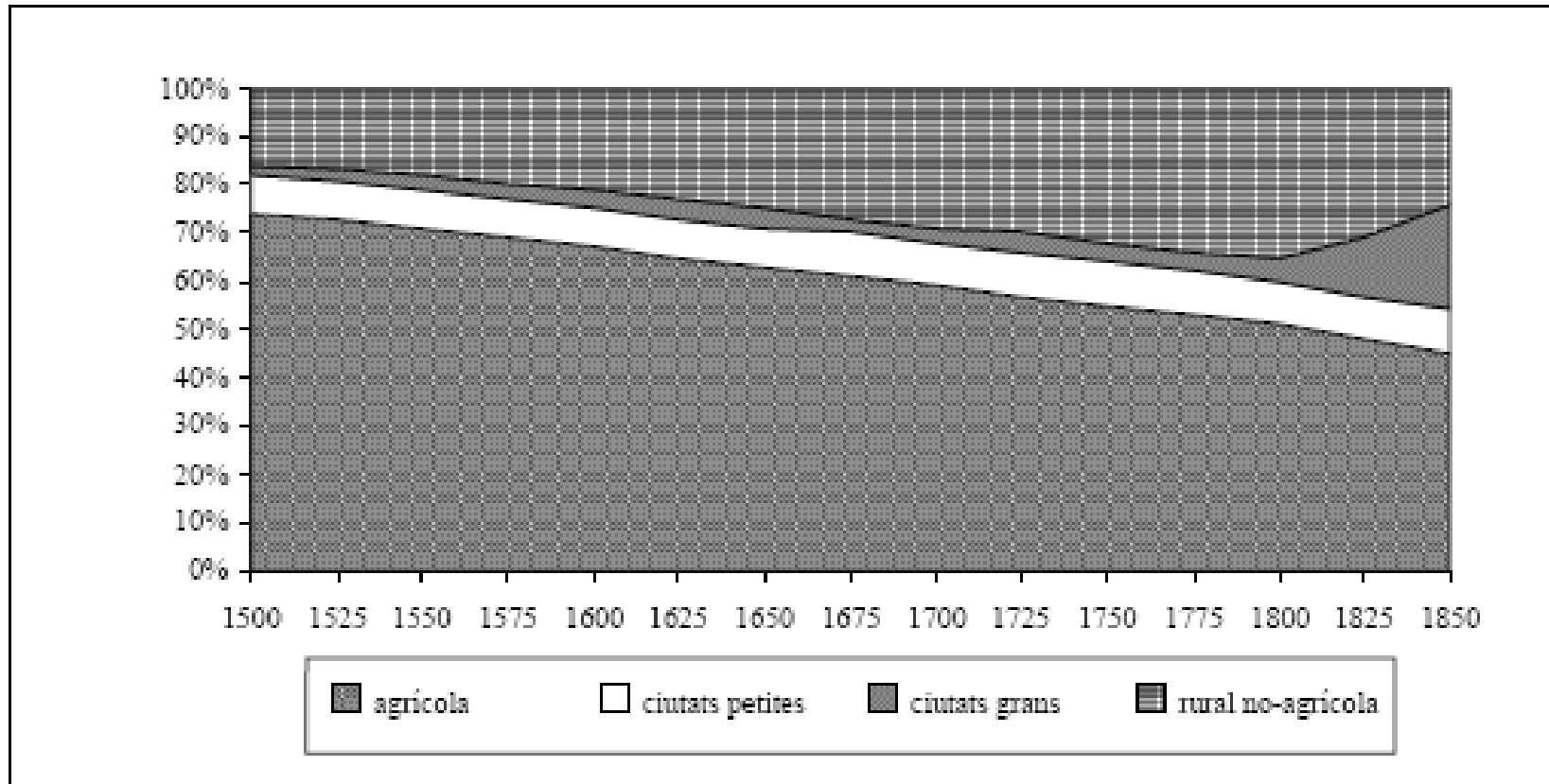
- **Comerciant - Empresari:**

- Escapa el control gremial
- Baixa inversió, arrisca poc de capital
- Mà d'obra abundant i barata. Camperols la principal activitat dels quals és l'agricultura => en el seu temps lliure treballen les manufactures => cost d'oportunitat pràcticament nul.
- Flexibilitat: davant de caigudes en la demanda, l'empresari pot reduir la producció repartint menys treball a les unitats domèstiques de la seua xarxa d'agricultors.

- **Agricultor:**

- L'agricultor pot completar els seus ingressos => augmentar el consum (demanda de productes) => Rev. Comercial i Industriosa.

La distribuci3 de la poblaci3 europea, 1500-1850

Font: De Vries (2009).

El sistema fabril

- Amb la RI, es va anar imposant la fàbrica com a forma d'organització de la producció adaptada al maquinisme.
- La producció es va traslladar des dels tallers als domicilis particulars rurals, cap a la concentració del treball a la fàbrica.
- Procés gradual => els dos sistemes de producció (més uns altres) convisqueren durant moltes dècades: sectors dinàmics amb innovacions tecnològiques => fàbriques; sectors tradicionals => formes de producció més tradicionals.
- Quines raons expliquen l'evolució?

- Ja sabem quins eren els avantatges del *putting-out system*:
 - Evitava el control dels gremis.
 - Baix cost: l'empresari aporta capital circulant (mat. primeres: llana).
 - Els treballadors rurals l'elaboraven en el seu domicili manualment amb les seues filadores i els seus telers: baix preu per peça, però completen ingressos.
 - Flexibilitat per a l'empresari davant la fluctuació de la demanda. Si cau, n'hi ha prou de reduir la producció disminuint la quantitat de matèria primera que repartia entre la seua xarxa de treballadors rurals.

Per què es va abandonar un sistema versàtil?

Es podien obtenir importants guanys amb poc de risc...

Problema: augment de la demanda

Què passava si augmentava la demanda?

GB en el segle XVIII (augment de la població i salaris elevats)

- 2 opcions per a l'empresari:

a) **Intensiva**: augmentar la producció de cada unitat domèstica incrementant el subministrament de matèries primeres.

- Com aconseguia convèncer els treballadors per pujar el seu esforç laboral?
=> pagant més per peça produïda (no controlava el procés de producció).

- Topava amb el caràcter complementari dels ingressos dels treballadors => completaven rendes i deixaven de sacrificar oci perquè ja podien satisfer les seues necessitats de consum.

- Problemes per augmentar l'oferta davant una demanda creixent.

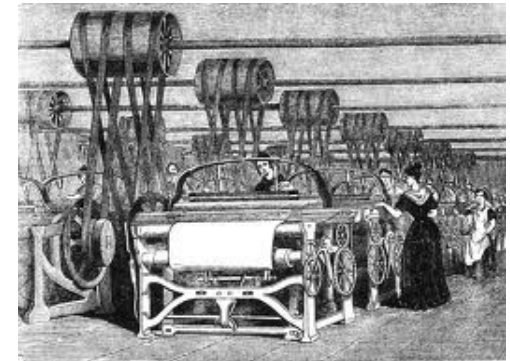
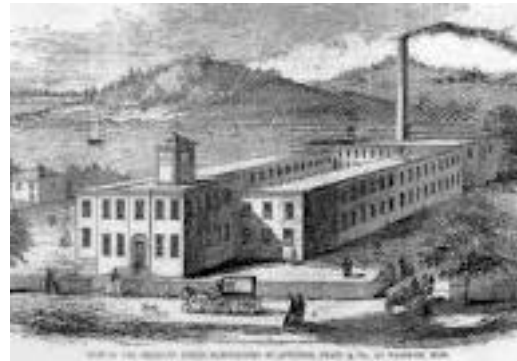
- **Extensiva:** incorporació de noves unitats domèstiques a la seua xarxa ampliant l'extensió del seu radi d'acció.
 - Els costos de transport augmentaven (baixa quantitat i qualitat de les infraestructures) => també ho feien els preus finals.
 - Els nous treballadors podien no disposar dels coneixements adequats pel treball que se'ls demanava.
 - Resultava més complicat controlar els seus productors dispersos per l'àmbit rural com més gran era la distància que els separava => afectava la qualitat del producte final lliurat pel treballador.
 - Augment del frau i uns costos de vigilància més elevats.

El *factorysystem*: les fàbriques

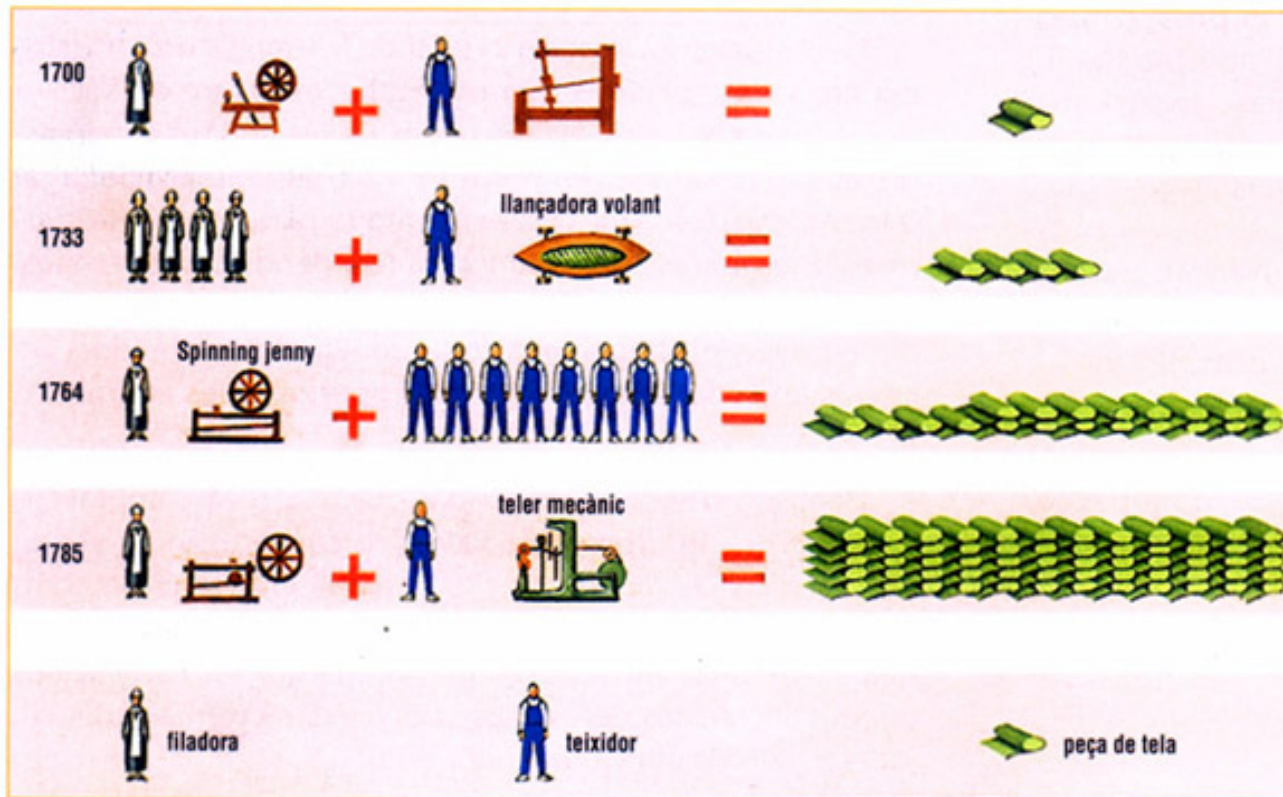
Elements que van afavorir l'aparició de les fàbriques:

- Introducció de les màquines: la fàbrica, el lloc on s'instal·len les màquines, una qüestió de dimensió.

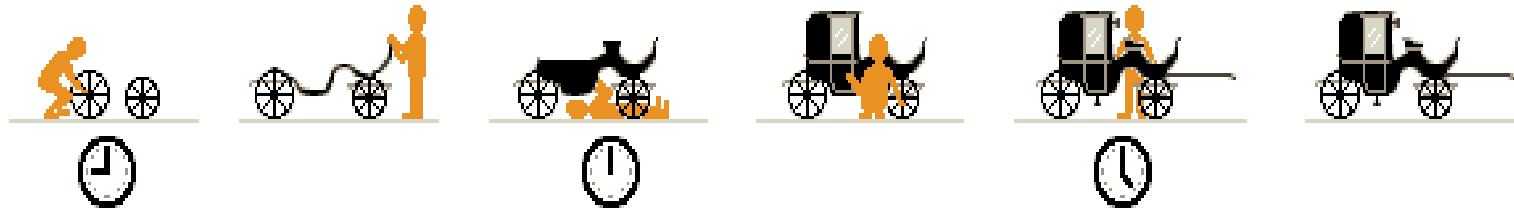
- Divisió del treball i especialització (A. Smithi les agulles):
divisió del procés productiu en etapes, senzilles de realitzar.
 - Millora en la productivitat i la producció. Exemple: la màquina de filar.

LES INNOVACIONS DEL SECTOR TÈXIL

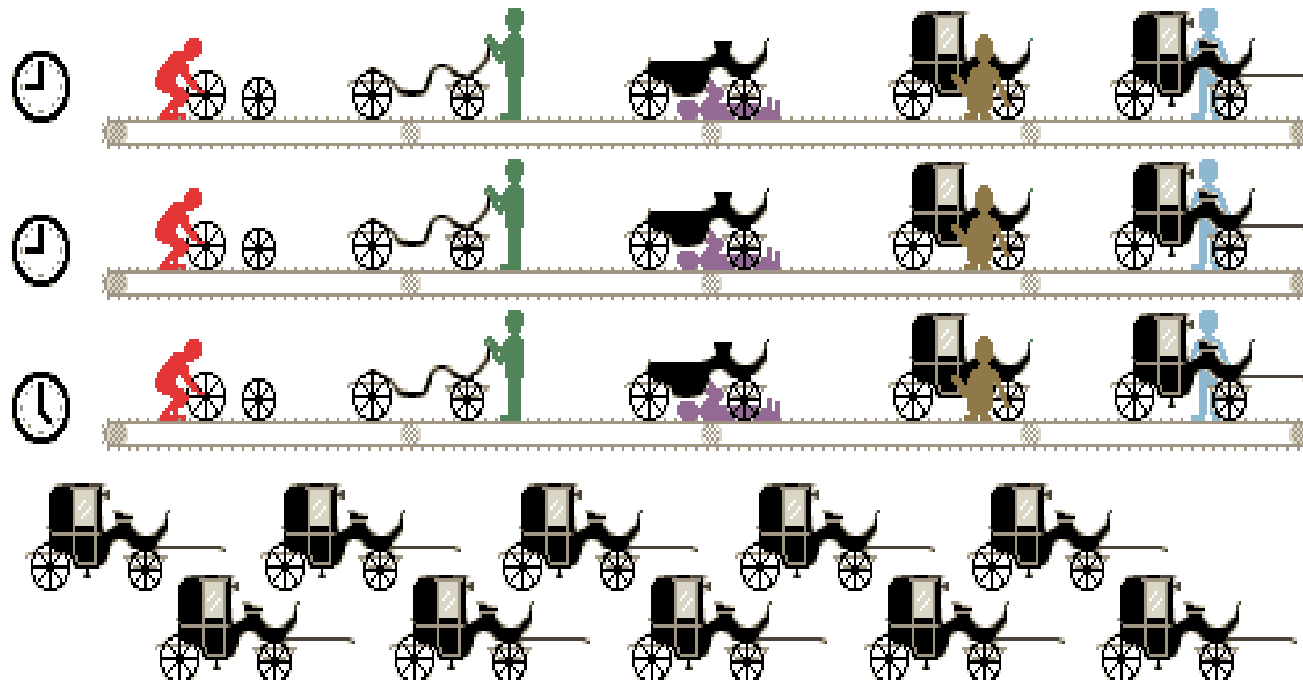

Els avantatges de l'especialització

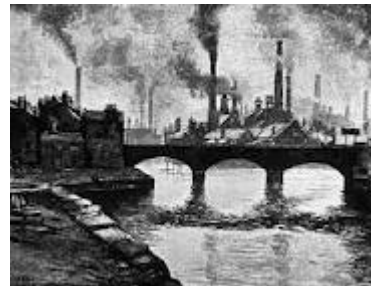
Una persona que realitza les cinc fases necessàries en la fabricació d'un producte s'òlo puede fabricar una unitat.

Cinc persones, cada una de elles especialitzades en una de les fases de fabricació, fabrica diez unitats en el mismo tiempo.

- La localització de les fàbriques:
 - Al costat dels rius: energia hidràulica.
 - Al costat de les mines de carbó: matèries primeres.
 - Al costat dels ports: arribada del cotó i eixida de les exportacions.
 - A les ciutats: prop de la demanda (consumidors finals).

- Quins avantatges representava la fàbrica per a l'empresari respecte al *putting-out* system?
 - Major control sobre el treball en tenir concentrats els treballadors en un mateix espai sotmesos a una fèrria disciplina i vigilància.
 - Millorar el control de la qualitat del producte final.
 - Menors costos de transport.
 - Espai més adequat per la introducció de màquines mogudes per l'energia hidràulica o el vapor.
 - Guanys d'eficiència en la producció gràcies a l'especialització.
 - Aprofitament de les economies d'escala amb establiments de dimensió més gran.

- Organitzacions més eficients des d'un punt de vista institucional i de funcionament => la seua estructura jerarquitzada va permetre una reducció en els costos de transacció.
- Els beneficis potencials de la seua activitat eren molt superiors.

- **I els inconvenients?**

- Inversió més forta en capital fix amb la construcció de la fàbrica i l'adquisició de maquinària.
- Pagament de salaris.
- Riscs superiors als que assumien els empresaris del *putting-outsystem*.

- Per als treballadors...

- Mà d'obra => aporta força de treball a canvi de per hora treballada.
- Allargament de la jornada laboral.
- El ritme de treball l'imposen les màquines i el patró (ja no decideix com repartir treball i oci com ho feia a la manufactura domèstica).
- Treballen exclusivament per a l'empresari, ja no ho fan a sa casa al camp.
- Fan treballs que requereixen menys qualificació i són monòtons.
- Les fàbriques i la ciutat: escassa higiene i salubritat.
- La proletarització de la mà d'obra (obrers) comportarà el sorgiment d'una consciència de classe => aparició de moviments socials i polítics => millorar la situació de la classe obrera (socialisme, marxisme, anarquisme...).

El pas del *putting-out* system al sistema fabril

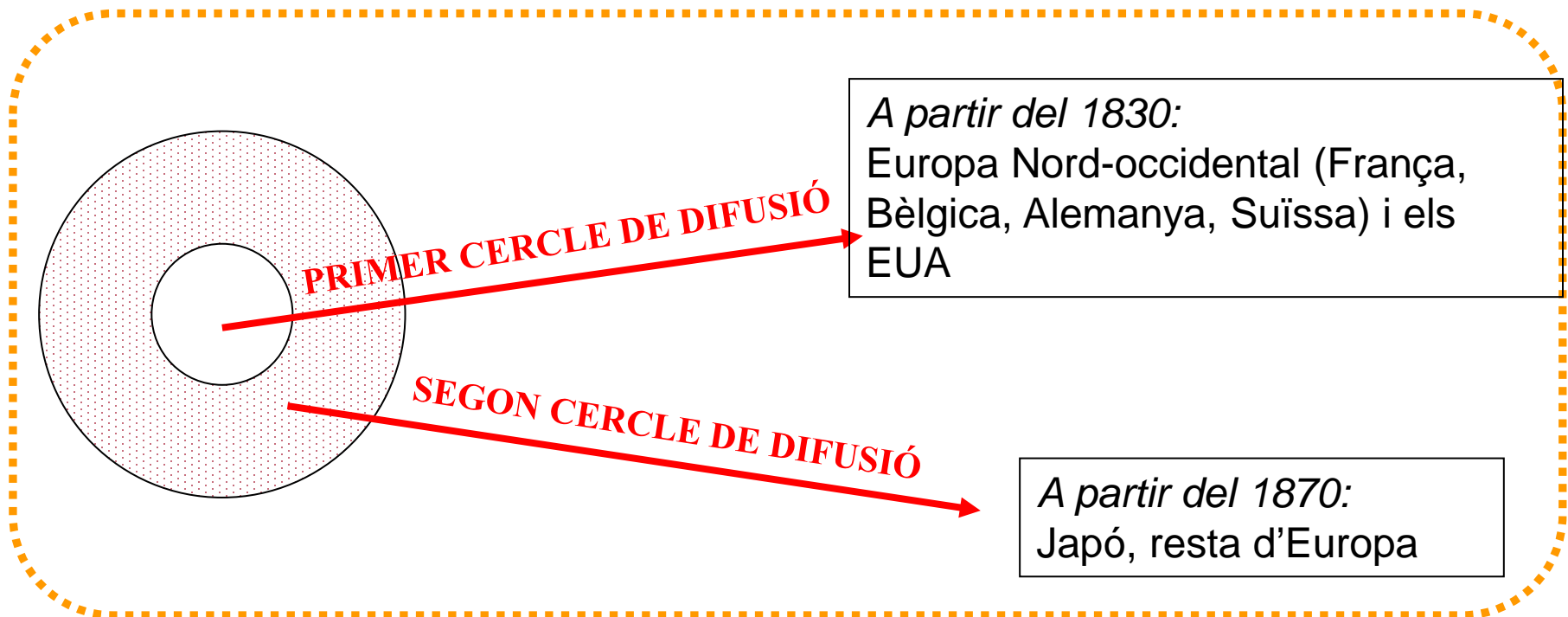
	<i>Putting-out</i> system	<i>Factory system</i>
Avantatges	<p>Menors salaris (x peça)</p> <p>Menor inversió capital fix</p> <p>Menor risc i major versatilitat davant les oscil·lacions de la demanda</p>	<p>Major control del treball (disciplina)</p> <p>Major control de la qualitat</p> <p>Menors costos de transport i transacció</p> <p>Majors possibilitats d'especialització i mecanització</p>
Inconvenients	<p>Menor control del treball</p> <p>Majors costos de transport, vigilància i transacció</p> <p>Rigidesa de l'oferta davant les oscil·lacions de la demanda</p>	<p>Majors salaris (x temps)</p> <p>Major inversió capital fix</p> <p>Major risc</p> <p>Proletarització mà d'obra, llargues jornades de treball monòtons, especialitzats i mal remunerats</p>

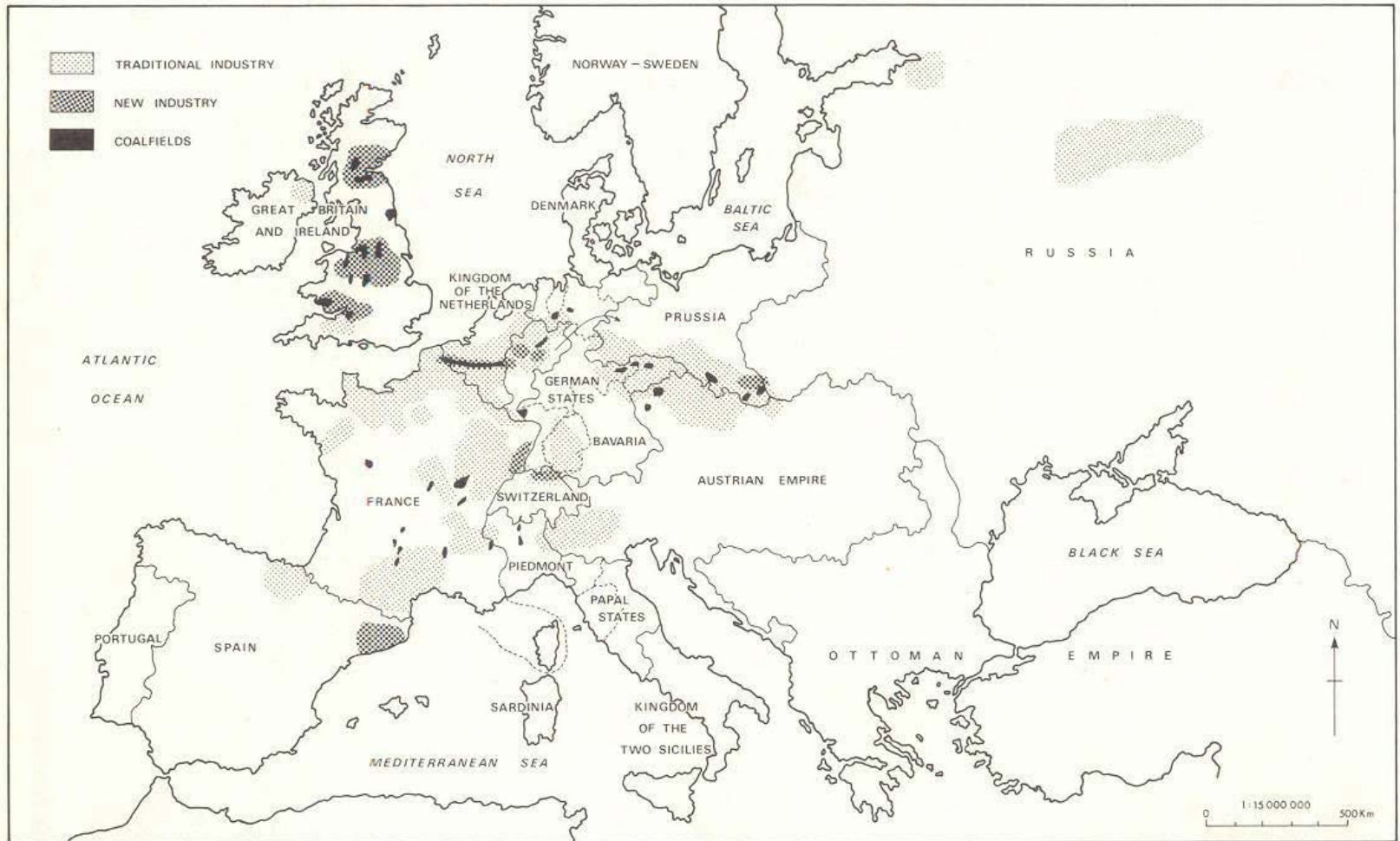
2.4. LA DIFUSIÓ DE LA INDUSTRIALITZACIÓ

- El lideratge tecnològic a la RI va permetre a la GB obtenir durant un temps els avantatges del pioner: competitivitat i control del mercat en els principals sectors industrials (cotó).
- Domini industrial: la fàbrica del món.
- Domini de les exportacions mundials => a mitjan segle XIX, la meitat dels productes manufacturats al comerç mundial els exportava la Gran Bretanya => lliurecanvisme.
- Londres es va convertir en el centre comercial i financer del món: *la City*.

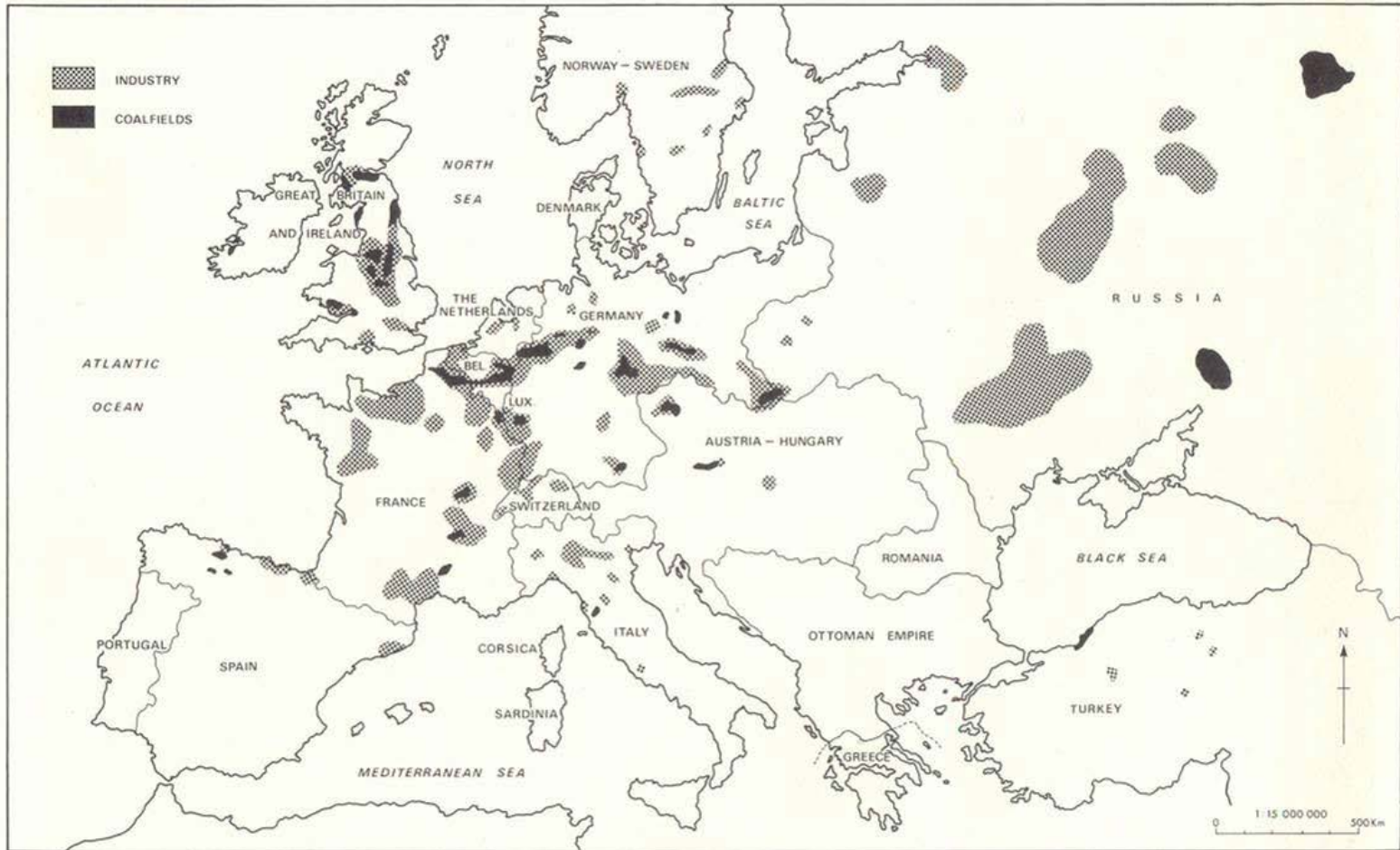
- A poc a poc, uns altres països es van anar industrialitzant i sumant a la senda del creixement econòmic modern => la difusió de la industrialització.

CERCLES DE DIFUSIÓ DE LA REVOLUCIÓ INDUSTRIAL

1. Europe in 1815

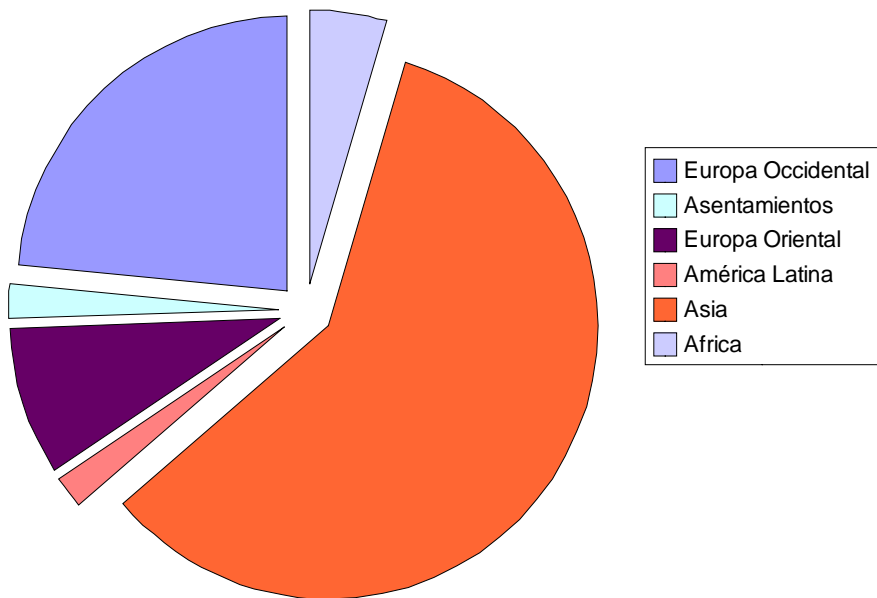

2. Europe in 1875

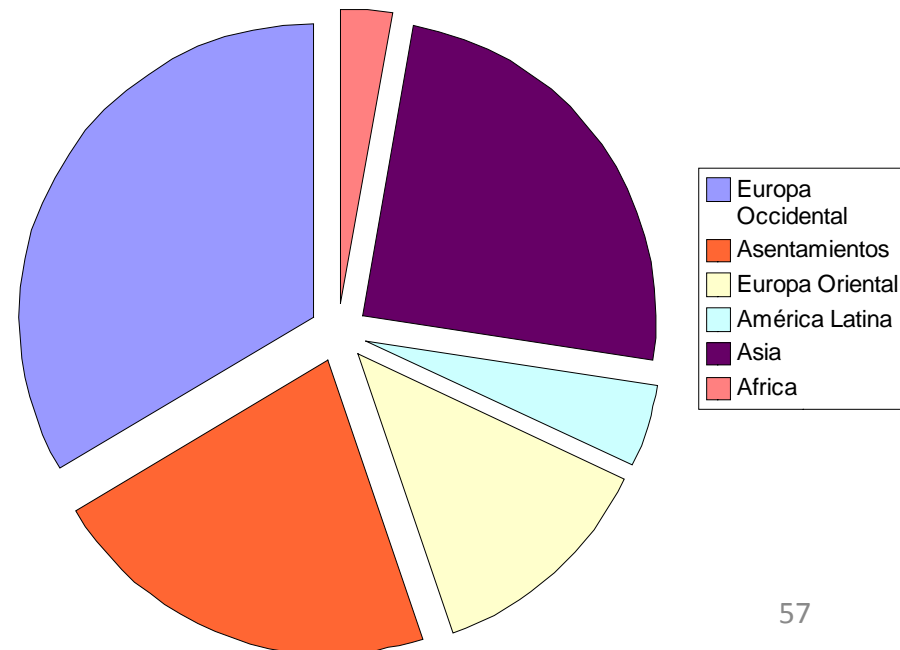
PIB per capita (\$ de 1985)

	Gran Bretaña	Francia	Alemania	Estados Unidos
1820	1045	1071	937	1048
1870	2610	1571	1300	2247
1910	3771	2393	2398	4545

Distribución del producto mundial en 1820

Distribución del producto en 1913

- Revolució Industrial i “creixement econòmic modern”:

PIB per capita

	Europa Occidental	Western Offshoots	Europa Oriental	Amèrica Llatina	Àsia	Àfrica	Mitjana	Ràtio ric/pobre
1820	1.232	1.201	667	665	579	418	667	3 a 1
1870	1.974	2.431	917	698	552	444	867	5,5 a 1
1913	3.473	5.257	1.501	1.511	679	585	1.510	9 a 1
1950	4.594	9.288	2.601	2.554	713	852	2.114	13 a 1
1973	11.534	16.172	5.729	4.531	1.725	1.365	4.104	12 a 1
1998	17.921	26.146	4.354	5.795	3.565	1.368	5.709	19 a 1

Taxa creixement anual PIBpc

	Europa Occidental	Western Offshoots	Europa Oriental	Amèrica Llatina	Àsia	Àfrica	Mitjana
1820-1870	0,9	1,4	0,6	0,1	-0,1	0,1	0,5
1870-1913	1,3	1,8	1,2	1,8	0,5	0,6	1,3
1913-1950	0,8	1,6	1,5	1,4	0,1	1,0	0,9
1950-1973	4,1	2,4	3,5	2,5	3,9	2,1	2,9
1973-2000	1,9	1,8	-0,4	0,9	3,5	0,2	1,4
1820-2000	1,5	1,7	1,1	1,2	1,0	0,7	1,2

Taxa de creixement anual del PIB pc

	1500-1700	1700-1820	1820-1913	1913-1950	1950-1998
Gran Bretanya	0,31	0,34	0,96	0,80	2,10
França	0,15	0,18	1,13	1,12	2,77
Itàlia	0,00	0,01	0,90	0,85	3,44
Països Baixos	0,52	-0,12	0,86	1,7	2,56
Portugal	0,15	0,10	0,27	1,38	3,89
Espanya	0,13	0,14	0,1	0,7	3,78
Xina	0,00	0,00	-0,08	-0,62	4,17
Índia	0,00	-0,03	0,25	-0,23	2,18
Indonèsia	0,01	0,04	0,42	-0,20	2,74
Brasil	0,17	0,12	0,24	1,97	2,50
Mèxic	0,15	0,24	0,89	0,85	2,18
Estats Units	0,14	0,73	1,56	1,61	2,21
Irlanda	0,15	0,17	1,23	0,63	3,53

Conclusions

- La **'Gran Divergència'**: abans de la RI, Anglaterra (i Holanda) ja destacaven pel seu elevat nivell de vida comparat amb la resta d'Europa i Àsia (*economies de salaris elevats*).
- Açò preparava el terreny per als canvis que s'havien de produir durant la RI a la Gran Bretanya (*Manchester*).
- La **RI**: innovacions tècniques i canvis en organització del treball.
- Malgrat els canvis durant la RI, a **nivell macroeconòmic** observem que la taxa de creixement britànica va ser moderada (superior a l'experimentada per qualsevol altra economia en el passat, però baixa en comparació amb l'estàndard actual).

Per què la RI es va produir a la Gran Bretanya? Per què al final del s. XVIII?

- Un seguit de condicions, conjuntament, ens donen la resposta:
 - Demanda de tecnologia, resultat de l'estructura de preus relatius de l'economia britànica (treball, capital, energia).
 - Oferta de tecnologia: la Revolució Científica.
 - Uns altres factors: polítics, institucionals, geogràfics, demogràfics...
- Els invents: efectes sobre la productivitat, els preus i la demanda.
- Finalment, la difusió geogràfica de la industrialització des de la Gran Bretanya cap a uns altres països va fer que cada vegada més economies entraren en la senda del creixement econòmic modern a mesura que se sumaven al procés.
- Això va comportar un augment de la desigualtat econòmica a nivell mundial: països rics vs països pobres (*Tema 1*). ***Europa i Western Offshoots (poblats per europeus) dominen el món+ imperialisme.***

- **Bibliografia:**

Feliu i Sudrià (2006): *Introducció a la Història Econòmica Mundial*.
València: Publicacions de la Universitat de València.

- Capítol 3: La Revolució Industrial (p. 95-116).
- Capítol 4: Industrialització, creixement econòmic i marc institucional (p. 119-132).

TEMA 3. LA PRIMERA GLOBALITZACIÓ, 1870-1913

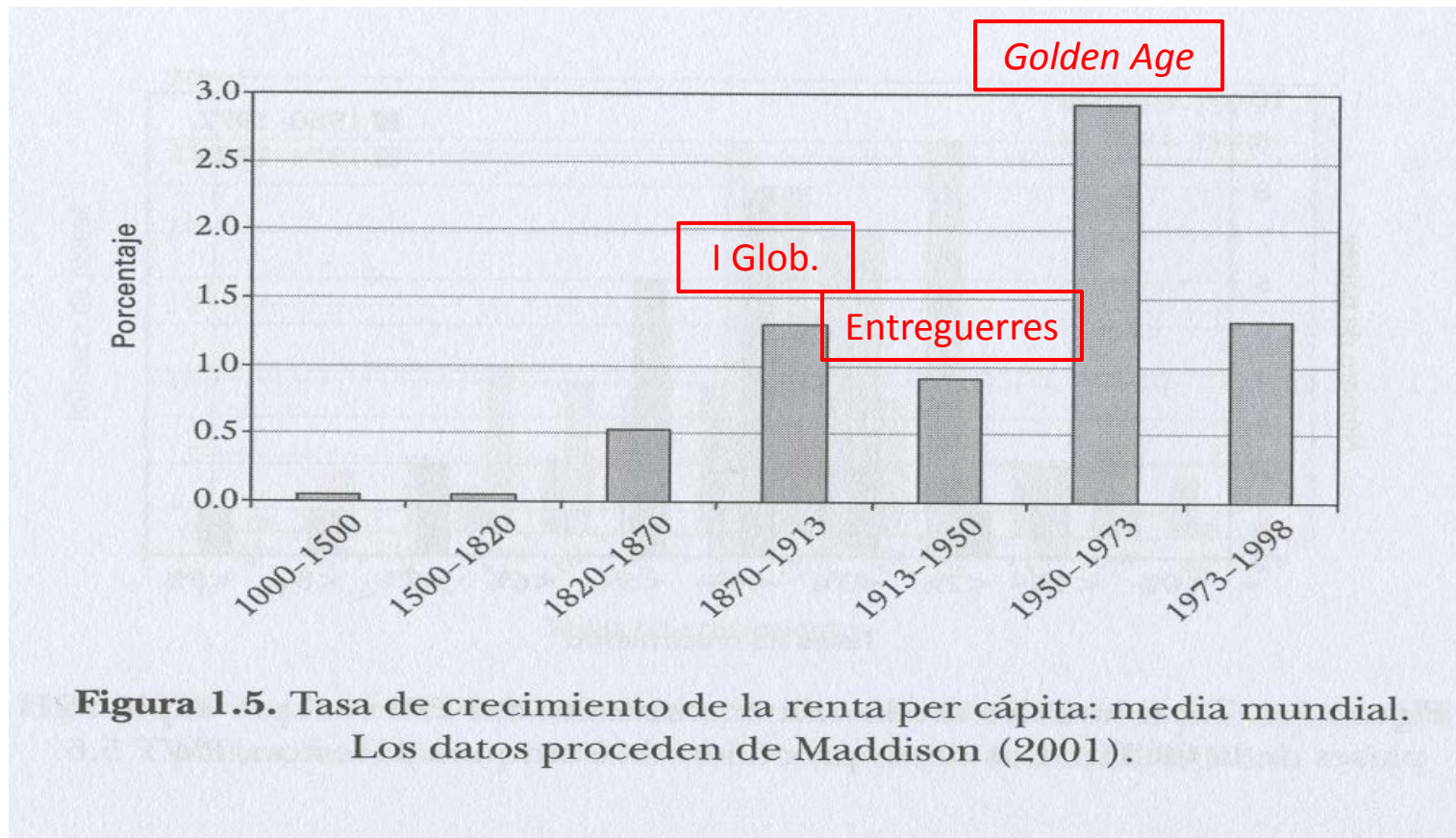
1. LA INTEGRACIÓ DEL MERCAT MUNDIAL DE BÉNS I FACTORS

- CAUSES I CONTEXT
- CARACTERÍSTIQUES
- EFECTES

Introducció

1870-1914: Un món que està canviant després de la RI

L'època de la I Globalització

Una primera globalització a finals del segle XIX: el món es fa menut

- Industrialització i creixement econòmic modern
- Revolució dels transports: extensió FFCC i navegació de vapor
- Augment del comerç
- Gran mobilitat de capitals (inversió estrangera)
- Migracions més importants de la història
- Colonització de nous països per part dels europeus
- Els europeus es reparteixen el món: els grans imperis
- Quins països guanyen i quins perden?
- Quines classes socials guanyen i quines perden?

La globalització del final del segle XIX

- Globalització: integració dels mercats de béns i factors (K, L)
=> lliure mobilitat de béns i serveis, treball i capital.
- Causes i context:
 - 1) Avança el procés d'especialització com a resultat de la RI:
 - Una Europa més industrialitzada; noves Europes més agràries.
 - Els països més industrialitzats necessiten matèries primeres (cotó, ferro...) que es produeixen als països de la perifèria.
 - 2) Millores en els transports: FC i vapor.

- 3) Polítiques econòmiques i comercials de liberalització:
 - Des de mitjan segle, la consolidació dels principis de l'economia clàssica (A. Smith) i els interessos comercials britànics afavoriren l'eliminació de prohibicions i la rebaixa dels aranzels i unes altres barreres al comerç.

- 4) Extensió del patró or:
 - Adopció generalitzada d'un sistema monetari internacional basat en l'or => va reduir la incertesa, els costos del comerç i va afavorir la inversió (moviments de capital).

- 5) Comerç, emigració i inversió exterior:
 - Un món amb més comerç i una major integració dels mercats de factors: treball (migracions) i capital (inversió estrangera).

La difusió de la industrialització i l'augment del comerç internacional

Difusió de la industrialització

Països que s'industrialitzen (*Europa*):

Augment de l'oferta de productes industrials

Demanda d'aliments i matèries primeres

Necessitat de mercats nous

A la perifèria

(*Noves Europes, Àsia...*)

Especialització en la producció d'aliments i matèries primeres

Reducció en els costos (i en el temps) de transport

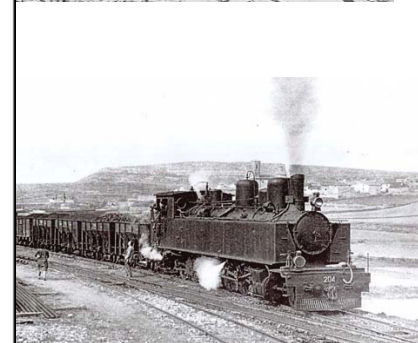
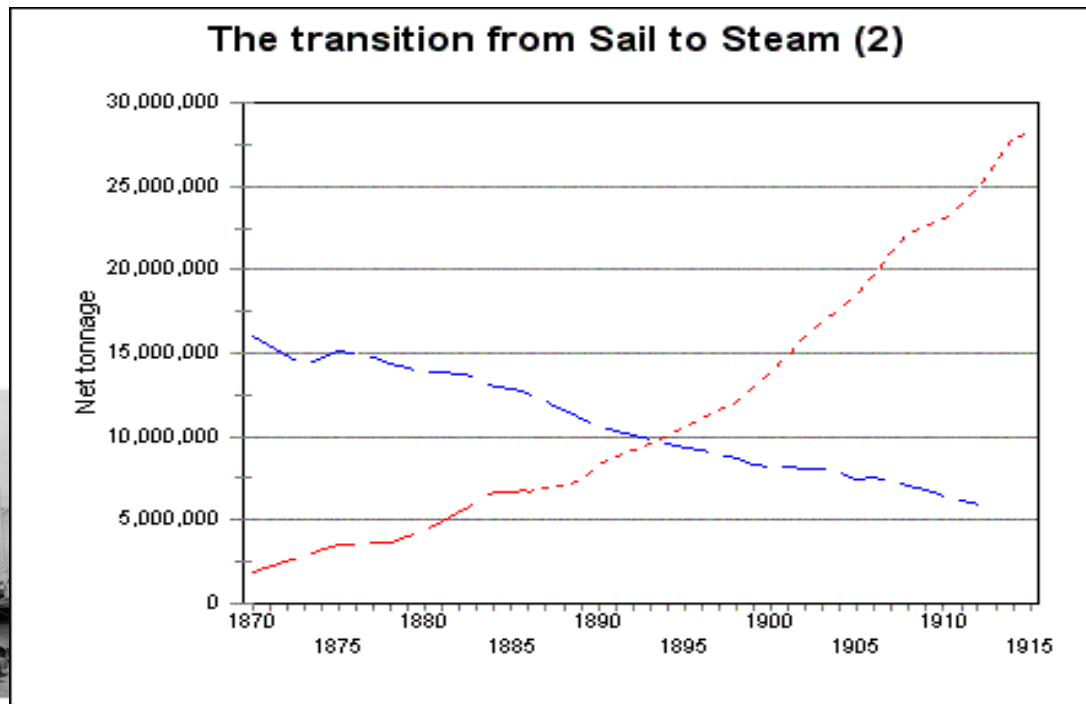
FC: transport terrestre continental

De “veles e vents” al vapor:

- Millora comunicació interoceànica
- Més capacitat de transport
- Reducció en el cost de transport
- Reducció en el temps de la travessia

Millora en telecomunicacions:

- El telègraf i la transmissió d'informació
- Primers telèfons
- Obertura del canal de Suez (1869)
- La comunicació entre mercats distants

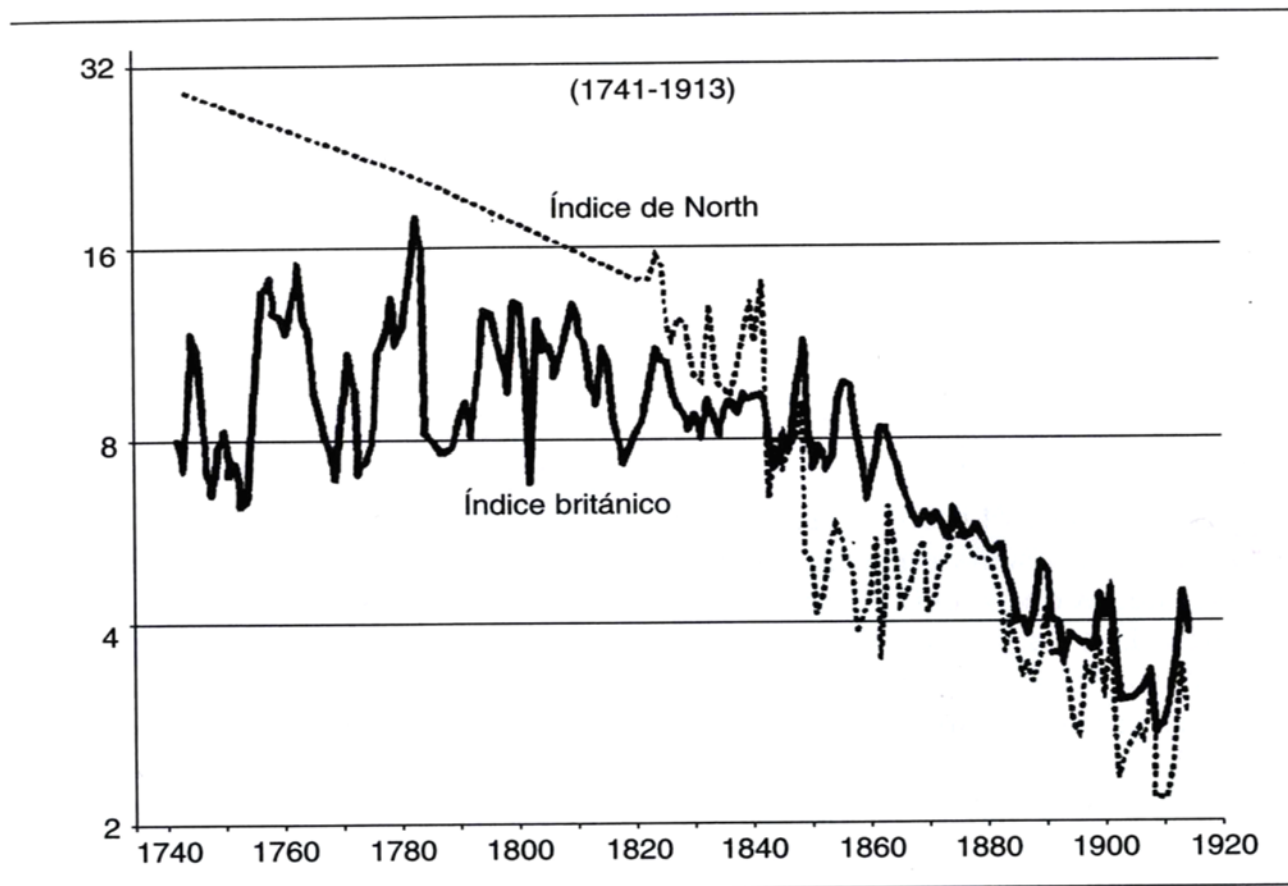

- La conseqüència de les millores en els transports va ser el descens dels preus del transport...

Evolució del cost del
transport marítim
interoceànic

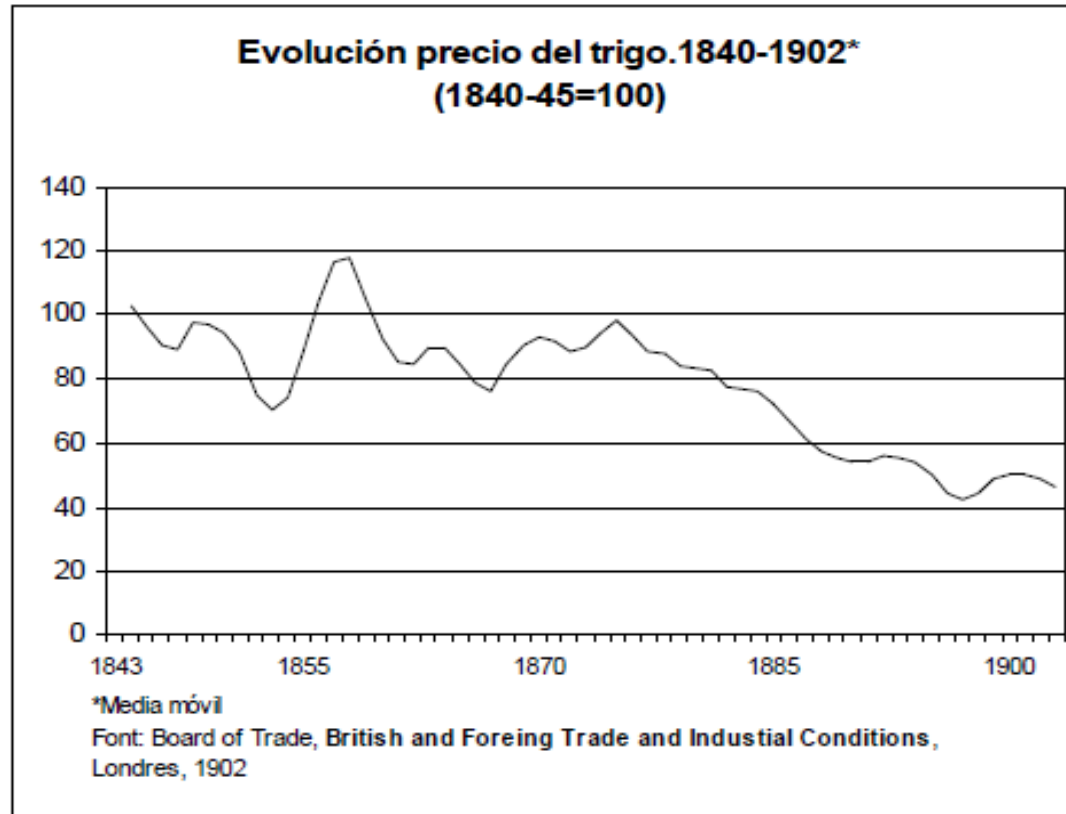

GRÁFICO 6.4. ÍNDICE DE LOS FLETES
(Precios de 1913)

FUENTE: Harley (1988).

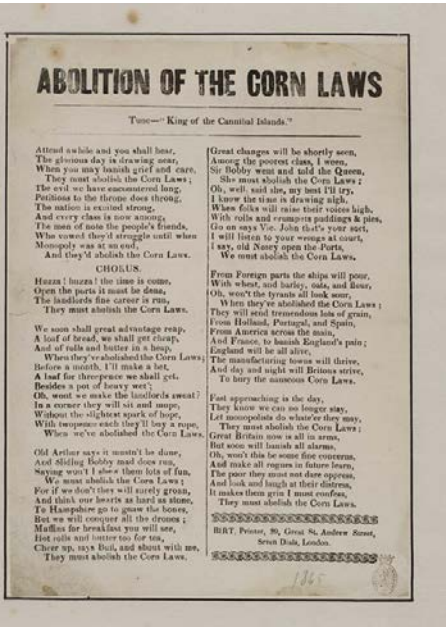
- ... I això va portar finalment a una caiguda en els preus dels béns comercials (per exemple, blat).

- Fet que va afavorir un major volum de comerç internacional!!!!

La política comercial

- Al començament del segle XIX, encara predominaven les polítiques **mercantilistes**: prohibició de comerciar entre estats.
- Del prohibicionisme al **proteccionisme**:
 - L'economia clàssica (A. Smith, D. Ricardo) propugnava el lliure comerç.
 - A la GB es produeixen els principals avanços (*Corn Laws*: aranzels a la importació de cereals produïts fora de la GB).

T. Malthus

D. Ricardo

- Del proteccionisme al **lliurecanvisme**:
 - Abolició de les *Corn Laws* a la GB (1849).
 - Tractat de Cobden-Chevalier entre la GB i França (1860) => rebaixes aranzelàries importants per al comerç entre els dos països:
 - Clàusula de la nació més afavorida: extensió de les rebaixes aranzelàries pactades entre dos països als acords comercials amb uns altres països.
 - Acords bilaterals de comerç entre països europeus.
 - El lliurecanvisme, òbviament, no és mai complet...

La reducció de la protecció aranzelària a la Gran Bretanya i França.

En les últimes dècades del segle XIX, amb les tensions que apareixen en els mercats internacionals —com veurem més endavant—, començarà una nova etapa caracteritzada per l'augment de la protecció.

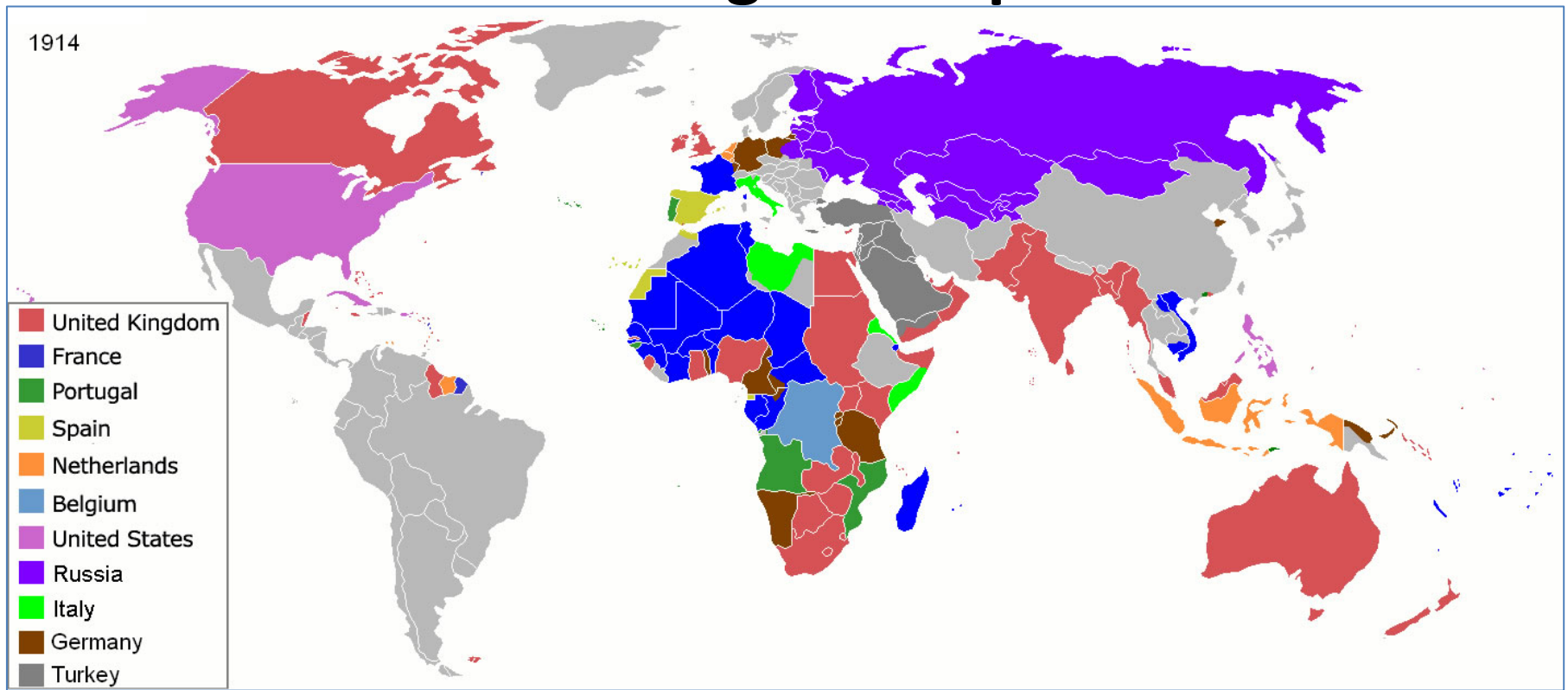
PROTECCIONISMO EN EL REINO UNIDO Y EN FRANCIA, 1821-1913
(medido en ingresos de aduanas netos como porcentaje de los valores de importación netos)

AÑOS	REINO UNIDO	FRANCIA
1821-5	53.1	20.3
1826-30	47.2	22.6
1831-5	40.5	21.5
1836-40	30.9	18.0
1841-5	32.2	17.9
1846-50	25.3	17.2
1851-5	19.5	13.2
1856-60	15.0	10.0
1861-5	11.5	5.9
1866-70	8.9	3.8
1871-5	6.7	5.3
1876-80	6.1	6.6
1881-5	5.9	7.5
1886-90	6.1	8.3
1891-5	5.5	10.6
1896-1900	5.3	10.2
1901-5	7.0	8.8
1906-10	5.9	8.0
1911-13	5.4	8.8

FUENTE: NYE, 1991, P. 26, TABLA 1.

- Finalment, arribà *l'Imperialisme* => Conferència de Berlín (1885), els països europeus es repartiren gran part del món.

L'era dels grans Imperis

El sistema internacional de pagaments: el patró or

- El comerç implica transacció de béns per diners. En l'economia internacional => diferents monedes nacionals. És necessari:
 - a) Uns preus relatius per convertir unes monedes en unes altres
(tipus de canvi).
 - b) Uns mercats on es puguem produir els intercanvis
(mercats de divises).
 - c) Unes regles del joc, uns criteris d'organització
(sistema monetari internacional).

El patró or clàssic:

- Primer l'adopta la GB i a partir del 1870, pràcticament tots els països.
- Cada país determina el contingut en or de la seua moneda.
- L'oferta monetària és un múltiple de les reserves d'or.
- Els tipus de canvi són fixos entre monedes.

El patró or és un sistema de tipus de canvi fixos

Principals monedes abans del 1914

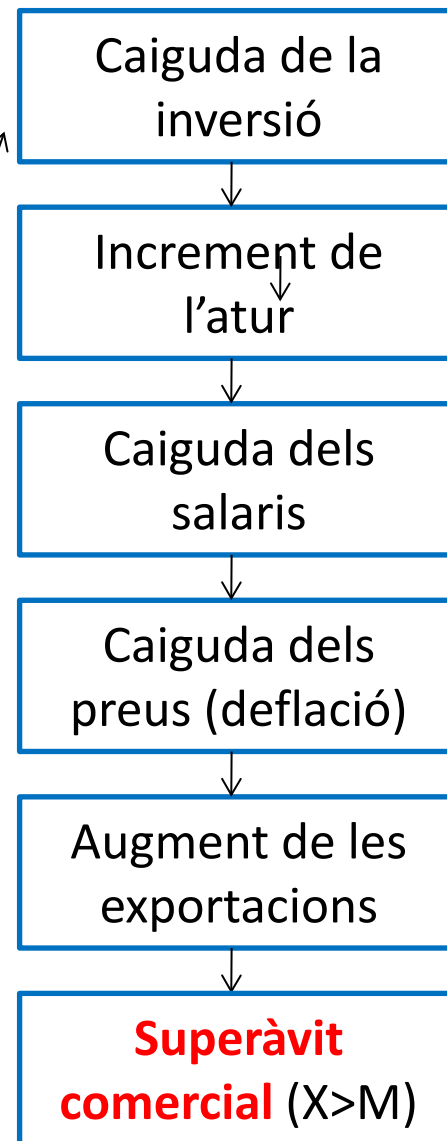
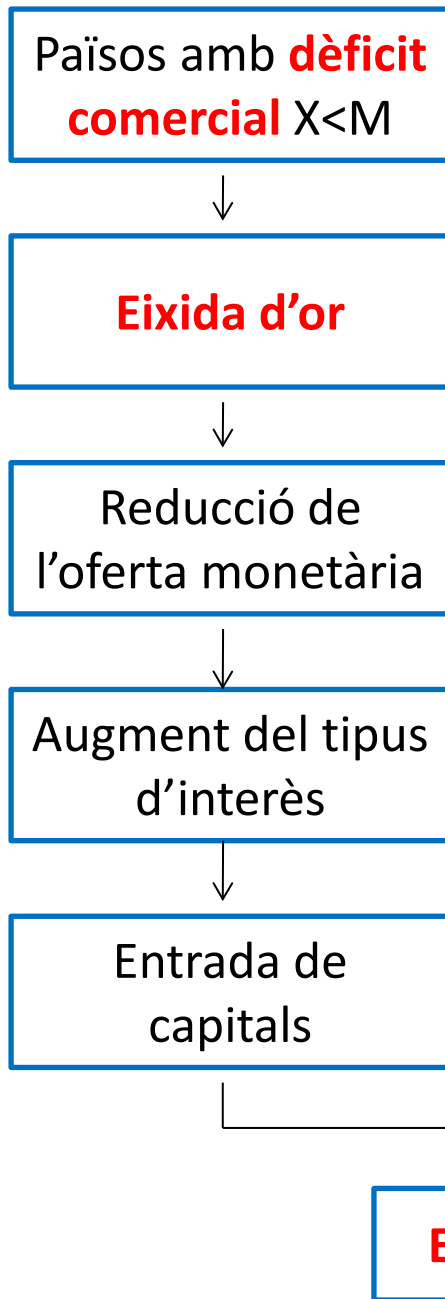
<i>País</i>	<i>moneda</i>	<i>Grams d'or</i>	<i>Paritats de la lliura (tipus canvi)</i>
Gran Bretanya	lliura	7,322	
França	franc	0,290	25,248 F
EUA	dòlar	1,504	4,868 \$
Alemanya	marc	0,358	20,428 M

El patró or:

afavoria el moviment de capitals (inversió entre països)

permetia una autoregulació del comerç...

**Banc
Central**

Les polítiques d'ajust del patró or: les regles del joc

- **Quines eren les conseqüències de les polítiques d'ajust del patró or?**
- Prioritat dels governs en matèria de política econòmica: manteniment del patró or => garantia estabilitat de preus (interns i externs).
- El patró or sacrificava l'equilibri econòmic interior (inversió i ocupació) a favor de l'equilibri exterior (balança comercial).
- La recuperació econòmica no arribava fins que el descens en el nivell de preus (deflació) permetia relançar les exportacions, la inversió i l'ocupació.

- En el camí, destrucció d'ocupació, caiguda de salaris => conflicte social: els gran perjudicats de les polítiques d'ajust *deflacionari* eren els treballadors...
- Per què s'acceptava això?
- El dret de vot era limitat => demandes dels treballadors...

“Sobre la base de la justícia social no es pot justificar en cap cas la reducció dels salaris dels obrers. Ells són les víctimes del monstre econòmic. Representen vivament els ‘ajustos fonamentals’ enginyats pel Tresor i el Banc d’Anglaterra (...). Ells són el ‘moderat sacrifici’ encara necessari per assegurar l’estabilitat del patró or”.

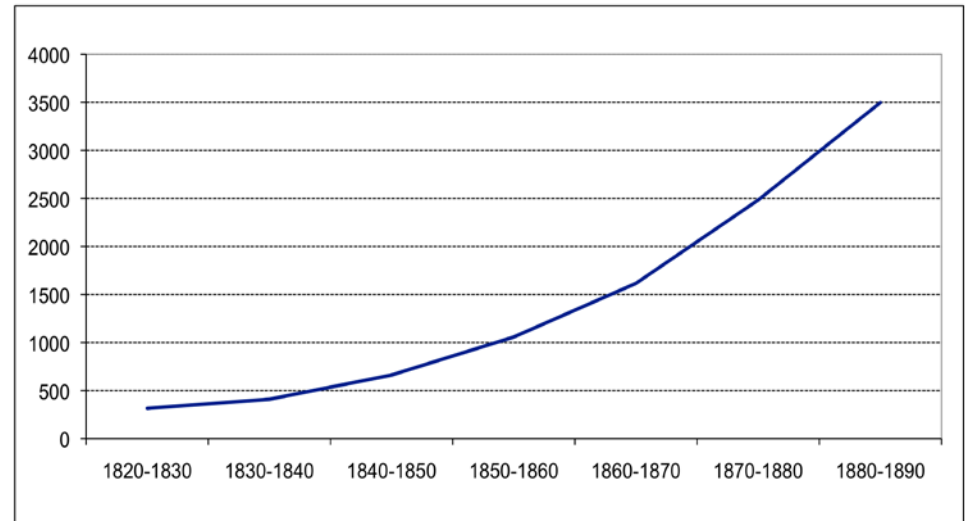
Keynes (1925): Les conseqüències econòmiques del senyor Curchill.

- Va afavorir el creixement econòmic o simplement va funcionar correctament perquè era un temps d'expansió econòmica?
- El patró or: sistema multilateral de pagaments va afavorir els intercanvis durant la Primera Globalització => factor per explicar l'expansió del comerç mundial => integració del mercat de béns.
- Estímul per la inversió exterior en reduir els costos => factor per explicar l'augment en mobilitat del factor capital.
- Asimetria entre el centre i la perifèria.

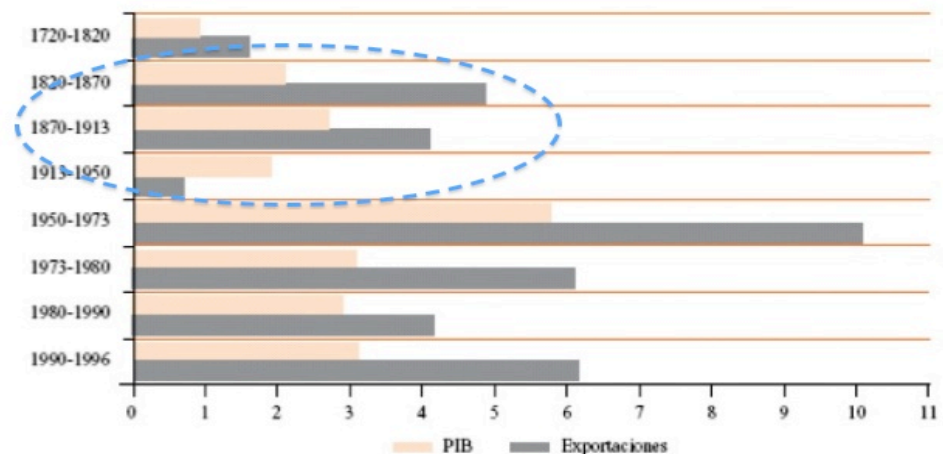
L'expansió comercial

- ↓ Costos de transports + augment de la producció + lliurecanvisme + patró or => integració dels mercats mundials de béns.
- Augment considerable del comerç exterior mundial.
- El creixement del comerç va superar el creixement de la producció (PIB) => major obertura de l'economia mundial.

EXPANSIÓ DEL COMERÇ MUNDIAL, 1820-1900,
milions de £ a preus constants de 1865-1885

Crecimiento de las exportaciones y del PIB, 1720-1998.
Tasas de Crecimiento anual en porcentaje

Taxa d'obertura = $(X+M)/\text{PIB}$ (%)

	1870	1913	1960	1970	1980	1990
Austràlia	15,7	21,0	13,0	11,5	13,6	13,4
Canadà	12,8	17,0	14,5	18,0	24,1	22,0
Dinamarca	24,0	30,7	26,9	23,3	26,8	24,3
França	14,2	15,5	9,9	11,9	16,7	17,1
Alemanya	15,9	19,9	14,5	16,5	21,6	24,0
Itàlia	9,7	14,4	10,0	12,8	19,3	15,9
Japó	5,1	12,5	8,8	8,3	11,8	8,4
Noruega	21,8	25,5	24,9	27,6	30,8	28,8
Suècia	23,6	21,2	18,8	19,7	25,0	23,5
G. Bretanya	27,3	29,8	15,3	16,5	20,3	20,6
EUA	5,6	6,1	3,4	4,1	8,8	8,0

Font: Feenstra, R. C. (1998).

L'expansió comercial durant la I Globalització

- Forta especialització a nivell mundial:
 - Europa produeix i exporta manufactures (especialment Europa Nord-occidental): també produeix aliments (a l'Europa del Sud i centre-Est arriba més tard la industrialització)...
 - Resta del món produeix i exporta aliments i mat. primeres
 - Noves Europes: revifen en la cursa de la “Gran Divergència”.
Nous països exportadors de zones agrícoles temperades: Argentina, Uruguai, Austràlia, Nova Zelanda, Canadà, Sud-àfrica, Estats Units...
 - EUA produeix i exporta totes dues coses: manufactures (Nord) i aliments i mat. primeres (sud i *midwest* EUA)
 - Estats Units: nord industrial proteccionista vs sud agrari, esclavista i lliurecanvista => Guerra Civil 1860-1866.

La distribució del comerç al món: àrees oferents de productes industrials i àrees oferents de productes primaris

Composició de les exportacions de cada regió (1876-1913), en %				
	1876-1880		1913	
	primaris	industrials	primaris	industrials
Gran Bretanya i Irlanda	11,9	88,1	30,3	69,7
Europa nord-occidental¹	43,8	56,2	48,0	52,0
Resta d'Europa	78,1	21,9	75,6	24,4
Estats Units i Canadà	85,7	14,3	74,1	25,9
Resta del Món	97,6	2,4	89,1	10,9
Tot el Món	61,9	38,1	61,8	38,2

Composició de les importacions de cada regió (1876-1913), en %				
	1876-1880		1913	
	primaris	industrials	primaris	industrials
Gran Bretanya i Irlanda	85,8	14,2	81,2	18,8
Europa nord-occidental¹	60,9	39,1	59,9	40,1
Estats Units i Canadà	63,5	36,5	63,4	36,6
Resta d'Europa i el Món	30,9	69,1	40,2	59,8
Tot el Món	64,9	35,1	65,0	35,0

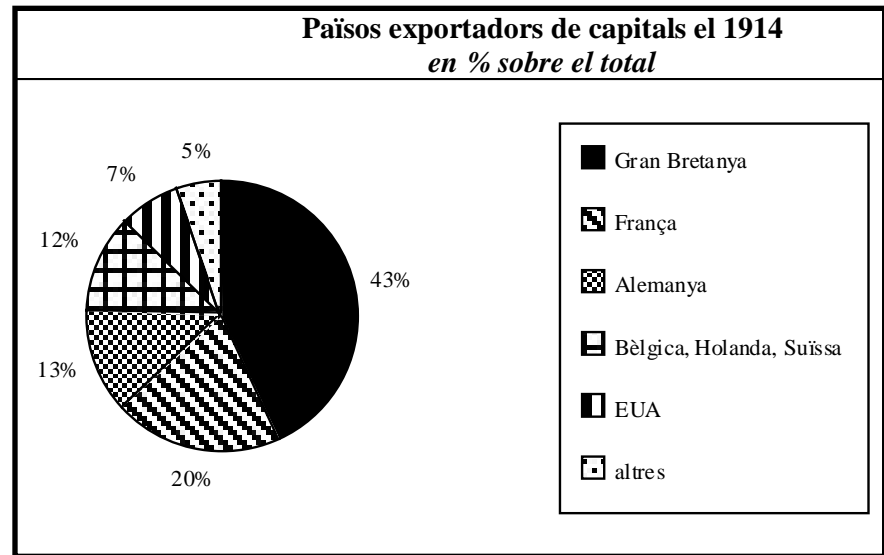
Europa Nord-occidental: Alemanya, Àustria, Bèlgica, Dinamarca, Finlàndia, Holanda, Noruega, Suècia i Suïssa.

La mobilitat internacional dels factors

El capital. Els moviments internacionals de capital

- El creixement econòmic vinculat a la industrialització implica:
 - a) En els països industrialitzats, l'augment de renda genera una capacitat d'estalvi superior a les oportunitats d'inversió interna.
 - b) En els països d'industrialització més tardana i en els exportadors d'aliments i matèries primeres, noves oportunitats d'inversió que superen a la capacitat d'estalvi interior.
- Millora en les institucions financeres internacionals (patró or).
- Demanda de capitals per la inversió en els sectors moderns:
 - Inversions ferroviàries i financeres (deute públic).
- Es van posar en marxa els moviments internacionals de capital.

- Fins a la 1GM, els principals exportadors de capital van ser la Gran Bretanya (43%) i França (20%).

Distribució de capitals internacionals l'any 1914
milers de milions de lliures esterlines

Països exportadors de capital		Regions importadores de capital	
Gran Bretanya	4,1	Europa	2,5
França	1,9	Amèrica del Nord	2,3
Alemanya	1,2	Amèrica Llatina	1,8
Bèlgica, Holanda, Suïssa	1,1	Àsia	1,5
EUA	0,7	Àfrica	0,9
altres	0,5	Oceania	0,5
Total	9,5	Total	9,5

- Els principals receptors de capital van ser els països europeus (principalment de la perifèria), Amèrica i les colònies.

El treball. La gran migració internacional

- En la història de la humanitat no trobem un moviment de població similar al que es va produir entre 1821-1914: 44 milions d'europesos i 11 milions de no-europeus.

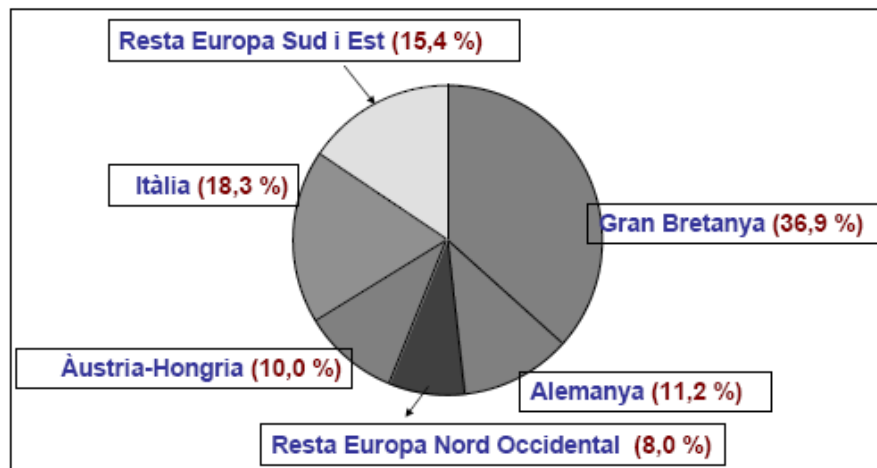
La emigración en cifras, 1820-1915

Salidas de emigrantes de Europa en millones de personas, 1821-1915

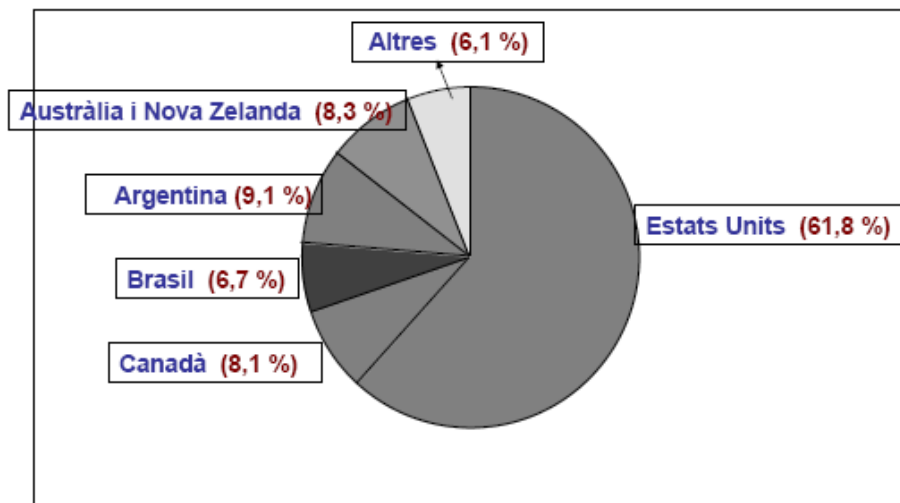
Lugar de salida	1821-1850	1851-1880	1881-1915	1821-1915
Gran Bretaña	2,60	4,60	8,90	16,10
Alemania	0,60	2,10	2,20	4,90
Otros países de Europa N. Occ.	0,20	0,70	2,60	3,50
Total de Europa N. Occ.	3,40	7,40	13,70	24,50
Austria-Hungría	-	0,20	4,20	4,40
Italia	-	0,20	7,80	8,00
España y Portugal	-	0,30	4,30	4,60
Otros países del sur y del este	-	0,00	2,10	2,10
Total Europa Sur y Este	-	0,70	18,40	19,10
TOTAL EUROPA	3,40	8,10	32,10	43,60

Fuente: Kenwood y Loughheed (1992), p. 84.

Origen de les migracions

Destí de les migracions

Dues etapes migratòries:

- Fins al 1880 els emigrants procedien de la Gran Bretanya i Alemanya.
- Des del 1880 s'incorporen a l'emigració els països del Sud i de l'Est d'Europa.

L'emigració va ser favorable per als països emissors, que van veure reduïda la pressió sobre la terra i es van beneficiar de les remeses.

Els països receptors, on la mà d'obra era escassa, es van veure afavorits per la possibilitat d'explotar la terra.

Causes de l'emigració exterior europea

- Creixement demogràfic a Europa (transició demogràfica) => pressió sobre els recursos (terra).
- Crisi de mortalitat: fam irlandesa 1845-46 (sostre malthusià).
- Possibilitat d'accedir a terra (EUA, Austràlia, Argentina...).
- Diferència entre els salaris d'origen i els de destí (salaris elevats al nou món on el treball era escàs).
- Oportunitats d'aconseguir noves terres per treballar en economies on s'està produint una expansió de les fronteres (Oest EUA).
- Absència de restriccions a la immigració (al contrari... Argentina).
- Reducció en el cost d'emigrar (preu del passatge interoceànic).
- Xarxes o cadenes migratòries.

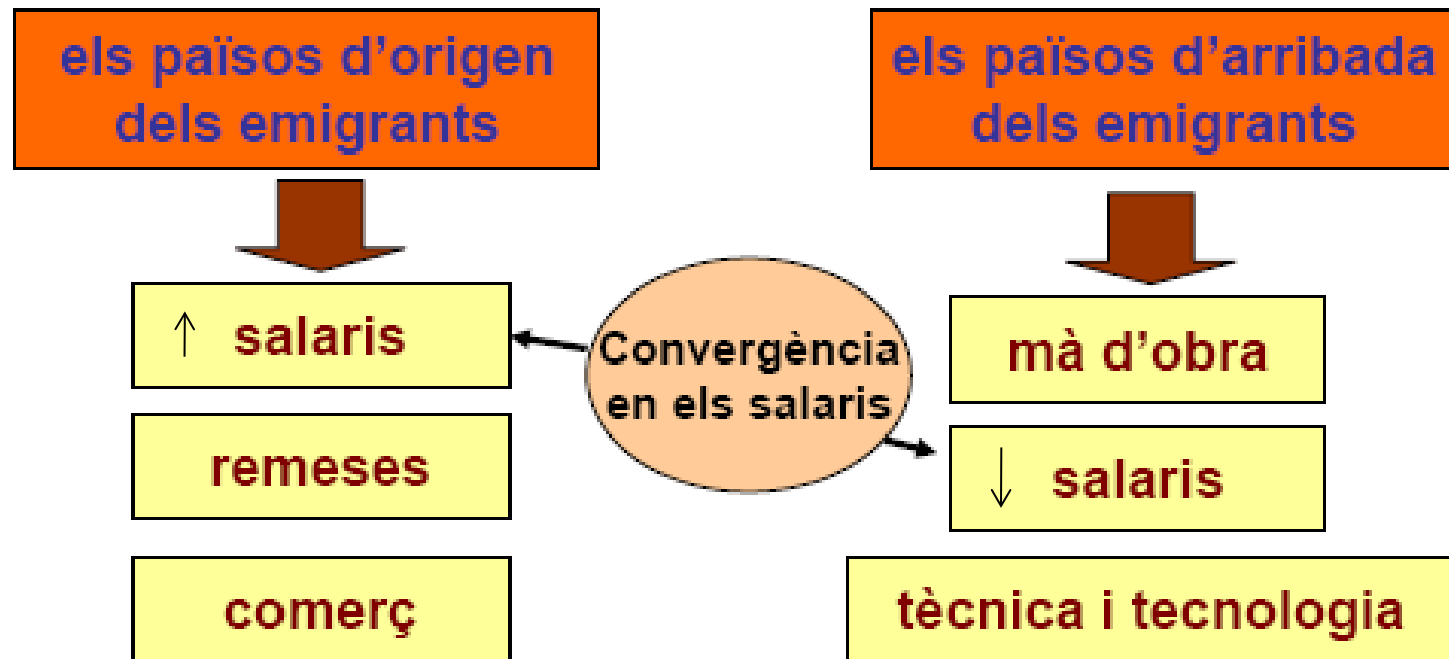
Com podem explicar les pautes d'especialització durant la I Globalització (1870-1913)?

- La teoria de Heckscher-Ohlin: cada país s'especialitza en la producció del bé pel qual disposa d'un avantatge comparatiu en la dotació de factors. Un model [2 x 2 x 2].
- Imaginem un món amb:
 - 2 països (àrees).
 - 2 factors de producció (L, T): w (salaris), r (renda de la terra).
 - 2 béns:
 - Manufactures (intensives en treball – *i també en K... ací no considerat*).
 - Béns primaris: aliments i matèries primeres (intensius en terra).
- El factor que és abundant té una retribució baixa:
 - Si la mà d'obra és abundant, els salaris seran relativament baixos.
 - Si la terra és abundant, el preu de la terra serà relativament baix.
 - Avantatge comparatiu sempre en termes relatius.

Per entendre la Globalització, dividim el món en funció de la dotació de factors...

- Dues grans àrees: Europa i noves Europes, dos factors de producció i dos béns produïts:
 - A Europa hi ha més població i menys terra disponible que a les Noves Europes:
 - Abundància de mà d'obra => factor de producció barat: salaris relativament baixos (*w/r baixa*).
 - Europa Nord-occidental abundància de treball (i de capital) => producció de manufactures.
 - A les noves Europes hi ha molta terra disponible i poca població:
 - Abundància relativa de terra i escassa població (*w/r alta*) => preu de la terra baix => producció de béns intensius en terra: aliments.

les conseqüències econòmiques de l'emigració

Els efectes de la Globalització

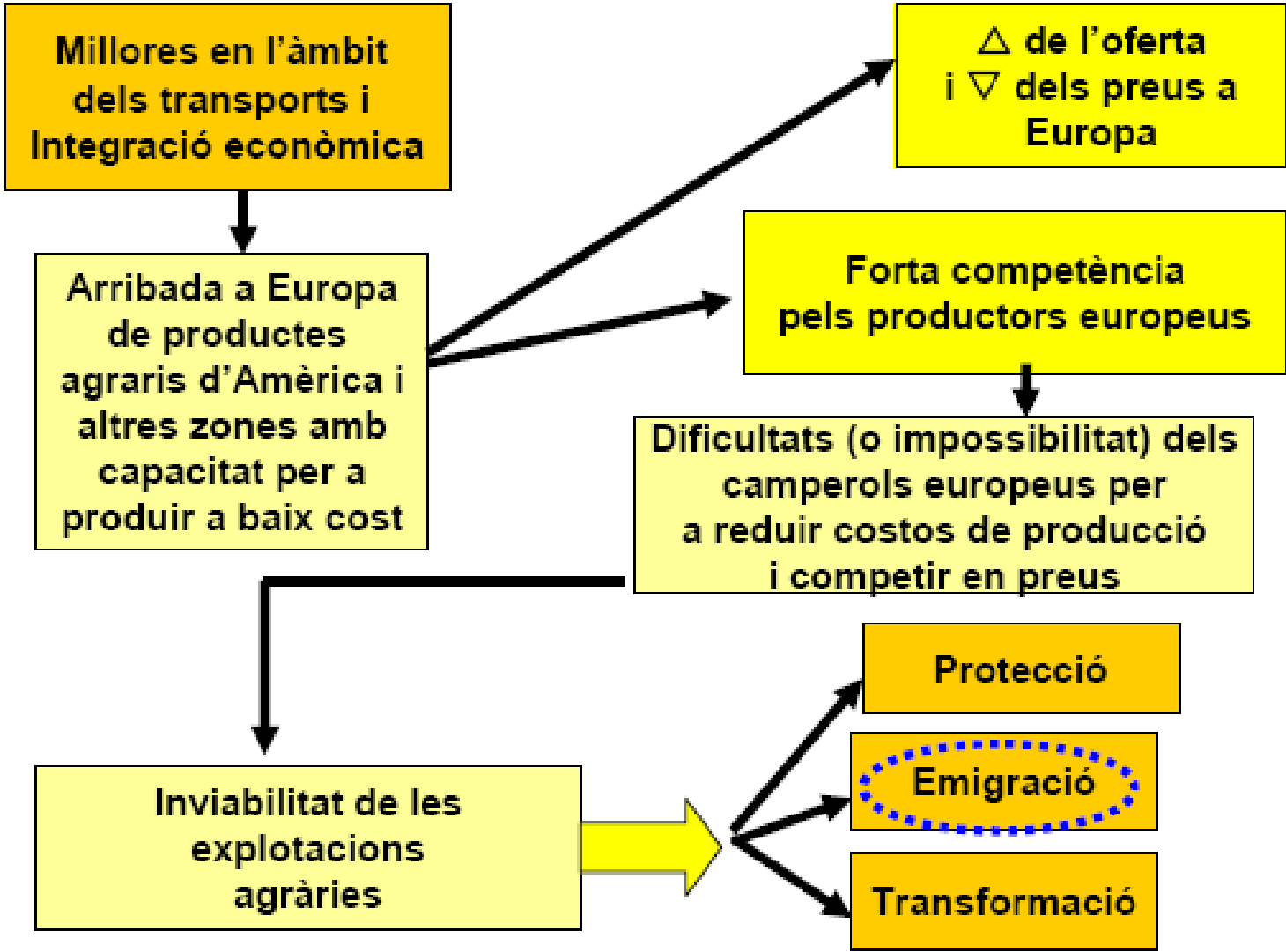
- La integració dels mercats afectà de manera diferent cada zona i dins de cada zona, l'impacte sobre la desigualtat dins de cada país.

Europa: I Globalització

- Arribada d'aliments (blat) a preu molt barat des de les noves Europes.
- Matèries primeres i aliments més barats procedents d'ultramar afecta les condicions dels mercats agraris europeus =>

crisi agrària del final del XIX a Europa.

- Les conseqüències a Europa (agricultura vs indústria):
 - Excés d'oferta d'aliments i caiguda de preus dels productes agraris.
 - Augment del salari real dels treballadors industrials, 2 vies.
 - Emigració => reducció de l'oferta de treball.
 - Caiguda preus aliments => part del w menor destinada a alimentació.
 - Caiguda generalitzada dels ingressos dels agricultors.
- Quins països es veuen més afectats?
 - Aquells que són majoritàriament agraris (més agricultors, 60% població): Europa del Sud i de l'Est.
 - Els països del centre, 1r cercle de difusió, menys agricultura...
- Les respostes:
 - Emigració: cap a les Noves Europes...
 - Proteccionisme per evitar la competència: aranzels.

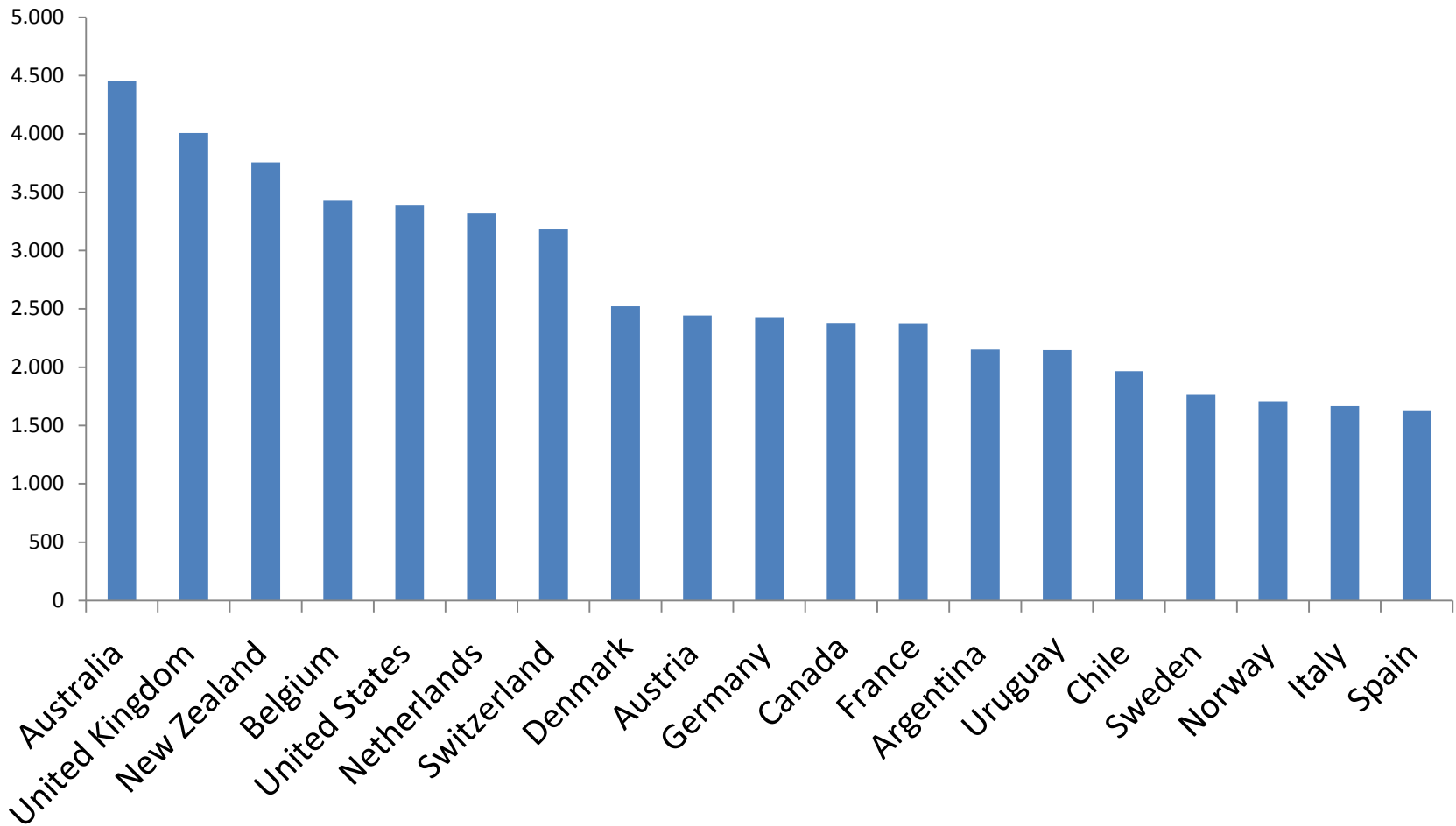

- Un augment temporal del proteccionisme a Europa des del final del XIX. Aranzels:
 - A l'arribada de productes agraris del nou món.
 - A la indústria com a estratègia per afavorir i fomentar la industrialització => protecció a la indústria naixent.
 - Açò també es dóna als Estats Units (desenvolupament industrial del Nord-Est del país): *tema següent*.
 - Competència amb la Gran Bretanya... I entre els Imperis => esdevindrà causa de la 1GM.

- **Efectes de la I Globalització a les noves Europes:**
 - Especialització agrícola.
 - Elevades exportacions.
 - Salaris elevats i creixement econòmic.
 - Atracció de treballadores del vell món.
 - Augment del factor treball pressiona a la baixa salaris.
 - Tancament dels mercats a Europa per als seus productes (protecció a Europa). Dificultats =>
 - Primeres restriccions a l'arribada d'emigrants:
 - Canadà 1883, Austràlia 1901...
 - En especial treball no qualificat (exàmens d'entrada).

Un balanç final: el *top* 20 en PIBpc el 1890

- Bibliografia:

1. La integració del mercat mundial de béns i factors

Feliu i Sudrià (2006): *Introducció a la Història Econòmica Mundial*.
València: Publicacions de la Universitat de València.

- Cap. 8: El sorgiment de l'economia internacional (p. 207-224).

TEMA 4. LA SEGONA REVOLUCIÓ INDUSTRIAL

1. CARACTERÍSTIQUES DE LA SEGONA REVOLUCIÓ INDUSTRIAL

2. EL DECLIVI BRITÀNIC I L'ARRANCADA D'ALEMANYA I ELS ESTATS UNITS

1. Característiques de la Segona Revolució Industrial

- 2RI o 2a Revolució Tecnològica: difusió de noves innovacions tecnològiques i en l'organització del treball.
- Cronologia: va començar al voltant del 1870 i es van consolidar durant el segle posterior (fins a la crisi del petroli del 1973).
- Les grans innovacions (una segona onada de tecnologia):
 - Nous processos per obtenció de materials coneguts i nous materials.
 - Noves fonts d'energia: electricitat i petroli.
- Canvis en l'organització del treball i l'empresa...
 - L'organització científica del treball: taylorisme i fordisme.
 - Generalització de les societats anònimes.
- ... i en la gestió
 - Capitalisme gerencial.

A) Materials més barats i materials nous

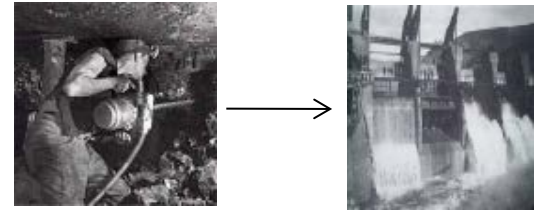
- Noves formes d'obtenir **acer**. Fa de pont entre la 1RI i la 2RI => material més dur i més resistent va substituint el ferro.
- Innovació es produeix en la seua obtenció (mètodes Bessemer, Siemens-Martin, Gilchrist-Thomas).
- **Alumini**: més dúctil, lleuger i resistent. Obtingut de manera més barata per electròlisi.
- **Química**: productes nous i procediments nous => sosa càustica, pasta de paper, ciment, plàstics, pintures, explosius, indústria farmacèutica, cel·luloide (fotografia i cine)...

B) Noves fonts i formes d'energia

- **Electricitat**: avantatges respecte a energies anteriors (vapor) => flexibilitat (llum, calor o força), transmissibilitat (cables d'alta tensió) i divisibilitat (s'ajusta a les necessitats de cada usuari).

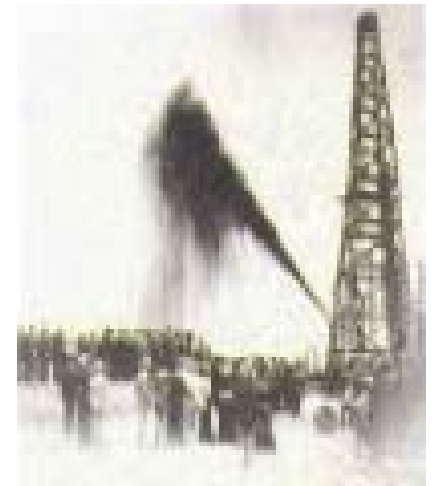
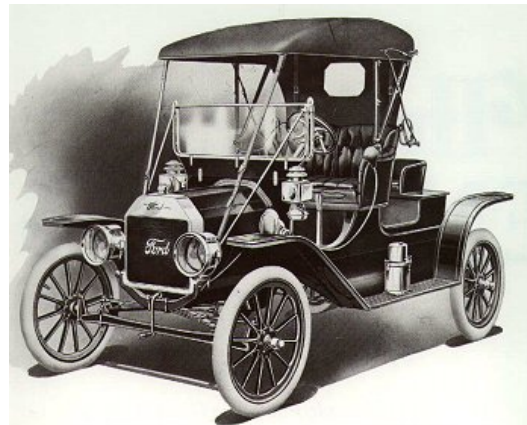
- Aplicacions:

- Il·luminació (Edison, 1879) privada i pública.
- Motor elèctric: transport (metro, tramvia), forns elèctrics, electroquímica, electrodomèstics (ràdio, tv,...)...

- ***Efectes d'arrossegament***: conductors, aïllants, interruptors, piles, peretes, dinamos, motors => donen lloc a grans empreses: *Philips, Siemens, AEG, General Electric o Westinghouse.*

- El **petroli**: Inicialment emprat per generar llum i com a lubricant es comença a utilitzar com a carburant del motor de combustió interna (Alemanya, 1876).
- Amb avantatges enfront del vapor (i el carbó), es va aplicar al transport:
 - Primers motors de gasolina (Daimler a la Gran Bretanya, Benz a Alemanya).
 - Primer automòbil (Ford, 1896).
 - Camions, tractors, navegació, aviació...

	1850	1860	1870	1880	1890	1900
Siderurgia y Metalúrgica	Convertidor Bessemer (1856)	Alto horno (Siemens-Martin 1864) Motor de explosión de cuatro tiempos. (de Rochas, 1864)	Producción acero con hierro fosfórico (Gilchrist-Thomas, 1875) Horno Eléctrico (Siemens, 1878)	Motor de turbina (Parsons, 1884)		Baquelita (1907)
Química	Tintes a partir de la anilina (Perkin, 1856)	Sosa (Solvay, 1861) Dinamita (Nobel, 1867) Plástico sintético (Hyatt, 1867)		Aluminio por electrolisis, (Hall-Heroult, 1886) Seda artificial (Chardonnet, 1889)	Aspirina (Bayer, 1899)	
Energía	Extracción petróleo (Drake, 1859)	Dinamo (W. Siemens, 1867)	Motor de explosión de gas (Otto, 1876) Bombilla incandescente (Edison, 1878)	Primera central eléctrica (Nueva York, 1882) Transformador (Zipernowsky, Déri y Blath, 1885)		
Transporte y comunicaciones	Motor de combustión (Lenoir, 1859)	Bicicleta moderna (Michaux, 1861) Máquina de escribir, (Soles, 1867)	Teléfono (Bell, 1876) Primera cámara frigorífica (Linde, 1876)	Producción de automóviles (Daimler-Benz, 1885) Primer tranvía eléctrico (1888) Metropolitano (Londres, 1887)	Telegrafía sin hilos (Marconi, 1896) Motor Diesel (Otto, Daimler Benz, 1898)	Primer vuelo (Wright, 1903) Inicio construcción Ford T (1908) Travesía Canal de la Mancha, (Bleriot, 1909)
Imagen i sonido			Micrófono y fonógrafo (Edison, 1877)	Película Fotográfica, Kodack, 1888)	Cinematógrafo (Lumiere, 1895)	
Construcción		Canal de Suez (1869) Hormigón armado (1867)	Primer rascacielos en Chicago (1879)	Tour Eiffel (1889)		Canal de Panama, (1904)

- 1870-1930: El sorgiment de les grans empreses vinculades a...
- Sectors nous: siderúrgica (acer i alumini), químic (farmacèutic, plàstics), automòbils i electrodomèstics, elèctric...
 - Siderúrgica: US Steel (1901), Altos Hornos Mediterráneo (1919).
 - Automòbils: Ford (1903), General Motors (1908), Mercedes-Benz (1895), Fiat (1899), Renault (1918), Citroën (1919).
 - Farmacèutic: Bayer (1863), Sandoz (1886).
 - Pneumàtics: Michelin (1889), Pirelli (1872).
 - Material fotogràfic: Kodak (1892), Agfa (1867).
 - Electrodomèstics: BASF (1865), AEG (1883), Philips (1891).
- Noves energies: electricitat i petroli.
 - Electricitat: General Electric (1892), Westinghouse (1886), Siemens (1847).
 - Petroli: Standard Oil (1870), Exxon (1911), Mobil (1911), BP (1909), Shell (1907).

Les 10 empreses industrials més grans del món per capitalització en borsa en milions d'US dòlars

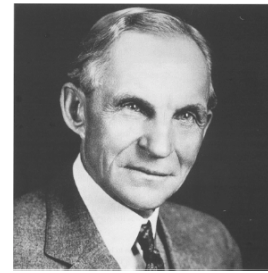
1912				1937			
Compañía	País	Sector	Capitalización	Compañía	País	Sector	Capitalización
US Steel	EEUU	Siderurgia	741	General Motors	EEUU	Automóviles	2.329
Standard Oil	EEUU	Petróleo	390	Imperial Tobacco	RU	Cigarrillos	1.604
J&P Coats	Reino Unido	Textil	287	Du Pont	EEUU	Química	1.589
Pullman	EEUU	Const. Metálicas	200	Standard Oil	EEUU	Petróleo	1.547
Royal Dutch Shell	Holanda /RU	Petróleo	187	General Electric	EEUU	Const. Metálicas	1.422
Anaconda	EEUU	Minería	178	US Steel	EEUU	Siderurgia	1.212
General Electric	EEUU	Const. Metálicas	174	Royal Dutch	Holanda	Petróleo	1.062
Singer	EEUU	Cont. Metálicas	173	Shell	RU	Petróleo	921
American Tobacco	EEUU	Cigarrillos	169	Vereinigte Stahlwerke	Alemania	Siderurgia	831
International Harvester	EEUU	Const. Metálicas	160	International Nickel	Canadá	Minería	830

C) Nova organització empresarial

- Principals reptes de les noves empreses industrials de la 2RI:
 - Augment de la dimensió del mercat i de les plantes de producció en les noves indústries (acer, alumini, química, automòbils...).
 - Increment de la competència: perill d'expulsió del mercat.
- Solució: integració horitzontal i vertical de la producció, pràctiques restrictives de la competència.
- Major interrelació entre ciència i tecnologia:
 - Millora en la formació científica: desenvolupament del sistema educatiu.
 - Creació de departaments d'investigació en les grans empreses.
 - Inversió pública en I+D, investigació en les universitats.

- Organització científica del treball o *taylorisme*
 - Analitzar les operacions necessàries per al muntatge d'una peça i convertir-les en moviments senzills d'igual durada, que es pugen mecanitzar fàcilment.
 - Control de temps i moviments, divisió del procés en tasques simples.
 - Muntatge de peces estàndard a la cadena de muntatge. El treballador es converteix en una peça més de la maquinària.
 - Selecció de treballadors poc qualificats que fan treball continu.
 - Sistema de vigilància i incentius individuals.
 - S'arribà a una alta estandardització de les peces que utilitzaven diferents indústries (peces intercanviables - sistema americà de producció). Es va crear una normativa internacional (dimensions peces, materials, passos de rosca...).
 - En la pràctica: escorxadors Chicago al final del s. XIX i fàbrica d'automòbils Ford (1904, Detroit).

- **Fordisme (1914):**

Redució el coste a base de produirlos en cadena (1910)

Año:	precio	---	producción
1909:	\$850	---	7.728
1911:	\$780	---	26.405
1913:	\$600	---	126.715
1915:	\$490	---	244.181
1917:	\$360	---	568.128

- Basat en la cadena de muntatge.
- Tracta de combatre el desgast físic i psicològic del treballador.
- Reducció de la jornada laboral.
- Augment del salari: lema de la Ford => 5 \$ al dia per 8 hores de treball.
- Facilitar accés dels treballadors al consum de l'automòbil que produïen.
- Tot i així, condicions dures per als treballadors (*Pràctica 4*).

	Indústries metàl·liques de Detroit, 1891	Ford, 1910	Ford, 1913	Ford 1917
Treballadors qualificats	39,8	31,8	28,0	21,6
Operaris semiqualficats	30,6	29,5	51,0	62,0
Peons no qualificats	29,6	38,6	21,0	16,4

Valdaliso i López(2009)

- Tot i que la petita i mitjana empresa va continuar present en molts sectors...
- Els canvis empresarials durant la 2RI estan vinculats a:
 - L'aparició de grans plantes de producció.
 - La millora en les xarxes de distribució i venda.
 - Canvis en la gestió empresarial.
- Chandler i la triple inversió
- La nova tecnologia de la 2RI suposava un esforç en dos àmbits:
 - Augment de les necessitats de capital fix.
 - Augment en la intensitat d'inversió en I+D.

- Per respondre a les noves necessitats de tecnologia, les empreses van haver de canviar la seua manera d'actuar i modificar el seu comportament en tres aspectes:
 1. Inversió en infraestructures productives per aprofitar les economies d'escala i de diversificació (de gamma).
 2. Inversió en xarxes de màrqueting i distribució, de manera que el volum de vendes s'ajustara al nou volum de producció.
 3. Inversió en noves formes de dirigir l'empresa, reclutant i entrenant directius professionals.

Les oportunitats de producció de la nova empresa

- Derivades de la dimensió => aprofitament de les **economies d'escala**: reducció en el cost de producció per unitat associats amb un increment en l'escala de producció d'un únic tipus de producte.
- **Economies de diversificació**: reduccions en el cost mitjà de producció en produir dos o més productes, per exemple, l'expansió de la gamma de productes per aprofitar el nom de l'empresa (empreses com Phillips, Braun... venen tot tipus de productes electrodomèstics).
- Les economies d'escala i de diversificació apareixen al final del segle XIX => la reducció en els costos de transport i la integració del mercat mundial fan augmentar la demanda potencial.

Dues vies que donen pas a dos models organitzatius =>
la **producció en massa** vs **l'especialització flexible**.

	<i>Producció en massa</i>	<i>Especialització flexible</i>
<i>Organització de la producció</i>	Producció en cadena de grans quantitats de béns estandarditzats	Producció en lots menuts, sobre comanda
<i>Maquinària</i>	Especialitzada	D'ús general
<i>Lògica productiva</i>	Economies d'escala i velocitat	Economies de gamma Varietat de productes
<i>Mercats</i>	De masses	Reduits, segmentats, especialitzats
<i>Competència via</i>	Costos (marge de benefici baix) i producte (marques)	Diferenciació del producte, qualitat (marge de benefici alt)
<i>Costos fixos</i>	Alts (barreres entrada)	Mitjans/baixos
<i>Mà d'obra</i>	Semiqualficada	Qualificada i versàtil
<i>Tipus d'empresa</i>	Gran empresa, integrada verticalment	Pimes especialitzades
<i>Estructura industrial predominant</i>	Oligopoli	Competència

Els canvis en la distribució

- Distribució => traslladar els productes dels fabricants als consumidors.
- Aparició de la distribució a gran escala. Tres elements van afavorir els canvis:
 - L'augment del volum de producció, que exigia un major control de les vendes per assegurar el manteniment del ritme de producció.
 - La millora en les comunicacions va permetre augmentar la velocitat i disminuir els costos de distribució => reducció de la necessitat de comptar amb amplis inventaris.
 - L'aparició del consum de masses, conseqüència de l'augment de la renda i els processos d'urbanització.

Canvis en la direcció: el capitalisme gerencial

- El major volum d'operacions i activitats de les empreses van fer necessari una nova manera de gestionar-les.
- Canvis en l'estructura empresarial: divisió entre propietat i gestió => les decisions estratègiques de l'empresa són preses per directius assalariats que no són els amos de l'empresa.
- Generalització de les societats anònimes responsabilitat limitada => gestors professionals de les empreses amb formació específica per a la gestió.
- Un nou model de direcció d'empresa => capitalisme gerencial.

La difusió del gerent professional a diversos països

Països	Propietaris (%)	Assalariats (%)
Estats Units		
1900-1910	56	44
1928	11	89
GB (siderúrgia)		
1905-1925	66	34
Alemanya		
1929	45	55
1906-1939 (sid.)	12	88
França		
1929	58	32
Japó		
1920	59	41
1935	46	54

- La difusió del gerent professional avançà durant el període anterior a la 2GM => Professionalització de la gestió.
- Separació de la direcció de la propietat => es va passar de l'empresa patronal (propietaris individuals o familiars) a l'empresa gerencial.
- Creixent complexitat de les tasques de direcció.

La concentració de la indústria a la UE

- El dinamisme industrial correspon a Europa.
- És el moment en què es creen les zones industrials europees que avui en dia encara són el centre industrial.

2a. Gran Bretanya: Plenitud i climateri

A) 1830-1870: la fàbrica del món

- El *lideratge* en la RI => la GB assolí un *monopoli virtual en els principals sectors de la producció fabril* (cotó, ferro, ferrocarril, maquinària, carbó, etc.) => dependència tecnològica.
- Domini de les exportacions mundials => la meitat dels productes manufacturats del comerç mundial exportats per la Gran Bretanya => lliurecanvisme.
- Superioritat tecnològica i econòmica => potència a nivell polític => la GB principal potència colonial => recursos i mercats.
- Londres es va convertir en centre comercial i financer del món: *la City*.

B) 1870-1914: el climateri britànic

- Per què es va alentir el creixement britànic des del 1870?
- Els problemes del pioner...
- Preferència per sectors “antics” de la 1RI => poca presència en nous productes (acer, química, electricitat,...).
- Menor dimensió de les empreses.
- Elevats costos salarials per millores aconseguides per sindicats.
- Davant de polítiques proteccionistes dels països veïns, s’orienta cap al mercat colonial de l’Imperi.
- La indústria va buscar mercats *nous* per productes *vells*, en comptes d’*innovar* en productes nous de la 2RI.
- Menor importància de l’educació tècnica respecte a uns altres països.

- Caiguda relativa de les exportacions. →
- Menor inversió i desacceleració de la productivitat. ↓

% de GB en les exportacions mundials de manufactures	
1.872	46
1.890	35
1.913	27

Esforç inversor i augment de la productivitat 1870-1913		
	% d'augment de l'estoc de capital fix no residencial per hora- persona	% d'augment de la productivitat per hora-persona
Gran Bretanya	0,6	1,2
França	n.d.	1,8
Alemanya	2,1	1,9
Itàlia	2,3	1,2
EUA	2,6	2,0
Japó	2,0	1,8
mitjana	1,9	1,6

- Els països del primer cercle de difusió adopten una estratègia de desenvolupament basada en:
 - *Integració del mercat domèstic (expansió del ferrocarril).*
 - *Polítiques de protecció a la indústria.*
 - *El paper de la banca per finançar l'esforç inversor.*
 - *La inversió en capital humà: polítiques educatives.*
- Paper actiu de l'Estat i les polítiques públiques per fomentar la indústria.
- Uns altres factors que ajudaren a la industrialització europea:
 - Dotació de recursos. Processos nous, matèries primeres noves => canvi en l'avantatge comparatiu (ex.: Itàlia).

2b. Els primers seguidors: Alemanya

- **Fins al 1840:** industrialització del tèxtil basat en el processos de protoindustrialització.
- Problemes institucionals i obstacles al creixement:
 - 1) Mercat fragmentat => 39 estats alemanys el 1815 => múltiples fronteres => diferents polítiques, aranzels, monedes i legislacions => elevats costos de transacció.
 - Zollverein, 1833 => unió duanera impulsada per Prússia => mercat ampli i protegit. 1871 => Bismarck i l'Imperi.

El Zollverein

1870-1913. El gran salt endavant

- Victoria en la guerra franco-prussiana 1870 => grans indemnitzacions de França (diners i territoris amb jaciments: Alsàcia i Lorena) => abundància de capitals i mineral de ferro (clau per a la siderúrgia).

- Integració del mercat alemany amb la unió duanera i l'expansió del ferrocarril:

	1850		1870		1897	
	km	km per 100 km ²	km	km per 100 km ²	km	km per 100 km ²
Gran Bretanya	9.797	3,4	21.558	7,1	30.079	10,8
Alemanya	5.856	1,1	18.876	3,1	54.678	8,8
França	2.915	0,6	15.544	3,0	38.109	7,6
Àustria-Hongria	1.579	0,3	9.589	3,0	36.330	5,9

- Empreses de gran dimensió típiques de la 2RI => aprofitament economies d'escala.
- Aparició de banca mixta => bancs comercials i industrials => finançament de la indústria naixent (elevats costos fixos).
- Potenciació ensenyament general i tècnic (enginyers).
- El paper de l'Estat:
 - Impuls a la xarxa ferroviària.
 - Forta dedicació a la investigació i la inversió en K humà.
 - Protecció del mercat interior, tant agrícola (l Glob.) com industrial, amb l'arancel del 1879.
 - Legalització dels càrtels => acords entre empreses d'un mateix sector per evitar la competència.
 - Organització d'exposicions i fires de mostres.

- Resultat a nivell macro:

Més tard, però més ràpid => avantatge de seguidor:

	PIB			Taxa creixement PIB	
	1820	1870	1913	1820-70	1870-1913
Gran Bretanya	100	275	616	2,0	1,9
Alemanya	100	219	719	1,6	2,8

2c. El creixement dels Estats Units

- Els orígens: el llegat de l'època colonial
 - La Revolució Industrial a la GB i la independència dels EUA coincideixen pràcticament en el temps (1776).
 - 13 estats al llarg de la costa atlàntica. Poca població, activitat bàsicament agrària.

A) 1820-1860: de la Independència a la Guerra de Secessió

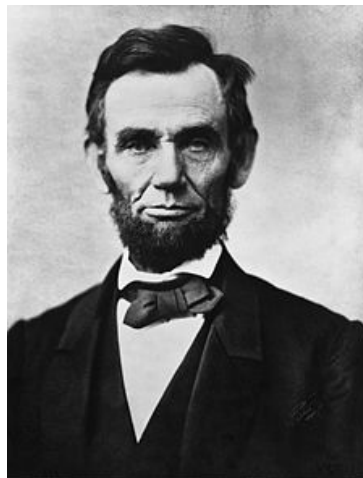
- Al **Sud**, plantacions de monocultius (cotó, tabac, sucre) treballades amb mà d'obra esclava.

Productor d'una matèria primera bàsica durant la Revolució Industrial: el cotó. Exportacions de cotó en floca a Europa per al creixement de la indústria tèxtil.

- Al **Nord**, especialització en manufactures (tèxtil), rebuig de l'esclavitud i proteccionisme (vs la GB).

lanquis i confederats

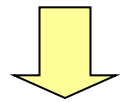

Abraham Lincoln

Plantacions de cotó (esclaus)

- **Conflicte:**
 - Posicions proteccionistes al Nord per protegir la indústria naixent.
 - Posicions lliurecanvistes al Sud, afavorir el comerç de cotó i uns altres béns agraris.
 - Posicions oposades en el tema esclavista.
- **Guerra de Secessió (1861-1866): victòria del Nord i de les seues posicions.**

620.000 morts, i 4 milions d'esclaus negres alliberats però sotmesos a lleis de segregació racial fins a la dècada del 1960 (Rosa Parks, Martin Luther King...).

Lliurecanvisme o proteccionisme?

Els arguments a la indústria

Alexander
Hamilton,
1755–1804

“El nostre país no pot comerciar amb Europa en els mateixos termes; i admetre la demanda de reciprocitat ens convertiria en víctimes indefenses d'un sistema que ens induiria a limitar les nostres aspiracions a l'Agricultura i abandonar les Manufactures” (Informe sobre les Manufactures, 1791).

“Si els estatunidencs, bé siga per contuberni o mitjançant qualsevol altre tipus de violència, frenen la importació de les manufactures europees i, donant així un monopoli a aquells compatriotes seus que pogueren fabricar béns semblants, dirigeixen un part del seu capital cap a aquest fi, en lloc d'accelerar-lo retardarien l'augment de valor del seu producte anual i obstruirien, en lloc de promoure, el progrés del seu país cap a una autèntica riquesa i grandesa” (La riquesa de les nacions, 1776).

Adam Smith
(1723-1790)

“Durant segles, Anglaterra es recolzà en el proteccionisme, el va practicar fins a les últimes conseqüències i obtingué resultats satisfactoris. Dos segles després s'ha sentit còmoda en adoptar el lliure canvi, ja que creu que el proteccionisme no té res més a oferir-li. Doncs bé, senyors, el coneixement que tinc del nostre país em fa pensar que, en menys de dos-cents anys, quan els Estats Units hagen fet ús del proteccionisme en tot allò que els haja estat útil, adoptaran el lliure canvi” (Ulyses Grant president dels EUA del 1868 al 1876).

Ulyses S Grant

Dotació de recursos

- Abundància de terra i recursos naturals:
 - territori enorme,
 - immensos recursos agraris (cereals, cotó i ramaderia) i forestals,
 - miners (carbó, petroli, ferro, coure, or, plata, zinc i plom),
 - hidroelèctrics.
- Problema de les comunicacions:
 - La navegació fluvial de vapor (1807 en el Mississipí, 1825 canal de l'Eire a NY).
 - Ferrocarril (el 1869 s'obrí la primera línia transcontinental).
 - Integració del mercat domèstic.

	% prod. mundial	Puesto
Gas Natural	95	1
Petróleo	65	1
Cobre	56	1
Fosfatos	43	1
Carbón	39	1
Molibdeno	38	1
Bauxita	37	2
Zinc	37	1
Piritas de hierro	36	1
Plomo	34	1
Plata	30	1
Sales minerales	20	1
Oro	20	2
Tungsteno	17	1

Fuente: Wright (1990), p. 661.

- **Població:** lenta colonització del territori => baixa densitat població.
 - Aniquilació de la major part de la població indígena.
 - Importació d'esclaus.
 - Fort creixement vegetatiu per l'abundància de terra.
 - Forta immigració des d'Europa.

CREIXEMENT DE LA POBLACIÓ ALS ESTATS UNITS

ANY	POBLACIÓ (milions)			PIBpc
	TOTAL	IMMIGRANTS*	ESCLAUS	
1760	1,59		0,65**	
1820	9,61	0,15	1,5	1.048
1870	39,91	7,38	3,8***	2.247
1913	97,23	27,92****		4.854

Xifres d'immigració acumulada des del 1820.

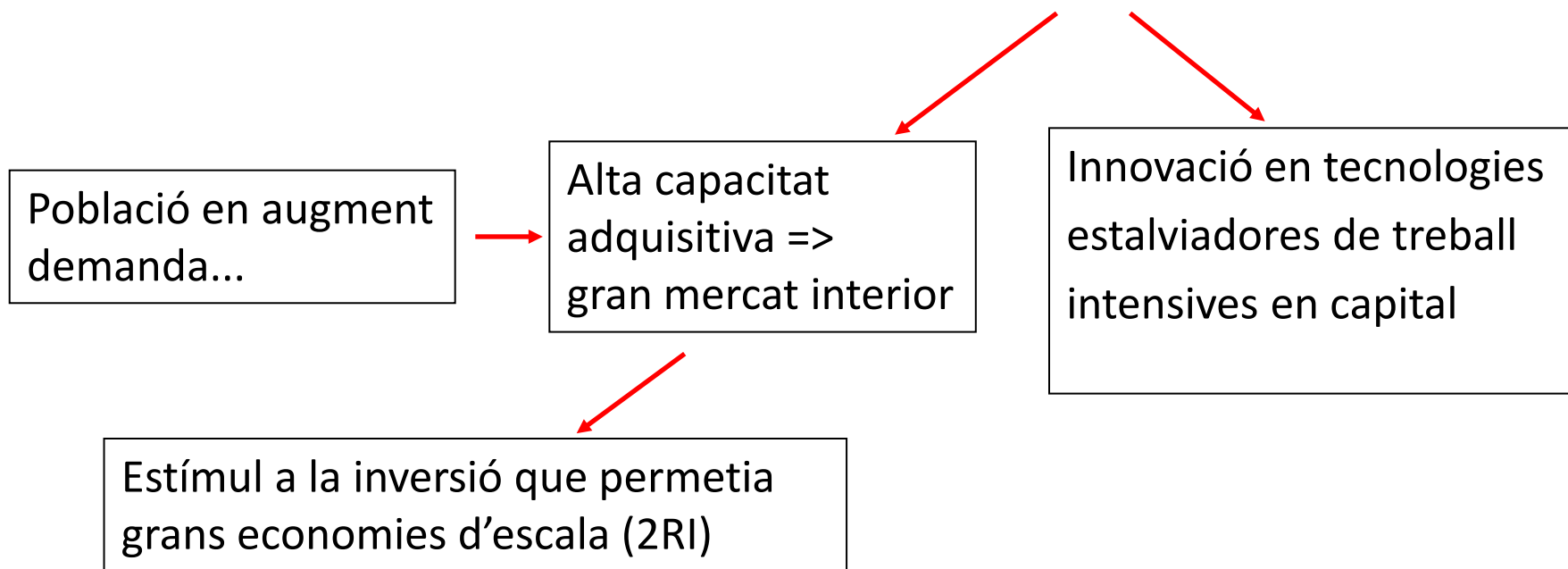
** 1790; *** 1860; **** 1911.

Font: elaboració propia a partir de Kenwood i Lougheed (1972:84); Jones (1996:6343) i *USA Historical Statistics* (1960), sèrie A, col. 95-112.

B) El pas a primera potència mundial: 1860-1913

- Creixement EUA: ús del factor abundant (terra, capital, matèries primeres) i estalvi dels factors escassos (especialment treball).
- Treball escàs => w elevats => ús més intensiu del capital per estalviar treball:
 - millora tecnològica i
 - racionalització de la producció.
- Pauta d'intens desenvolupament tècnic dins de la 2RI.
- Innovacions abundants orientades a:
 - l'estandardització,
 - la producció en massa,
 - i l'organització científica del treball (F. Taylor, 1893): el treball en cadena.

- Escassetat de mà d'obra => elevats salaris

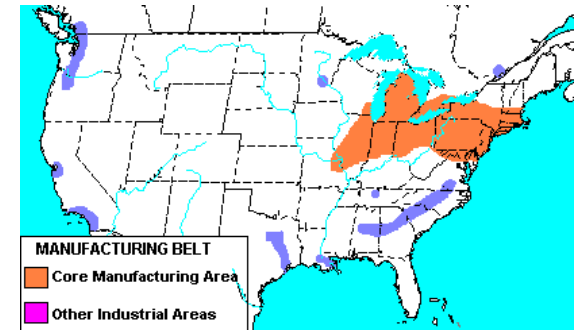
- Capital abundant (i, per tant, barat).
- Preus relatius dels factors (similar argumentació a la de la Gran Bretanya durant la RI — *Tema 2*).

En resum, per què van créixer tant els EUA?

- Creixement de la població.
- Expansió cap a l'Oest (integració de mercat-FC).
- Arrancada industrial (proteccionisme).
- Exportació matèries primeres.

Creixement industrial:

- Disponibilitat de recursos i capital.
- Dimensió del mercat (w elevats) => creació de grans empreses
=> economies d'escala => competitivitat + ràpida recuperació de la inversió en innovacions tecnològiques => aprofitament 2RT.
- Acer, petroli, electricitat, automòbil... sectors tecnològicament punters en el creixement industrial nord-americà.
- Producció en massa de béns estandarditzats.
- Organització científica del treball=> treball en cadena.

PIB per capita diferents països

	1870	1910
Gran Bretanya	3.263	5.032
Estats Units	2.457	5.307
Alemanya	1.913	3.833
Itàlia	1.467	2.507
Japó	741	1.334

- **Bibliografia:**

Feliu i Sudrià (2006): *Introducció a la Història Econòmica Mundial*.
València: Servei de Publicacions de la Universitat de València.

- Capítol 10: El món a l'època de la Segona Revolució Tecnològica, apartats (10.1 i 10.3).
- Capítol 6: La difusió de la industrialització.

TEMA 5. L'ECONOMIA EN EL PERÍODE D'ENTREGUERRES, 1919-1939

- 1. ELS DESEQUILIBRIS DELS ANYS VINT I LA GRAN DEPRESSIÓ DELS ANYS TRENTA**
- 2. LES POLÍTIQUES DAVANT LA CRISI I LA RECUPERACIÓ**

Introducció

- **I Guerra Mundial: 1914-1919** => importants canvis polítics i econòmics
- *Final del segle XIX:*
 - Predomini polític i econòmic d'Europa sobre el món
 - Bon funcionament del patró or
 - Llibertat en els moviments dels factors treball i capital
 - Limitada intervenció de l'Estat en l'economia
- *Després de la 1GM:*
 - Fi de la supremacia d'Europa sobre la resta del món, en benefici dels Estats Units
 - Difícil retorn i mal funcionament del patró or
 - Proteccionisme generalitzat i menor llibertat en els moviments dels factors treball i capital
 - Major intervenció de l'Estat en l'economia

Causes econòmiques de la Primera Guerra Mundial

- Desigualtat creada per la globalització:
 - A l'interior dels països europeus: falta de democràcia i drets civils.
 - A l'exterior: lluita pel control de recursos naturals i dels mercats.
- Expansió colonial => rivalitat econòmica => conflicte entre les principals potències europees.
- Pugna pels mercats en el context de l'expansió de la producció durant la Segona Revolució Tecnològica.
- Les noves potències emergents (Alemanya) es consideraven discriminades en el repartiment imperial del món.

El seu progrés econòmic durant la 2RT es veia obstaculitzat per la supremacia colonial britànica que tancava els seus mercats colonials (per l'adquisició de matèries primeres i per la venda de productes finals).

El repartiment colonial del món en el 1914

Colonialisme i imperialisme: en el 1914 deu països dominaven la major part del món

	Colònies				Metròpolis	
	1876		1914		1914	
	superfície milions km ²	població milions hab.	superfície milions km ²	població milions hab.	superfície milions km ²	població milions hab.
Gran Bretanya	22,5	251,9	33,5	393,5	0,3	46,5
Rússia	17,0	15,9	17,4	33,2	5,4	136,2
França	0,9	6,0	10,6	55,5	0,5	39,6
Alemanya			2,9	12,3	0,5	64,9
Estats Units			0,3	9,7	9,4	97,0
Japó			0,3	19,2	0,4	53,0
Total sis grans potències	40,4	273,8	65,0	523,4	16,5	437,2
Colònies de petits estats (Bèlgica, Holanda...)			9,9	45,3		

- Blocs enfrontats en la Primera Guerra Mundial:
 - 1/ La **Triple Aliança** (1882): Alemanya, Àustria-Hongria i Itàlia.
 - 2/ La **Triple Entente** (1907): la Gran Bretanya, França i Rússia.
- 1917: entrada dels EUA en el conflicte; eixida de Rússia: Revolució Russa.

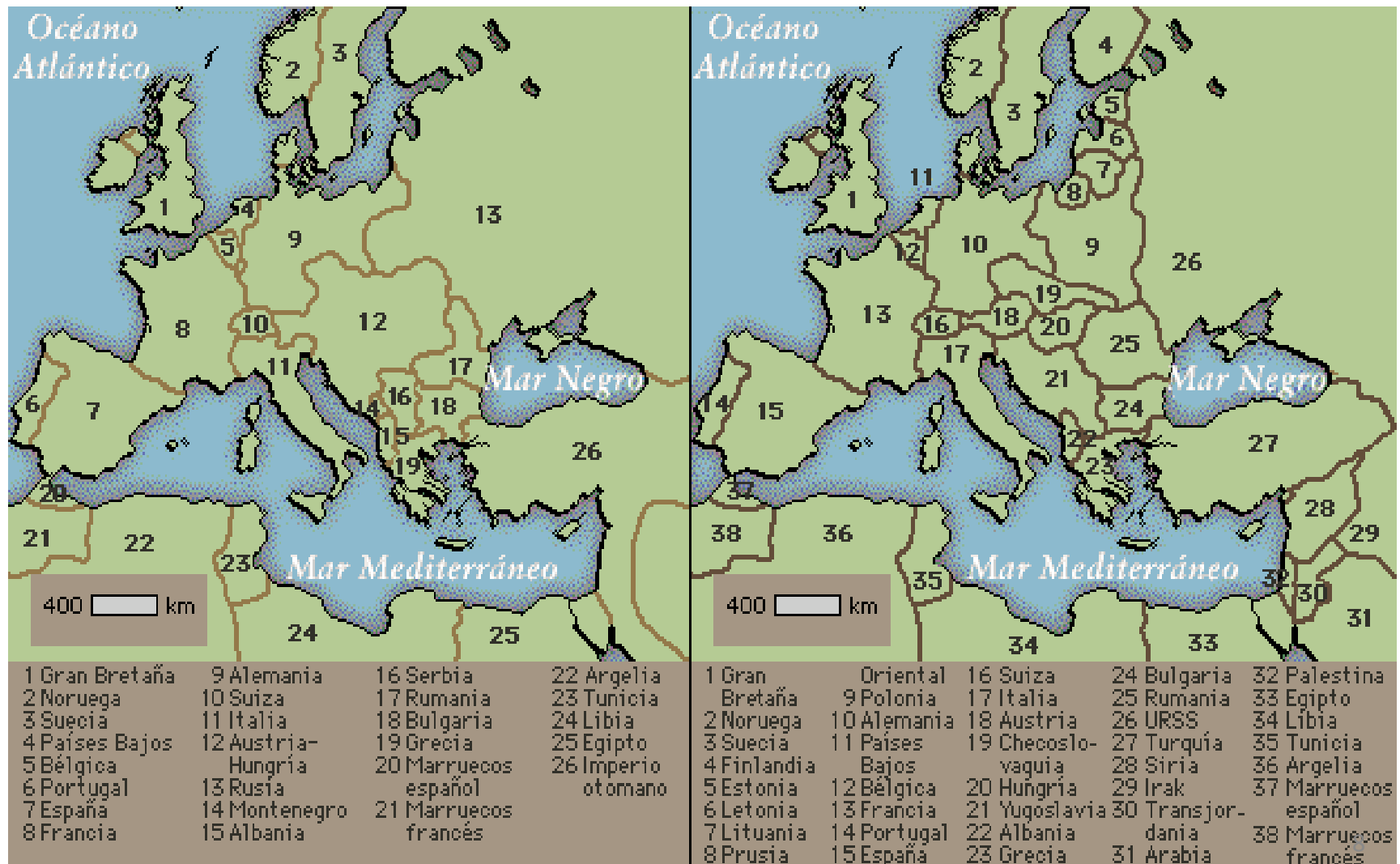
Conseqüències de la guerra:

a) Demogràfiques

Pèrdues de població causades per les guerres de 1914-21 (milions de persones)		
	Europa menys la URSS	URSS
Morts militars	6,5	1,5
Morts civils	5,0	14,5
Total morts directes	11,5	16,0
Fam / malalties / no nascuts	10,5	10,0
Total	22,5	26,0
Incapacitats	7,0	

b) Polítiques:

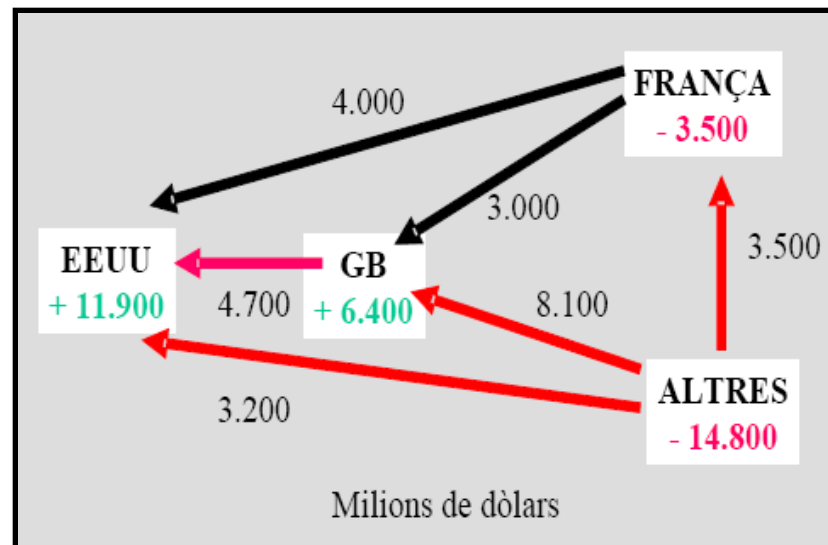
- Canvi de fronteres: desmembrament dels imperis europeus i creació de països nous => I. Rus, I. Alemany, I. Austro-Hongarès.

c) Econòmiques:

Vinculades a la manera en què s'havia finançat la guerra. 3 vies:

- Augment dels impostos (GB) => resistència.
- Emissió de diners (abans limitat per la quantitat de reserves d'or: suspensió del patró or) => inflació.
- Endeutament del govern:
 - Emissió de deute públic (bons de guerra).
 - Préstecs exteriors (entre països de la Triple Entente) => deute interaliat.

- **Estats Units:**
 - Els feliços anys vint: la nova potència econòmica a nivell mundial.
- **Europa:**
 - Desordres monetaris: inflacions a diversos països => el Tractat de Versalles i la hiperinflació a Alemanya (1923).
 - Dificultats per tornar al patró or (els diners en circulació excedien les reserves d'or per l'emissió de moneda per finançar la 1GM).
 - Dificultats per tornar els préstecs demanats durant la guerra.
 - Deflació i atur a la Gran Bretanya.
- **Països exportadors de béns primaris:**
 - Creixement econòmic menor que els països exportadors de manufactures.
 - Empitjorament de la relació d'intercanvi [$RRI = P_x / P_m$].
 - Reducció en l'arribada de capitals (de la *City* de Londres a Wall St.).

- Els anys vint van ser, però, un període de creixement gràcies a la incorporació dels avanços tecnològics de la Segona Revolució Tecnològica.

Evolució del PIB per capita (1913=100)

	1919	1925	1929
Suïza	95,18	126,3	148,43
Japón	131,77	135,95	146,08
EEUU	107,16	118,52	130,15
Francia	77,38	114,68	129,64
Alemania	79,98	109,22	125,29
Suecia	86,2	104,42	124,96
Canada	91,49	101,31	118,48
Itàlia	110,94	108,96	115,43
Gran Bretanya	98,98	104,55	111,84
Austràlia	87,92	103,75	92,56

- **Estats Units:** dels feliços anys vint a la Gran Depressió.

La Gran Depressió (1929-1939)

- La major crisi del sistema capitalista, per la seua dimensió, profunditat i persistència.
- Característiques:
 - Origen i major impacte als Estats Units.
 - Es va difondre posteriorment a uns altres països.
 - Forta caiguda del PIB i lenta recuperació.
 - Deflació.
 - Atur.
 - Conseqüències polítiques i socials: feixisme.

CUADRO 5.5 Impacto de la Gran Depresión.

País	Mínimo del PIB Año	Mínimo del nivel del PIB (1929=100)	Año de recuperación del nivel del PIB de 1929	Mínimo de la producción industrial (1929=100)	Mínimo del nivel de precios (1929=100)	Tasa de paro Promedio 1931-35
Bulgaria	--	--	1930	--	57	--
Dinamarca	--	--	1930	91	89	12
Rumania	--	--	1930	88	53	--
URSS	--	--	1930	--	--	--
Grecia	1931	93,5	1932	--	87	--
Japón	1930	92,7	1932	--	83	--
Reino Unido	1931	94,2	1934	89	85	13
Suecia	1932	95,7	1934	89	91	6
Italia	1931	94,5	1935	86	76	5
Alemania	1932	76,5	1936	61	77	12
Bélgica	1932	92,1	1936	63	75	10
Holanda	1934	90,5	1937	84	77	9
Polonia	1933	79,3	1937	58	58	--
Austria	1933	77,5	1939	62	95	14
Estados Unidos	1933	71,5	1939	62	75	21
Francia	1932	85,3	1939	74	75	--
Checoslovaquia	1935	81,8	(después 1937)	75	90	--

Fuente: Maddison (1991), (1995) y Feinstein, Temin & Toniolo (1997). Michel (1992)

Les causes de la crisi dels anys trenta als EUA:

a) Recessió

+

b) Crac de la borsa de Nova York, 1929

+

c) Fallida del sistema bancari

+

d) Mesures de política econòmica

=

La Gran Depressió

=>

e) Transmissió a uns altres països del món

a) Recessió

- Els problemes agraris: el primer sector que comença a mostrar dificultats després del *boom* dels anys vint.
- Productes més afectats: blat i cotó.
- 1GM => oportunitats per a l'agricultura nord-americana.
- Δ inversions => a) Δ productivitat i la producció:
b) endeutament dels agricultors
- Recuperació europea,
- Δ competència estrangera,
- ∇ del consum intern =>

Δ OFERTA

∇ DEMANDA

- Conseqüències:

- Excés d'oferta i sobreproducció.

- Dificultats per als agricultors a l'hora de fer front als seus deutes.

∇ preus

- Els problemes en la indústria:

- Difusió de les innovacions de la 2RT => creixement de la productivitat i de la producció.

Δ OFERTA

Δ Beneficis
empresarials

- Els salaris no van créixer tant com la productivitat.

∇ DEMANDA

Producció, productivitat i salaris en la indústria dels Estats Units (1920-1929)

The graph displays three metrics over time: industrial production (solid brown line), productivity per hour/person (dashed blue line), and wages (dashed red line). All three metrics show a sharp decline in 1921, followed by a recovery and growth through 1929. Industrial production and productivity show a similar upward trend, while wages remain relatively flat after 1923.

Year	Producte industrial	Producte hora/persona	Salari
1920	100	100	100
1921	80	110	80
1922	100	130	95
1923	110	125	105
1924	110	135	100
1925	125	145	105
1926	130	150	105
1927	130	155	105
1928	135	160	110
1929	150	165	105

— producte industrial - - - producte hora/persona - - - salari

- Excés d'oferta també en la indústria =>

▽ preus

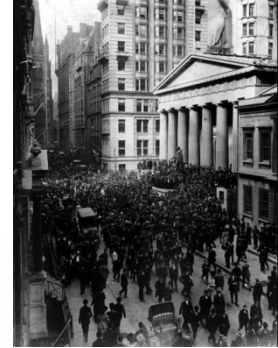
- On invertir els elevats beneficis empresarials?
- En la indústria està caient la demanda...
- En un context de tipus d'interès baixos... (baixa rendibilitat per als estalvis).
- La inversió es desvia cap a les finances => les expectatives de major rendibilitat es troben en la borsa de Nova York (Wall St.).
- El *boom* de la borsa es va convertir en un substitut per la manca d'opcions rendibles d'inversió productiva.

b) El crac de la borsa de Nova York, 1929

- 4 vies de captació de la inversió en la borsa:
 - **Beneficis empresarials:** invertits en borsa per la limitada demanda.
 - **Capital europeu:** resultat del pagament dels crèdits concedits durant la 1GM + saldo positiu de la balança comercial dels EUA.
 - **Captació de l'estalvi familiar:** facilitats bancàries per invertir en borsa a través de les *societats en cartera*. Inversió oberta a tothom.
 - **Inversió a crèdit a través d'agents de borsa:** els *brokers* acceptaven ordres de compra dels seus clients amb una part important del pagament diferit (podia arribar al 90%). Els *brokers* ho cobrien amb un préstec bancari en què la garantia era el valor de l'acció comprada.

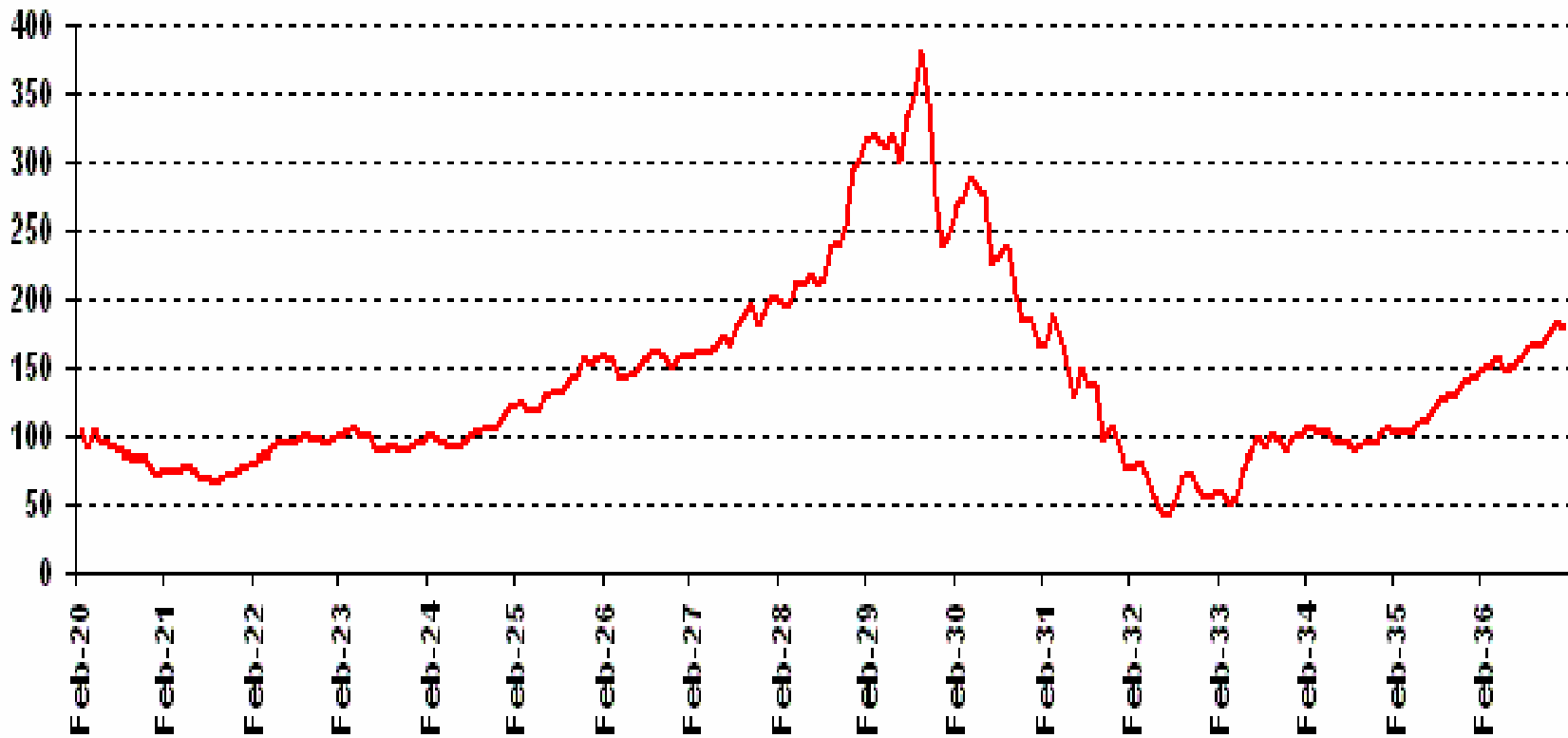
Com es genera una bombolla especulativa?

- Hi ha especulació quan els inversors pensen únicament en el preu de venda futur amb l'esperança de poder vendre a preus superiors.
- Què són les accions?
- Mentre els preus de les accions pugen, tot va bé => guanys.
- Al final, els preus de les accions estan molt per damunt del seu valor teòric i la bombolla esclata.
- Les ofertes de compra comencen a caure i les de venda augmenten => el valor de les accions s'enfonsa.
- El crac de la borsa va arribar el 29 d'octubre del 1929, el dimarts negre.

La borsa de Nova York

Dow (1920-1936)

Fins al 1954, el Dow Jones no va recuperar el valor previ al crac.

- Un crac financer hauria d'haver afectat un nombre d'inversors (elevat), però la crisi es va estendre i va afectar tota l'economia nord-americana.

Per quins canals es va transformar un crac en la borsa en una depressió econòmica?

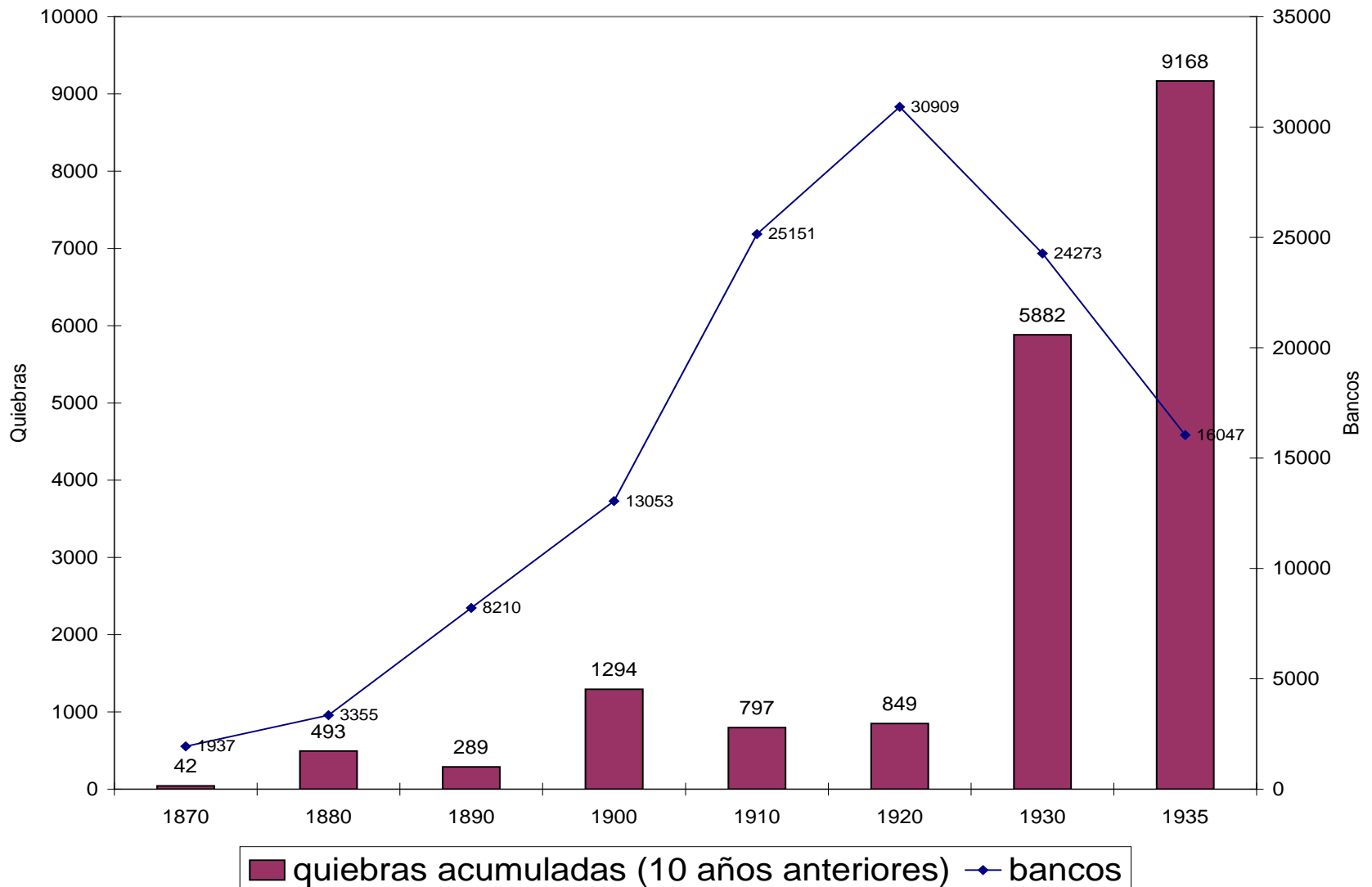
- La situació depressiva que patia el país (recessió - deflació).
- La connexió entre crac de la borsa i fallida bancària.
- La política econòmica del govern i la FED.

c) La fallida del sistema bancari

Com es va passar de crac de la borsa a crisi bancària?

- Relacionat amb el finançament de les compres via *brokers*.
- Crac => caiguda en el preu de les accions => els inversors no poden fer front als seus deutes amb el *broker* => impagament => el *broker* es queda amb les accions (depreciades).
- Els bancs havien concedit crèdits als *brokers* on les accions eren la garantia => quan els *brokers* fan fallida, els bancs es queden amb les accions depreciades.

La crisi bancària. Fallida de bancs als Estats Units

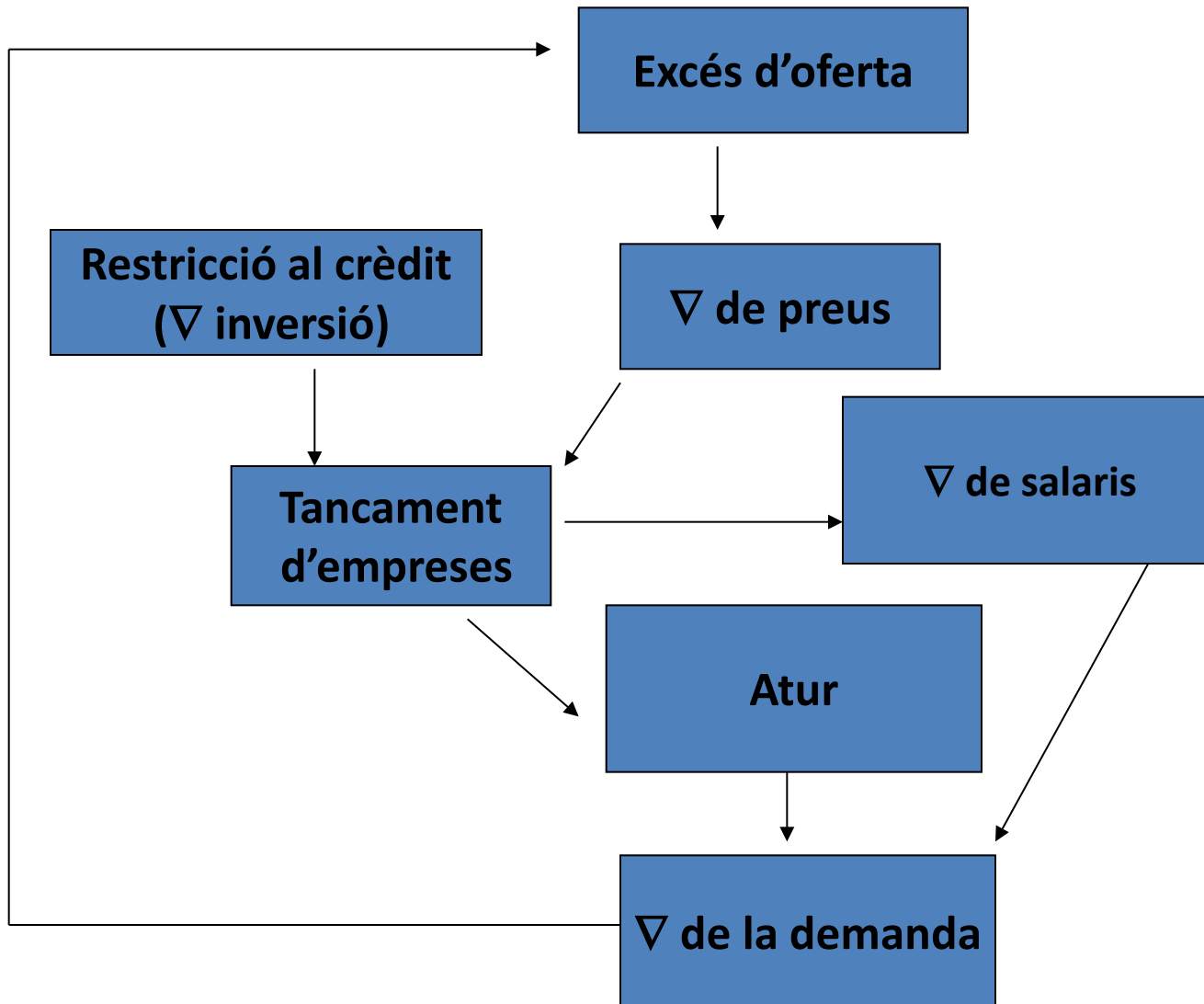
- Quan els bancs fan fallida, els clients perden els seus estalvis => pànic i “*carrera por la liquiditat*”.

(Un precedent del que després es convertirà en *corralito*, raons dels fons de garantia de dipòsits.)

- OM, M1: efectiu + comptes corrents/dipòsits.
- La crisi bancària va començar el 1930 i va generar una contracció de l’oferta monetària:
 - Pèrdua de dipòsits.
 - Restricció al crèdit (efecte directe s/ la inversió d’empreses).
 - Augment de les reserves per part dels bancs (*provisions*).
- La caiguda de l’OM ($\Delta i \Rightarrow \downarrow I$) i els problemes en l’accés al crèdit van accentuar l’espiral deflacionista => transmissió de la crisi financera a l’economia real.

L'espiral deflacionista

d) Mesures de política econòmica

- Passivitat de les autoritats polítiques i econòmiques.
- Fidels als principis del liberalisme econòmic, el govern dels Estats Units i la FED no van actuar decididament per aturar la caiguda de l'oferta monetària.
- Es va propagar el cercle viciós entre deflació i depressió.

Herbert Hoover

- **Monetaristes:** la FED hauria d'haver augmentat la disponibilitat de crèdit => baixar el tipus d'interès per compensar la contracció de l'OM.

Milton Friedman

- **Keynesians:** el problema es trobava en la caiguda de la demanda => intervenció de l'Estat (a través de la política fiscal) per afavorir l'augment del consum => política monetària i fiscal expansiva.

John Maynard Keynes

e) Transmissió de la Gran Depressió a la resta del món

e.1) El col·lapse del mercat internacional de capitals

- Davant la falta de crèdit a l'economia dels EUA, es repatrien els capitals => forta caiguda de la inversió exterior dels EUA.
- Greus problemes dels països receptors dels capitals => els problemes financers es traslladen a Europa (bancs alemanys i austríacs).

e.2.) La caiguda del comerç internacional

- En el 1929, l'economia dels EUA suposava el 45% de la producció industrial i un 12,5% de les importacions mundials.
- Davant la dèbil demanda interna, les importacions dels EUA es redueixen, especialment de productes primaris.
- Les exportacions dels productors de béns primaris es veuen molt afectades => reducció de les seues exportacions => caiguda general dels preus => menys ingressos => menor demanda de béns manufacturats.
- Quina va ser la reacció? Polítiques proteccionistes per afavorir als productors domèstics (reserva dels mercats nacionals).
Ex: Tarifa Smoot-Hawley del 1931 dels EUA.
Conferència d'Ottawa 1932 de la Gran Bretanya.

- Començà una guerra d'aranzels entre països.
- Abandonament del patró or (1930: països exportadors de béns primaris –A. Llatina, Austràlia i Nova Zelanda–; 1931: Gran Bretanya; 1933: EUA; 1936: França) => devaluacions competitives.
- Efecte: contracció del volum de comerç a nivell mundial.

CUADRO 5.7. Comercio mundial, 1929-1937 (1929=100)

	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937
Valor, a precios corrientes	81	58	39	35	34	35	38	46
Volumen	93	85	75	75	78	82	86	96
Precios	87	68	52	47	44	42	44	48

Fuente: Sociedad de Naciones (1939), citado en Feinstein, Temin & Toniolo (1997)

- Els forts vincles entre les economies a nivell mundial (generats durant la Primera Globalització) van transmetre la deflació i la Gran Depressió a Europa i uns altres països del món.

Les polítiques per eixir de la Gran Depressió

- GD => la primera gran crisi del capitalisme: la fi del liberalisme econòmic i del *laissez faire* propugnat per Adam Smith?
- **Keynes:** la causa fonamental de la crisi era la falta d'iniciatives a causa d'un mercat que no motivava la inversió de capital.

“... El pacient no necessita repòs, sinó exercici. No podeu donar treball a la gent contenint la despesa, deixant de cursar comandes, romanent inactius. Al contrari, l'activitat d'una o una altra classe és l'únic remei per a fer que les rodes del progrés econòmic i de la producció de riquesa giren novament”. Keynes (1931)

- Però qui podia invertir sense expectatives de beneficis immediats?
- El paper de l'Estat i les polítiques públiques: l'Estat havia d'intervenir en l'economia (política fiscal) per solucionar els problemes de demanda (consum i inversió).

Estats Units: Roosevelt i el *New Deal*

- *New Deal*: programa d'intervenció pública en l'economia dut a terme per F. D. Roosevelt (P. Demòcrata) després de guanyar les eleccions del 1933.

Franklin D. Roosevelt

- Objectius del *New Deal*:

1. *Sanejar el sistema financer per evitat abusos especulatius i restablir la confiança del públic en les institucions bancàries.*
2. *Reduir l'atur, reactivar la inversió i impulsar el consum.*
3. *Obtenir un repartiment de la renda menys desigual, donant una sèrie de prestacions i drets laborals als treballadors.*

a. Política monetària i financera

a.1. Banca i borsa

Emergency Banking Act. Tancament temporal de bancs (*banking holiday*) per fer inspeccions: 50% solvents; 45% reobriren després de reformes i ajuda estatal (crèdits a través de la Reconstruction Finance Corporation); 5% liquidats.

Glass Steagall Banking Act => sistema bancari més sòlid:

- Separació de *bancs comercials i d'inversió* (podien operar en borsa).
- Obligació de cobrir els dipòsits amb una assegurança obligatòria.
- Control dels crèdits destinats a l'especulació borsària.
- Obligació d'informar sobre cada nou títol en borsa.

a.2. Política monetària.

- *L'administració Roosevelt va decretar l'abandonament del patró or i la devaluació del dòlar (41%).*

b. Política fiscal

- Roosevelt es va apartar de l'ortodòxia pressupostària del dèficit zero (equilibri despesa/ingressos) => va incrementar la **despesa pública** per estimular el consum i reactivar l'economia.
- Programes d'ocupació pública per lluitar contra l'atur (*Public Work Administration*).
- Del 1936 al 1939, els programes d'ocupació en obres públiques varen absorbir 1/3 part de l'atur.
- Es van construir un milió de km de carreteres, 77.000 ponts, 285 aeroports i més de 100.000 edificis públics...

c. Política agrària

- Objectius:
 - A) elevar els preus agraris per mitjà d'una reducció de l'oferta.
 - B) proporcionar crèdit als agricultors.
- Instruments:
 - 1. *Agricultural Adjustment Act (AAA)***
 - a) Indemnitzacions per reducció de superfície cultivada .
 - b) Dedicació a determinats productes.

⇒ El Tribunal Suprem la va declarar inconstitucional.
 - 2. *Institució de crèdit rural***

⇒ Renovació de *crèdits hipotecaris* => evitar l'embargament de granges (40% explotacions hipotecades el 1935).

⇒ Es van donar crèdits per la conservació de la terra.

d. Política industrial

National Industrial Recovery Act (NIRA) => conjunt de disposicions destinades a superar la deflació en la indústria per una doble via:

- Manteniment de preus i salaris (col·laboració empresaris, treb., i govern).
- Eliminació de competència (suspensió lleis *antitrust*, acords monopolistes).

NIRA => declarada anticonstitucional pel Tribunal Suprem el 1935.

e. Millores socials

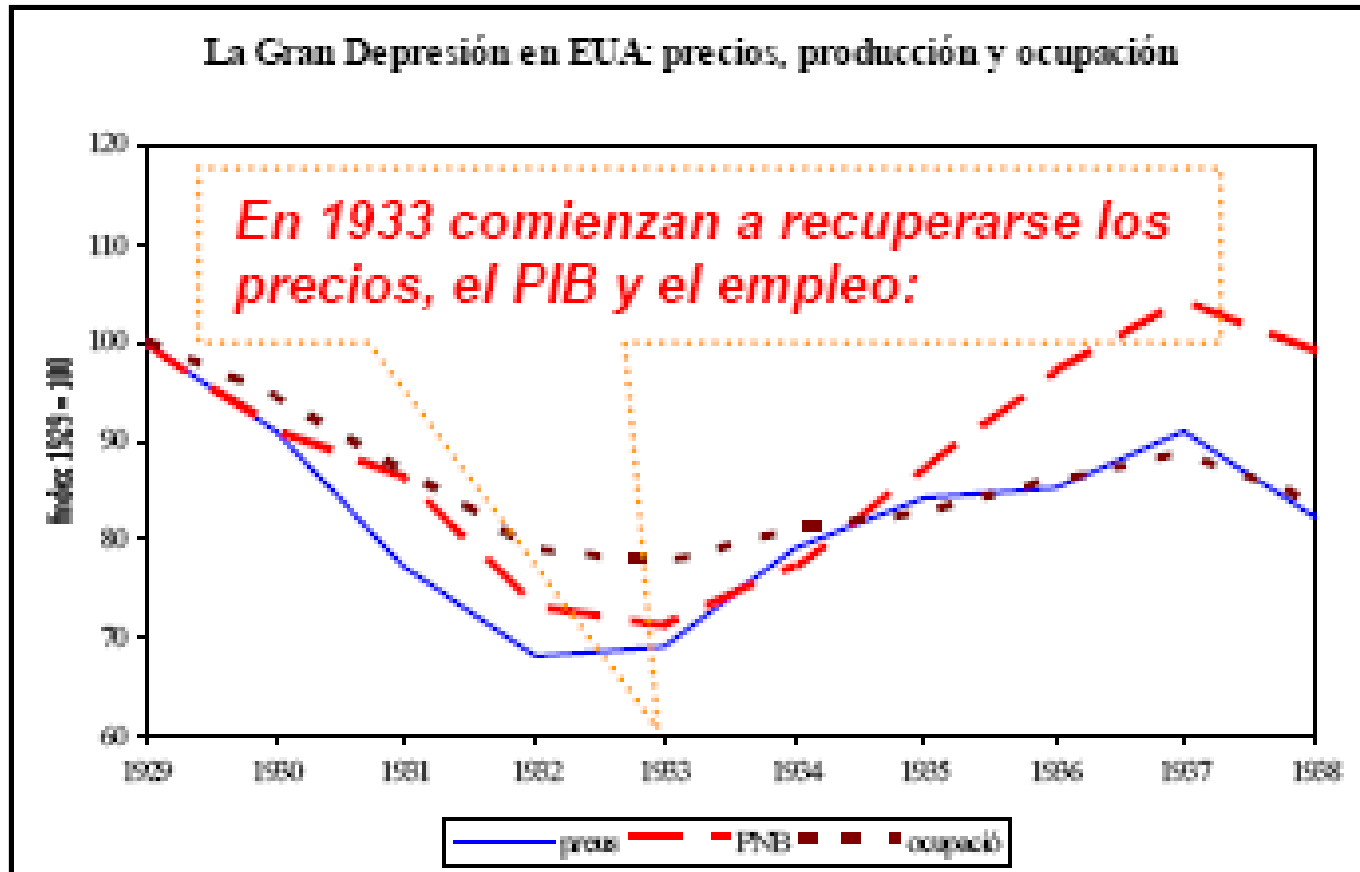
L'atur va arribar al 25% de la població activa, sense que els parats tingueren dret a cobrar subsidi.

Per primera vegada als EUA una política social.

- **Social Security Act**: jubilació, assegurança d'atur, malaltia professional i accidents laborals.

- **Llei Wagner** va reconèixer sindicats, dret de vaga i negociació col·lectiva => augment de l'afiliació sindical i elevació del nombre de vagues.

Un balanç final del New Deal

Molt criticat pel partit Republicà (fins a l'actualitat): costós, ineficient i excessiva intromissió de l'Estat en l'economia.

Alemanya: el feixisme

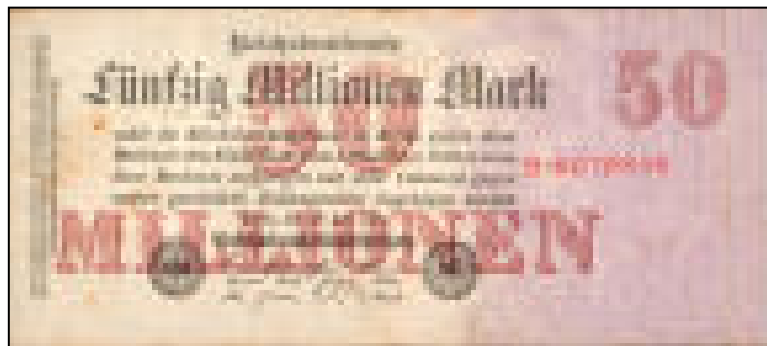
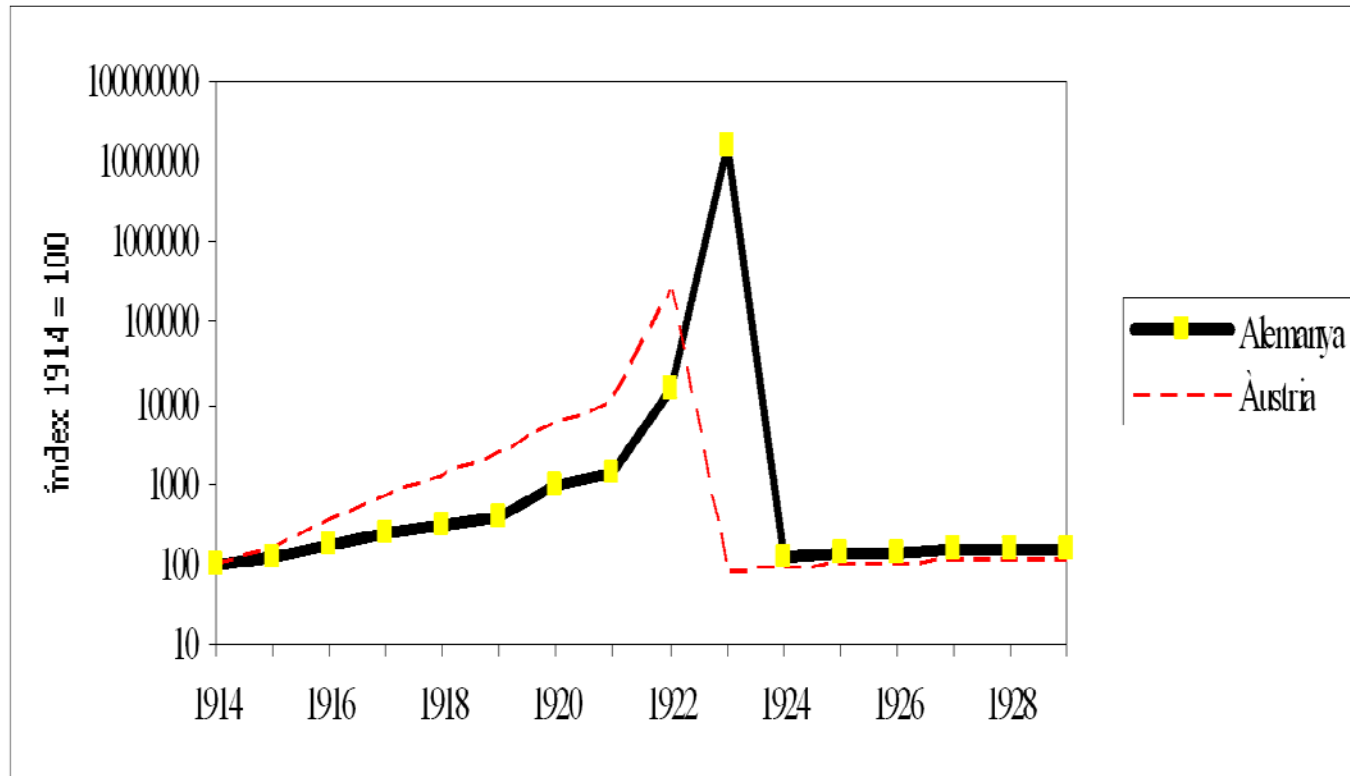
- Tractat de Versalles (1919): esperit de revenja => (*G. franco-prussiana 1871*).

Que pague Alemanya! Imposició de fortes sancions econòmiques, polítiques i territorials:

- Important pèrdua de territori (13.5%): Alsàcia i Lorena => recursos minerals (ferro) => afecta indústria siderúrgica (carbó del Rhur), 2RT.
- Reducció de l'exèrcit => tensions en el mercat laboral.
- Confiscació del 90% de la flota alemanya => problemes comerç.
- Pagament indemnitzacions: 125% del PIB alemany + pagaments en espècie (carbó, maquinària) + 26% de les X.
- Context de necessitats per posar en marxa de nou l'economia després de la guerra.

- *“La política de reduir Alemanya a la servitud durant una generació, d’arruïnar la vida de milions d’éssers humans i de privar tota una nació de la felicitat seria odiosa i detestable, encara que fóra possible, encara que ens enriqueira a nosaltres, encara que no sembrara la decadència de tota la vida civilitzada a Europa” [KEYNES, 1919]*
- Gener 1923: Alemanya deixa de pagar indemnitzacions => invasió tropes franceses i belgues del Ruhr alemany per cobrar en espècie (carbó).
- Resistència passiva dels treballadors (finançat pel govern amb emissió de diners) => **Δ inflació => hiperinflació.**
- Al final del 1923, el marc alemany valia una bilionèsima part del seu valor d’abans de la guerra.

Índex de preus al consum (1914 = 100)

- 1924: primers passos cap a a l'estabilització monetària: creació d'una nova moneda, el Rentenmark = 1 bilió dels antics marcs.
- Fi del finançament de la resistència al Ruhr i retirada dels aliats amb el compromís alemany de continuar pagant les reparacions imposades a Versalles, renegociant els terminis.
- ***Plan Dawes (1924)***: Crèdit internacional de 800 milions de marcs => dependència del capital estranger per la recuperació, principalment del nord-americà.
- ... Però el crèdit nord-americà va començar a disminuir amb els primers símptomes de la crisi als EUA.

- Fallida de bancs a Alemanya => augmenta la retirada de capitals => dificultats per obtenir crèdits => caiguda de la inversió i augment de l'atur (la GD arriba a Alemanya amb força).
- La gravetat de la crisi va donar pas a la creació d'un sistema econòmic i polític nou, el nacionalsocialisme o nazisme => es va presentar com a solució davant el fracàs del capitalisme liberal.
- Principis: l'economia s'ha de subordinar als interessos de l'Estat: expansió, autarquia i corporativisme.
- En les eleccions del 1932, Hitler és el més votat i poc després dissol el parlament i concentra tot el poder en les seues mans.

- Per superar la GD el nacionalsocialisme es concentra en la reducció de l'atur amb una política fiscal expansiva.
- Expansió de la despesa pública del 17% al 28% del PIB entre el 1932 i el 1938.
- Inicialment: programa d'obres públiques => construcció d'autopistes, reformes urbanes, aeroports i ajudes a la indústria.
- Des del 1936: preparació per a la guerra. La despesa militar va passar de representar el 8,3% del total de la despesa pública el 1933 a ser del 61% el 1938.

Un balanç econòmic del nazisme

- Alemanya va eixir de la GD acabant amb l'elevat atur (6 milions de persones) => explica l'acceptació inicial del nazisme per part dels alemanys.
- Les grans empreses van resultar molt afavorides per la política corporativista de reducció de la competència.
- Però la producció d'armament no genera creixement real, no serveix per al consum ni com a *input* per a unes altres indústries.
- El partit nazi va fracassar en el seu intent d'imposar-se a Europa, finalitat última del nacionalsocialisme.
- Alemanya va perdre la guerra => el nacionalsocialisme no va portar al domini de la raça ària que pretenia Hitler, sinó a la ruïna i a la destrucció d'Alemanya.

Bibliografia:

Feliu i Sudrià (2006): *Introducció a la Història Econòmica Mundial*.
València: Publicacions de la Universitat de València.

- Cap. 11: La Primera Guerra Mundial i els problemes de reconstrucció, apartats 1 i 2 (p. 269-279).
- Capítol 14: La crisi dels anys trenta (p. 331-352).
- Capítol 15 i 16: Les sortides de la depressió (EUA: p. 358-367; Alemanya: p. 380-389).

TEMA 6. L'ÈPOCA DAURADA DEL CAPITALISME, 1945-1973

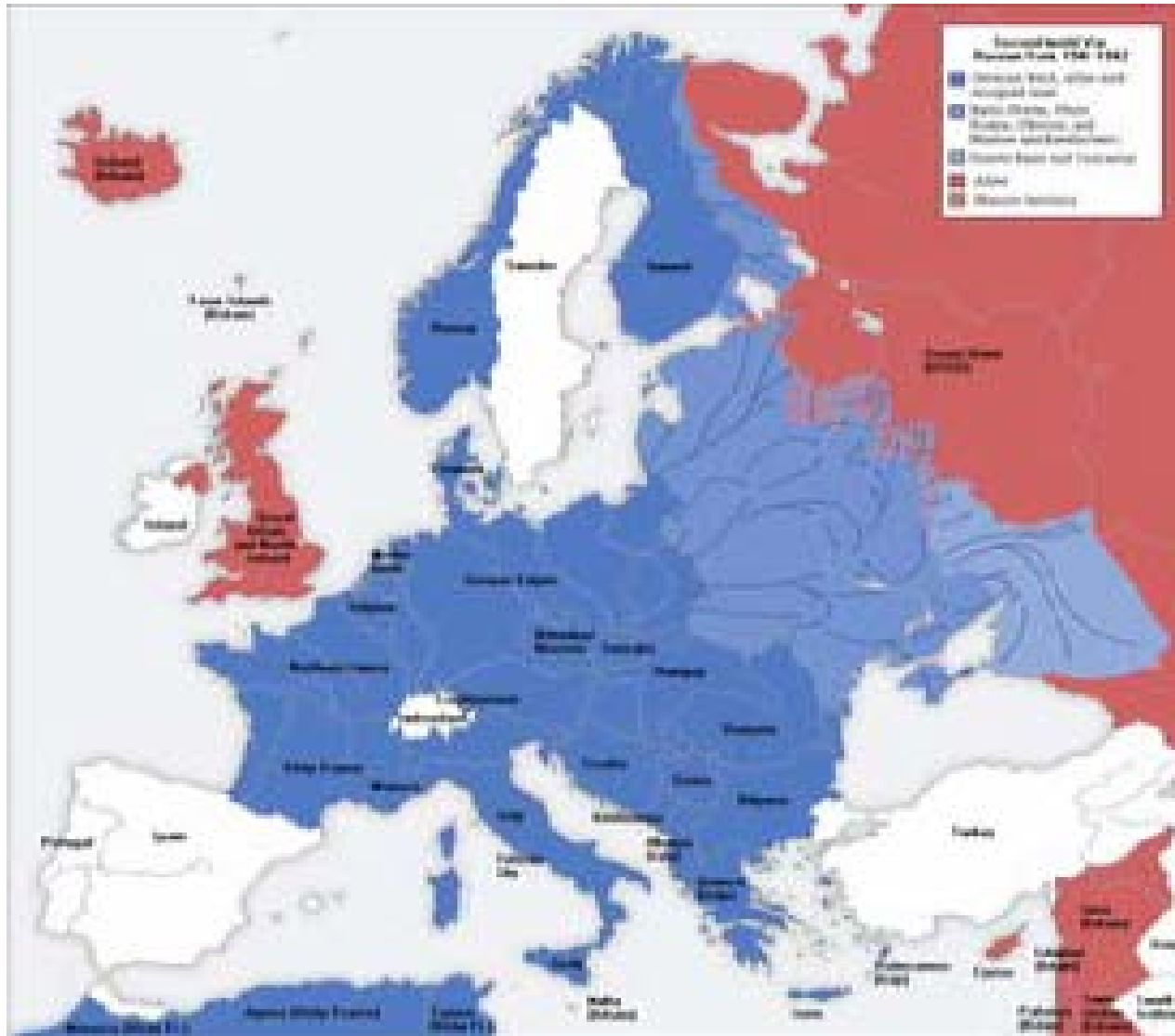
1. La Segona Guerra Mundial (1939-1945)
2. Creixement econòmic i convergència
3. La reconstrucció després de la Segona Guerra Mundial
4. Els factors de creixement: oferta i demanda

1. La Segona Guerra Mundial (1939-1945)

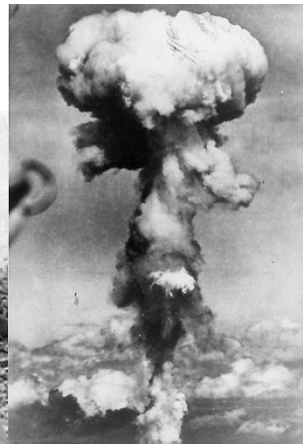
- **Contendents:** països de l'eix vs països aliats.
- **Escenaris:** Europa i el Pacífic.
- **Inici:** 1 setembre de 1939 Alemanya => invasió de Polònia. La Gran Bretanya i França li declaren la guerra.
- **Dues etapes:**
 - **Fins al 1942:** avanç ràpid d'Alemanya (*blitzkrieg*) que s'havia preparat per la guerra, però... dos errors estratègics:
 - 1939: Hitler i Stalin havien signat un pacte de no-agressió, però el 1941 Alemanya atacà l'URSS i entrà en guerra.
 - 1941: el Japó bombardeja Pearl Harbor => els EUA entren en guerra.

L'avanç de les tropes de l'eix. Europa el 1942

- Eix
- Aliats

- **Des del 1942:** control aliat i guerra de resistència. L'economia va resultar clau per al resultat de la guerra => l'URSS, la Gran Bretanya i els EUA, 60% del PIB mundial.
- L'horror de la guerra: implicació de la població civil, ciutats bombardejades, camps de concentració...
Avanços tecnològics => augment del poder de destrucció.
- El cost de la guerra:
 - Humà: 40 milions de morts (20 a l'URSS) i 35 milions de ferits.
 - Material: va més que triplicar els costos de la 1GM.

Conseqüències polítiques i territorials

- Creació d'un nou ordre mundial basat en el predomini econòmic i militar dels EUA => capitalisme i llibertat de comerç.
- L'URSS i els països del bloc soviètic no ho van acceptar => divisió del món en dos grans blocs i guerra freda.

**Bloc occidental capitalista
(EUA)**

**Bloc oriental comunista
(URSS)**

Tercer món

Des del punt de vista econòmic:

Intensa caiguda del PIB...

Caída del PIB en la I y II Guerra Mundial (tasas de crecimiento anual acumulativo, %)		
	1913-18	1938-45
Francia y Reino Unido	-1,3	- 4,5
Alemania, Japón e Italia	1,5	- 4,7
Media de Europa Occidental* y Japón	-0,6	-4,0

*Incluye, además de los países citados, Austria, Bélgica, Dinamarca, Finlandia, Holanda, Noruega, Suecia y Suiza.

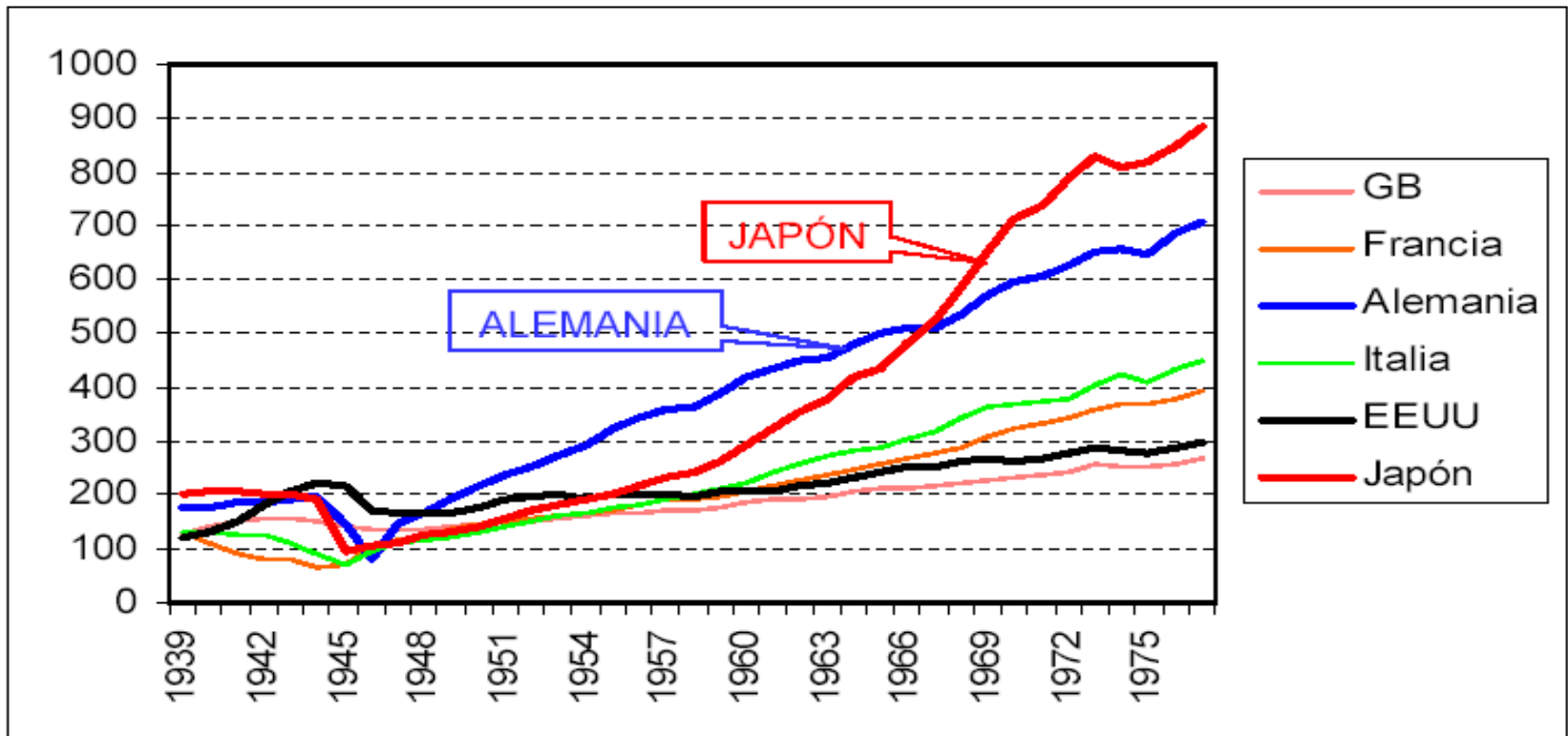
Però ràpida recuperació

CUADRO 6.1 Evolución del PIB de Europa Occidental		
	PIB (1938=100)	Tasa de variación anual
1944	98,6	- 4,6
1945	87,7	-11,2
1946	90,5	2,2
1947	96,8	6,3
1948	104,1	6,6
1949	113,6	7,7
1950	120,4	7,5
1951	127,5	5,9
1952	132,0	3,6
1953	139,0	5,2
1954	146,5	5,4
1955	155,7	6,3

Fuente: 1944-1950: elaboración propia, basada en Maddison (1997); 1950-1955: Maddison (2001)

A diferència de la 1GM, els països vençuts experimenten creixement intens en acabar la guerra...

PIB PER CAPITA, 1939-1980

Fuente: MADDISON, *Historia del desarrollo capitalista* (1991).

*... ho relacionarem amb Bretton Woods i el Pla Marshall.
Abans, però, un balanç macroeconòmic de l'època daurada.*

2. Creixement econòmic i convergència

- L'Època Daurada del Capitalisme és el període històric on s'han registrat taxes més elevades de creixement econòmic

	Europa Occidental	Western Offshoots	Europa Oriental	Amèrica Llatina	Àsia	Àfrica	Mitjana
1820-1870	0,9	1,4	0,6	0,1	-0,1	0,1	0,5
1870-1913	1,3	1,8	1,2	1,8	0,5	0,6	1,3
1913-1950	0,8	1,6	1,5	1,4	0,1	1,0	0,9
1950-1973	4,1	2,4	3,5	2,5	3,9	2,1	2,9
1973-2000	1,9	1,8	-0,4	0,9	3,5	0,2	1,4
1820-2000	1,5	1,7	1,1	1,2	1,0	0,7	1,2

- Creixement fort i global, amb ritmes diferents entre regions /països.
- Es van reduir les diferències en renda per capita entre regions/països?
El concepte de convergència o *catching-up*.
- *β -convergència: els països que inicialment tenen un PIB per capita més baix són capaços d'obtenir una taxa de creixement econòmic més elevada => en termes relatius, les diferències en PIB per capita entre països es redueixen (catching-up).*
- *σ -convergència: reducció en la dispersió del PIB per capita (desviació típica o coeficient de variació).*
- Un concepte relatiu: per convergir no n'hi ha prou de créixer, s'ha de créixer més que els països més rics.
- Una primera aproximació: els països desenvolupats.

**TASAS DE CRECIMIENTO ACUMULATIVO ANUAL
DEL PIB/HABITANTE (1820-1998)**

	1820-70	1870-1913	1913-50	1950-73	1973-98
Inglaterra	1,26	1,01	0,92	2,44	1,79
Holanda	0,83	0,90	1,07	3,45	1,76
Francia	0,85	1,45	1,12	4,05	1,61
Alemania	1,09	1,63	0,17	5,02	1,60
Italia	0,59	1,26	0,85	4,95	2,07
España	0,52	1,15	0,17	5,79	1,97
Europa Occidental	0,95	1,32	0,76	4,08	1,78
Estados Unidos	1,34	1,82	1,61	2,45	1,99
Japón	0,19	1,48	0,89	8,05	2,34
Rusia (o Unión Soviética)	0,63	1,06	1,76	3,36	-1,75
Europa Oriental	0,63	1,31	0,89	3,79	0,37

	Tasas de crecimiento medio anual PIB per capita 1950-1973	Nivel relativo PIB per capita USA=100 1950
Japón	8,0	20
Grecia	6,2	20
España	5,8	25
Portugal	5,7	22
Alemania	5,0	45
Italia	5,0	36
Austria	4,9	39
Finlandia	4,3	43
Francia	4,0	55
Bélgica	3,5	56
Holanda	3,4	61
Noruega	3,2	52
Dinamarca	3,1	70
Suecia	3,1	70
Suiza	3,1	93
Irlanda	3,1	37
Gran Bretaña	2,4	72
Estados Unidos	2,4	100

El miracle japonès

*El despertar dels països
mediterranis*

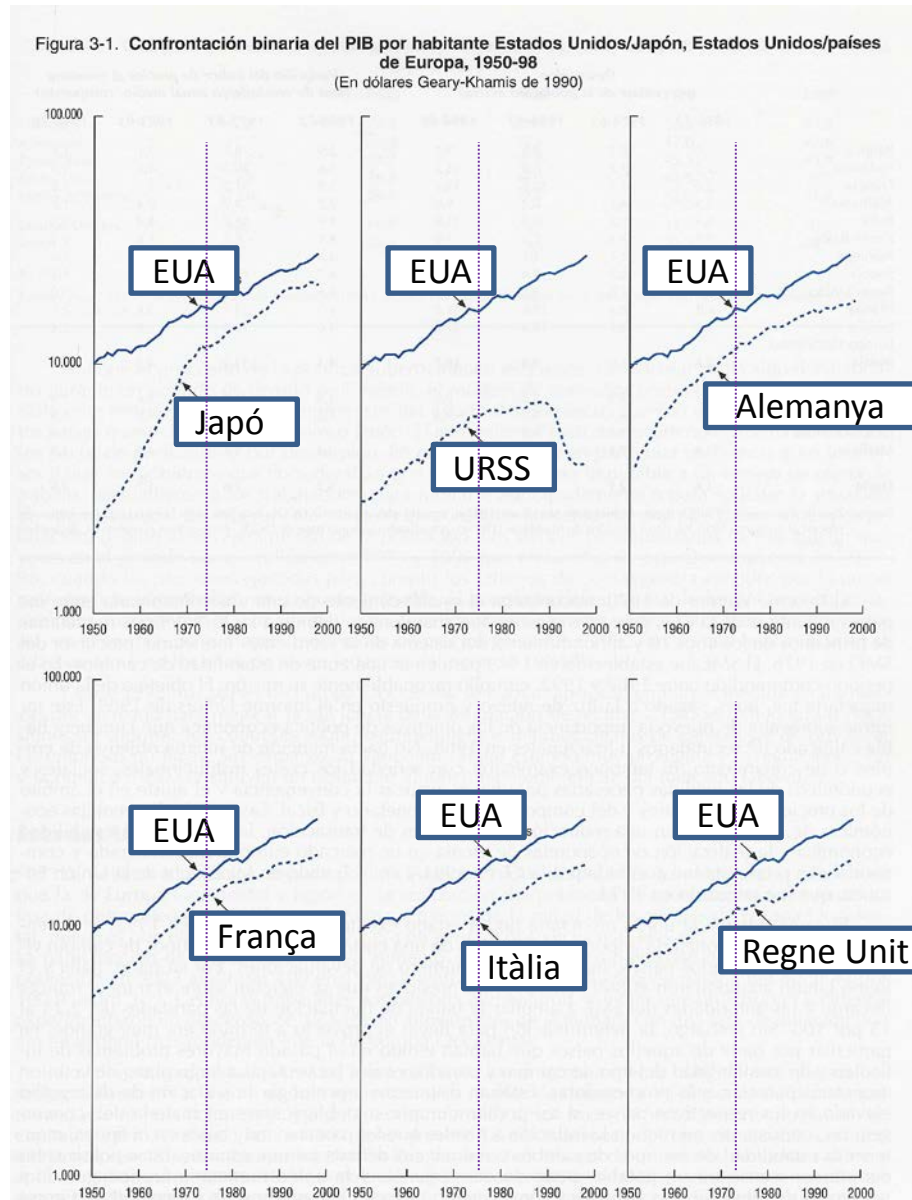
*La recuperació de la
locomotora alemanya*

Baix nivell de partida

=>

**major creixement
econòmic**

- La convergència entre els EUA i les principals economies del món

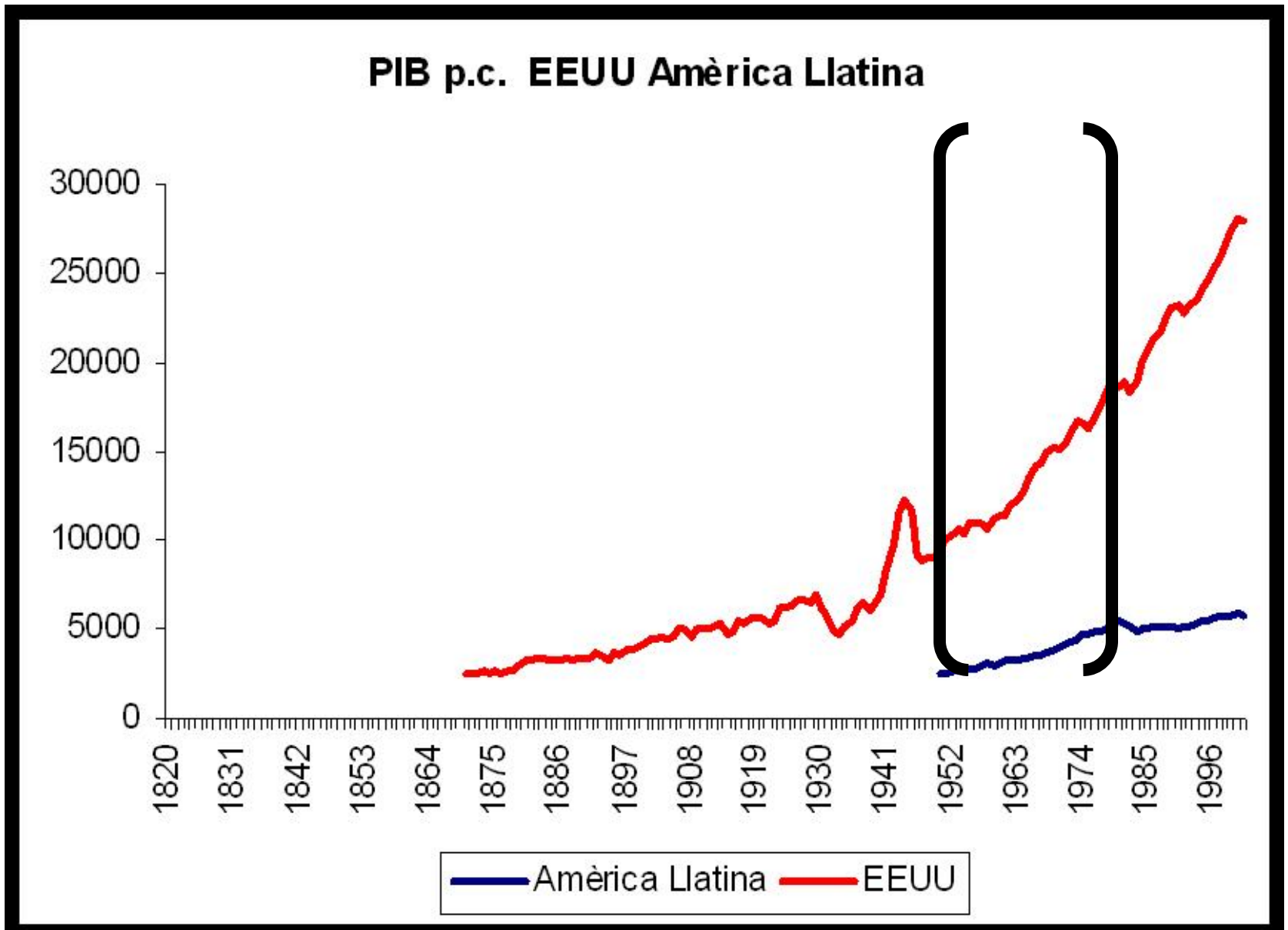

- La convergència va ser:
 - a) Incompleta => no s'arriba a convergir plenament en nivells
 - b) Parcial => limitada a uns determinats països (OCDE)

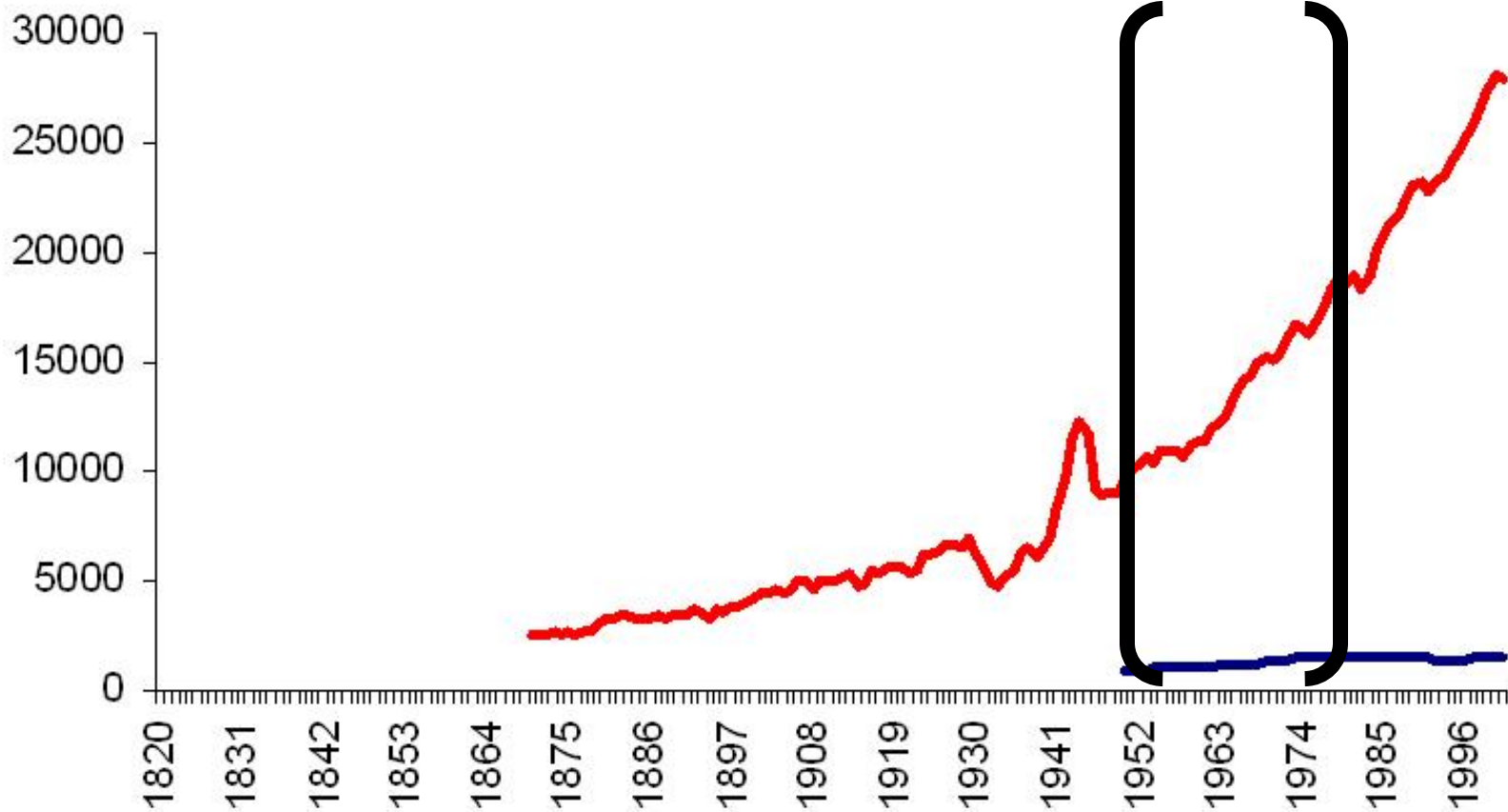
a) Convergència incompleta

	PIB/hab. EUA 1950=100	PIB/hab. EUA 1973=100	PIB/hab. EUA 2001=100
Estats Units	100	100	100
Gran Bretanya	72	72	72
França	55	79	75
Alemanya	41	72	67
Itàlia	37	64	68
Espanya	23	46	56
Japó	20	68	74

b) Convergència parcial

PIB p.c. EEUU Àfrica

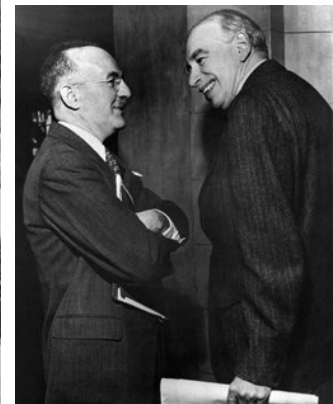
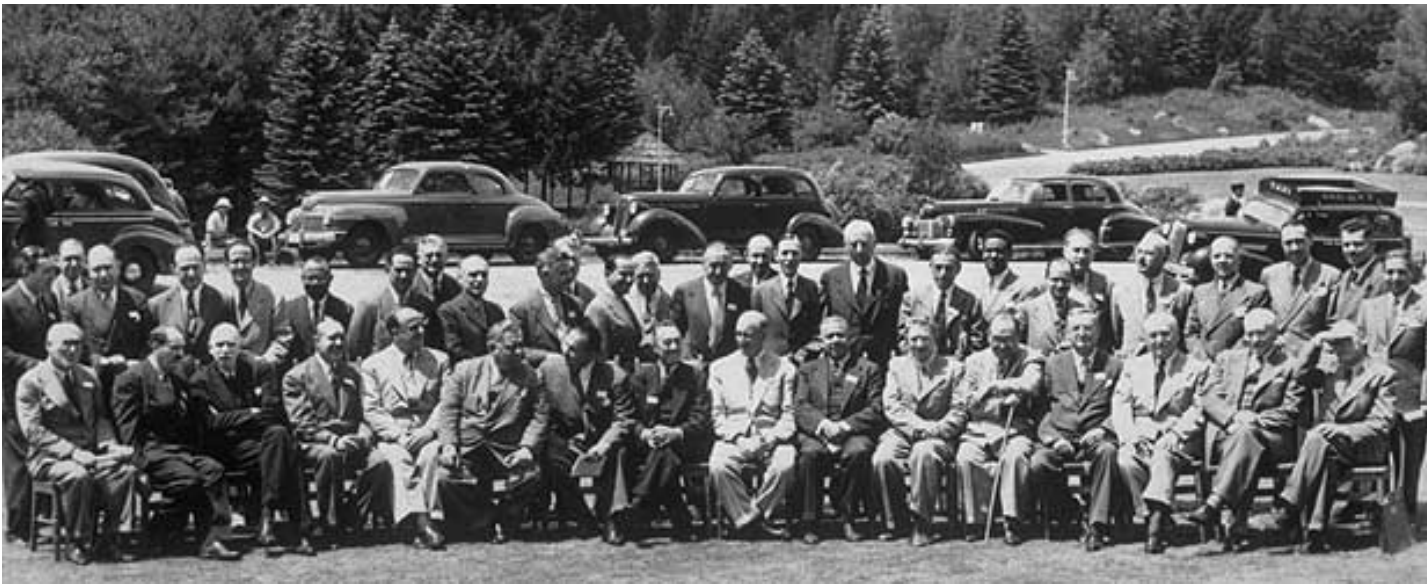
— Àfrica — EEUU

3. La reconstrucció després de la 2GM

a) El nou ordre mundial: *Bretton Woods* i les institucions multilaterals

- El nou ordre internacional: un intent d'evitar els errors del passat => trencament de les relacions econòmiques internacionals.
- Del revengisme (1GM-Versalles) a cooperació internacional (2GM).
- El paper dels EUA: de demanda de retorn de crèdits (endeutament) a les ajudes a Europa (Pla Marshall).
- Evitar nacionalisme econòmic: del proteccionisme d'entreguerres a la reducció de les restriccions al comerç.
- Context de guerra freda, pugna entre capitalisme i comunisme.

- La Conferència de Bretton Woods (1944) i el nou sistema monetari internacional (fins al 1971).
- 45 països van acordar els principis bàsics:
 - Un nou patró or: dòlar el és l'única moneda convertible.
 - Tipus de canvi fixos.
 - Noves institucions: mecanisme per la cooperació.

Fons Monetari Internacional (FMI)

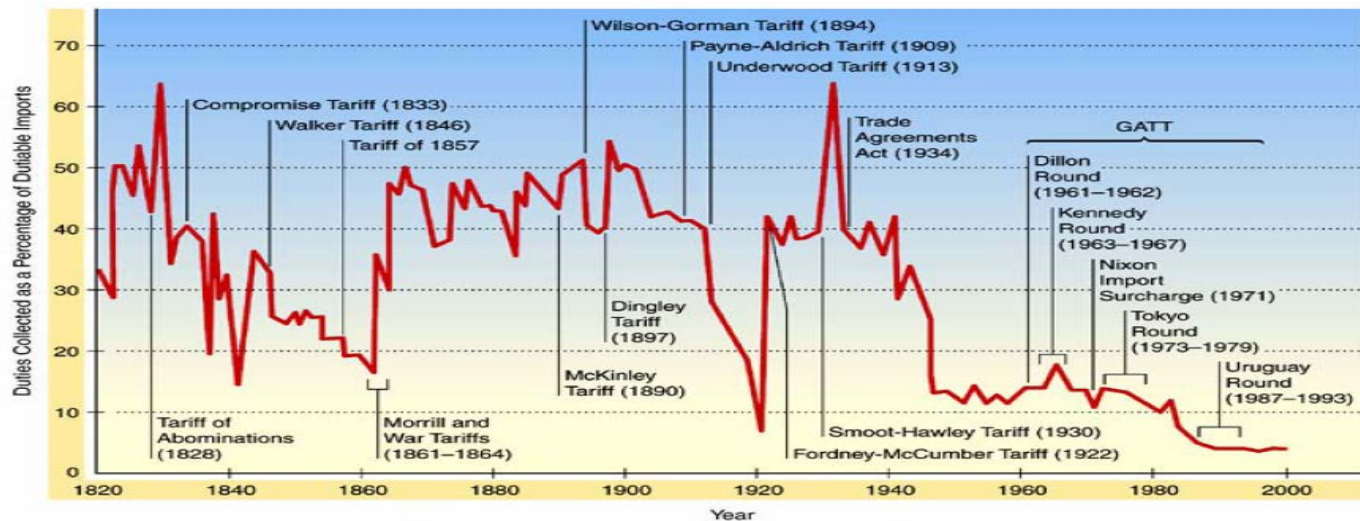
- Objectiu: ajudar els països amb problemes a les seues balances de pagaments amb préstecs de divises.
- Funcionament: cada país aporta una quota en funció del seu PNB i comerç exterior => els EUA i els països més rics fan una major aportació => major poder de decisió.
- Condicionalitat: els préstecs estan subordinats al compliment d'una sèrie de condicions (ajust estructural) => polítiques de reducció de la despesa i equilibri pressupostari.

Banc Mundial (BM)

- Objectiu: reduir la pobresa al món.
- Concessió de crèdits a tipus d'interès baix i a llarg termini als països de renda més baixa => projectes d'estímul al creixement.

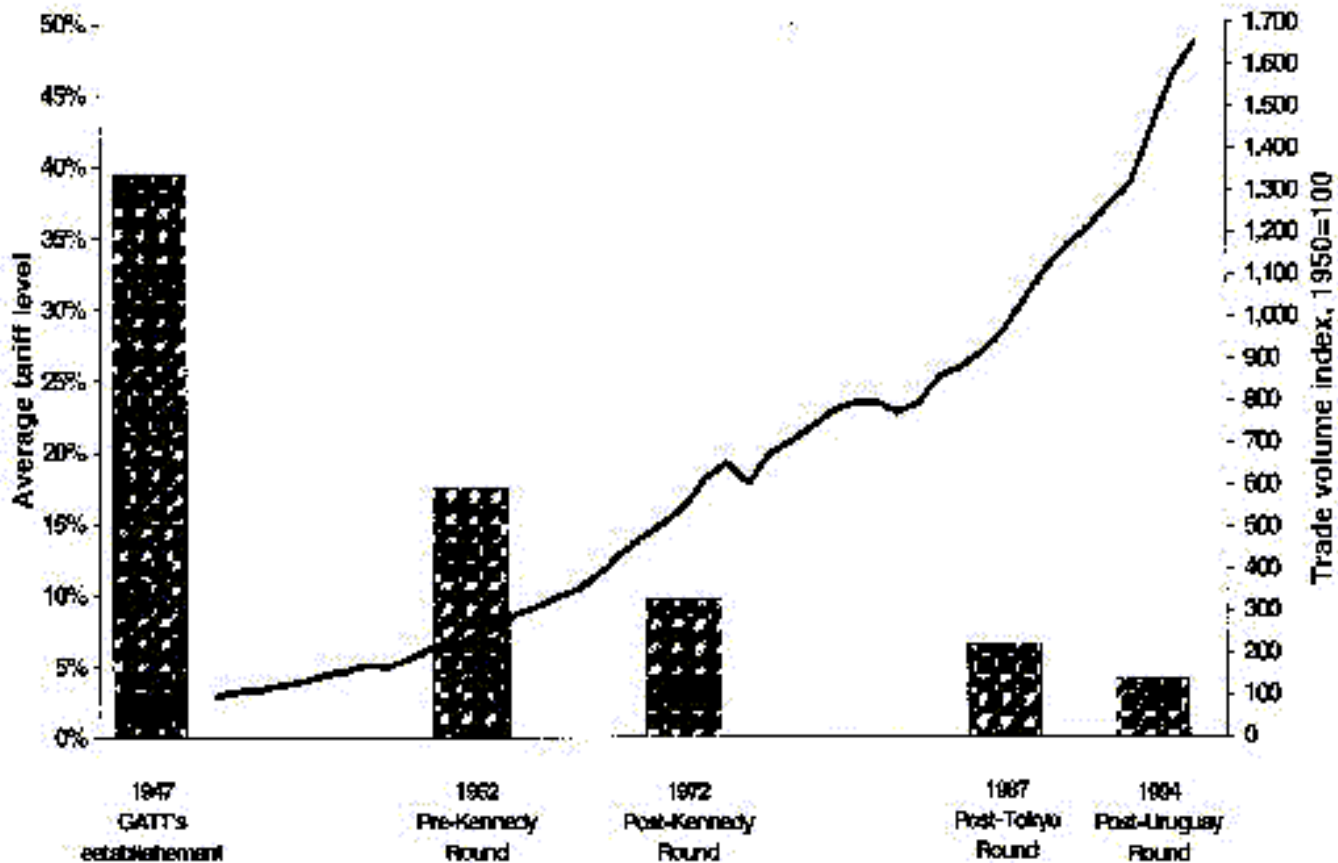
Acord General sobre Aranzels i Comerç (GATT)

- Objectiu: impulsar la liberalització dels intercanvis en reunions periòdiques (rondes) en les quals es pacta l'eliminació progressiva dels obstacles al comerç mundial.
- Dificultats: excepcions al lliure comerç => unions duaneres, càrtels internacionals (OPEP), *dumping*...
- 1994: es va substituir el GATT (*General Agreement on Trade and Tariffs*) per la WTO-OMC (*World Trade Organization*).

- Resultat del GATT: augment del volum de comerç mundial

Aranzels industrials i volum de comerç

b) El Pla Marshall (1948-1951)

- BW era una solució de problemes a llarg termini => a curt termini hi havia problemes més immediats => reconstrucció.
- Funcionament => demandes europees, acceptació OEEC i Comissió del Pla, enviaments empreses americanes.
- Quins productes? 33% mat. primeres; 29% aliments i fertilitzants; 17% maquinària i mitjans transport; 16% petroli.
- Quins països? França i la GB (45%); Alemanya, Itàlia i Holanda (32%).
- Ajuda a la reconstrucció i exportacions nord-americanes.

c) La integració europea

- La cooperació dins d'Europa va anar més enllà.
- De la CECA (Confederació Econòmica del Carbó i l'Acer) a la CEE (Comunitat Econòmica Europea).

“La solidaritat de producció així constituïda posarà de manifest que tota guerra entre França i Alemanya no solament resulta impensable, sinó materialment impossible... Oberta a tots els països que hi vulguen participar... Posarà els fonaments per a la unificació econòmica”.

- *Robert Schuman (1951). Ministre francès*
- Tractat de Roma (1957) => 6 països: Alemanya, Bèlgica, França, Holanda, Itàlia, Luxemburg.

4. Les bases del creixement durant l'època daurada

Pel costat de l'oferta:

- Les fonts del creixement:
 - L, K, PTF i el progrés tecnològic.
- El canvi estructural
 - Les transformacions en el sector agrari: la *Revolució Verda*.
 - La terciarització.
- Disponibilitat de recursos energètics a preus baixos.

Pel costat de la demanda:

- El paper de l'Estat: les polítiques keynesianes i l'Estat de Benestar.
- L'augment del consum.

a) Factores de creixement

Creixement extensiu

Creixement intensiu

<i>Bloque o País</i>	<i>Crecimiento del PIB</i>	<i>Contribución del factor</i>			<i>Contribución de la PTF¹</i>
		<i>Tierra</i>	<i>Trabajo</i>	<i>Capital</i>	
<i>En porcentajes</i>					
OCDE ²	5,4	0	12	26	62
URSS	5,1	3	35	51	10
Asia ³	5,6	1	41	33	26
América Latina	5,2	3	35	27	34
Japón	9,3	-1	16	26	59
Estados Unidos	3,7	0	31	28	41
Gran Bretaña	3,0	0	2	33	66
RFA	5,9	0	2	27	70
Francia	3,1	0	7	21	72

Notas: 1) PTF: Productividad Total de los Factores; 2) Media aritmética de los cinco países siguientes: Japón, Estados Unidos, Gran Bretaña, RFA y Francia; 3) Engloba a Japón; sin este país, el PIB asiático sería 5,2.

FUENTE: Carreras (2003, 394).

a) Els factors de creixement

- **Δ del factor treball:**
 - Creixement demogràfic (*baby boom*).
 - Δ de la població activa: reducció de l'atur i incorporació de la dona al mercat de treball.
 - Èxode rural i immigració.
 - No només quantitat. Millora del capital humà.
- **Δ de l'estoc de capital:**
 - Elevada propensió a invertir (beneficis empreses i més estalvi familiar).
 - La inversió exterior nord-americana i la reconstrucció.
 - La inversió pública (infraestructures).

- **Δ PTF: la Productivitat Total dels Factors i el progrés tecnològic**

- Procés de difusió tecnològica (I+D) => des dels EUA cap als països industrialitzats (Europa i Japó).
- Adopció del canvi tècnic generat als EUA => convergència tecnològica.
- Sectors on es produeixen innovacions: química, farmacèutica, electrònica, automòbils, aeroespacial, nuclear...
- Maduració i ple aprofitament de les tecnologies pròpies de la 2RI.

Estoc d'automòbils, 1913-1973 (milers)

	1913	1950	1973
França	91	1.500	14.500
Alemanya	61	516	17.023
Itàlia	22	342	13.424
Holanda	4	139	2.957
Suècia	3	252	2.503
GB	106	2.258	13.497
Espanya	-	89	3.804
Austràlia		768	4.250
Canadà	29	1.913	7.866
EUA	1.190	40.339	101.986
Japó	-	48	14.473

b) El canvi estructural

- Modificació en l'estructura de les economies que porta a increments de productivitat. Canvi estructural en dues direccions:
 - 1) **Reducció del pes del sector agrari** => transformacions del sector agrari:
 - a) **Mecanització:** substitució de l'esforç humà i animal per energia proporcionada pel motor de combustió interna (tractors, recol·lectores...).
 - b) **Revolució Verda:** millora en les tècniques de rec, ús de pesticides contra les plagues i fertilitzants químics, selecció de llavors i de bestiar...

Efectes de les transformacions agràries:

- Augment de la productivitat
- Augment de la producció
- Reducció de la mà d'obra ocupada en l'agricultura
- Èxode rural

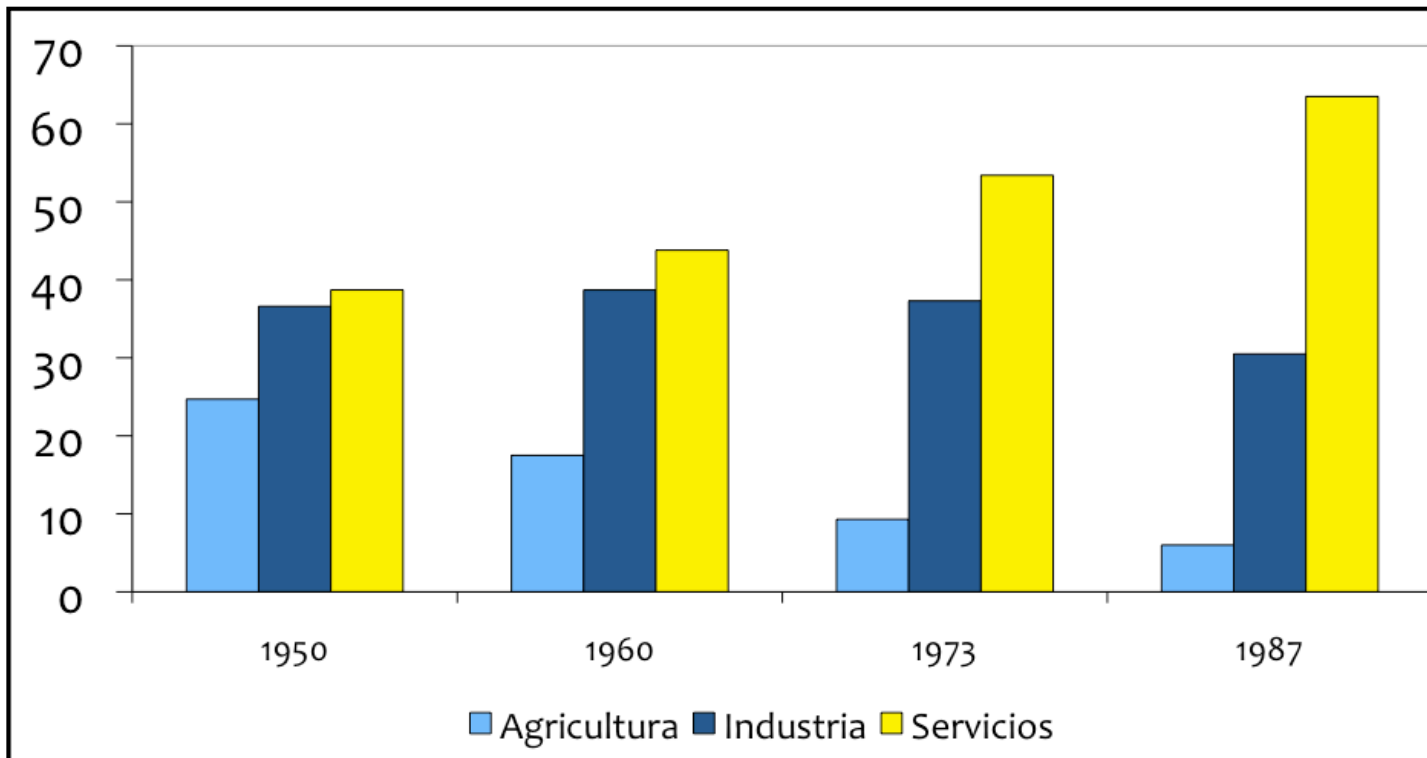

Població activa en l'agricultura (percentatge)

	1950	1973
Itàlia	41,0	17,4
Alemanya	29,0	7,5
França	33,0	12,2
GB	5,0	2,9
EUA	12,0	4,1
Japó	49,0	13,4
Països Baixos	19,0	6,8
Suècia	20,0	7,1

2) **Terciarització de l'economia:** augment del pes del sector serveis dins d'una economia

**Estructura de la població activa per sectors en %, 1950-1987
(mitjana 16 països desenvolupats)**

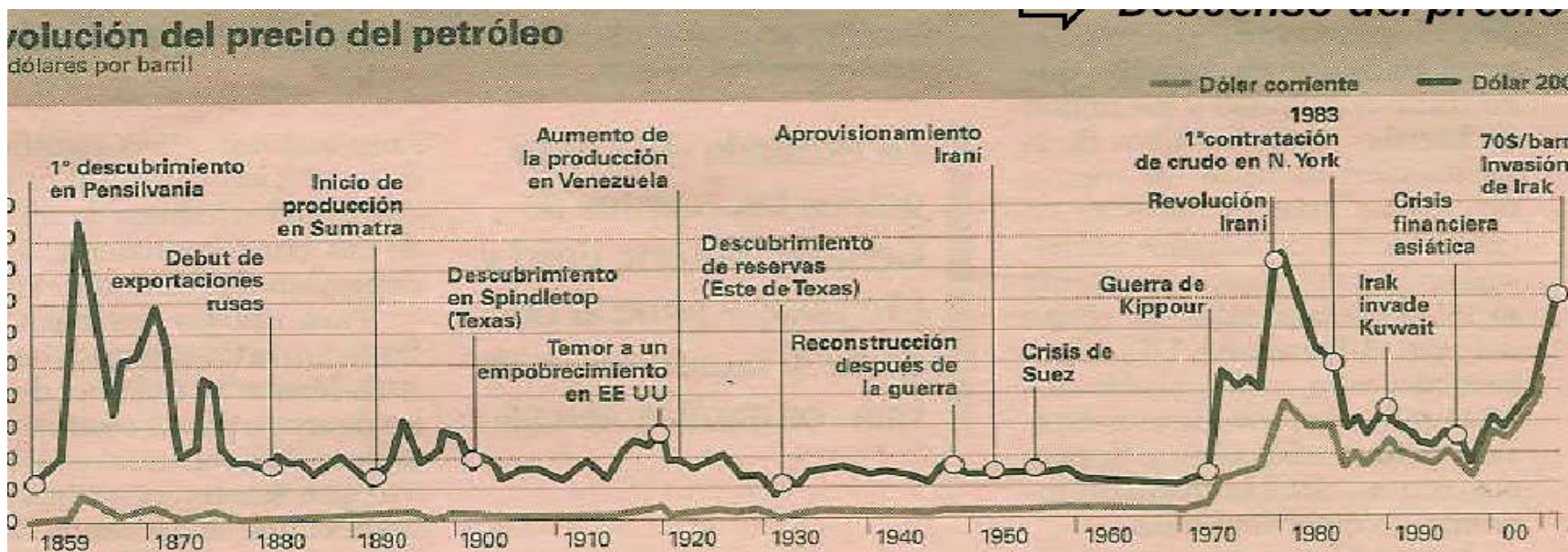
c) Disponibilitat de recursos energètics a preus baixos

- Es va produir una explosió en el consum d'energia => Δ del consum d'energia per habitant:

	POBLACIÓ (milions hab.)	CONSUM TOTAL (milions ton.)	CONSUM PER HAB. (ton/hab.)
1900	1.597	760	0,476
1920	1.763	1.382	0,783
1940	1.947	2.006	1,030
1960	2.982	4.296	1,440
1980	4.219	9.670	2,290

- Canvi en les pautes de consum d'energia: del carbó al petroli.
- *L'era del petroli barat:*
 - Δ de l'oferta > Δ de la demanda => preus baixos.
 - Explotació de nous jaciments (Pròxim Orient: OPEP, 1960).

	Carbó i combustibles sòlids	Petrolí	Gas natural	Energia hidràulica	Energia nuclear	TOTAL
1920	96,5	2,6	-	0,9	-	100
1929	94,5	4,2	-	1,3	-	100
1937	89,6	8,5	-	1,9	-	100
1950	82,5	14,0	0,3	3,2	-	100
1955	74,4	21,4	0,9	3,3	-	100
1960	61,4	32,5	1,8	4,2	0,1	100
1965	45,0	48,3	2,3	4,1	0,3	100
1970	29,2	60,2	6,6	3,5	0,5	100

- Els factors que hem vist fins ara van afavorir un **impuls de l'oferta**. Això es va combinar amb una **tirada de la demanda** (cosa que no havia passat en el període d'entreguerres) => El consum de masses.
- La demanda es va incrementar i mantenir estable gràcies a:

a) Les polítiques keynesianes i l'Estat de Benestar

Després del 1945 es va admetre de manera general que l'Estat havia d'utilitzar la despesa pública per acostar i mantenir l'economia a prop de la plena ocupació

=> polítiques per eixir de la crisi dels trenta i la teoria econòmica: Keynes (1936), *Teoria general de l'ocupació, l'interès i els diners*.

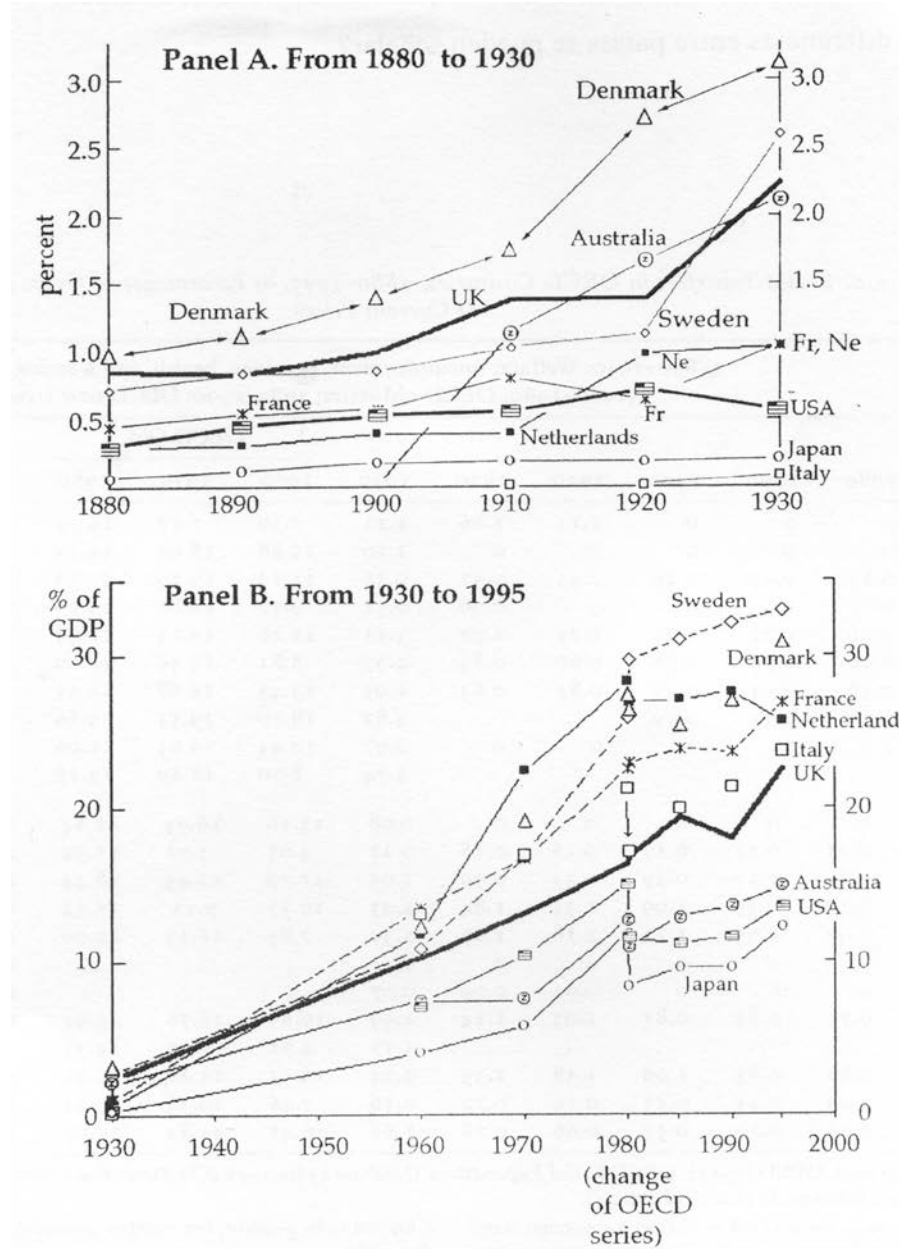
- Estat de Benestar: la despesa social és un component important de la despesa pública.
 - L'Estat s'encarrega de la provisió de determinats serveis (educació, sanitat, prestacions per atur, jubilacions...).
 - Empreses públiques (telefonía, gas, electricitat, aigua...).
 - Establiment de regulació al mercat de treball (jornada laboral, w mínim...).
 - L'Estat aporta el capital (escoles, hospitals...) i contracta treballadors.
 - Com finançar la despesa que representen els serveis que ofereix?
 - Impostos: progressius => redistribució de la renda.
 - Economies mixtes: mercat lliure + intervenció estatal.

% DE LA DESPESA GOVERNAMENTAL AL PIB, 1913-1999					
	1913	1938	1950	1973	1999
Anglaterra	13,3	28,8	34,2	41,5	39,7
Holanda	8,2	21,7	26,8	45,5	43,8
França	8,9	23,2	27,6	38,8	52,4
Alemanya	17,7	42,4	30,4	42,0	47,6
Estats Units	8,0	19,8	21,4	31,1	30,1
Japó	14,2	30,3	19,8	22,9	38,1

Transferències socials, % de GDP, 1880-1995

L'evolució de l'Estat de Benestar:

- Els països escandinaus
- L'Europa Occidental
- Els EUA, Austràlia i el Japó

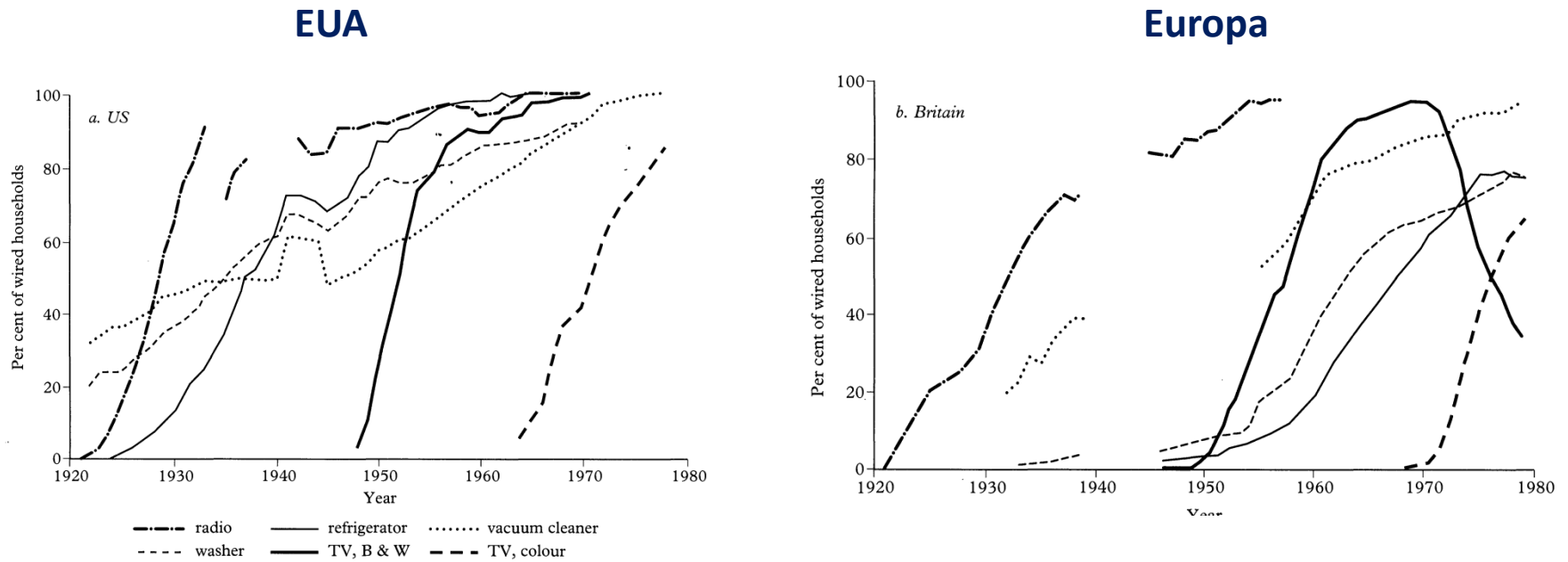
b) L'augment del consum

- Més consumidors potencials resultat de l'augment demogràfic.
- Més salaris per la reducció de l'atur, la incorporació de la dona al mercat de treball i els moviments migratoris.
- Salaris més elevats (negociació col·lectiva i poder dels sindicats), vinculats a la major productivitat.
- Distribució menys desigual de la renda: classe mitjana.
- Menys incertesa => l'Estat ofereix serveis públics gratuïts o molt barats => necessitats bàsiques cobertes (sanitat, educació...) => redueix risc futur i afavoreix el consum present.
- Demanda externa => obertura dels mercats internacionals.

	Salari real el 1973 (1953=100)	Increment anual del salari real (%)
Estats Units	155	2,2
Gran Bretanya	185	3,1
Alemanya	276	5,2
França	209	3,8
Itàlia	316	5,9
Japó	339	6,3

- El consum de masses: els EUA vs Europa.

- Arribada del consum de masses a Europa. Als EUA, arriba en la dècada del 1920; a Europa, després de la 2GM, en plena època daurada del capitalisme.
- Bens de consum durador (electrodomèstics, cotxes...).

Bibliografia:

1. **La Segona Guerra Mundial (1939-1945)**
2. **Creixement econòmic i convergència**
3. **La reconstrucció després de la Segona Guerra Mundial**
4. **Els factors de creixement: oferta i demanda**

Feliu i Sudrià (2006): *Introducció a la Història Econòmica Mundial*.
València: Publicacions de la Universitat de València.

- Cap. 17: La sortida de la guerra: un nou ordre internacional.
- Cap. 18: L'època daurada del capitalisme (I): els factors del creixement econòmic.
- Cap. 19: L'època daurada del capitalisme (II): la nova dinàmica del creixement, apartat 1.

TEMA 7. CRISI I DESACCELARACIÓ DE LES ECONOMIES OCCIDENTALS

1. Els límits del creixement

2. La crisi dels anys setanta i la persistència de l'atur

L'esgotament de les bases de creixement durant l'època daurada del capitalisme

A. Els problemes monetaris i la fi del sistema de Bretton-Woods

- El sistema monetari creat a BW (patró or-dòlar amb tipus de canvi fixos) i basat en el dòlar experimenta problemes.
- La crisi del dòlar des del final dels anys seixanta:
 - L'economia dels EUA passa a tenir dèficit comercial (pèrdua de competitivitat de les exportacions).
 - Els EUA continuen invertint en l'exterior.
 - Augment de la despesa militar (Guerra de Vietnam).

- Eixida de dòlars del país + emissió excessiva de dòlars => les reserves d'or als EUA no són suficients per garantir els dòlars en circulació => pèrdua de confiança en el dòlar.
- Fortes tensions en el sistema monetari i financer internacional.
- Al **1971**, Nixon va **suspendre la convertibilitat** del dòlar en or i va acabar amb el patró or-dòlar acordat en la conferència de Bretton Woods.
- Fi d'un segle de funcionament del patró or (en les seues diferents versions) i adopció d'un sistema amb **tipus de canvi flotants o flexibles**.

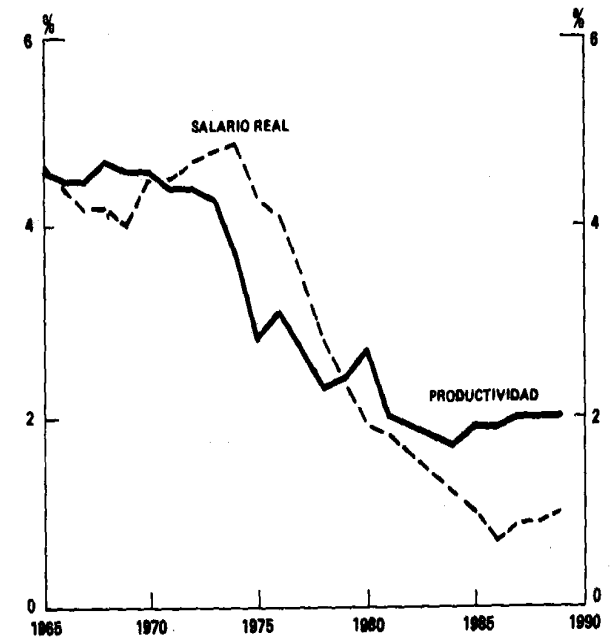
B. Reducció en les taxes de creixement de la productivitat

- La productivitat ja no creix tant com en l'època daurada del capitalisme (EDC) => primer símptoma d'esgotament del paradigma tecnològic de la 2RI.
- Les inversions cada vegada generen un creixement menor de la productivitat.

Crecimiento de la productividad del trabajo por sectores (1913-1987)									
% de incremento anual del valor añadido por trabajador									
	agroforestal y pesquero			industria y construcción			servicios		
	1913-50	1950-73	1973-87	1913-50	1950-73	1973-87	1913-50	1950-73	1973-87
Inglaterra	2,5	4,6	3,6	1,4	2,9	2,8	0,7	2,0	1,1
Francia	1,4	5,9	4,8	1,5	5,2	3,9	0,4	3,0	0,8
Alemania	-0,4	6,3	3,7	1,3	5,6	2,0	-0,2	2,8	2,0
EUA	1,6	5,4	2,4	1,5	2,2	1,1	1,0	1,4	0,2
Japón	0,3	7,3	1,9	2,4	9,5	3,9	0,3	4,0	2,2

C. Els salaris

- Des del 1968-1969, els increments dels salaris superaren els increments de productivitat (a diferència de l'EDC).
- Efecte: augment dels costos de producció (cost salarial).

Fuente CEE: Employment in Europe 1989.

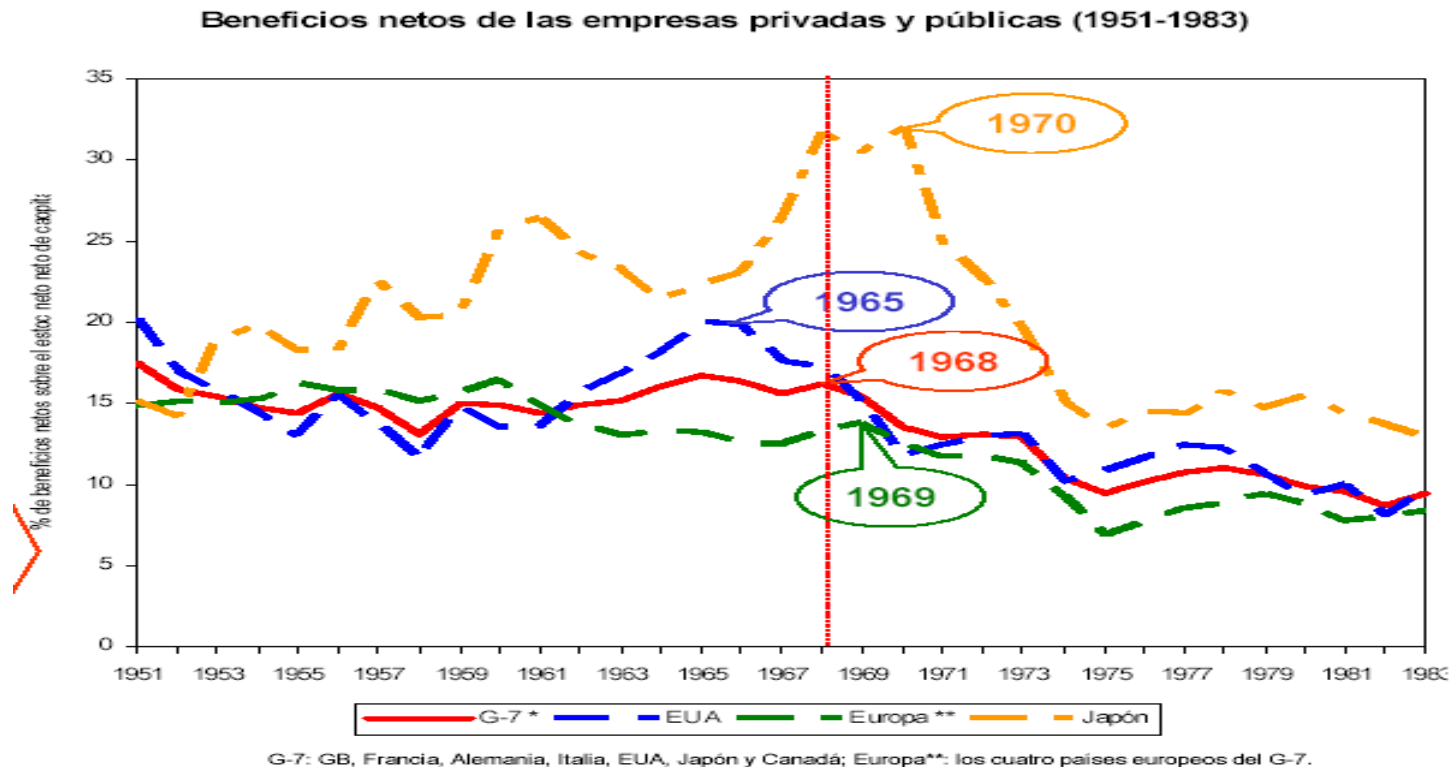
SALARIOS Y PRODUCTIVIDAD DEL TRABAJO EN EL FIN DE LA ÉPOCA DORADA (1964-1973)

		(A): % de crecimiento anual de la productividad	(B): % de crecimiento anual de los salarios	diferencia (A-B)
Estados Unidos	1964-68	2,4	2,5	-0,1
	1969-73	1,0	2,0	-1,0
Europa occidental	1964-68	4,5	4,3	+0,2
	1969-73	4,2	5,0	-0,8
Japón	1964-68	8,7	7,6	+1,1
	1969-73	7,8	10,6	-2,8

Fuente: Marglin, S. A. y Schor, J. B., eds. (1990), p.18.

D. Caiguda dels beneficis empresarials

- Amb augment dels costos de producció i caiguda en els marges de benefici => reducció de la inversió que afecta negativament la producció.

La crisi del petroli

- De la guerra dels Sis Dies (1967) a la **guerra del Yom Kippur (1973)**
=> Egipte pel sud (Sinaí) i Síria pel nord (alts del Golan).
- Com a represàlia als EUA i països industrialitzats pel suport a Israel, l'OPEP va reduir les extraccions de petroli (càrtel + oligopoli) => augment del preu del barril de cru.
- També raons econòmiques: caiguda en el preu de les matèries primeres, preus baixos del petroli => deteriorament de la relació real d'intercanvi.
- **1979: segon *shock* del petroli** => revolució Iran i guerra Iran-Iraq.

LOS GRANDES BLOQUES ECONÓMICOS, 1948-1989

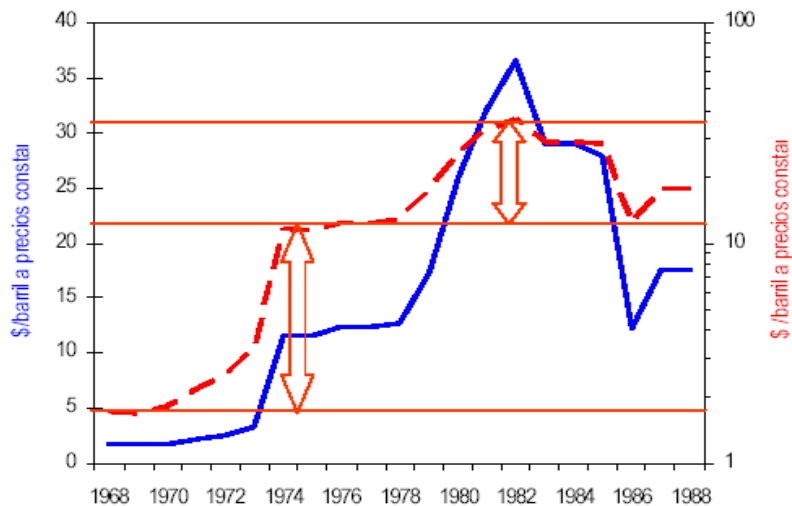

- països capitalistes desenvolupats (OCDE)
- economies socialistes de planificació centralitzada
- països subdesenvolupats
- països subdesenvolupats membres de l'Organització de Països Exportador de Petrolí (OPEP)

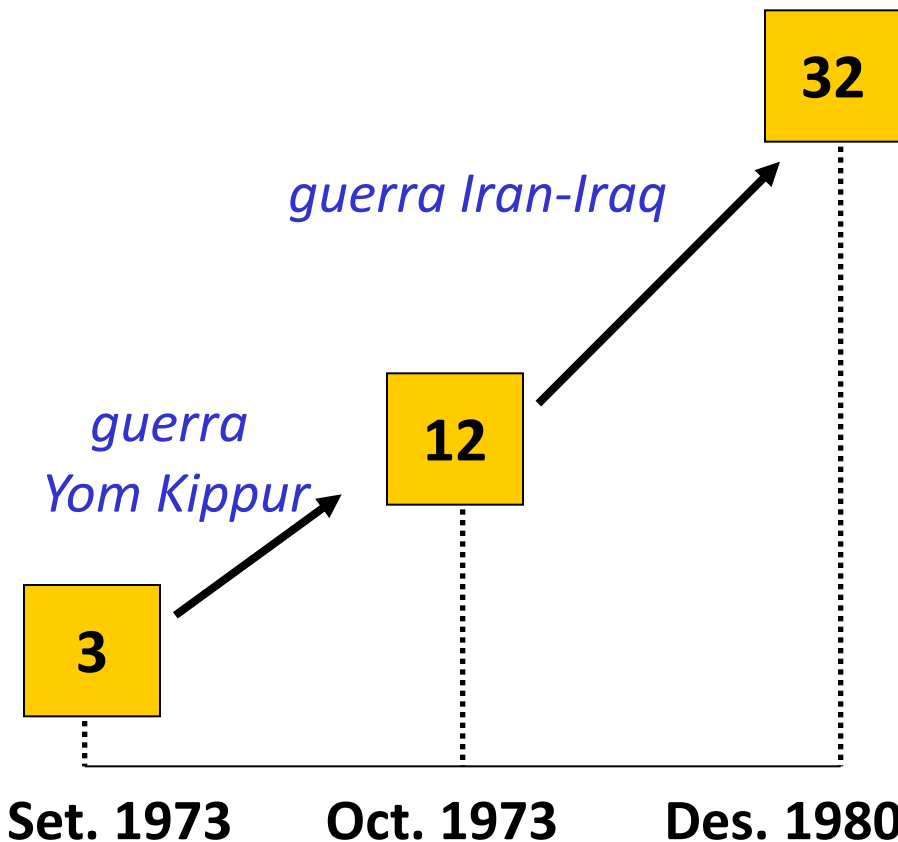

El desafío de la OPEP: 1973 y 1979

L'augment del preu del barril de cru

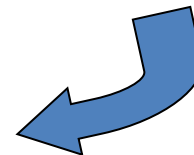

Preus del petroli (\$/barril)

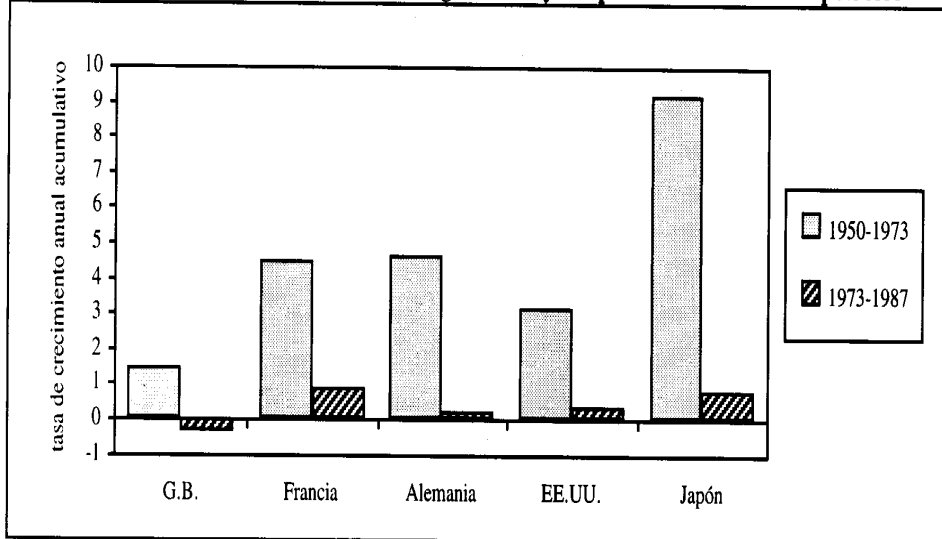
- Fi de l'era del petroli barat => un dels factors de creixement durant l'època daurada del capitalisme (1945-1973).
- S'acaba amb el subministrament energètic barat i segur. 2 efectes:
- **Augment de la factura energètica** d'empreses i famílies (reducció del consum d'uns altres béns de consum).
- **Augment general dels preus:** el petroli és un *input* present en pràcticament tot els processos productius => augments dels costos de producció que es trasllada als preus finals.

INFLACIÓ

- A curt termini és difícil reduir el consum de petroli a causa d'una demanda molt inelàstica (dependència del petroli).
- A mitjà i llarg termini la solució passava per reduir la dependència del petroli amb:
 - Una reducció de la intensitat energètica de les economies industrialitzades => polítiques d'estalvi energètic.
 - L'explotació i el consum de fonts d'energia alternatives (gas natural, energia nuclear, solar, eòlica...).

Incrementos en el consumo de energía antes y después de la crisis del petróleo

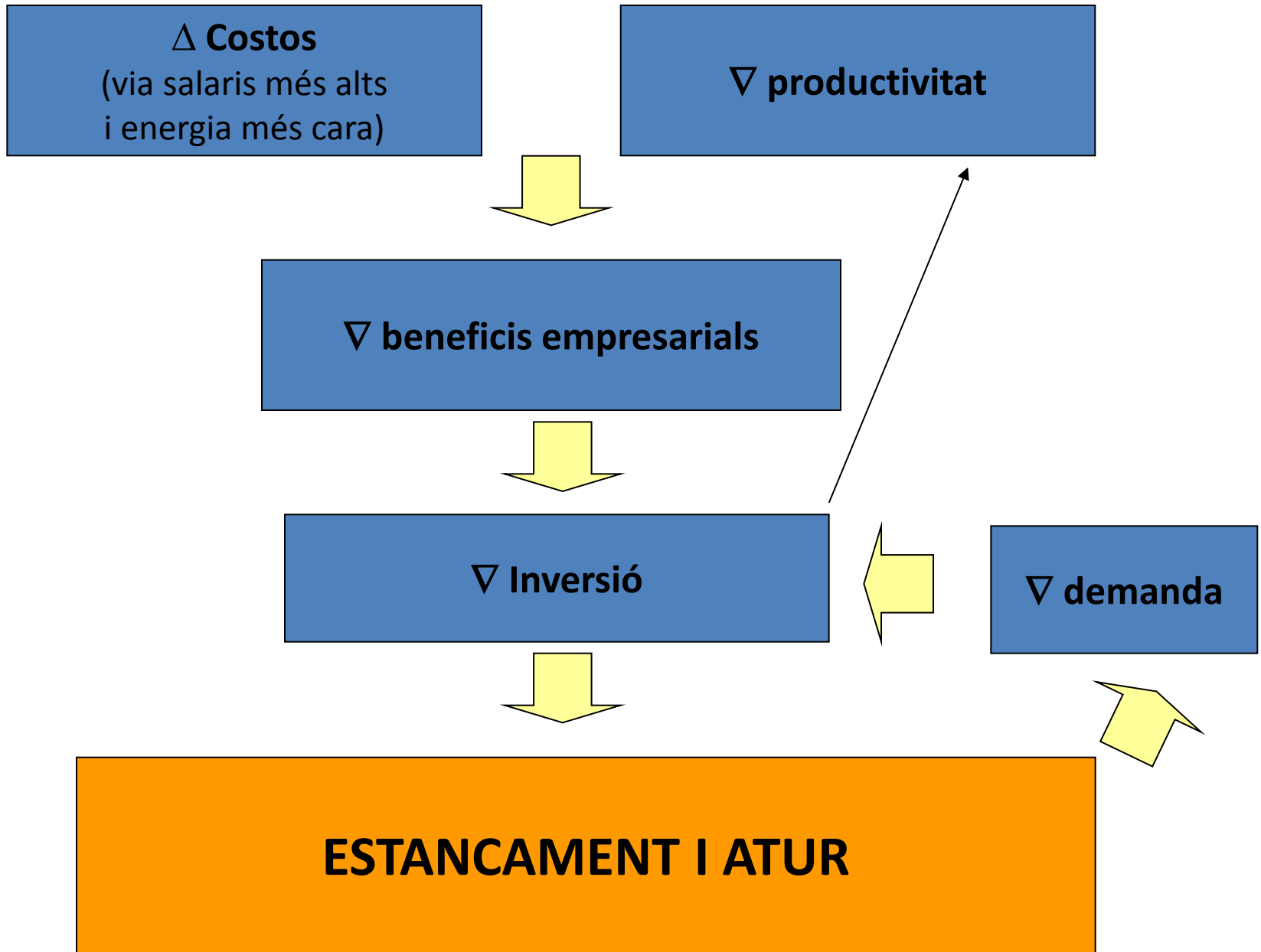
Fuente: NN.UU. Energy Statistics Yearbook, Nueva York, 1979-1990

	Carbó	Petroli	Gas	Hidràulica	Nuclear
1850	97,6 %			2,4 %	
1900	95,4 %	3,6 %	0,2 %	0,8 %	
1950	59,3 %	29,8 %	9,3 %	1,6 %	
1970	32,7 %	45 %	17 %	4,9 %	0,4 %
1986	31 %	38,7 %	19,3 %	6,3 %	4,7 %

Impacte del preu del petroli en perspectiva històrica i els reptes actuals

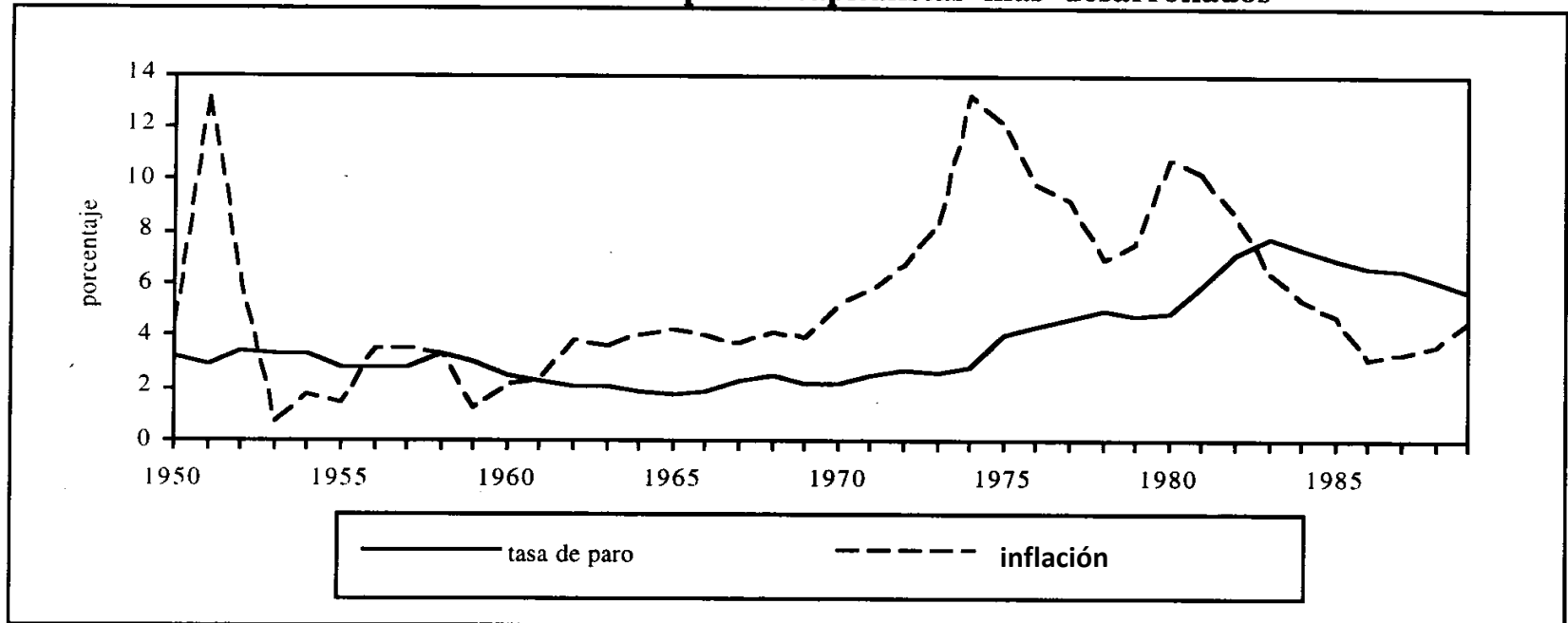
- L'augment del preu del petroli va ser el detonant de la crisi (causa immediata de la crisi).
 - ***Shock* del petroli => pujada dels preus => INFLACIÓ.**
- Hem de tenir presents els desajustos estructurals previs a l'economia mundial (causes profundes de la crisi):
 - **Desajustos estructurals => ESTANCAMENT => ATUR.**

- Un nou concepte per a una nova realitat econòmica: **estagflació**.

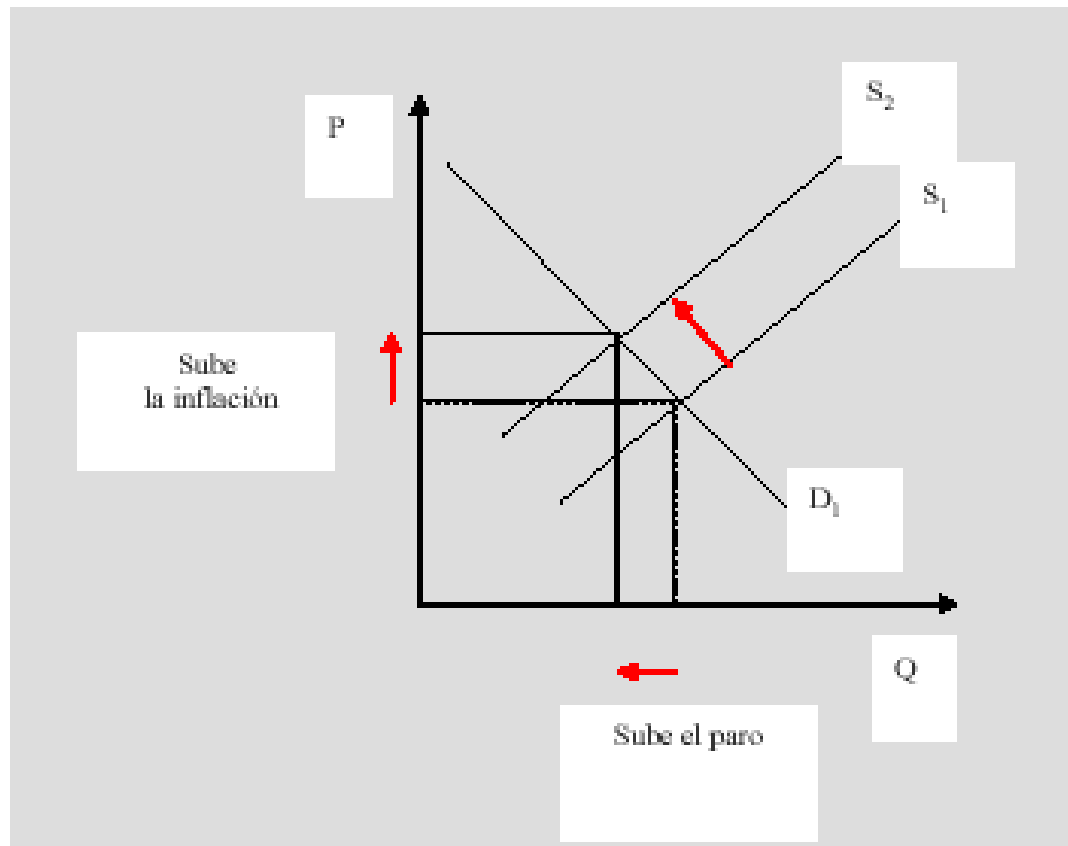
ESTANCAMENT (atur) + INFLACIÓ = ESTAGFLACIÓ

Media de los dieciséis países capitalistas más desarrollados

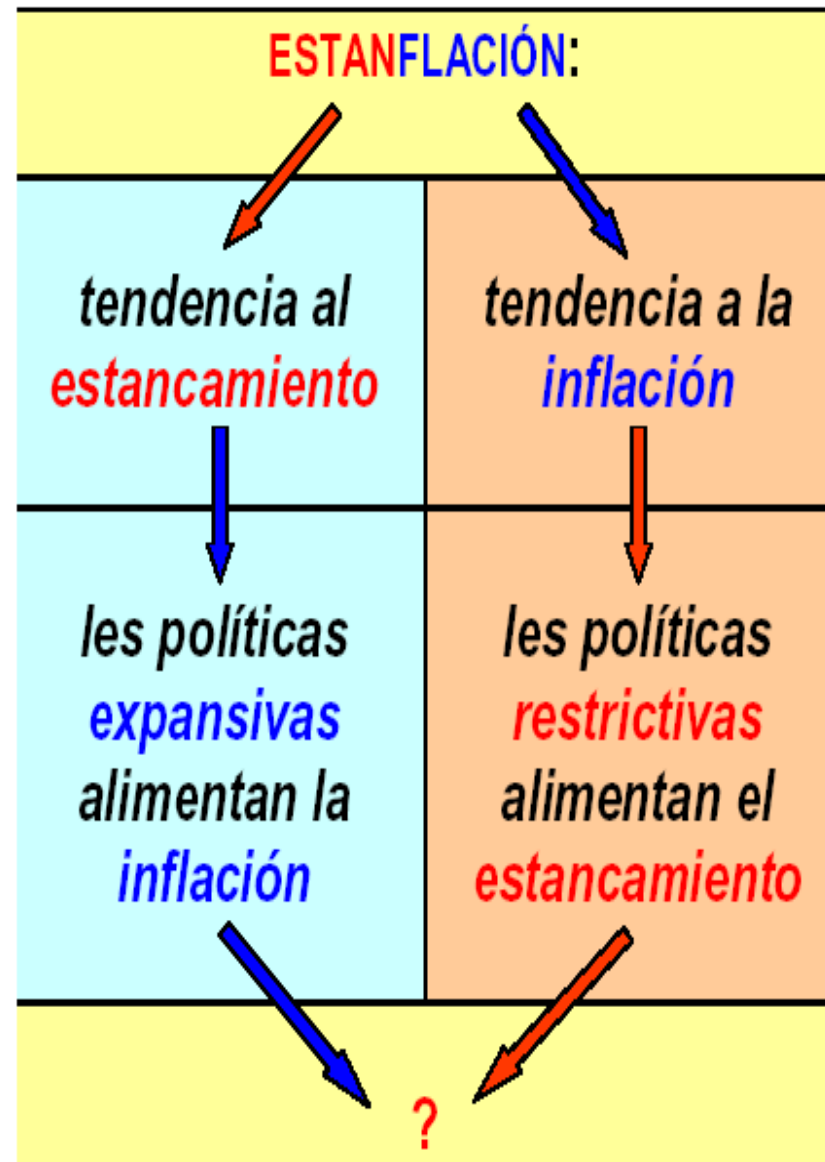

Fuente: A. MADDISON, *Historia del desarrollo capitalista*, op. cit., p. 124

- Davant un *shock* negatiu d'oferta:
 - Un augment de la demanda genera més inflació.
 - Polítiques keynesianes => expansió fiscal per augmentar consum.
 - Una contracció de la demanda genera més atur.

- La nova situació genera un **dilema de política econòmica**.
- Quina ha de ser la prioritat dels governs en matèria econòmica?
 - a. Reduir la inflació a costa de prolongar l'estancament i generar més atur?
 - b. Combatre l'estancament i l'atur a pesar d'accelerar l'espiral inflacionista?

- Davant l'estagflació (i a diferència de la Gran Depressió) les polítiques keynesianes ja no resultaven tan efectives per restaurar l'equilibri.
- Comença el viratge cap al Neoliberalisme (M. Friedman i l'Escola de Chicago).
- L'Administració Reagan (1980-1988) i M. Thatcher (1979-1990) van liderar el canvi cap a polítiques econòmiques de signe neoliberal.
- Davant el dilema de política econòmica, la prioritat serà controlar la inflació:
 - Polítiques monetàries restrictives $\Rightarrow \nabla$ OM (ajust deflacionari) $\Rightarrow \Delta$ tipus d'interès $\Rightarrow \nabla$ Inversió \Rightarrow recessió i atur
- De resposta conjuntural a la crisi a corrent principal de pensament econòmic \Rightarrow els països es van alinear progressivament amb les polítiques neoliberals en el que es va denominar ***Consens de Washington***.

Keynesianisme: l'època daurada del capitalisme (1950-1973)

- Objectius prioritaris de política econòmica:
 - Plena ocupació
 - Creixement econòmic
 - Estabilitat del nivell interior de preus
 - Estabilitat i obertura progressiva (Bretton Woods)
- Instruments:
 - Política fiscal expansiva => polítiques de demanda actives
 - Política monetària (tipus d'interès) per controlar el cicle econòmic
 - Intervenció de l'Estat en determinades àrees de l'economia
 - Desenvolupament de l'Estat del Benestar

Etapa neoliberal del final del segle (1973/82-...?)

- Objectius prioritaris de política econòmica:
 - Reducció de la inflació
 - Obertura exterior (globalització)
 - Creixement econòmic
 - Ocupació
- Instruments:
 - Política monetària contractiva (tipus d'interès alts per control preus)
 - Liberalització comercial i financera (lliure mobilitat del capital)
 - Reducció del dèficit públic (objectiu dèficit zero)
 - Privatització de serveis i empreses públiques
 - Reducció del paper de l'Estat com a regulador econòmic
 - Retallades en impostos directes (per fomentar la inversió)
 - Polítiques per flexibilitzar el mercat de treball (reducció dels costos per part de les empreses)
 - Moderació salarial

Un balanç macroeconòmic: 1973-2000

A) Creixement econòmic:

- Creixement més lent, irregular i desigual entre els països
- Taxes inferiors al període anterior, però superior a unes altres etapes

Taxes de creixement anual acumulatiu del PIB per capita (%)

	Europa Occidental	Western Offshoots	Europa Oriental	Amèrica Llatina	Àsia	Àfrica	Mitjana
1820-1870	0,9	1,4	0,6	0,1	-0,1	0,1	0,5
1870-1913	1,3	1,8	1,2	1,8	0,5	0,6	1,3
1913-1950	0,8	1,6	1,5	1,4	0,1	1,0	0,9
1950-1973	4,1	2,4	3,5	2,5	3,9	2,1	2,9
1973-2000	1,9	1,8	-0,4	0,9	3,5	0,2	1,4
1820-2000	1,5	1,7	1,1	1,2	1,0	0,7	1,2

CUADRO 7.1 Tasas de crecimiento del PIB per cápita
y tamaño económico de las principales regiones (Entre paréntesis, número de países)

Regiones	Tasa de crecimiento medio anual		Peso relativo (en %) en 1998 de	
	1950-1973	1973-1998	El PIB mundial	Población mundial
Europa Occidental	4,08	1,78	20,6	6,6
«Nuevos» países occidentales	2,44	1,94	25,1	5,5
Japón	8,05	2,34	7,7	2,1
Total países desarrollados (34)	3,72	1,98	53,4	14,2
Países asiáticos emergentes (15)	2,61	4,18	25,2	50,9
Países desarrollados + países asiáticos emergentes (49)	2,93	1,91	78,6	65,1
Resto de Asia (40)	4,09	0,59	4,3	6,5
América Latina (44)	2,52	0,99	8,7	8,6
Europa del Este y exURSS (27)	3,49	-1,10	5,4	6,9
África (57)	2,07	0,01	3,1	12,9
Economías de débil o nulo crecimiento (168)	2,94	-0,21	21,4	34,9
Total mundial	2,93	1,33	100,0	100,0

Fuente: Maddison (2001)

B) Contención de la inflación

Tasas de inflación en los países industrializados más importantes, 1981-1994 y media del periodo 1961-1971 (en porcentajes anuales)

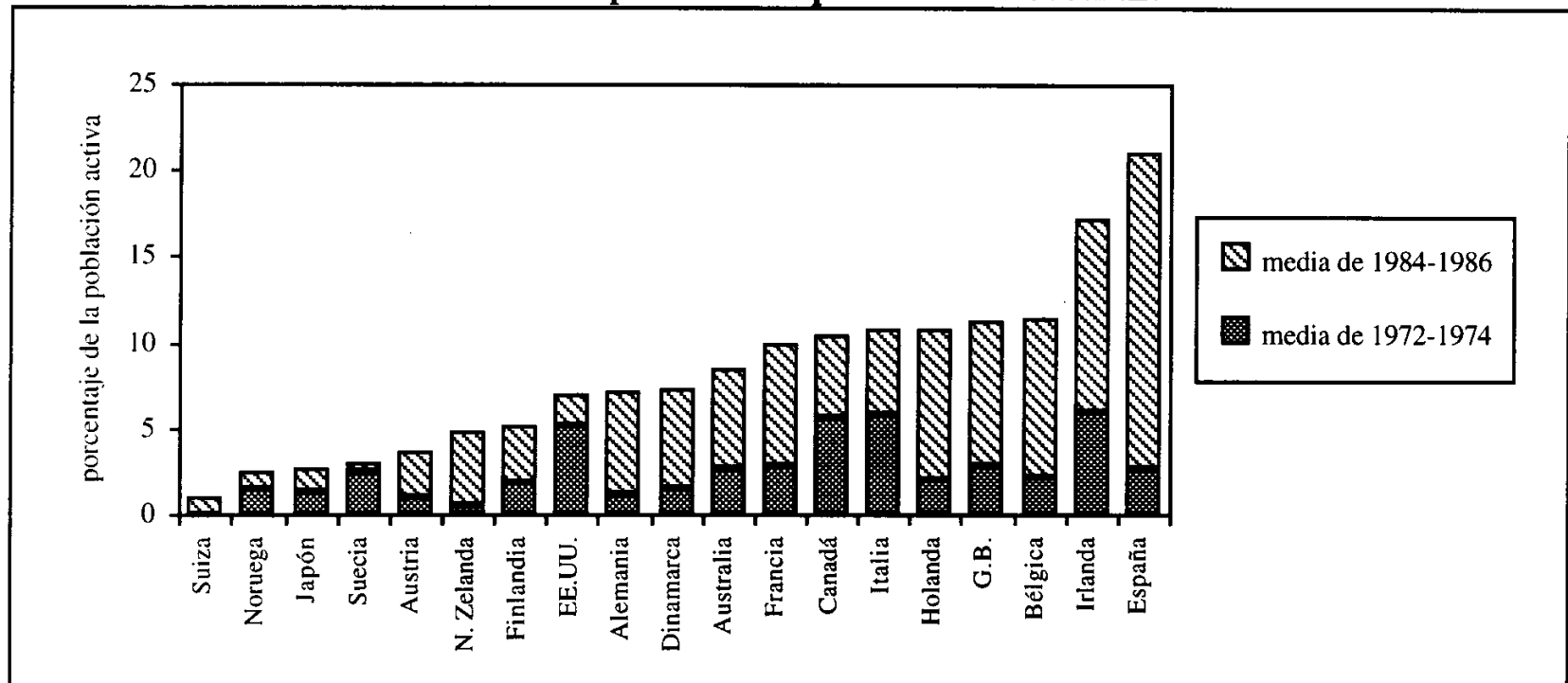
Año	EEUU	GBR	Canadá	Francia	Alemania	Italia	Japón
1961-71	3,1	4,6	2,9	4,3	3,0	4,2	5,9
1973	6,2	9,2	7,6	7,3	6,9	10,8	11,7
1974	11,1	16,0	10,9	13,7	7,0	19,1	24,5
1975	9,1	24,2	10,8	11,8	6,0	17,0	11,8
1976	5,7	16,5	7,5	9,6	4,5	16,8	9,3
1977	6,5	15,8	8,0	9,4	3,7	17,0	8,1
1978	7,6	8,3	8,9	9,1	2,7	12,1	3,8
1979	11,3	13,4	9,2	10,8	4,1	14,8	3,6
1980	13,5	18,0	10,2	13,6	5,5	21,2	8,0
1981	10,4	11,9	12,5	13,4	6,3	19,5	4,9
1982	6,1	8,6	10,8	11,8	5,3	16,5	2,7
1983	3,2	4,6	5,8	9,6	3,3	15,0	1,9
1984	4,3	5,0	4,3	7,4	2,4	10,6	2,2
1985	3,5	6,1	4,0	5,8	2,2	8,6	2,0
1986	1,9	3,4	4,2	2,7	-0,1	6,1	0,6
1987	3,7	4,1	4,4	3,1	0,2	4,6	0,1
1988	4,1	4,9	4,0	2,7	1,3	5,0	0,7
1989	4,8	7,8	5,0	3,6	2,8	6,6	2,3
1990	5,4	9,5	4,8	3,4	2,7	6,1	3,1
1991	4,2	5,9	5,6	3,2	3,5	6,4	3,3
1992	3,0	1,7	1,5	2,4	4,0	5,1	1,7
1993	3,0	1,3	1,9	2,1	4,1	4,2	1,3
1994	2,5	0,7	0,2	1,7	3,0	3,9	0,7

Fuente: KRUGMAN y OBSTFELD (1996), pp. 465 y 471.

C) L'ocupació: desinflació amb atur

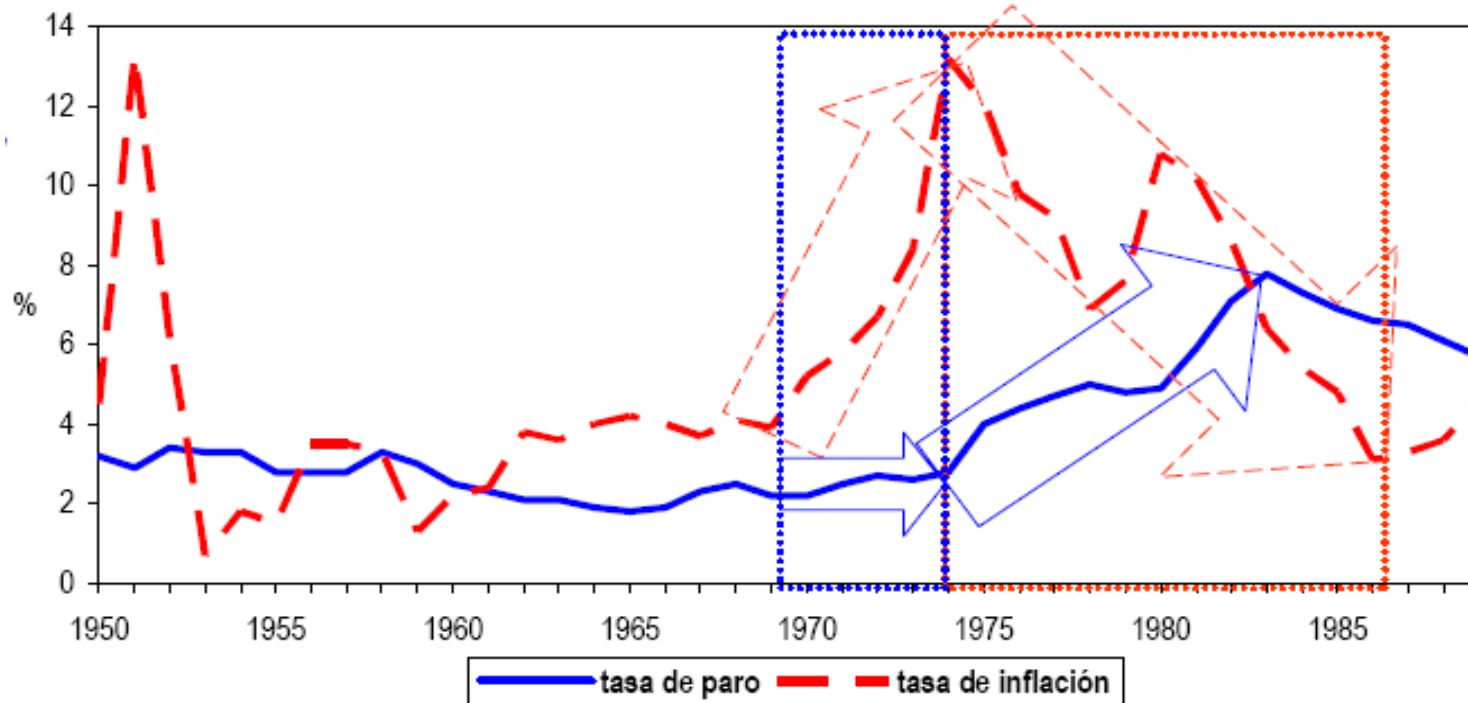
Creació de borses d'atur en les crisis que la lenta recuperació posterior no aconsegueix absorbir (*jobless growth*).

Niveles de paro en los países de la O.C.D.E.

Fuente: S.A. MARGLIN y J.B. SCHOR (ed.), *The Golden Age of Capitalism...*, op. cit., p. 239

Paro e inflació en los 16 paíes más desarrollados de la OCDE (1950-1990)

- Una vegada s'han contingut els preus (Δ IPC baixos des de la dècada del 1990)...
- hem de seguir amb les polítiques de contenció de preus o ens hem de preocupar pels perills de la recessió i deflació?
- I amb la crisi actual, quines polítiques caldrien?

D) La crisi de l'Estat del Benestar (Pràctica 6.2)

- Canvi a polítiques neoliberals que primen l'ortodòxia fiscal (dèficit zero)
- Evolució demogràfica (envelliment població – pensions)
- Les amenaces durant les crisis (caiguda ingressos – reducció despesa)
- Els elevats salaris, les reformes en els mercats de treball, i...
- ... la competitivitat en un món cada vegada més globalitzat

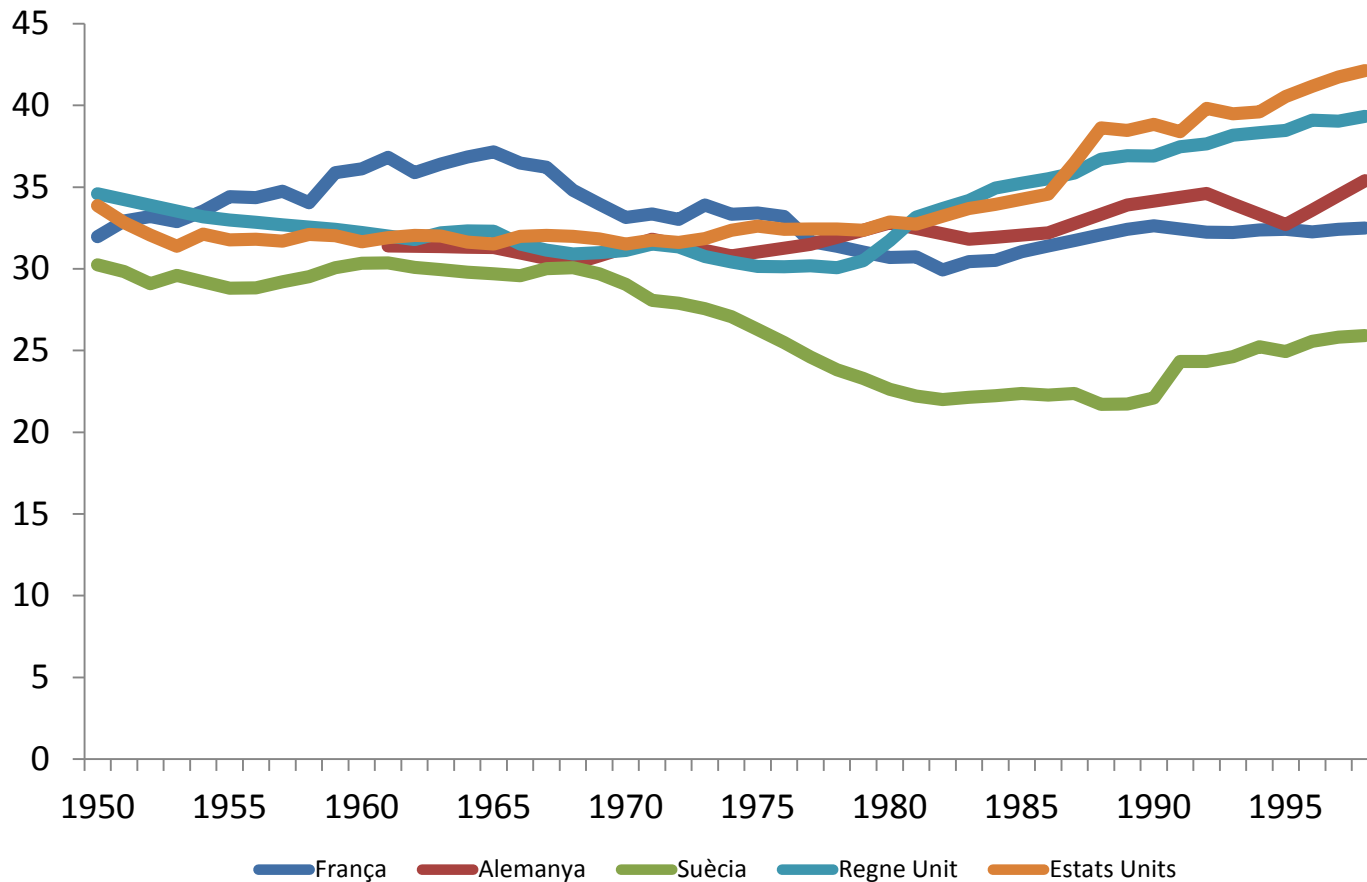
Alguns canvis recents: pujades impostos (directes —IRPF— i indirectes —IVA —), amnistia fiscal per als capitals que no han tributat (frau), augment de l'edat de jubilació (67 anys), reformes en els serveis sanitaris, reducció cobertura sanitària (targeta sanitària immigrants), finançament de la compra de medicaments, limitació subsidi d'atur (joves que no han cotitzat), pujada taxes universitàries, tancament empreses públiques, reforma mercat de treball, congelació salaris públics...

E) Desigualtat

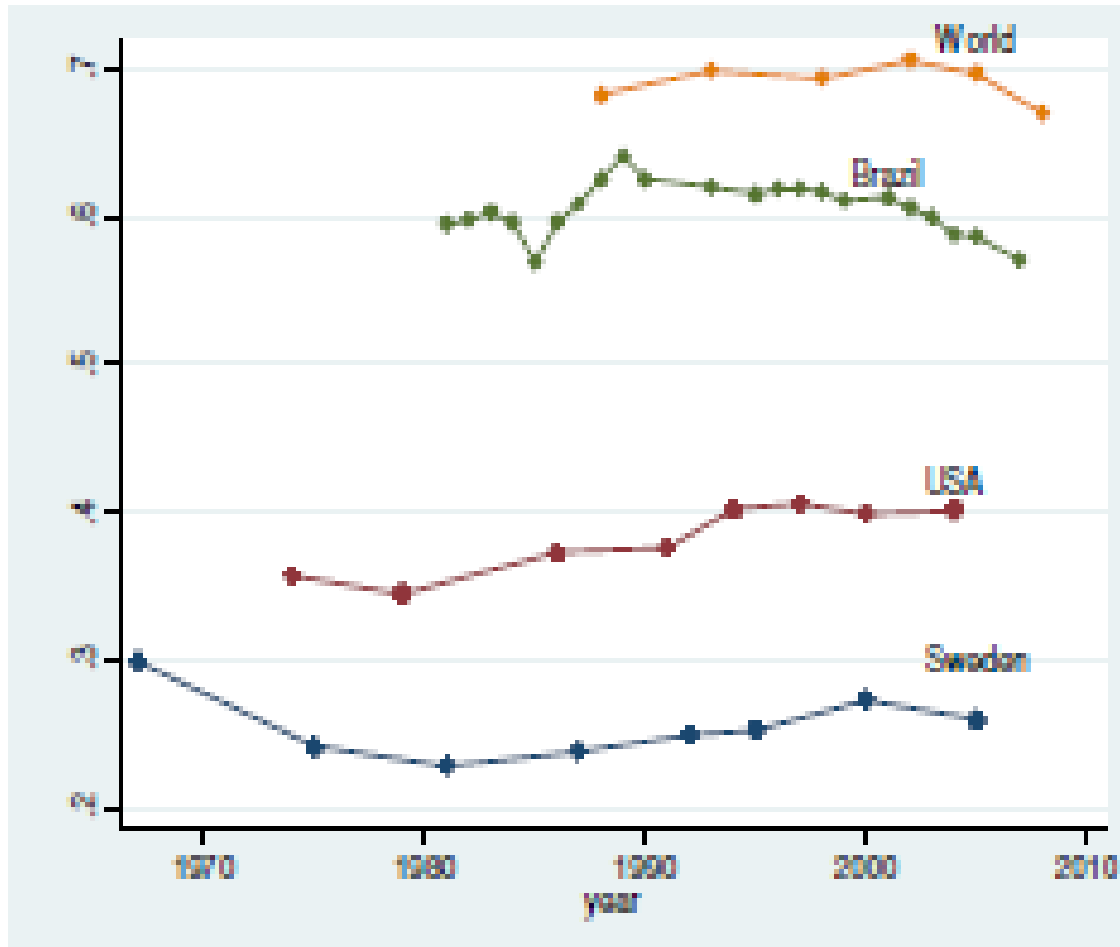
Hem sigut capaços de reduir la desigualtat global en el món en les últimes dècades?

el 20% més rico pasó de poseer el 70% de la renta en 1960 al 86% en el 2000, mientras el 20% más pobre redujo su participación del 3,3 al 1,3% (WWI, La situación del mundo, 2005, p. 329).

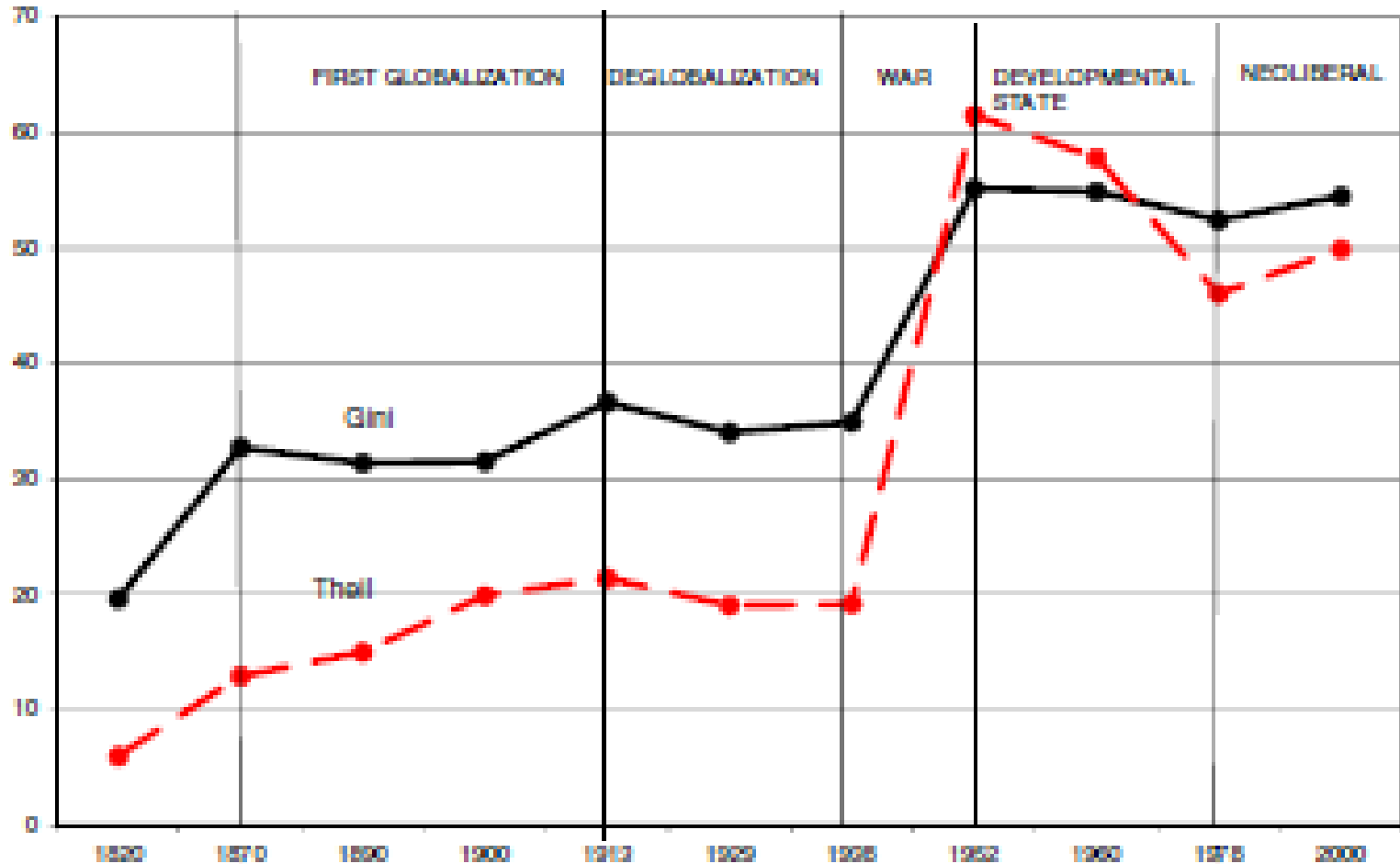
- *Top incomes, 1950-2000:*
 - Els ingressos del 10% més ric

- La desigualtat: índex de Gini

- Un balanç de la desigualtat en perspectiva històrica

From Inequality

Milanovic (2011)

Referències bibliogràfiques

Feliu i Sudrià (2006): *Introducció a la Història Econòmica Mundial*.
València: Publicacions de la Universitat de València.

Cap. 20: La fi de l'expansió (465-479).

TEMA 8.

LA FASE RECENT DE LA GLOBALITZACIÓ: PROTAGONISTES I IMPLICACIONS

- 1. Característiques de la globalització actual**
- 2. La deslocalització a les economies avançades i les noves oportunitats per als països en desenvolupament**
- 3. El món en vies de desenvolupament: trajectòries i trampes de pobresa**

Característiques de la globalització actual

- Globalització: procés d'integració de l'economia mundial
 - Integració dels mercats de: béns i serveis, treball, capitals i tecnologia
- Quins factors han afavorit la difusió de la globalització?

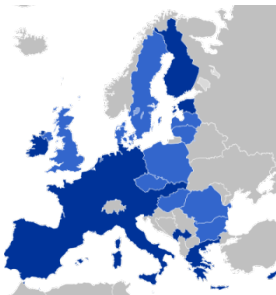
1. *El paper de la tecnologia:*

- a. Aplicació de la tecnologia al *transport*: reducció costos de transport => reducció dels costos de producció i dels preus finals de venda (*navegació-containers, avions...*).
- b. *Telecomunicacions*: caiguda dels costos de les comunicacions i del processament de la informació a través dels ordinadors => un món que està connectat en temps real (*Internet*).

Si en el segle XIX la integració es va produir com a conseqüència de la caiguda en els costos de transport (FC, navegació de vapor), en l'actualitat el factor fonamental és la reducció en les tarifes aranzelàries.

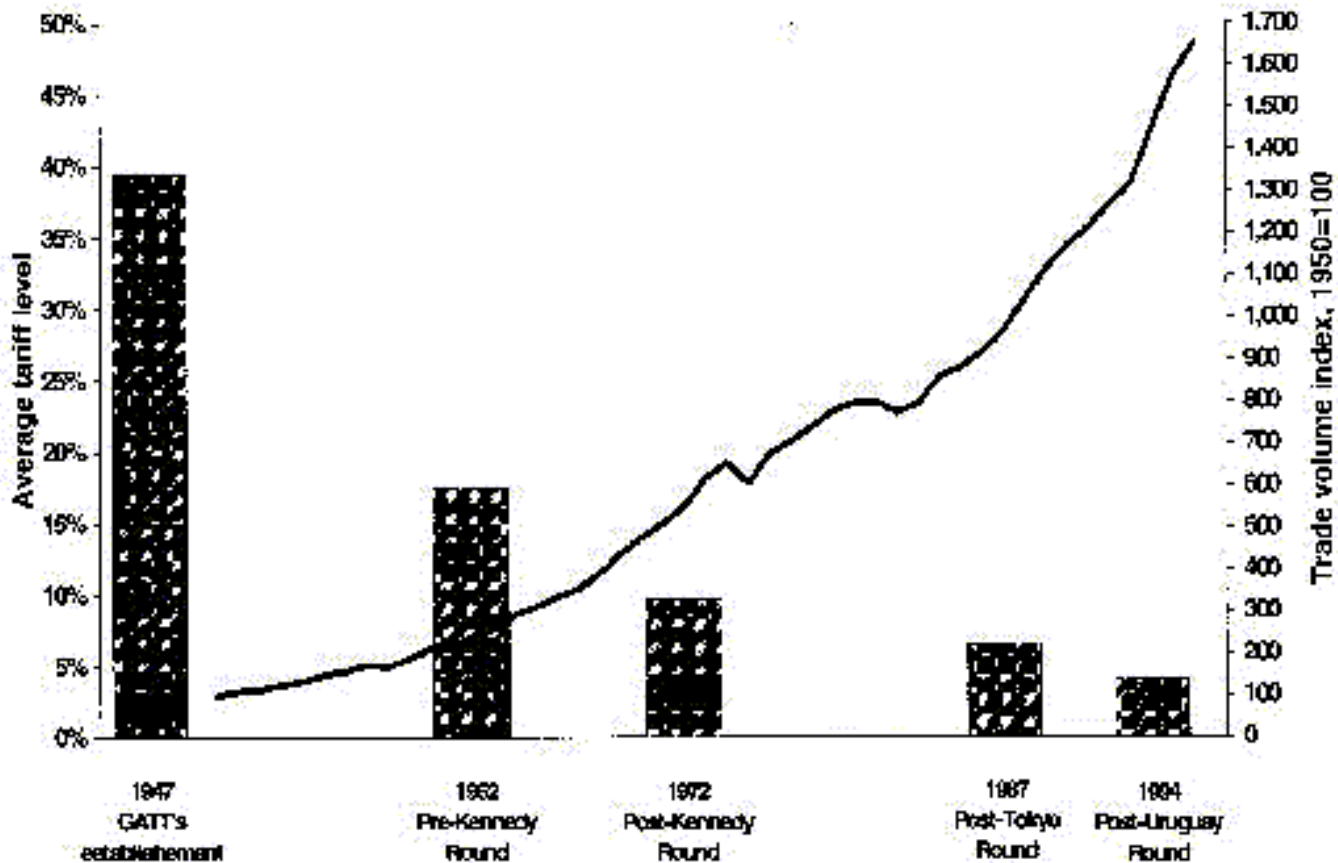
2. Liberalització dels intercanvis de béns i serveis

- a. *Liberalització del comerç* => reducció dels aranzels i d'uns altres obstacles al comerç. Objectiu del GATT i de la OMC (WTO), també impulsada pel FMI en els seus programes de reforma.
- b. *Processos d'integració regional*. Exemples:
- Acords Nord-Nord: Unió Europea (27 estats)
 - Acords Nord-Sud: NAFTA (EUA, Canadà, Mèxic i Xile)
 - Acords Sud-Sud: Mercosur (Argentina, Brasil, Paraguai, Uruguai)

- Resultat GATT-OMC: augment del volum de comerç mundial

Aranzels i volum de comerç

3. *La liberalització? dels mercats de treball:*

- a. En l'actualitat i en termes comparatius, les migracions internacionals tenen una menor importància que en la 1Glob a causa de l'existència de barreres a la immigració.
- b. Ja no és des d'Europa a les Noves Europes i antigues colònies, sinó emigració des del sud cap al nord.
- c. Aparició de fluxos d'immigració il·legal amb conseqüències econòmiques per als països d'arribada i humanes.
- d. Importància de les mesures de política econòmica i social per fer front als reptes que plantegen les migracions:
 - El treball il·legal:
 - Drets socials i condicions de treball.
 - Les cotitzacions i l'Estat de Benestar (accés a la sanitat).
 - La integració de població de diferents cultures, situació de crisi eco.

4. La desregulació dels mercats de capital

- Impuls a la lliure mobilitat del capital (FMI) => la inversió que pot realitzar un país augmentarà gràcies al recurs a l'estalvi estranger.
- Capital i inversió:
 - En el passat, inversions en cartera (companyies de FC, deute públic...).
 - En l'actualitat, molta importància de la inversió directa estrangera (IDE) => multinacionals.
- La direcció dels fluxos:
 - En el passat, dels països europeus més desenvolupats (GB, França, Alemanya,...) a la perifèria d'Europa cap als països del Nou Món (EUA, Canadà, Austràlia, Argentina...).
 - En l'actualitat, entre països desenvolupats i de països desenvolupats cap a les economies emergents.
- Han fomentat el creixement econòmic? Ha augmentat la vulnerabilitat de les economies? Especulació i moviments a curt termini.

- I tot això en el context d'un canvi de paradigma tecnològic:
De la 2RI (1a "ruptura" industrial) a la 3RI (2a "ruptura" industrial)

	<i>1ª RUPTURA INDUSTRIAL</i> (c. 1870-c.1940)	<i>2ª RUPTURA INDUSTRIAL</i> (1973-20??)
<i>Tecnología</i>	Maquinaria industrial, electricidad, petróleo Δ Intensidad I+D, Δ Escala y velocidad de producción	Automatización: robótica+informática Δ Intensidad I+D, Δ Escala, velocidad y flexibilidad de producción Aceleración ritmo cambio técnico, acortamiento ciclo de vida productos y procesos
<i>Sistema de producción</i>	Producción en masa-> cadena montaje Especialización flexible	Producción en masa flexible, producción en «corporación virtual» modularidad
<i>Mercado internacional</i>	Reducción costes de información, transporte, distribución y transacción Integración (FF.CC., buque vapor, telégrafo y teléfono) mercado bienes Demanda nacional y unificada Mercados de futuros, bolsas internacionales	Reducción costes de información, transporte, distribución y transacción Globalización (contenerización-unitización, redes cable óptico, satélites, Internet) Demanda global y fragmentada (variedad) Mercado global y continuo de bienes y factores (capital y trabajo)
<i>Condiciones de los sectores y los mercados</i>	Aumento de la competencia, la turbulencia y la incertidumbre en un mercado internacional	Aumento de la competencia, la turbulencia y la incertidumbre en un mercado global
<i>Tipos de empresa</i>	Gran empresa integrada verticalmente, nacional y multinacional PYMES especializadas en distritos industriales regionales	Empresa global (especializada), redes globales de productores, redes de producción modular (véase figura 9.2). PYMES y grandes empresas en distritos industriales, clusters y redes de innovación (menos regionales y más internacionales)
<i>Estrategias de crecimiento</i>	Integración vertical Diversificación productos (relacionada) Diversificación mercados Triple inversión chandleriana Respuestas al exceso de capacidad: concentración horizontal (fusiones nacionales, carteles nacionales e internacionales)	Especialización en competencias y capacidades básicas, desintegración vertical (<i>downsizing</i>) Control diseño y gestión de la marca, subcontratación producción Control del estándar (donde existen externalidades de red) Formación y coordinación de redes globales Respuestas al exceso de capacidad: consolidación sectorial (alianzas y fusiones globales)

	<i>1ª RUPTURA INDUSTRIAL</i> (c. 1870-c.1940)	<i>2ª RUPTURA INDUSTRIAL</i> (1973-20??)
<i>Tecnología</i>	Maquinaria industrial, electricidad, petróleo Δ Intensidad I+D, Δ Escala y velocidad de producción	Automatización: robótica+informática Δ Intensidad I+D, Δ Escala, velocidad y flexibilidad de producción Aceleración ritmo cambio técnico, acortamiento ciclo de vida productos y procesos
<i>Sistema de producción</i>	Producción en masa-> cadena montaje Especialización flexible	Producción en masa flexible, producción en «corporación virtual» modularidad
<i>Mercado internacional</i>	Reducción costes de información, transporte, distribución y transacción Integración (FF.CC., buque vapor, telégrafo y teléfono) mercado bienes Demanda nacional y unificada Mercados de futuros, bolsas internacionales	Reducción costes de información, transporte, distribución y transacción Globalización (contenerización-unitización, redes cable óptico, satélites, Internet) Demanda global y fragmentada (variedad) Mercado global y continuo de bienes y factores (capital y trabajo)
<i>Condiciones de los sectores y los mercados</i>	Aumento de la competencia, la turbulencia y la incertidumbre en un mercado internacional	Aumento de la competencia, la turbulencia y la incertidumbre en un mercado global
<i>Tipos de empresa</i>	Gran empresa integrada verticalmente, nacional y multinacional	Empresa global (especializada), redes globales de productores, redes de producción modular (véase figura 9.2).

La deslocalització a les economies avançades i les noves oportunitats per als països en desenvolupament

- En un context de:
 - Globalització: ampliació dels mercats (demanda) i reducció en els costos de transport => mercat mundial
 - Reducció obstacles comerç (GATT i OMC) => Δ competència entre empreses
 - Revolució en la informació: Internet
- Arriba la 3RI, arriben els sectors vinculats a les tecnologies de la informació: Silicon Valley, de Microsoft a Google o Facebook...
- Canvi respecte a la 2RI: acer, electricitat, química, automòbils...
- Reorganització empresa: multitud formes => de MNE a les PiME.
- Desintegració, subcontractació i deslocalització (*materials Pràctica 8*).

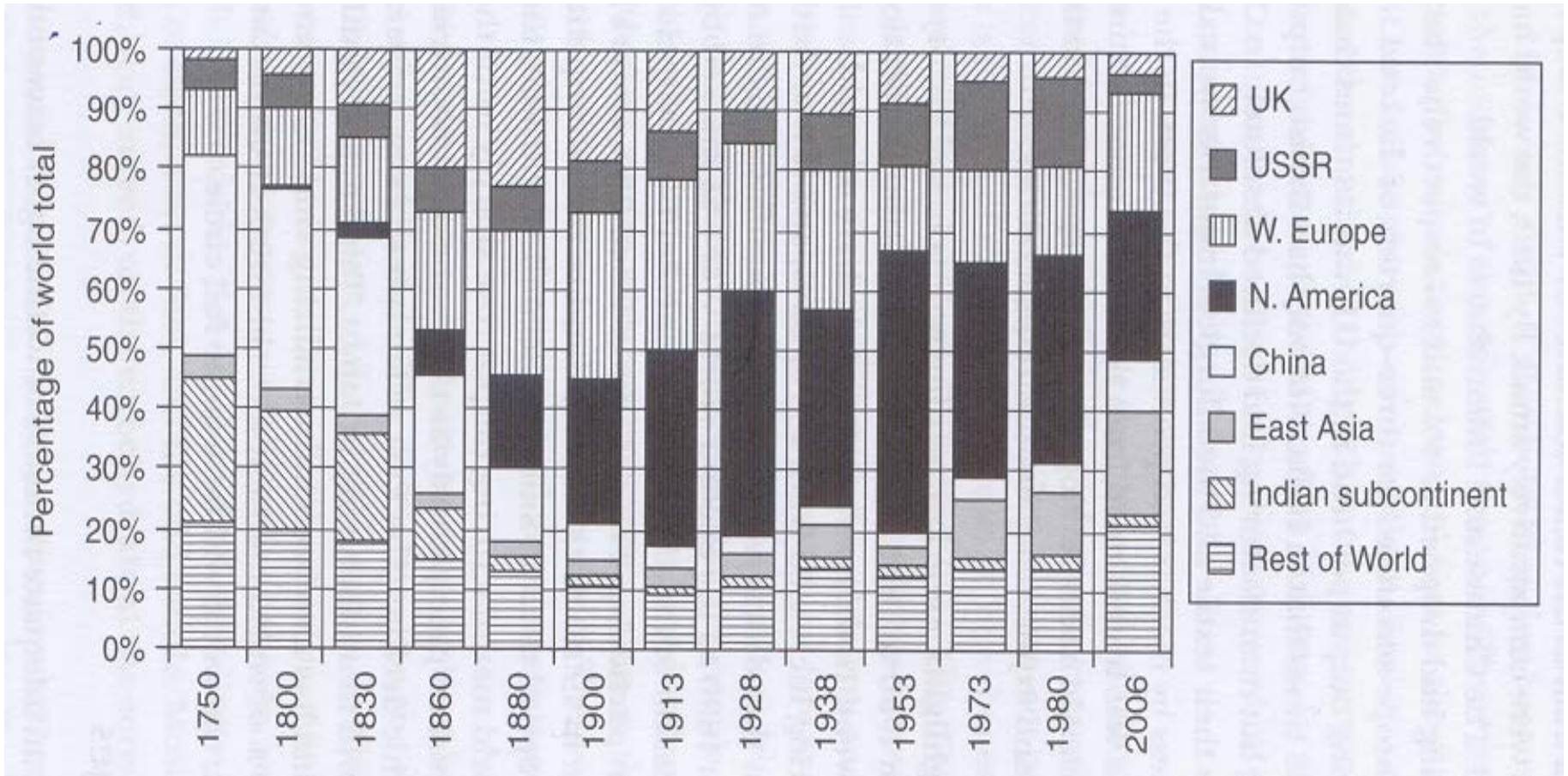
- Desindustrialització del centre...

	Porcentaje empleo en el sector de las manufacturas sobre el total del empleo		Porcentaje que representan las manufacturas en el PIB	
	1970	1990	1970	1990
EEUU	24.4	16.2	22.4	20
Alemania	38.7	32	35.3	30.2
Francia	26.7	21	23.5	21.3
Gran Bretaña	34.7	20.7	27.8	22

- ...i industrialització de la perifèria

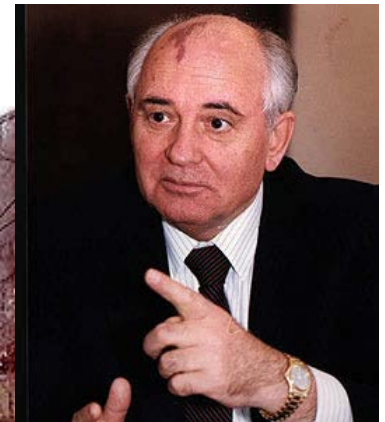
	Asia				América Latina	Países industrializados
	Sudeste Asiático	Este Asia	Sur de Asia	China		
1970	11	15	14	24	28	29
1995	14	27	16	35	18	19

- I en perspectiva històrica...

El col·lapse del bloc comunista als anys 80-90s

- La caiguda del mur de Berlín i la fi de l'URSS amb Gorbatxov.
- De l'URSS a Rússia i el desmembrament de les repúbliques exsoviètiques.
- Privatitzacions massives i transició al capitalisme amb resultats desiguals:
 - Les repúbliques exsoviètiques bàltiques s'han integrat en la UE.
 - Rússia ha entrat a formar part dels BRIC.
 - Les repúbliques més orientals presenten problemes greus.

La persistència del subdesenvolupament

- Amb la independència de les colònies després de la 2GM, va créixer la preocupació pel desenvolupament econòmic (B-W).
- Tot i els avanços que s'han produït, en molts casos el creixement econòmic dels països més pobres ha sigut insuficient per retallar distàncies amb els països de renda més elevada.
- En dècades recents, la globalització ha generat oportunitats per alguns països en desenvolupament.
 - L'èxit dels sud-est asiàtic: els “tigres”.
- Però també hem vist les dificultats que han experimentat unes altres àrees del món:
 - Les dècades perdudes de l'Amèrica Llatina: de l'esperança al desencant.
 - La tragèdia africana.

ON S'HA CONCENTRAT EL SUBDESENVOLUPAMENT ECONÒMIC?

- països capitalistes desenvolupats (OCDE)
- economies socialistes de planificació centralitzada
- països subdesenvolupats
- països subdesenvolupats membres de l'Organització de Països Exportador de Petrol (OPEP)

Àsia: els tigres asiàtics i la convergència

- Èxit econòmic i reducció de les diferències en renda per capita amb els països més avançats => convergència.
- L'emergència dels tigres asiàtics: Corea del Sud des dels anys seixanta; s'hi sumen Hong Kong, Taiwan i Singapur; des del final de la dècada del 1980 s'hi uneixen Malàisia, Tailàndia i Indonèsia.
- En la dècada del 1990, s'hi incorporen amb molta força la Xina i l'Índia.
- Una part important del Tercer Món du a terme la transició cap al Primer Món.
- Països que aprofiten els avantatges de la globalització.

Evolución del Ingreso per capita en los Países de Asia Oriental (en U\$s)					
País	1960	1970	1980	1990	1999
Japón	2.532	9.718	14.210	20.754	24.898
Hong Kong	3.262	6.256	11.878	19.794	22.090
Singapur	2.920	5.875	11.814	18.437	20.767
Rep. de Corea	1.040	1.934	3.806	8.264	15.712
Tailandia	1.200	2.045	3.015	5.422	6.132
Malasia	2.832	4.004	5.064	6.903	8.209
Indonesia	1.045	1.160	1.919	2.953	2.857

■ TABLE 1.1 East Asia Has Been Growing More Rapidly Than All Other Regions
percent GDP growth, 1980–2004

Region	1980–84	1985–89	1990–94	1995–99	2000–04
East Asia and Pacific	7.2	7.8	9.4	6.8	7.2
Latin America and the Caribbean	1.4	2.2	3.6	2.4	2.2
Europe and Central Asia	—	—	-5.2	2.0	5.2
Middle East and North Africa	3.8	1.2	4.6	3.4	4.4
South Asia	5.4	6.0	5.0	5.8	5.6
Sub-Saharan Africa	1.6	2.4	0.6	3.6	3.4

Sources: World Development Indicators Database, World Bank, <http://www.worldbank.org/data/datapubs/datapubs.html>; Global Development Finance Database, World Bank, <http://www.worldbank.org/data/datapubs/datapubs.html>.

Note: — = no data are available.

PIB per capita en dòlars EUA (PPP Geary-khamis)

	1950	1973	2003	1973 (EUA=100)	2003 (EUA=100)
EUA	9.561	16.689	29.037	100	100
Alemanya	3.881	11.966	19.144	72	66
Espanya	2.189	7.661	17.021	46	59
Japó	1.921	11.434	21.218	69	73
Hong Kong	2.218	7.105	24.098	43	83
Singapur	2.219	5.977	21.530	36	74
Taiwan	924	4.091	17.284	25	60
Corea del Sud	854	2.824	15.732	17	54
Malàisia	1.559	2.560	8.468	15	29
Tailàndia	817	1.874	7.195	11	25
Iran	1.720	5.445	5.539	33	19
Xina	448	838	4.803	5	17
Indonèsia	840	1.504	3.555	9	12
Índia	619	853	2.160	5	7
Bangladesh	540	497	939	3	3

Font: Maddison

Els factors que expliquen la convergència asiàtica

El capital (físic i humà)

- Milliores en el capital humà:
 - En els nivells educatius (primària i secundària) + educació universitària: científica i tecnològica.
- Elevada taxa d'estalvi => inversió (capital físic) => inversió en I+D aplicada a l'activitat industrial.

El paper de l'Estat

- Promoció de la indústria des de l'Estat:
 - Empreses públiques i inversions governamentals.
 - Polítiques públiques per desenvolupar els sectors considerats estratègics per l'economia nacional (ex.: automòbils a Corea del Sud).
 - Cooperació entre el sector públic i el privat.
 - Crèdits públics orientats a indústries d'interès nacional (automòbils, química, electrònica...) => garantir el finançament de les indústries.
 - Obertura a idees i tecnologies provinents de l'exterior.
 - Política selectiva d'atracció d'empreses multinacionals: companyies que pogueren facilitar la transferència de tecnologia.

- Estabilitat macroeconòmica: comptes públics sanejats, taxes d'inflació moderades i dèficit comercial moderat:
 - Impacte positiu sobre la inversió privada => atracció de capitals estrangers; problema: crisi asiàtica del final de la dècada del 1990.
- Política comercial:
 - Elevat grau d'obertura.
 - Promoció de les exportacions + creació d'organismes públics per promoure el comerç exterior.
- Mercat de treball: concentració de treballadors en grans fàbriques; prohibició de sindicats independents; disciplina i repressió; salaris baixos.
- Factors culturals.
- La deslocalització industrial: la terciarització de les economies avançades i la reducció dels costos de producció (via salaris).

Amèrica Llatina: les dècades perdudes

- La RRI i les polítiques d'Industrialització per Substitució d'Importacions (ISI) després de la 2GM.
- Política comercial orientada al desenvolupament de la indústria naixent a l'Amèrica Llatina.
- En les tres últimes dècades, l'Amèrica Llatina ha experimentat problemes d'inflació desbordada, dèficit públic i uns altres desordres monetaris => inestabilitat macroeconòmica.
- Factors polítics: règims dictatorials.
- Factors econòmics i socials: elevada desigualtat en la distribució de la renda, elits properes al poder polític.

- Fort endeutament dels països => crisi del deute.
- Els problemes comencen en la dècada del 1980. Amb la crisi del petroli, els països de l'Amèrica Llatina es veuen afectats per dues vies:
 - La caiguda de la demanda per la recessió global (crisi del món industrial).
 - Les polítiques neoliberals als països desenvolupats fan que els tipus d'interès augmenten i això fa pujar la càrrega del deute de l'Amèrica Llatina.
- Crisis del deute a Mèxic (1982), es contagia a uns altres països.
- Abandonament progressiu de les polítiques ISI i adopció de les polítiques neoliberals => el *Consens de Washington*.
- Segon episodi a Mèxic: Crisi Tequila (1994); més crisis financeres: Argentina (2001), Brasil (2002).
- Una reacció a les polítiques del Consens de Washington?

PIB per capita en dòlars EUA (PPP Geary-khamis)

	1950	1973	2003	1973 (EUA=100)	2003 (EUA=100)
EUA	9.561	16.689	29.037	100	100
Alemanya	3.881	11.966	19.144	72	66
Espanya	2.189	7.661	17.021	46	59
Xile	3.670	5.034	10.950	30	38
Argentina	4.987	7.962	7.666	48	26
Mèxic	2.365	4.853	7.137	29	25
Veneçuela	7.462	10.625	6.988	64	24
Uruguai	4.659	4.974	6.805	30	23
Brasil	1.672	3.882	5.563	23	19
Colòmbia	2.153	3.499	5.228	21	18
Perú	2.308	4.023	4.007	24	14
Equador	1.863	3.290	3.419	20	12
El Salvador	1.489	2.342	2.720	14	9
Bolívia	1.919	2.357	2.617	14	9

Font: Maddison

Àfrica: la trampa de la pobresa i l'endarreriment

- Recursos naturals:
 - Diferències de recursos entre els països africans.
 - Del tròpic i la selva a temperatures extremes i escassetat d'aigua a les zones desèrtiques.
 - Altres recursos naturals (minerals, petroli, diamants...) que en ocasions han generat més problemes que avantatges: la maledicció dels recursos naturals.
- Dependència del sector exterior i del proteccionisme:
 - Exportacions molt concentrades (en productes i mercats). Ex.: Nigèria, X de petroli i gas arriben al 97% de les X => vulnerabilitat als *shocks* externs.
- Paper de la globalització:
 - Pràcticament no ha arribat capital estranger (està canviant amb la IDE Xinesa?).
 - Els africans no han pogut emigrar lliurement.
 - No ha arribat tecnologia punta al continent.
 - La participació d'Àfrica en el comerç internacional és marginal.

- Fort dèficit en infraestructures i comunicacions.
- Falta de capital físic i humà.
- Endeutament. L'any 2006, deute extern/PIB:
 - Uganda: 71%; Tanzània: 69%; Kenya: 42%.
- Mala gestió de les polítiques econòmiques.
- Guerra i violència: Angola, Uganda, Sudan, Somàlia, apartheid...

Diferències regionals en les taxes d'analfabetisme

	1985			2001		
	total	hombres	mujeres	total	hombres	mujeres
ASS	56	45	66	37	29	45
Zimbabwe	24	17	31	11	7	14
Namibia	29	16	33	17	17	18
Ruanda	53	43	64	32	25	38
Senegal	76	66	85	62	52	71
Niger	90	84	96	84	76	91
Fuente: Banco Mundial						

PIB per capita en dòlars EUA (PPP Geary-khamis)

	1950	1973	2003	1973 (EUA=100)	2003 (EUA=100)
EUA	9.561	16.689	29.037	100	100
Alemanya	3.881	11.966	19.144	72	66
Espanya	2.189	7.661	17.021	46	59
Tunísia	1.115	2.221	4.968	13	17
Botswana	349	1.123	4.937	7	17
Àfrica del Sud	2.535	4.175	4.311	25	15
Egipte	910	1.294	3.034	8	10
Marroc	1.455	1.694	2.915	10	10
Senegal	1.259	1.315	1.418	8	5
Nigèria	753	1.388	1.349	8	5
Costa d'Ivori	1.041	1.899	1.230	11	4
Camerun	671	1.003	1.187	6	4
Kenya	651	970	998	6	3
Angola	1.052	1.790	871	11	3
Etiòpia	390	630	595	4	2
República Centreafricana	772	828	511	5	2

Font: Maddison

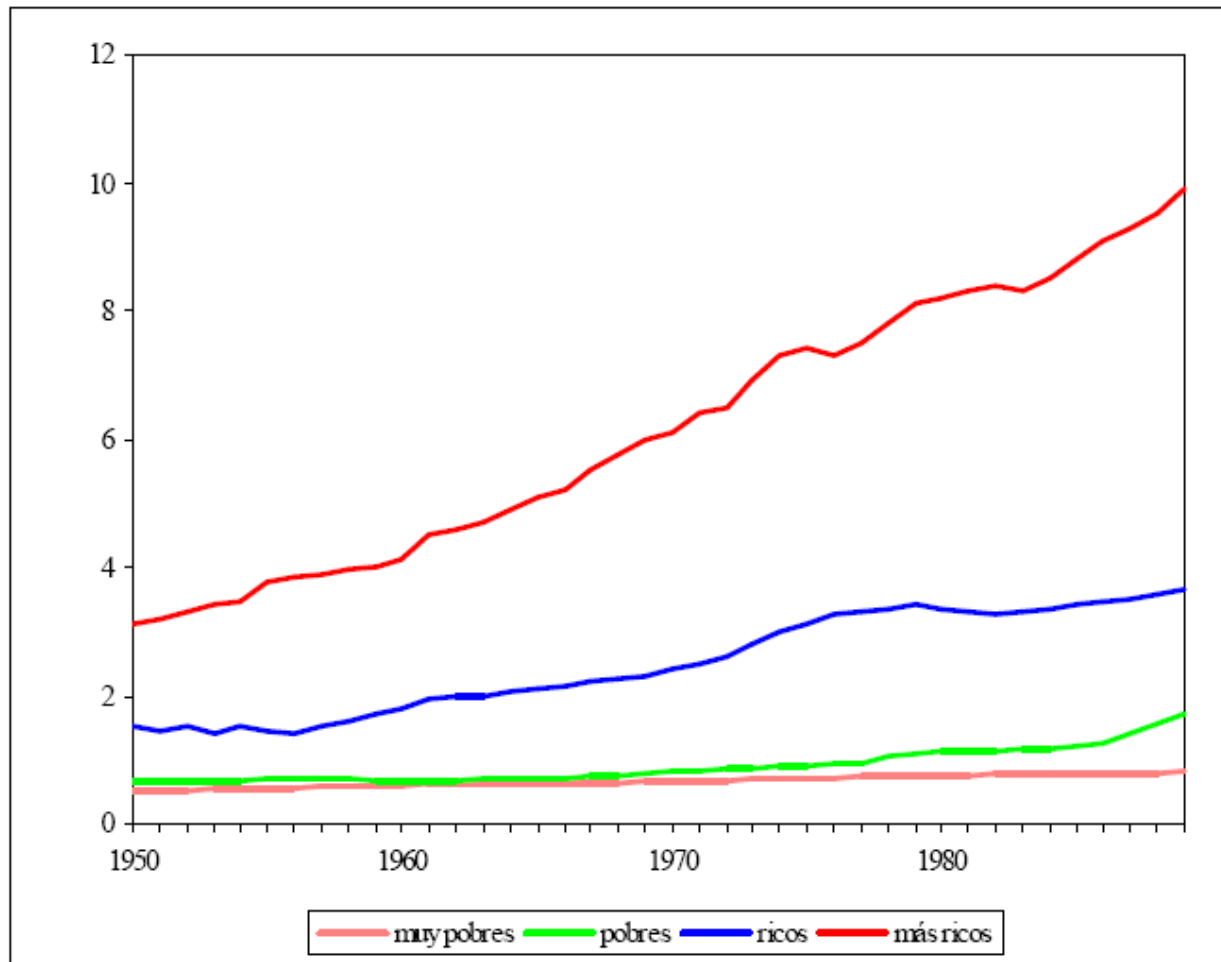
Alguns indicators de subdesenvolupament

Población y renta. Distribución mundial (2002)

Países	Nº países	Población (%)	Renta (%)	Renta pc	Renta pc (Ing.altos=100)
Ingresos bajos	61	40.3	10.8	2.100	7.4
Ingresos medios bajos	56	38.9	26.2	5.290	18.6
Ingresos medios altos	37	5.3	6.5	9.550	33.5
Ingresos altos	54	15.6	56.5	28.480	100

Fuente: World Bank, World Development Indicators

Evolució del PIB per habitant des de la 2GM en quatre tipus de països

LA MAGNITUD DEL SUBDESENVOLUPAMENT ECONÒMIC

- D'acord amb les dades del Banc Mundial per al 2002:
 - El 21,3% de la població mundial vivia amb menys d'1 \$ al dia.
 - El 52,8% de la població mundial vivia amb menys de 2 \$ al dia.

% de població per baix de 2 \$ diaris

	1981	1990	1999	2005
Àsia Oriental	92,6	79,8	61,8	38,7
Xina	97,8	84,6	61,4	36,3
Àsia Meridional	86,5	82,7	77,2	73,9
Índia	86,6	82,6	78,4	75,6
Amèrica Llatina	22,5	19,7	21,4	16,6
Àfrica Subsahariana	74	76,2	77,6	73

- El PIB per capita (creixement econòmic) és un indicador limitat.
- El desenvolupament econòmic => unes altres variables que valorem com a individus: esperança de vida, accés a l'educació i la sanitat, les condicions de vida... => l'Índex de Desenvolupament Humà (IDH).

Tabla 1. Rànking de PIB per capita (PIBpc) i Índex de Desenvolupament Humà (IDH) per països, any 2002.

País	PIBpc	IDH	País	PIBpc	IDH	País	PIBpc	IDH
Luxemburg	1	15	Singapur	21	25	Oman	41	74
Noruega	2	1	Emirats Àrabs Units	22	49	Eslovàquia	42	42
Irlanda	3	10	Nova Zelanda	23	18	Aràbia Saudita	43	77
EUA	4	8	Espanya	24	20	Saint Kitts i Nevis	44	39
Dinamarca	5	17	Qatar	25	47	Estònia	45	36
Suïssa	6	11	Israel	26	22	Antigua i Barbuda	46	55
Islàndia	7	7	Brunei	27	33	Argentina	47	34
Canadà	8	4	Grècia	28	24	Maurici	48	64
Àustria	9	14	Eslovènia	29	27	Polònia	49	37
Països Baixos	10	5	Xipre	30	30	Lituània	50	41
Austràlia	11	3	Portugal	31	26	Croàcia	51	48
Bèlgica	12	6	Seychelles	32	35	Àfrica del Sud	52	119
Alemanya	13	19	Malta	33	31	Xile	53	43
Japó	14	9	Bahames	34	51	Trinitat i Tobago	54	54
França	15	16	Bahrain	35	40	Lituània	55	50
Hong Kong, Xina (SAR)	16	23	República de Corea	36	28	Malàisia	56	59
Itàlia	17	21	Kuwait	37	44	Mèxic	57	53
Finlàndia	18	13	República Txeca	38	32	Costa Rica	58	45
Regne Unit	19	12	Barbados	39	29	Federació Russa	59	57
Suècia	20	2	Hongria	40	38	Botswana	60	128

Algunes causes del subdesenvolupament

a) L'explosió demogràfica:

- Des de la 2GM, taxes de creixement de la població molt elevades.
- Raons vinculades amb la transició demogràfica:
 - Reducció de la mortalitat i en especial de la mortalitat infantil: avanç mèdic, tasca d'organitzacions internacionals (FAO, OMS, Unicef...).
 - Manteniment d'una elevada natalitat: components socials i culturals.
- Una novetat molt dolorosa: *la sida*.
- Àfrica: 25 milions de portadors del virus (7% de la població adulta):
 - Botswana i Zimbabwe arriben a més del 25% de la població adulta.
- Les taxes de mortalitat d'alguns països estan augmentant:
 - Lesotho: l'esperança de vida ha caigut 20 anys en l'última dècada.
- La pandèmia amenaça amb estendre's a uns altres països:
 - Índia (3.8 m. d'infectats).
- Dificultats en l'accés als medicaments.

Evolució de la població (milions)

	1950	1973	2000	Taxes de creixement acumulatiu (%)		
				1950-1973	1973-2000	1950-2000
Europa Occidental	305,1	358,4	399,4	0,7	0,3	0,5
EUA, Canadà, Austràlia i N. Z.	176,1	250,9	323,4	1,6	1	1,3
Amèrica Llatina	165,8	308,4	507,6	2,7	2	2,4
Àfrica	228,3	387,6	760,0	2,3	2,7	2,5
Àsia (s/Japó)	1.298,3	2.139,1	3.389,9	2,2	1,9	2
- Xina	546,8	881,9	1.242,7	2,1	1,4	1,7
- Índia	359,0	580,0	975,0	2,1	2,1	2,1
Món	2.524,5	3.913,5	5.907,7	1,9	1,7	1,8

Font: Maddison (2001).

b) L'educació i l'analfabetisme

- Hi ha zones on l'accés a l'escola primària és encara molt baix:
 - A l'Àfrica subsahariana només la meitat dels xiquets acaben la primària
 - Etiòpia: 31%.
- Tensions entre educació i treball.
- Discriminació entre xiquets i xiquetes (qüestions culturals).
- Ensenyament primari + educació tècnica (adopció de tecnologia).
- Molt de camp per la millora i molts esforços d'institucions internacionals per millorar l'oferta educativa (UNICEF, UNESCO...).

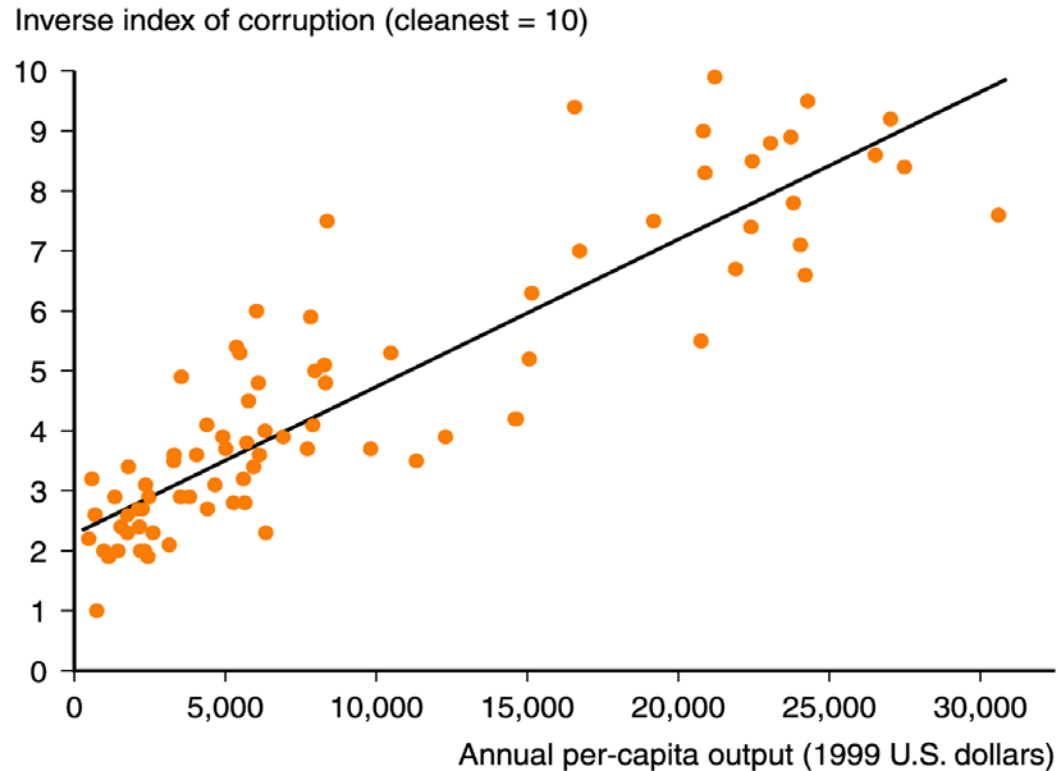
Indicadores de calidad de vida, 2000-2002

	Esperanza de vida (años)	Mortalidad infantil hasta los 5 años (por mil)	Tasa de escolarización %	IDH
Ingresos bajos	59,1	120,8	51	0,577
Ingresos medios	70	37,2	71	0,756
Ingresos altos	78,3	6,6	92	0,933

c) Les institucions

- Absència de democràcia i règims dictatorials.
- Autoritarisme com a manera de garantir la cohesió interna.
- Despesa pública improductiva i grans nivells d'endeutament.
- Mala administració i corrupció => benefici de les elits.
- Desigual distribució de la terra, concentrada en poques mans.
- Llegat colonial.
- Absència d'identitats nacionals i fragmentació ètnica.
- Societats dividides, desigualtat econòmica.
- Inestabilitat política i conflictes armats.
- ...

Corrupció i nivell de renda per capita

Corruption tends to rise as real per-capita income falls.

Note: The figure plots 2000 values of an (inverse) index of corruption and 1999 values of PPP-adjusted real per-capita output, measured in 1999 United States dollars (the amount a dollar could buy in the U.S. in 1999). The straight line represents a statistician's best guess at a country's corruption level based on its real per-capita output.

Source: Transparency International (for corruption data); *World Development Report 2000/2001* for output data.

d) La desigualtat econòmica

- Als països de renda més baixa, els rics acumulen una part molt important de la renda total generada al país (en una proporció major que els rics als països de renda més elevada).
- Les desigualtats econòmiques dints dels països són molt destacades a l'Amèrica Llatina i també a països subsaharians que han sigut dominats per una minoria blanca (Sudàfrica i Zimbabwe).
- La desigual distribució de la renda pot tindre efectes negatius sobre el creixement econòmic i ser font de conflictivitat social i política.

“...l'augment de la desigualtat no ha tingut mai un paper rellevant a fer possibles majors taxes d'acumulació de capital no humà, i ha tingut un paper molt crític en fer més difícil l'acumulació de capital humà.” Jeffrey Williamson.

	Part de la renda nacional de que disposen	
	El 40% més pobres	El 20% més rics
Tanzània	18	45
Bangladesh	19	46
Índia	21	41
Perú	14	50
Brasil	7	65
Veneçuela	11	59
Mèxic	7	65
Espanya	23	35
França	19	42
Japó	18	42
EEUU	15	44

e) La geografia

- Condicions adverses de la terra i del clima:
 - Impacte sobre la productivitat agrària
 - Dificultats per al transport
- Climes tropicals => malalties (malària).
- Distàncies als principals mercats (p. desenvolupats) => augment en els costos de transport, dificultats per accedir a la demanda + barreres comercials.

Pautes regionals del desenvolupament econòmic

Producte Interior Brut per habitant (\$ de 1990)							
					Taxes de creixement acumulatiu (%)		
	1950	1973	2000		1950-1973	1973-2000	1950-2000
Europa Occidental	4.594	11.534	17.921		4,1	1,8	2,9
EUA, Canadà, Austràlia i N. Z.	9.288	16.172	26.146		2,4	1,9	2,2
Amèrica Llatina	2.554	4.531	5.795		2,5	1,0	1,7
Àfrica	852	1.365	1.368		2,1	0,0	1,0
Àsia (s/Japó)	635	1.231	2.936		2,9	3,5	3,2
Món	2.114	4.104	5.709		2,9	1,3	2,1

Referències bibliogràfiques

Feliu i Sudrià (2006): *Introducció a la Història Econòmica Mundial*. València: Publicacions de la universitat de València.

Cap. 22: La persistència del subdesenvolupament.